14232

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 4 Haziran 1990
Tezin Savunulduğu Tarih : 19 Haziran 1990

Tez Danışmanı : Prof.Doğan KUBAN
Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr.Zeynep AHUNBAY
Doç.Dr.Nur AKIN

HAZİRAN 1990

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasında değerli katkıları ve eleştirileri nedeniyle Sayın Danışman Hocam Prof.Doğan Kuban'a, Prof. Dr.Zeynep Ahunbay'a, Doç.Dr.Nur Akın'a, Y.Doç.Dr.Ahmet Ersen'e ve Araş.Gör.Yegân Kâhya'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca rölöve çalışmaların sırasında yardımlarını esirgemeyen Mustafa Tavukçuoğlu'na, tezin konusunu oluşturan yapı hakkında değerli bilgiler veren Dr.Baha Tanman'a, Fuat Bayramoğlu'na, geniş kütüphanesinden faydalanmama olanak tanıyan Prof.Dr.Zekai Ökte'ye, Osmanlıca olan kaynakların tercümelerini yapan Türkiyat Kitaplığı Müdürü Vahit Çabuk'a, Divan Edebiyatı Müzesi Arşivi'nden faydalanmamda kolaylık gösteren Arşiv Sorumlusu Arkeolog Avni Dilbaz'a, tezin hazırlanması sırasında çeşitli aşamalarda yardımlarını gördüğüm Burak Demirci'ye, tezin yazım işini üstlenen Nevres Onur'a, İngilizce tercümelerimi yapan Mürsel Everest'e ve yardımlarını gördüğüm diğer kişilere de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Şekil Listesi	VI
Fotoğraf Listesi	IX
ÖZET	XV
SUMMARY	XVI
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. TASAVVUF	4
2.1. TANIM	4
2.2. TASAVVUF-TARİKAT İLİŞKİSİ	4
BÖLÜM 3. MEZHEPLER	6
3.1. TANIM	6
3.2. DÖRT BÜYÜK MEZHEBİN DOĞUŞU	6
3.3. DİĞER ÜÇ MEZHEBİN DOĞUŞU	7
3.4. KARŞIT MEZHEPLER	7
3.5. MEZHEP-TARİKAT KAVRAMLARI ARASINDAKİ FARK	7
BÖLÜM 4. TARİKATLAR	9
4.1. TANIM	9
4.2. TARİKATLARIN DOĞUŞU VE BAŞLICA TARİKATLAR	9
4.3. TARİKATLARDA YÖNETİM	10
4.4. AYİN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN TARİKATLAR	12
4.5. TARİKAT YAPILARI	14
4.6. TARİKATLARIN GELİR KAYNAKLARI	15
4.7. TARİKAT YAPILARININ KAPATILMASI	16
BÖLÜM 5. TARİKAT YAPILARININ İSLAM ÜLKELERİ İLE ANADOLU'DA YAYILMASI, ETKİLERİ VE TEKKE MİMARİSİNİN TARİH İÇİNDEKİ GELİŞİMİ	18
BÖLÜM 6. BAYRAMİ TARİKATI	29
6.1. HACI BAYRAM-I VELİ VE TARİKATIN KURULUŞU	29
6.2. TARİKATIN YAYILIŞI VE ÖZELLİKLERİ	30
6.3. İSTANBUL'DA BAYRAMİ TARİKATI VE TEKKELERİ	32
6.3.1. Abdi Baba Tekkesi	34
6.3.2. Abdüssamed Efendi Tekkesi	34
6.3.3. Akşemseddin Tekkesi	34
6.3.4. Başçı Tekkesi	35

6.3.5. Divitçiler Tekkesi 35
6.3.6. Emekyemez Tekkesi 36
6.3.7. Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi 36
6.3.8. Helvai Tekkesi 37
6.3.9. Himmetzade Tekkesi 37
6.3.10. Mehmed Ağa Tekkesi 38
6.3.11. Oğlanlar Tekkesi 38
6.3.12. Tavil Mehmet Efendi Tekkesi 38
6.4. İSTANBUL'DAKİ BAYRAMİ TEKKELERİNİN TEVHİDHANE ÖZELLİKLERİ 39
BÖLÜM 7. HELVAİ TEKKESİ 41
7.1. TEKKENİN TARİHÇESİ 41
7.2. MİMARİ TANIMLAMA 43
7.2.1. Genel Tanımlama 43
7.2.2. Yapısal Tanımlama 44
7.2.2.1. Selamlık 45
7.2.2.2. Tevhidhane ve Türbe 50
7.2.2.3. Harem 53
BÖLÜM 8. STRÜKTÜR, MALZEME BOZULMALARI VE NEDENLERİ 62
8.1. STRÜKTÜR BOZULMALARI VE NEDENLERİ 62
8.1.1. Selamlık 62
8.1.2. Tevhidhane-Türbe 63
8.1.3. Harem 65
8.2. MALZEME BOZULMALARI VE NEDENLERİ 65
8.2.1. Selamlık 65
8.2.2. Tevhidhane-Türbe 69
8.2.3. Harem 70
BÖLÜM 9. RESTİTÜSYON 76
9.1. SELAMLIK))
9.2. TEVHİDHANE VE TÜRBE 79
9.3. HAREM 81
BÖLÜM 10. RESTORASYON
10.1. YENİ İŞLEV ÖNERİSİ 83
10.2. MÜDAHALE TÜRLERİ 87
10.2.1. Selamlık 87
10.2.2. Tevhidhane ve Türbe 90
10.2.3. Harem 91

REFERANSLAR 97
ŞEKİL KAYNAKLARI 108
EKLER 111
ŞEKİLLER 122
FOTOĞRAFLAR 182
ÖZGEÇMİŞ 257

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Helvai Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)
Şekil 2. Helvai Tekkesi Vaziyet Planı (Müller-Wiener)
Şekil 3. Helvai Tekkesi Vaziyet Planı (Eldem)
Şekil 4. Helvai Tekkesi Zemin Kat Planı (Rölöve)
Şekil 5. Helvai Tekkesi Birinci Kat Planı (Rölöve)
Şekil 6. Helvai Tekkesi İkinci Kat Planı (Rölöve)
Şekil 7. Helvai Tekkesi Üçüncü Kat Planı (Rölöve)
Şekil 8. Helvai Tekkesi I-I Kesiti (Rölöve)
Şekil 9. Helvai Tekkesi II-II Kesiti (Rölöve)
Şekil 10. Helvai Tekkesi III-III Kesiti (Rölöve)
Şekil 11. Helvai Tekkesi IV-IV Kesiti (Rölöve)
Şekil 12. Helvai Tekkesi V-V Kesiti (Rölöve)
Şekil 13. Helvai Tekkesi VI-VI Kesiti (Rölöve)
Şekil 14. Helvai Tekkesi Doğu (Ön) Cephesi (Rölöve)
Şekil 15. Helvai Tekkesi Batı (Arka) Cephesi (Rölöve)
Şekil 16. Alanya-Akşabe Sultan Tekkesi
Şekil 17. Konya-Sahip Ata Hanikahı
Şekil 18. Afyonkarahisar-Boyalıköy Hanikahı
Şekil 19. Seyyidgazi-Seyyid Gazi Tekkesi
Şekil 20. Niksar-Çöreği Büyük Tekkesi
Şekil 21. Manisa-İshak Çelebi Mevlevihanesi
Şekil 22. Alanya-Sitti Zeynep Tekkesi
Şekil 23. Bilecik-Şeyh Edebali Tekkesi
Şekil 24. Çorum-Mecidözü-Aşık Paşa Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi
Şekil 25. Hasankeyf-İmam Abdullah Zaviyesi
Şekil 26. Mardin-Cihangir Bey Zaviyesi
Şekil 27. Bursa-Hüdavendigar İmareti
Şekil 28. Bursa-I.Bayazıd İmareti
Şekil 29. Bursa-Yeşil İmareti
Şekil 30. Amasya-Bayazıd Paşa İmareti
Şekil 31. İstanbul-Davud Paşa Camisi
Şekil 32. Yenişehir-Seyyid Mehmed Dede Zaviyesi
Şekil 33. Milas-Firuz Bey İmareti

Şekil 34. Kurşunlu-Yukarı Cami
Şekil 35. Eğnecik-İmaret Cami
Şekil 36. Fethiye-Uzun Hasan Cami
Şekil 37. Tokat-Hatuniye Cami
Şekil 38. Trabzon-Büyük İmaret
Şekil 39. Rodos-Süleymaniye İmareti
Şekil 40. Halep-Hüsreviye Cami
Şekil 41. Gebze-Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Tekkesi
Şekil 42. Üsküdar-Atik Valide Külliyesi Tekkesi
Şekil 43. Kadırga-Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi Tekkesi
Şekil 44. Şam-Süleymaniye ve Selimiye Tekkeleri
Şekil 45. Haseki-Bayrampaşa Külliyesi Tekkesi
Şekil 46. Divanyolu-Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Tekkesi
Şekil 47. Kahire-I.Mahmut Tekkesi
Şekil 48. Hasırîzade Tekkesi Kat Planları
Şekil 49. Hasırîzade Tekkesi Kesitleri ve Giriş Cephesi
Şekil 50. Galata Mevlevihanesi Kat Planları
Şekil 51. Merdivenköyü-Şahkulu Tekkesi
Şekil 52. Küçük Efendi Tekkesi
Şekil 53. Sultantepe-Özbekler Tekkesi Zemin Kat Planı
Şekil 54. Sultantepe-Özbekler Tekkesi Birinci Kat Planı
Şekil 55. Nevşehir-Hacı Bektaş Tekkesi Planı
Şekil 56. Nevşehir-Hacı Bektaş Tekkesi Planı
Şekil 57. Konya-Mevlana Külliyesi Planı (Genel Konum)
Şekil 58. Konya-Mevlana Külliyesi Planı
Şekil 59. Akşemseddin Tekkesi Bodrum Kat Planı
Şekil 60. Akşemseddin Tekkesi Zemin Kat Planı
Şekil 61. Akşemseddin Tekkesi Birinci Kat Planı
Şekil 62. Akşemseddin Tekkesi Kesiti
Şekil 63. Divitçiler Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)
Şekil 64. Emekyemez Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)
Şekil 65. Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)
Şekil 66. Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi Türbe ve Tevhidhanesi'nin Planları
Şekil 67. Oğlanlar Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)
Şekil 68. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhane Planı

Şekil 69. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzey Batı Duvarı
Şekil 70. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzey Doğu Duvarı
Şekil 71. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güney Doğu Duvarı
Şekil 72. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güney Batı Duvarı
Şekil 73. Oturarak Zikreden (Kuud Zikri) Dervişler
Şekil 74. Cumhur İlahisi Okuyan Dervişler
Şekil 75. Devran Yapan Dervişler
Şekil 76. Vefa Devri Yapan Dervişler (Ortada Bir Başka Grupta Bedevi Topu oluşturmuşlardır.)
Şekil 77. Mevlevi Semahanesi'nde Sema Eden Dervişler

FOTOĞRAF LİSTESİ

HELVAİ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F. 1) Tekkenin Genel Görünüşü (Çatılar)
(F. 2) Tekkenin Genel Görünüşü (Çatılar)
(F. 3) Selamlık ve Mabeyn Odası Çatıları
(F. 4) Bozdoğan Kemeri Caddesi ve Tekkeyi Oluşturan Yapılar
(F. 5) Selamlık, Türbe ve Haremin Doğu Cephesi
(F. 6) Selamlık, Türbe ve Haremin Doğu Cephesi (Bozdoğan Kemeri'nden Bakış)
(F. 7) Tekkenin Doğu Cephesi
(F. 8) Yıkılmış Yangın Duvarına Bitişik Olan Selamlık Güney Duvarı
(F. 9) Yıkılmış Yangın Duvarı Kalıntıları ve Selamlık Batı Cephesi
(F.10) Selamlık Güney Cephesi'nden Dikme-Başlık Detayı
(F.11) Selamlık Güney Cephesi'nden Ana Dikme Detayı
(F.12) Selamlık Doğu Cephesi
(F.13) Selamlık Giriş Kapısı (SZ02D2K) ve Zemin Kat Pencereleri (SZ03D2P1 ve SZ03D2P2)
(F.14) Selamlık I. ve II.Kat Pencereleri (S102D2P1, S102D2P2, S102D2P3 ve S203D2P1, S203D2P2, S203D2P3)
(F.15) Türbe Pencereleri (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3)
(F.16) Türbe ve Mabeyn Odası (SH202D2P) Pencereleri
(F.17) Haremin Türbe Çatısına Bakan Pencereleri (H202D3P, H303D3P)
(F.18) Haremin Türbe Çatısına Bakan Penceresi (H202D3P)
(F.19) Harem Doğu Cephesi (Zemin, Bir ve İkinci Katlar)
(F.20) Harem Doğu Cephesi (Bir, İki ve Üçüncü Katlar)
(F.21) Harem Birinci ve İkinci Kat Pencereleri (H103D2P1, H103D2P2 ve H203D2P1, H203D2P3, H203D2P5) ve (H203) Numaralı Hacmin Cumbası
(F.22) Haremin 55 Kapı Numaralı Ahşap Yapıyla Birleşimi
(F.23) Tekkenin Batı Cephesi

(F. 24) Selamlık Batı Cephesi Pencereleri (S205D4P ve S201D4P)
(F. 25) Harem Batı Cephesi
(F. 26) Harem Arka Bahçesi
(F. 27) Harem Arka Bahçesi'nin Kısmen Yıkılmış Duvarı
(F. 28) Selamlık-Taşlığı (SZ02) ve M1 Merdiveni
(F. 29) Selamlık-Birinci Katına Çıkan M1 Merdiveni
(F. 30) Selamlık-Zemin Katında Oda (SZ03)
(F. 31) Selamlık-Mutfağı (SZ01)
(F. 32) Selamlık-Mutfağı'nda Batı Duvarı Üzerinde Yeralan Ocak
(F. 33) Selamlık-Birinci Katta Korkuluk Dikmesi
(F. 34) Selamlık-Erkekler Mahfeli (S101)
(F. 35) Selamlık-Birinci Katında Oda (S102) (Şeyh Odası)
(F. 36) S102) Numaralı Odadan (S101) Numaralı Hacime Bakış
(F. 37) Selamlık-Birinci Katından İkinci Katına Çıkan M2 Merdiveni
(F. 38) Selamlık-İkinci Kat Sofası (S204)
(F. 39) Selamlık-İkinci Katında Oda (S203) (Meydan Odası)
(F. 40) (S203) Numaralı Odadan (S204) Numaralı Hacime Bakış
(F. 41) Selamlık-İkinci Katında Oda (S205) (Zakirbaşı Odası)
(F. 42) Selamlık-İkinci Katta Hela (S201)
(F. 43) Mabeyn Odası (SH202) ve (SH202D2P) Numaralı Pencere
(F. 44) Mabeyn Odası (SH202D4P) Numaralı Penceresi
(F. 45) Mabeyn Odası'ndan Harem'e Açılan (SH202D1K) Numaralı Kapı
(F. 46) Tevhidhane (Türbe'den bakış)
(F. 47) Tevhidhane-Kadınlar Mahfeli
(F. 48) Selamlık Taşlığından (SZ02) Tevhidhane'ye Açılan Kapı (TEVD2K)
(F. 49) Mihrap
(F. 50) Yeniden Yapılmış Türbe Çatısı
(F. 51) Mihrap Üstünü Örten Duvar
(F. 52) Erkekler Mahfeli Korkulukları
(F. 53) Erkekler Mahfeli Korkulukları
(F. 54) Kadınlar Mahfeli Kafesleri
(F. 55) Selamlık-Erkekler Mahfelinden (S101) Kadınlar Mahfeli'ne Açılan Kapı (S101D2K)

(F. 56) Kadınlar Mahfeli'nin Döşemesini Taşıyan Kirişler
(F. 57) Harem (H204) Numaralı Hacminin Kısmen Çökmüş Döşemesinin Tevhidhaneden Görünüşü
(F. 58) Harem (HZ01) Numaralı Hacminden Tevhidhaneye Açılan Kapı (TEVD1K)
(F. 59) Kadınlar Mahfelini Taşıyan Yokolmuş Sütunlardan Birinin Yerine Konulan Dikme
(F. 60) Kadınlar Mahfelinin Günümüze Ulaşabilmiş Döşemesinin Sınırı
(F. 61) Tevhidhane Duvar Konstrüksiyonu
(F. 62) Kadınlar Mahfeli'nin Sağlam Kalabilmiş Bir Kafesi
(F. 63) Haremin Taşlığın'dan (HZ02) Tevhidhaneye Açılan ve Sonradan Örülmüş Kapı Kasası (TEVD1K)
(F. 64) Yeniden Yapılmış Türbe Çatısının Tevhidhane Tavan Süslemesiyle Arakesiti
(F. 65) Türbe (Tevhidhane'den bakış)
(F. 66) Tevhidhane Tavan Süslemesi ve Türbe Pencereleri (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3)
(F. 67) Tevhidhane Tavan Süslemesinin Tahrip Olmuş Bölümü
(F. 68) Tevhidhane Tavan Süslemesi
(F. 69) Tevhidhane Tavan Süslemesi Kaplama Altı Konstrüksiyonu
(F. 70) Harem Taşlığı (HZ02) ve Zemin Kattan Birinci Kata Çıkan M1 Merdiveni
(F. 71) M1 Merdiveni
(F. 72) Harem Zemin Katında (HZ01) Numaralı Hacim ve (HZ01D2K) Kapısının Kasası
(F. 73) (HZ01) Numaralı Hacimden (HZ02) Numaralı Hacime Bakış
(F. 74) (HZ02) Numaralı Hacmi Bölen Duvarın Altında Kalmış Olan Sarnıç Bileziği
(F. 75) Harem Birinci Kat Sofası (H102) ve (H103D4K) Numaralı Kapı
(F. 76) Harem-Birinci Katında Oda (H103)
(F. 77) Harem-Birinci Katında Oda (H101)
(F. 78) Harem-Birinci Katından İkinci Katına Çıkan M2 Merdiveni
(F. 79) Harem-İkinci Kat Sofası (H202)
(F. 80) Harem-İkinci Katında Oda (H203)
(F. 81) Harem-İkinci Katında Oda (H201)

(F. 82) (H201) Numaralı Odanın (H201D4P1) Penceresi
(F. 83) (SH202) Numaralı Mabeyn Odası'ndan (H204) Numaralı Hacime Açılan (SH202D1K)
(F. 84) Haremin İkinci Katından Üçüncü Katına Çıkan M1 Merdiveni
(F. 85) M3 Merdiveni
(F. 86) M3 Merdiveni (Üçüncü Kattan Bakış)
(F. 87) Harem-Üçüncü Kat Sofası (H302)
(F. 88) Harem-Üçüncü Katında Oda (H303)
(F. 89) Harem-Üçüncü Katında Oda (H301)

HELVAİ TEKKESİ'NİN 1978 YILINDA ÇEKİLMİŞ FOTOĞRAFLARI

(F. 90) Türbe
(F. 91) Mihrap ve Orijinal Tevhidhane Döşemesi
(F. 92) Erkekler ve Kadınlar Mahfeli
(F. 93) Kadınlar Mahfeli Kafesleri ve Tevhidhane Tavan Süslemesi
(F. 94) Kadınlar Mahfeli Kafesleri
(F. 95) Günümüzde Kapatılmış Olan Kapı ve Kadınlar Mahfeli Kafesi
(F. 96) (TEVD1K) Kapısı
(F. 97) Tevhidhane Tavan Süslemesi

AKŞEMSEDDİN TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F. 98) Akşemseddin Tekkesi'nin Türbesi
(F. 99) Akşemseddin Tekkesi Onarım Kitabesi
(F.100) Akşemseddin Tekkesi'nin Türbesinin İç Görünüşü
(F.101) Akşemseddin Tekkesi'nin Arsası
(F.102) Akşemseddin Tekkesi'nin Arsası ve Türbe Görünüşü
(F.103) Akşemseddin Tekkesi'nin Mutfak Duvarı

BAŞÇI TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F.104) Millet Caddesi'nden Başçı Tekkesi'nin Arsasının Görünüşü (Geri Plandaki Cami Minaresinin Olduğu Yer)
(F.105) Başçı Tekkesi'nin Arsası

EMEKYEMEZ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F.106) Emekyemez Tekkesi'nin Türbesi ve Arsasının Bir Bölümü
(F.107) Emekyemez Tekkesi'nin Kitabesi

HAŞİMİ EMİR OSMAN EFENDİ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F.108) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Girişi ve Türbesi
(F.109) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Tevhidhanesi
(F.110) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Türbesinin İçten Görünüşü
(F.111) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Tevhidhanesi'ne Sonradan Yapılmış Ek Kısım (Minarenin Solunda Kalan Bölüm)
(F.112) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Girişinin Solunda Yeralan 1763 Tarihli Çeşme
(F.113) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Haziresi

MEHMED AĞA TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F.114) Mehmed Ağa Tekkesi'nin Arsası (Çulhalar Sokağı'ndan Bakış)
(F.115) Mehmed Ağa Tekkesi'nin Arsası (Çilekeş Sokağı'ndan Bakış)

OĞLANLAR TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F.116) Oğlanlar Tekkesi'nin Türbesinin Ön Cephesi
(F.117) Oğlanlar Tekkesi'nin Türbesinin Ön Cephesi
(F.118) Oğlanlar Tekkesi'nin Türbe Cephesinin Üzerinde Yeralan 1874 Tarihli Bir Çeşme Kitabesi
(F.119) Oğlanlar Tekkesi (Bu fotoğraf 16 Ocak 1952 tarihinde çekilmiştir.)
(F.120) Oğlanlar Tekkesi ve Türbe Cephesi (Bu fotoğraf 16 Ocak 1952 tarihinde çekilmiştir.)

TAVİL MEHMED EFENDİ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F.121) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Türbe ve Tevhidhanesi
(F.122) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzey-batı Duvarı
(F.123) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzey-doğu Duvarı
(F.124) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güney-doğu Duvarı
(F.125) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Mihrabı
(F.126) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güney-batı Duvarı
(F.127) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Tavan Kaplama Detayı
(F.128) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Haziresinde Bulunan Bir Mezar Taşı
(F.129) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Haziresinde Bulunan Bir Mezar Taşı

ÖZET

Tez çalışmasına konu olan Helvai Tekkesi, Süleymaniye, Kalenderhane Mahallesi'nde yer almaktadır. Tekke, selamlık, tevhidhane-türbe, ve harem bölümlerinden oluşmaktadır. Tekkenin kuruluşu XVI.yüzyılın ikinci ya da üçüncü çeyreğine rastlamaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, ülkemizdeki tarihi eserlerin ve çevrelerin korunması konusunda çeşitli kesimlerin konuya yaklaşımları gibi sorunlara değinilmiş ayrıca Helvai Tekkesi'nin tez konusu olarak seçilmesindeki etmenler kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, tarikatların ana düşüncelerini yansıtan tasavvuf kavramına, üçüncü bölümde ise, tarikatların türediği mezheplere değinilmiştir. Dördüncü bölümde tekkelerin varoluş nedeni olan tarikatlar konusu ele alınmıştır. Beşinci bölümde, tarikatların savunduğu fikirlerin bir uygulama alanı olarak ortaya çıkan tarikat yapılarının İslâm ülkeleri ile Anadolu'da yayılması, etkileri ve tekke mimarisinin tarih içindeki gelişimi gibi konulara açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır. Altıncı bölümde ise, Helvai Tekkesi'nin bağlı bulunduğu Bayrami Tarikatı'nın analizi yapılmış ve İstanbul'da bulunan diğer Bayrami tekkelerine değinilmiştir. Yedinci bölümde söz konusu tekkenin tarihçesi ve mimari tanımlaması ele alınmıştır. Sekizinci bölümde yapıdaki strüktür ve malzeme bozulmaları açıklanmış, restitüsyon çalışmalarına başlık olan dokuzuncu bölümde ise rölöve çalışmaları sırasında yapılan saptamalara göre yapının özgün durumunun ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Onuncu ve son bölümdolan restorasyon önerisinde tekkenin yeniden işlevlendirilmesi doğrultusunda yapılan öneriye değinilmiştir. Bu yönde yapının "Eski El Yazma Eserleri Enstitüsü'ne dönüştürülmesi ve dokuzuncu bölümde ele alınan restitüsyon önerileri ve projesine uygun olarak restore edilmesi açıklanmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

RESTORATION PROJECT OF THE HELVAİ TEKKESİ

The Helvai Tekkesi which is selected as the subject of this thesis is located on Bozdoğan Kemeri Street, Kalenderhane District, Süleymaniye (İstanbul/Turkey) and is comprised of selamlık, tevhidhane-tomb and harem buildings. Although the construction date of the tekke is not definitely known, it is clear. That it was established during the years that Sheikh Yakup Efendi, the founder and the first sheikh of the tekke lived. Thus making it evident that the tekke belonged to the XVI.Century.

The reason of our selection of the Helvai Tekkesi as the subject of my thesis is that this tekke which needs urgent core is one of the rare surviving examples of this type of building while it is a living proof of the social, esthetic and cultural values of its period. Another aim of this preference and study is to draw attention to one part of the construction which constitutes a typical old Istanbul city tissue in which Byzantine and Ottoman works exist in combination, but which is destroyed day by day, and to be able to have this construction own its real value which it deserves.

In the second part of the thesis introductory informations about tariqa sound sufism are presented. The development of early sufism outside Turkey in Arab countries as well as in Iran and Central Asia is summarily explained. Its early Anatolian growth until Mevlâna has also been presented.

In the third part, mention has been made of the mezheps, their descriptions made, and a short consideration has been given to the mezheps which resulted from same difference in ways of worshipping and in the understanding of law. It may be concluded that, Tariqas were subsidiary institutions of a mezhep. They were attached to fundamental principles, while mezheps are extension of them ideological system which involved tariqa.

In the fourth part, the rise of tariqas and the basic tariqas are reviewed. In this part the twelve important tariqas "Madiriyye", "Yeseviyye", "Rıfaiyye", "Kübreviyye", "Medyeniyye", "Desukiyye", "Bedeviyye", "Şazeliyye",

"Ekberiyye", "Mevleviyye", "Sadiyye", "Nakşibendiyye" are described. The administrative division of the tariqas constitued a subsection in the thesis, in which the specific rules of discipline and division of labor were explained. It is indicated with an explanatory sample on XV.Century Ottoman zaviye that different persons were assigned to almost all positions. In the following sections of the same part, attempt is made to give an explanatory description of such special titles as "şeyh", "baba", "çelebi", "can", "caliph" etc., all of which were frequently encountered with in relation to tarikat, which reflected the hierarchic order, and which were given to the members of tariqa. In the section of tariqas in view of their ritual characteristics efforts are made to describe tariqas which fall into three different qrapsi ("Klymai", "Devrani", "Mevleviye and Bektaşiye") depending on to what rules dervishes should abide by in the tevhidhane. These rites which appeared after the tariqas had been founded and structuralized and which showed differences from tariqa to tariqa ("Sema", "Hatm-ı Hace", "Darb-ı Esma", "Zikr-i Kıyam", "Deveran").

In the section related with tariqa constructions, consideration has been given to the localities which a tariqa construction should have in order to fulfill some essential requirements, as well as the tariqa constructions which were designated as different names in accordance with various criteria "pir evi", "asitane", "hanikâh", "dergah", "tekke", "zaviye". The sources of income possessed by these tariqas all of which had to fulfil a number of social requirements, were all collected under three headings such as foundations, private donations, and aids effected by state administrations and are explained in detail under the section, "The income sources of the Tariqas".

In the fifth section, a detailed consideration has been given to the subject of "The Expansion of Tariqa Constructions in the Islamic Countries and Anatolia, its ef effects, and the Historical Development of the Tekke Architecture". In this section mention has been made to the apperance of zaviye (s) in the Islamic world, besides, attempts have been made to clarify such subjects as the appearance of zaviye(s) in North Africa, Middle East Islamic countries and Anatolia, and what aims they served to. The Anatolian zaviye(s) are reviewed under such headings as the Seljuki Period Zaviye(s) and the Ottoman Periods Zaviye(s), their tasks were listed in items like expanding Islam and its tasavvuf in Anatolia, maintaining the restoration and residence problems of newly captured lands, reviving these lands, fulling various requirements of the travellers providing security meanwhile. The characteristics of the early dervishes which differentiated them from the successors have been identified. In this section, mention has also been

made of the historical development of tekke architecture. In this direction, attempts have been made to describe in illustrations the schematic plans of the first tekkes which comprised of domed central space and attached liwans; schematic plans of the transition period tekkes which started in the shope of plan scheme of medrese with dosed courtyard; but which later changed and the last era tekkes which were generally included in a külliye and which had plan schemes of medrese with an open courtyard. The last era tekkes were handled likewise as they possessed tevhidhanes built in of different plan schemes (rectangular, square, pahlı square, octagon, dadecagon, circular and elliptical plans) due to the fact that the tariqas practice different rites. Furthermore, these tekkes are collected under two different groups due to the differences in the relations between the volumes which comprise the last era tekkes.

The final section of this part mention has also been made of some other samples which gained different characteristics with additions made in accordance with requirements which arose in the countries which followed the centuries they were constructed.

In the sixth part, attempts have been made to describe under such subdivisions as Bayrami Tariqa to which. Helvais Tekkesi, the subject of our thesis, was a sect; Hacı Bayram-ı Veli and the foundation, expansion and characteristics of the tariqa. Under the subdivision of the Bayrami Tariqa and its tekkes in Istanbul, efforts have been made to interpret with various theses the inconsistency between the number of tekkes in Istanbul of the aforementioned tariqa which was admitted to have expanded in Istanbul and its admittance in Istanbul. The tekkes of this tariqa in Istanbul are separately examined (Abdi Baba Tekkesi, Abdüssamed Efendi Tekkesi, Akşemseddin Tekkesi, Başçı Tekkesi, Divitçiler Tekkesi, Emekyemez Tekkesi, Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi, Helvai Tekkesi, Himmetzade Tekkesi, Mehmed Ağa Tekkesi, Oğlanlar Tekkesi, Tavil Mehmed Efendi Tekkesi) and a comparision is made between the plan and material aspects of these tekkes in the conclusion part.

In the seventh part, a short history of the tekke has been reviewed. Starting from this point attempts have been made to discover the foundation century of the tekke, first from the sources investigated, and then from the construction itself with ampirc approaches due to the fact that. There were no clarifying data related with the foundation date of the tekke. Taking as a basis the birth and death dates of Yakup Efendi, who was stated to be the founder and the first sheikh of the tekke in a reference related with the subject alone, it was claimed that Helvai Tekkesi was

established in either the second or third period of the XVIth century. In the rest past of the chapter, people who became sheiks in the tekke were shortly mentioned, and the information collected about these people from various sources were presented in addendum. Under the light of these data, it was concluded that due to the fact that there were sheiks in the tekke were also sheiks bounded to various tekkes the tekke in question which was attached to the Bayrami Tariqa was also shown as a tekke belonging to different tariqas in the lists which were prepared in relation to tekkes at various times. Furthermore, under the heading of general consideration, a very stort description of the district, zone, etc., where the tekke was located was given as well as the constructions which comprise the tekkes. Following this under the subsection of constructive description, each of the construction which comprise the tekke (selamlık, tevhidhane-tomb, harem), were individually dealth with, and detailed definititions were made on mainly from their elections down to their sizes.

In the eight part, effort is made to explain structural and material deteriorations and their causes which resulted from various events in time in the structures which comprised the tekke. The detections in the structural deteriorations were dealt with at "bina ölçeği" and the detections in material deterioration at "hacim ölçeği". At the end of these detections, it was concluded that both instructural and material deteriorations such causes as the dampness from the ground, man made destruction, fungi as well as microorganisms and harmful insects as woodwarm, external factors (roun, sun) etc., had a great stare in the deteriorations.

In the ninth part, under the heading of restition depending on data obtained both from the old documents found and from the releve studies the restitution of the tekke was attempted. The three constructions (selamlık, tevhidhane-tomb, harem) which comprised the tekke were individually handled as in the other parts and related suggestions of restitution were presented depending on concerte findings (old document photograph, data of the construction, etc.).

In the tenth and last part under the heading of restoration, it was started that most of the historic buildings lost their functions at the present day, and that the most important step is the selection of correct function in the restorations to be made for these buildings. Later, mention has been made of the fact that as a first step in the restoration of the tekke the selection of function was dealt with due to the fact that the function Helvai Tekkesi had during the years of activation was ended, and the reason was explained as to why the construction was converted into "the İnstitute of Old Manuscripts". Thus, again mention has been made of Old Manuscripts the Istanbul University,

the owner of the tekke, had, but it was also indicated that the University could not present these valuable pieces with modern systems. Under the light of these data it was recommended that an archive of microfilms of these works be established in the tekke. Furthermore, it was also suggested that another archive comprising of the Turkish version or duplicated form of the original manuscripts at the University be founded. The spaces in Selamlık and Harem and Mabeyn Odası were reserved spaces required for these functions, while tevhidhane was suggested to be used as a multi faceted hall for such activities meetings debales, or demonstrations etc. Moreover, on the third floor of Harem, a repair workshop was suggested to be established, where worn out, distorted manuscripts could be mended. In addition, spaces comprising Selamlık and Harem and Mabeyn Odası were each individually signified what functions they were assigned to.

The kind of interventions which should take place in the spaces comprising the tekke, the suggestions of restitution made, were each handled with individually, under the light of structural and material deteriorations detected in the structure and their causes. Taking into consideration the severe structural and material deteriorations in the structure a "reconstruction" was suggested for selamlık and tevhidhane-tomb and different methods of intervention for harem, which was in a better condition. Moreover, mention is also made of the technique of empregne which protected the wood and its deterioration as well as protective substances of varmish base which served as U.V. filter and which protected against U.V. rays from the sun the elevation covering materials and improved wood protection methods and materials.

BÖLÜM I

1.1. GİRİŞ

Günümüzde, tüm dünyada ve toplumlarda, tarih bilinci giderek artan bir şekilde gelişme göstermektedir. Bu bilincin artışına paralellik gösteren, yaşanmış tarihin birer eseri ve kanıtı olan tarihi eserler de hak ettikleri ilgiyi görmeğe başlamışlardır.

Bugün belli bir kültür düzeyine ulaşmış ülkelerde; yetkili organların ve toplumun tarihi eserlere olan ilgisi ve bu eserlere karşı tutumları örnekleriyle gözler önündedir. Bu ilgi ve tutumun nedeni, çok hızlı bir gelişme ve değişme sürecine girmiş olan dünyada, yenilenen kuşakların geçmişle bağlarının zedelenmemesi, bir başka deyişle bu bağların sürekli olması ve sağlam kalmasıdır. Bu aşamada en etkin rolü üstlenecek olan kültürel mirasla bu mirasın görsel kanıtları olan tarihi eserlere sahip çıkılması zorunluluğu yadsınamayacak bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya genelinde tarihi eserlere yaklaşım böyle iken, ülkemizdeki tarihi eserlere karşı yetkili organlar ve toplum olarak alınan ortak tutum, bu eserlerimizin hızlı ve acınacak bir şekilde tahribine; bu kıyımdan henüz payını almamış olanların ise her türlü bakım ve ilgiden uzak, kaçınılmaz sonlarını beklemelerine neden olmaktadır. Ülkemizde yalnız anıt niteliği taşıyan yapılarla, özel koruma altına alınmış bazı yapıların ve çevrelerin güvencede olduğu gözönüne alınırsa, belli bir kültür olgunluğuna henüz erişememiş toplumumuzun ellerine teslim edilmiş tarihi eserlerimizin ve tarihi çevrelerimizin gelecekte ne olacakları sorusu, deneme-yanılma yöntemiyle değil, somut tedbirlerle

çözüm aranması gereken önemli bir problemdir. Özellikle; tekil olarak anıt niteliği taşımayan fakat dönemlerinin estetik, kültürel, sosyal değerlerini en güzel biçimde ortaya koyabilecek tarihi çevrelerin ve dokunun, öncelikle, değişimin büyük boyutlarda olduğu büyük şehirlerimizde, gelecekte de varlıklarını sürdürebilmeleri için, ivedi tedbirlerin alınması bir gereklilik haline gelmiştir.

Ülkemizdeki tarihi mirasımıza karşı genelde yanlışlarla dolu olan bu politikaya rağmen, toplumun azınlıkta kalan bir kesiminin ve bazı kuruluşların çabaları bilinçlenmenin ilk örnekleridir.

Bu aşamada üzerinde durulması gereken bir nokta da, yapılan restorasyon çalışmalarının genellikle büyük boyutlu ve dikkati çeken yapılar üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Kent dokusunun büyük bir yüzdesini oluşturan daha küçük boyutlu yapılara ve yapı gruplarına yönelik çalışmaların azlığı uygulamaların eksik bir yönünü oluşturmaktadır. Bu nedenden dolayı restorasyon yüksek lisans eğitiminin son basamağını oluşturan bu tez de yukarıda değinilen yapı sınıflarından ikincisine ait bir yapıyı ana başlık olarak ele alan tek yapı restorasyonu ile ilgili bir uygulama sunulmaya çalışılmıştır. Bu yapı Süleymaniye'de halk arasında bilinen adıyla, "Helvaî" ya da "Helvacı Baba Tekkesi"dir.

Helvaî Tekkesi'nin içinde bulunduğu doku, her ne kadar yer yer bozulmuş ve araya bazı sızıntılar olmuşsa da hamamı, camisi, tekkesi, türbesi, kahvesi, bitişik nizam ahşap yapısıyla tipik İstanbul evleri ve çıkmaz sokakları, Bizans ve Osmanlı eserlerinin bir arada olmasıyla eski İstanbul kent dokusuna ilginç bir örnek oluşturacak zenginliğe sahiptir.

Helvaî Tekkesi'nin bu teze konu olarak seçilmesindeki en önemli neden, faaliyetleri çok önceden beri durdurulmuş olan tarikatların günümüzde nadir olarak ayakta

kalabilen ve her geçen gün sayıları azalan özgün yapılarına bir örnek oluşturmasıdır. Diğer önemli bir neden de çevredeki birçok yapının daha sahibi olan İstanbul Üniversitesi'nin, aynı zamanda sahibi bulunduğu tekkenin harem kısmını ve belki de Vakıflar'dan satın almak yoluyla selamlık kısmını da bunlara katarak, topluca bu yapıları yıkıp yerine Üniversiteye ait ek yapılar yapabileceği kanısıdır. Bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda da yok olan tarihi eserlerimize, resmi bir kurum tarafından, bir yenisi eklenmiş olacaktır.

Eski İstanbul'un en iyi korunmuş ahşap yapı gruplarının ve tipik sokak siluetlerinin yer aldığı Süleymaniye Bölgesi'nde bulunan Helvaî Tekkesi henüz ayakta olmasına karşın çok bakımsız bir durumdadır. Tekkeyi oluşturan yapılarla, dokuyu tamamlayan diğer yapılar Süleymaniye Koruma Projesi kapsamına alınmış fakat üzerlerine konuyla ilgili bir plaket iliştirilmesinden öte bir müdahalede bulunulmamıştır. Bugün pekçoğu harap olan diğer yapılar da Helvaî Tekkesi gibi yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Sayıları günümüzde bir hayli azalmış İstanbul tekkelerinin son örneklerinden olan ve tekkelerin kapatılmasından önce bağlı bulunduğu tarikatın ayakta kalabilen son yapılarından birini oluşturan bu tekkenin zaman kaybedilmeden yapılması gereken bir restorasyon uygulamasına gereksinimi vardır.

Helvaî Tekkesi için yapılacak olan restitüsyon çalışması ve restorasyon önerisinden önce yapıda yapılacak olan detaylı bir rölöve çalışması ve tekkelerin varoluş nedenleri olan tarikatların üzerinde durulmuştur. Daha sonra tekke mimarisinin tarih içindeki gelişiminin araştırılması, yapı ile ilgili restitüsyon çalışması restorasyon önerisine sağlam bir temel oluşturacak şekilde incelenmiştir.

BÖLÜM II

2. TASAVVUF

2.1. Tanım

"Tasavvuf", kelimesinin hangi dilden ve hangi kökten geldiği tartışmalıdır. Bir görüşe göre Arapça "suf" (yün) kelimesinden türetildiği, diğer bir görüşe göre Yunanca "sophia" (hikmet) kelimesinden türetildiği öne sürülmektedir. Bir başka görüşe göreyse tasavvuf kelimesi "suffa" dan (Medine'de, Mescid-i Nebevî'nin kuzey yönünde, üzeri hurma dalları ve kille kapatılmış bir bölüm) gelmektedir.

"Tasavvuf" Tanrı'nın niteliğini ve kainatın oluşumunu varlık birliği (vahdet-i vücut) anlayışıyla açıklayan dini ve felsefi akımdır |1|. Diğer bir tanımlamaya göreyse "Tasavvuf" Müslümanlığın gizemciliğidir |2|.

2.2. Tasavvuf-Tarikat İlişkisi

Hz.Muhammed'in ölümünden sonra gerek siyasi gerekse fikir alanında görülen anlaşmazlıklar İslam mezhepleriyle birlikte tasavvuf inancının öncüleri olan ve şeriatçılar tarafından tepkiyle karşılanan yorumcuların ortaya çıkmalarına neden olmuşlardır. Tasavvuf yorumlarının Kur'an ayetleriyle çelişmediğinin belirlenmesinden sonra özellikle Mekke'de indirilen ayetlerin incelenmesi sonucunda tasavvuf akımında özel terimler oluşmuştur. Zaman içinde bu terimler tasavvuf akımının uygulama alanı olan tarikatlarda özel bir dil niteliği kazanmıştır |3|.

VII.yüzyıl sonları ile VIII.yüzyıl başlarında özellikle Arabistan'da yayılmaya başlayan XI.yüzyıldan sonra da sistemli bir şekil alan İslam tasavvuf akımının ana

fikri sonraki yüzyıllarda giderek gelişmiş ve XIII.yüzyılda Celaleddin Rûmi'nin tasavvuf görüşleriyle tarikat anlayışını birleştirmesi sonucu düşünce eylemle bağdaşmış ve bu yüzyılın ortalarından sonra hızla çoğalan tekkeler yoluyla yayılmaya başlamıştır. Tasavvuf, Mevlevilik, Halvetilik, Bektaşilik, Rufailik, Nakşibendilik ve bu tarikatlardan doğan dörtyüz kadar tarikatın ana düşüncelerini yansıtan bir akım olarak devam etmiştir |4|.

BÖLÜM III

3. MEZHEPLER

3.1. TANIM

"Mezhep", Arapça bir sözcük olan "zehebe" kökünden türemiştir |5| ve gidilen yol anlamına gelir |6|. Bir dinin birbirinden farklı görüşlere sahip kollarına verilen addır.

İslam dininde, zamanla birbirinden farklı bazı görüşler ve inançlar belirmiş ve bunlar bazı sistemler doğurmuştur. Bu sistemlere "mezhep" adı verilmiştir |7|.

3.2. DÖRT BÜYÜK MEZHEBİN DOĞUŞU

İslâm dininin doğuşundan sonra, Kur'an ile hadisin yorumunda, temel ilkelerde olmasa bile, uygulama alanında bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Genelde, ibadet (tapınma) biçimleriyle, hukuk anlayışında (fıkıh) görülen bu görüş ayrıcalıkları da dört büyük mezhebin doğmasına yol açmıştır. Bu mezhepler şunlardır |8|:

1) HANBELİ: Kurucusu Ahmed bin Hanbel'idir. Bütün insan davranışlarında geçerli tek ölçü olarak inanı (iman) görür.

2) MALİKİ: Kurucusu İmam Mâlik'dir.

3) HANEFİ: Kurucusu İmam Ebû Hanîfe'dir. Bütün toplum kurumlarında, insan eylemlerinde tek kaynak olarak Kur'ân'ı görür.

4) ŞAFİİ: Kurucusu İmam Şafiî'dir. İnanın (iman) ustan (akıl) üstün olduğunu ileri sürer.

3.3. DİĞER ÜÇ MEZHEBİN DOĞUŞU

İlk dört mezhebin dışında kalan, ancak onlarla eş anlayış düzeyinde bulunan ve diğer mezheblere oranla, sorunlara daha ayrıntılı olarak bakabilme özelliğini taşıyan üç mezhep daha vardır. Bu mezhepler şunlardır |9|:

1) SELEFİYE: Hz.Muhammed'in arkadaşlarına uyanlara verilen addır. "Öncekilerin izini sürenler" anlamına gelir. Bu mezhebe göre yapılması gereken Peygamber'in yaptıkları, O'nun arkadaşlarının uyguladıklarıdır.

2) EŞ'ARİ : Kurucusu Hasan Ali bin Eş'arî'dir. Şeriat kurallarına kesinlikle uyulması gerekliliğini ileri süren bu mezhep temel olarak inanı (iman) kabul eder.

3) MATÜRİDİ: Kurucusu İmam Matüridî'dir. İnan ile eylemin birlikte yürüdüğünü kabul eder.

3.4. KARŞIT MEZHEPLER

İslâm düşüncesinde, Sünniliğin benimsediği ilkeler dışında kalan, onlara karşı çıkan, kimi felsefeden, kimi dinden kaynaklanan başka mezhepler de vardır. Bu mezheplerden bazıları şunlardır: Alevilik, Babailik, Cebrilik, Dürzilik, Havaric, Hululilik, İbazilik, İmamilik, Mutezile, Mürcee, Müşebbehe, Nacilik, Neccarilik, Noktacılık vb. |10|.

3.5. MEZHEP-TARİKAT KAVRAMLARI ARASINDAKİ FARK

"Mezhep" 3.1.'de de açıklandığı üzere gidilen yol anlamını taşır. "Tarikat" da mezhep sözcüğü gibi yol anlamına gelir |11|. İkisi de dini birer sistem olan ve anlamdaş sayılabilecek bu kelimelerin pratik alandaki farklılıklarını Abdülbaki Gölpınarlı "Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar" adlı kitabında şöyle açıklamaktadır:

"Mezhep, itikatta, yani inançta, amelde, yani ibadetlerde, muâmelatta, din emirlerine uyulmadığı takdirde

mükellefin uğrayacağı cezalarda, başta kitap, yani Kur'an, sünnet, yani hadis olmak üzere Re'y ve kıyâsı, yahut aklı da bunlara katarak tutulan yoldur. Müctehidin, yani bu esaslara dayanarak bir hükme varan kişinin kurduğu usûl ve fürû'u ihtiva eden bu gidilecek, tutulacak yola mezhep denir.

Tarikata gelince: Usûl, yani dini inanç, fürû, yani amel ve muamelât hakkında ayrı bir sisteme sahip değildir. Tarikat, kulu Tanrı'ya ulaştıran, zevk, neşe, irfan, aşk ve cezbe yoludur. En kısa bir anlatışla Mezhep ilim yoludur, Târikat ise irfan yolu" |12|.

Mezhep ile tarikat arasındaki farklılık tarikatın bir mezhepten doğan, onun temel ilkelerine bağlanan yan kuruluşlar, mezhebin ise, tarikatı da içine alan daha geniş kapsamlı bir düşünce çığırı olduğu şeklinde de ifade edilebilir |13|.

BÖLÜM IV

4. TARİKATLAR

4.1. Tanım

"Tarikat" tarik kelimesinden türetilen Arapça bir kelime olup |14| Bölüm 3.5'de de açıklandığı üzere yol anlamına gelir. Aynı dinin içinde, tavassufa dayanan ve bazı ilkelerle birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma yollarından her biridir şeklinde tanımlanmaktadır |15|.

Tarikat yolunu tutan ve ona bağlanan kişi varlığını "Allah"a adar, O'nun kudret ve hikmetlerini görür. Tuttuğu yola göre kendini, fani varlığını ve bütün fani varlıkları gerçek ve ebedi olan "Allah" da yok eder, O'nun varlığıyla var olduğuna inanır |16|.

4.2. Tarikatların Doğuşu ve Başlıca Tarikatlar

Hz.Muhammed'in ölümünden sonra II.yüzyılın sonlarından itibaren tarikatların doğuşunun ilk belirtileri sayılabilecek ve sonradan gerçek anlamdaki tarikatların oluşmasında etkin olan adımlar atılmıştır |17|. Ancak tasavvuf tarihinde yaygın olan şekliyle tarikatlar VI/XIII.yüzyıldan itibaren kurulmaya başlamıştır |18|.

Başlangıçta sadece "bu dünyaya önem vermeyerek yüz çevirme, nefsini terbiye, kalbi temizleme ve zahidane yaşayış" şeklinde tanımlanan tarikat, tasavvufun sistemli bir şekil aldığı XI.yüzyıldan sonra birbirlerinden ayrı şekilde zikreden, giyinen ve değişik tasavvuf görüşlerine sahip olan sofî kuruluşlara ad olmuştur |19|.

İslâm'da Müslümanlar'a yol göstermekte sözleri geçerli sayılan oniki imamın (İmâm Aliyy'ül-Murtazâ-İmâm Hasan b.Alî-İmâm Huseyn-İmâm Ali-İmâm Muhammed 'ül-Bâkır-İmâm Ca'fer 'us-Sâdık-İmâm Mûsâ'l-Kâzım-İmâm Aliyy 'ür-Rızâ-İmâm Muhammed'üt-Takıy-İmâm Aliyy'ün-Nakıyy-İmâm Hascan'ül-Askeri-İmâm Mehdi) bulunmasından dolayı oniki tarikatın varlığı kabul edilir. Bu temel tarikatlar ve kurucuları şöyledir |20|:

1) KADİRİYYE TARİKATI : Abdü'l-Kadir Gilani (Ö:1167)
2) YESEVİYYE TARİKATI : Ahmet Yesevi (Hoca Ahmet Yesevi adıyla da anılır.) (Ö:1166)
3) RİFAİYYE TARİKATI : Ahmet Rifai (Ö:1183)
4) KÜBREVİYYE TARİKATI : Necmüddin el-Kübra (Ö:1226)
5) MEDYENİYYE TARİKATI : Ebu'l-Medyan b.el-Huseyn (Ö:1197)
6) DESUKIYYE TARİKATI : İbrahim el-Desûki (Ö:1277)
7) BEDEVİYYE TARİKATI : Şeyh Ahmet Bedevi (Ö:1276)
8) ŞAZELİYYE TARİKATI : Ebû Hasen Takuyiddin Ali b.Abdillah eş-Şazeli (Ö:1256)
9) EKBERİYYE TARİKATI : Muhyiddin İbnü'l-Arabi (Şeyhu'l-ekber adıyla da anılır.) (Ö:1240)
10) MEVLEVİYYE TARİKATI : Mevlâna Celâleddin-i Rûmi (Ö:1273)
11) SA'DİYYE TARİKATI : Sa'düddin Muhammed el-Cebbavi (Ö:1301)
12) NAKŞİBENDİYE TARİKATI : Bahauddin Nakşibend (Ö:1398)

4.3. Tarikatlarda Yönetim

Tarikatlarda yönetim ve disiplin her türlü sosyal kuruluşta olduğu gibi iş bölümü esasına dayanır. Ancak tarikatlardaki iş bölümü yazılı kurallara dayanmamasıyla herhangi bir kuruluştakinden ayrılır |21|.

Tarikatların toplantı ve ayin yerleri, mensuplarının özel bir giyimi (tâcı, hırkası, kemeri v.b gibi), belirli ayin yöntemi, zikredilen çeşitli Tanrı adları, kendisine göre teşkilâtı, âdâb ve erkânı, müridleri arasında şeyhe doğru, nakıyb, meydancı gibi dereceleri, ayrıca tekke de kahveci, ferrâş (süpürgeci), türbedar, çerağcı, aşçı gibi belirli hizmetleri gören dervişler, ve bunların yardımcıları vardır |22|.

Örnek olarak XV.yüzyıl Osmanlı zâviyelerinden biri olan Süleyman Paşa'nın Bolayır'daki zaviyesinde bulunan görevliler şöyledir: 1) Şeyh, 2) Katip, 3) İmam ve hatip, 4) Müezzin, 5) Vekilharç, 6) Kilerci ve ambarcı, 7) Nakıyb, 8) Türbedar, 9) Bevvab (Kapıcı), 10) Karbansarâyi, 11) Aşçılar, 12) Habbaz (Ekmekçi), 13) Kayyimler, 14) Kâseşûy, (Bulaşıkçı), 15) Asyâbi (Değirmenci), 16) Âhuri, 17) Cüzhanlar (Cüz okuyanlar). Bu görevlilerin sayıları o devrin ve daha sonraki devirlerin tarikat yapılarında yapının büyüklük ve küçüklüğüne göre değişse de hemen hemen aynı kalmıştır |23|.

Tarikatda bütün yetkileri elinde bulunduran en yüksek rütbeli kişi "Şeyh"dir. Şeyhler "Pir" makamını işgal ederler |24|. (Bektaşi tekkelerinin şeyhlerine "baba" adı verilir. Bektaşi tarikatı derecelerinin en yükseği "dede-babalık" tır. Dede-baba pir vekili kabul edilir. Bu ünvan Kırşehir' de pir makamı kabul edilen Bektaşi Tekkesi'nin şeyhine verilir |25|. Mevlevi dergahlarının şeyhlerine "çelebi", Mevlevi adaylarına "can" adı verilir |26|. "Dedelik", hemen tüm tarikatlarda görülen, çoğunda kırk gün, Mevlevilik'te ise binbir gün süren, en zor koşullar altında bile Tanrı bilincini ve sevgisini koruma ve geliştirme kararlılığını simgeleyen, ayrıca yüksek düzeyde bir ruhsal ve ahlaksal duruluğa ulaşmayı amaçlayan "çile" uygulamasından geçmiş tarikat üyelerine verilen isimdir |27|. Tarikatlarda özellikle Mevlevi Tarikatı'nda "halife"; tarikatın yeni şubeleri açılacağı zaman şeyh tarafından her konuda bu yeni kurulan şubede tarikatı temsil etmeye yetkili kılınmış kişidir.

Tarikatta dış işlerin yürütülmesi ve iç disiplinin sağlanmasıyla görevli bulunan personelin hepsine birden "Dergah zabıtânı" denir. Dergah zabıtanı her konuda şeyhe karşı sorumludur |28|. "Muhib" herhangi bir tarikata ilgi duyan, onun bütün görüş ve düşüncelerini benimseyen kişidir. Muhib kendi evinde yaşar ve ayin geceleri tarikat yapısına gelerek ayine katılır |29|. "Derviş" veya "Mürit" pir, şeyh, mürşit gibi manevi ünvanlar taşıyan bir tarikat ulusundan ikrar vererek el alan kimseye verilen ünvandır |30|.

4.4. Ayin Özellikleri Açısından Tarikatlar

İlk yüzyıllarda pek rastlanmasa da, özellikle tarikatların kurulup bünyeleşmelerinden sonra, tarikat yapılarında toplu ayin meclisleri yapılmaya başlanmış, zamanla belli adâb ve erkânı olan tarikat ayinleri meydana çıkmıştır. Genel olarak âyin-i ehlullah, icra-yı zikrullah gibi isimler alan bu toplu ayinler tarikatlara göre farklılıklar gösterdiği için değişik isimler de almışlardır. Bu ayinlerin isimleri ve uygulanış biçimleri şöyledir |31|:

1) SEMA': İlk asırlarda dini mûsiki anlamına gelen sema' Mevlevilik tarikatının ayinine verilen addır. Ayakta ve dönerek, müzik eşliğinde yapılır. Ayin sırasında dervişler hareketleriyle çeşitli dini-tasavvufi temaları sembolize ederler. Bir adı da mukabeledir. Bugünkü şekliyle sema' sonraki asırlarda oluşmuştur.

2) HATM-I HÂCE: Nakşibendiye tarikatının şeyhin huzurunda oturarak yaptığı ayindir. Sessiz olarak (hafi) yapılır. Herkes okuyacağı dua, âyet ve salavatı şeyhin işaretleriyle okur. Cemaat arasında İnşirah suresini ezbere bilenler ondan fazla ise büyük hatme, değilse (daha kısa sürede biten) küçük hatme yapılır. Silsile şeyhlerini kapsayan bir dua ile sona eren hatme rabıta ile başlar. Mürid olmayan ayine katılamaz.

3) DARB-I ESMÂ: Halvetilerin toplu ayinlerine verilen addır. Halka halinde otururak, hafif sallanarak yapılır.

4) ZİKR-İ KIYAM: Rıfai ve Sadilerin ayinlerine verilen addır. Ayakta ve sesli olarak yapılır. Rıfai tarikatında ayin sırasında şeyhin makamının önünde beline kılıç kayışı bağlamış (kemer bend) iki mürid hazır bekler.

5) DEVERAN: Kadıri ayinine verilen addır. Ayakta, otururak, dönerek yapılır.

Ayin özellikleri açısından farklılık gösteren tarikatlar, yapılan ayinlerde dervişlerin semahanede ya da tevhidhanede belirli düzenlere uymalarına göre de farklılıklar gösterirler. Bu tarikatlar üç gruba ayrılırlar |32|:

1) KIYAMİ TARİKATLAR: Kadiriye, Rıfaiye, Bedeviye, Düssukiye, Sa'diye, Şazeliye gibi genellikle Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da kurulmuş olan bu tarikatlarda âyine katılanlar, mihrabın önündeki postunda oturan şeyhin karşısında, mihrap duvarına paralel ve dik saflar meydana getirirler.

2) DEVRANİ TARİKATLAR: Bunlar çoğunlukla Orta Asya'da, Azerbeycan'da ve Anadolu'da tarih sahnesine çıkmış ve kurucularının Türk oldukları tarikatlardır. Halvetiye Tarikatı ve çok sayıdaki kolları (Cerrahiye, Sinaniye, Sünbüliye, Şabaniye, Uşşakiye v.b.), Nakşibendiye Tarikatı'nın cehri (açık) ayini benimsemiş olan kolları, Kadiriye Tarikatı'nın Eşrefiye Kolu, Gülşeniye, Celvetiye ve çalışmaya konu olan Helvaî Tekkesi'nin bağlı olduğu Bayramiye Tarikatları bu grubu oluştururlar. Devraniler'de ayinin ana hatları şöyledir: Ayin iki bölüme ayrılır. Birinci bölümü olan kuud ayini boyunca dervişler, burada da mihrap önünde duran şeyhin sağından ve solundan başlayan bir halka teşkil ederek otururlar (Ş. 73)

Zakirler (Dervişlerin ayinine eşlik eden dini müzik parçalarını çalan kimseler) ise şeyhin sol ve sağ arkasında sıralanırlar. Daha sonra cumhur ilahisiyle (Türk tekke müziğinde, dervişlerin koro halinde okudukları ilahilere verilen ad) ayağa kalkılır (Ş. 74). Bu ilahinin sona

ermesiyle devran başlar. Önce elele tutuşarak, daha sonra kollarıyla birbirlerini omuzlarından ve bellerinden kavrayarak, sola ya da sağa doğru küçük adımlarla dönerler (Ş. 75). Zikredilerek ve gittikçe hızlanarak yapılan bu dönüşe zâkirlerin okudukları çeşitli türde musiki parçaları ve bazen de tekke musıkisinde görülen vurgulu sazlar eşlik eder. Bu formdan başka, devranî tarikatlarda yine dairevi hareket yapan başka ayin usulleri de vardır (Vefa Devri ve Tavaf Tevhidi) (Ş. 76). Anlaşılacağı üzere, devrani tarikatların ayinlerinde hakim olan form dairedir.

3) MEVLEVİYE VE BEKTAŞİYE TARİKATLARI: Bu iki tarikat, diğerlerinden çok değişik olan ayin şekillerinden dolayı yukarıda adı geçen gruplardan birine dahil edilemezler ise de, genel olarak dairevi karakterde olan semâları onları devrani tarikatlara yaklaştırır.

4.5. Tarikat Yapıları

Sosyal bir kuruluş olan tarikat için, benzeri diğer sosyal kuruluşlarda olduğu gibi bir öncü bulunması gerekir. Tarikatta bu kişiye "Şeyh" adı verilir.|33|.

Şeyh veya mürşid, bir bölgede faaliyete başlamak üzere yetkili olup karar verdiğinde yapılması gereken ilk iş ayin ve ibadetlerin, tarikatın ruhi eğitim ve öteki disiplin ve terbiye kurallarının uygulanabilmesi için uygun bir tarikat yapısının bulunmasıdır. Anlaşılacağı üzere bir tarikat yapısının fonksiyonunu tam olarak yerine getirebilmesi için bazı zorunlu ihtiyaçlara cevap verebilecek mekanları bünyesinde bulundurması gerekir |34|. Bu zorunlu ihtiyaçlara cevap verebilmek için tarikat yapıları semahanesi, harem ve selamlık daireleri, namazgahı, kütüphanesi, dervişlerin barınması için gerekli derviş hücreleri, ibadetle meşgul olmak üzere ıssız bir hücreye kapanmak anlamına gelen "halvet" mahalli, çile odaları, hamamı, mutfağı, kileri, fırını, yemek odası, konuk odaları,

türbesi ve mezarlığı bulunan aralarında çeşitli farklılıklar bulunsa da kayıtlarda ve halk arasında genellikle "tekke" adıyla anılan kuruluşlar halini almışlardır.

Tekkeler genellikle tarikat pirinin veya büyüklerinin türbelerinin yanına inşa edilirler. Bu sistem tekkelerin önem derecelerine göre farklı adlarla anılmalarında bir kriter olmuştur. Örneğin, tarikat kurucusunun (pir) türbesinin bulunduğu tekkeye "pir evi", tarikat ulularının türbelerinin bulunduğu tekkelere "asitane", büyük tekkelere "hankâh", önem derecesi hankâhtan aşağı olan ayin ve toplantı yapılarına "dergah" ve "tekke" denilmektedir. Bu yapılardan başka tarikat üyelerinin yolculuk sırasında konakladıkları, ibadet ve ayin yaptıkları tekkelere de "zaviye" adı verilir |35|.

4.6. Tarikatların Gelir Kaynakları

Tarikatlarda her ne kadar geçerli olan öbür dünya olup, bu dünya ikinci planda bulunursa da, pek çok kişiyi bir arada barındırmak, buna bağlı olarak yemek, içmek, giyim kuşam, konut v.b. gibi birçok sosyal ihtiyaçların bulunuşu kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda tarikatların bu tür sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında bazı gelir kaynaklarının varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu gelir kaynakları üç ana grupta toplanabilir |36|:

1) VAKIFLAR: İslâm dünyasında vakfın toplum düzeninde özel bir yeri vardır. Vakfın bir hayır kuruluşu olması, İslâm dinindeki hayır kuruluşlarının başında dini faaliyetlere hizmet amacını güden kuruluşların bulunması ve tarikatların da her şeyden önce dini, ya da dine hizmet için varolan birer kuruluş niteliğine sahip olmaları, aynı zamanda da toplum üzerinde büyük bir etkilerinin bulunması bu kurumlar için ayrılmış vakıfların varolma sebeplerini açıklar. Tarikatlar toplum bünyesinde sosyal, siyasi ve dini alanda topladıkları sempati ölçüsünde halktan maddi yardımlar görmüşlerdir. Tarikatlara vakıf yoluyla yapılan

yardımlar nakdi, menkul (taşınabilir) ve gayrımenkul (taşınamaz) bağışlar şeklinde olmuştur |37|.

2) ÖZEL BAĞIŞLAR: Özel bağışlar adından da anlaşılacağı üzere zengin çevrelerin sempatisini kazanmış olan tarikatlara, varlıklı kişiler tarafından yapılan maddi yardımlara verilen addır. Ayrıca dini gün ve bayramlarda da toplanan sadaka ve zekâtlar da tarikat mensuplarının ihtiyaçlarını senelik olarak karşılayacak miktarlara ulaşmışlardır. Bunlardan başka beklenmedik anda gelen bağışlar da, tarikatların ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynamış ve ayrı bir fonda toplanmışlardır |38|.

3) DEVLET YÖNETİCİLERİ TARAFINDAN YAPILAN YARDIMLAR: Vakıflar ve özel bağışlarla tarikatlara yapılan yardımlar daha çok özel bağış niteliği taşıyan sembolik karakterdeki yardımlar olmuşlardır. Fakat devlet yöneticilerinin her dönemde tarikat şeyhlerinin siyasi, sosyal nüfuz ve fonksiyonlarından yararlanma düşünceleri doğrultusunda tarikatlara yaptıkları yardımlar tarikatların varlıklarını sürdürebilmelerindeki en önemli desteği sağlamıştır. Bu yardımlar devlet yöneticileri tarafından yapılan vakıf ve özel bağışlar şeklinde olabildiği gibi tekke ve zaviyelerin yaptırılması şeklinde de olmuşlardır |39|.

4.7. Tarikat Yapılarının Kapatılması

Tarikatların çıkmasını takiben geçen yüzyıllarda bu kurumda başgösteren başıbozukluk, eğitimdeki zayıflama ve bağlı bulundukları yoldan saparak giderek zararlı bir hal almalarının sonucu 30 Kasım 1925'te kapatılmalarına dek süren bir dönem 1826 yılında büyük tarikatlardan sayılan Bektaşi Tarikatı'nın ortadan kaldırılmasıyla başlamıştır |40|.

1590 tarihlerinde Bektaşiler Yeniçeri Ocağı'na hakim olmaya ve idareyi ele geçirerek Yeniçerileri devlet aleyhine kışkırtmaya başlamışlardır. Gittikçe tehlikeli bir

hal alan Yeniçeri Ocağı 1826 yılında "Vak'a-i Hayriye" denilen ve Sultan Mahmut II tarafından yapılan bir imha planıyla ortadan kaldırılmıştır. Bu ocağın imhasına paralel olarak bu olayda kışkırtıcılık yapan bütün Bektaşilerle birlikte tarikatları ve bir kısım tekkeleri de ortadan kaldırılmıştır. Bir kısmı ise diğer tarikatlara bağlanmıştır |41|.

Bozulmaları giderek artan bir düzeyde devam eden tarikatlar ve bu tarikatlara ait yapılar Cumhuriyet Dönemi'nde halkı uyuşturduğu, batıl inançların ocağı olduğu ileri sürülerek 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun"la kapatılmıştır. Tekkelerin kapatılmasından bir süre önce bu kuruluşların ıslahı için yapılan girişimler sonucu Meclis-i Meşayih ve Medresetü'l Meşayih gibi kuruluşlar ortaya çıkmışsa da bunlar tekkelerin ve diğer tarikat yapılarının düzenli bir duruma getirilmesinde yararlı olamamışlardır |42|.

BÖLÜM V

5. TARİKAT YAPILARININ İSLÂM ÜLKELERİ İLE ANADOLU'DA YAYILMASI, ETKİLERİ VE TEKKE MİMARİSİNİN TARİH İÇİNDEKİ GELİŞİMİ

Bu bölümle ilgili yapılacak açıklamalardan önce, tarikat yapılarının ilk olarak ortaya çıktıkları yüzyıllarda çeşitli adlarla ifade edilmelerine karşın "zaviye" sözcüğünün en yaygın şekilde kullanıldığının anımsatılmasında yarar vardır.

İslâm dünyasında zaviyelerin doğuşu konusu tasavvuf akımının başlangıcı konusu ile paralellik göstermektedir. Bölüm 2'de de belirtildiği gibi VII.yüzyılın sonları ile VIII.yüzyılın başlarından itibaren İslâm dünyasında gelişmeye başlayan tasavvuf akımıyla birlikte, o zamana kadar Budizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi mistik bir düşünüş ve yaşayış biçimi ortaya koyan dinlerin yayıldığı alanlarda görülen bir kurum Müslümanlığın yayıldığı alanlarda da ortaya çıkmıştır. İçinde belli bir tasavvuf görüşünü paylaşan ve "şeyh" adı verilen dini bir otoritenin başkanlığında bunun uygulamasını yapan kimselerin birarada yaşadıkları bu kurumların ilk defa nerede ve ne zaman görüldüğü konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak VIII.yüzyılın sonlarında ölmüş olup ilk olarak "sufi" ünvanını aldığı bildirilen Kûfe'li Ebû Hâşim Osman b.Şerik'in Şam yakınlarında Remle denilen yerde ilk zaviyeyi kurduğu gelenek halinde kabul edilmektedir. Bu ilk kurulan zaviyeyi tasavvuf akımlarının yayılışına paralel olarak kurulan diğer zaviyeler izlemiştir. Bunun sonucunda çeşitli siyasi ve dini nedenler etkisiyle IX-XIII.yüzyıllar da bütün İslâm ülkelerinde pek çok zaviye yapısı ortaya çıkmıştır.

Anadolu'daki zaviyelerin nasıl bir tarihi fon üzerinde geliştiğini görmek açısından İslâm ülkelerindeki zaviyelerin ortaya çıkış nedenlerine kısaca değinmekte yarar vardır|43|.

o KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ'NDEKİ ZAVİYELER: Bu ülkelerde tasavvuf konusunda önde gelen kişiler tarafından pek çok zaviye kurulmuş ve bunlar ülkelerin her tarafına yayılarak coğrafi koşulların en elverişsiz oldukları bölgelerde bile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Geniş halk kitlelerini kendilerine çeken ve Kuzey Afrika'da Müslümanlığın yayılmasında önemli rol oynayan bu yapılar, içinde sadece tasavvufi bir hayat sürdürülen bir yer değil aynı zamanda dini eğitim yapılan medrese özelliklerini de göstermişlerdir. Bu zaviyelerden bir bölümü XI.yüzyıla kadar İspanyollar'a ve Portekizliler'e karşı yapılan savaşlarda askeri bir kimliğe sahip "ribatlar" olup bu yüzyıldan sonra zaviye olarak inzivaya çekilen bir şeyhin ve müridlerinin yaşadığı ve yolcuların misafir edildiği yapılar olmuşlardır. Böylece tasavvufun iyice hakim olduğu XI-XII.yüzyıllardan itibaren ribatların zaviyeye dönüştüğü söylenebilir |44|.

XIII ve XIV.yüzyıllarda bu zaviyeler gezgin dervişler ve diğer yolcular için ücretsiz konaklama yerleri olmuşlar, daha sonraki yüzyıllarda ise, önceleri sadece tarikat üyeleri için yapılan bu zaviyeler, merkezi iktidarın etki ve nüfuzundan uzak yerlerdeki halk üzerinde doğrudan doğruya siyasi bir nüfuz kazanmışlardır |45|.

o ORTA-DOĞU İSLÂM ÜLKELERİ'NDEKİ ZAVİYELER: Mısır'da, Suriye Emirlikleri'nde ve Irak Abbâsî halifeliğinde zaviyelerin Kuzey Afrika Ülkeleri'nde olduğu gibi bir iskân faaliyeti ile ilgili olmaktan çok, tasavvuf akımının gelişmesi ve teşkilatlanması ile ilişkili olduğu söylenebilir. XII-XIV.yüzyıllarda Orta-Doğu İslâm Ülkeleri'nde gerek devlet otoriteleri gerekse mahalli zenginler tarafından kurulan bol miktardaki vakıflar yoluyla bir yandan tarikatların gelişmesi, diğer yandan ticaret ve yolculukların rahat ve güvenli bir biçimde yapılması sağlanmıştır. Kuzey Afrika

Ülkeleri'ndeki daha küçük, gösterişsiz, basit yapılar yerine burada gösterişli ve özenli bir mimari stil ile yapılmış yapılara daha çok rastlanmaktadır.|46|.

Bir tasavvuf kurumu olarak zaviyeler İran, Horasan ve Mâverâünnehr bölgelerinde de yayılma olanağı bulmuşlardır. Daha X.yüzyılda Fergana, Merverrûz, Semerkant, Buhara ve Curcan dolaylarında Sûfiler için irili ufaklı birçok zaviyenin varlığı bilinmektedir. Buraları daha önce Budizm ve Maniheizmin yaygın bulunduğu alanlar olduğu için adı geçen dinlere ait manastırlarda bu amaçla kullanılmıştır. İslâm dininin bu bölgelerde yayılması tarikat dervişleri aracılığıyla olduğundan, zaviyeler bu bölgelerde bir dini propaganda aracı olmuşlardır. Çoğu defa eski Budist manastırları (Vıhara) zaviye haline getirilmiş fakat yeni zaviye yapıları da inşa edilmiştir. Karahanlılar ve Gazneliler döneminde bu alanlarda bulunan zaviyelerle ilgili elde pek fazla veri olmamasına karşın, Büyük Selçuklular zamanında imparatorluğun sınırları içinde inşa edilen pekçok eserle birlikte birçok zaviyenin varlığını ve bugüne kalmış örneklerini biliyoruz |47|.

o ANADOLU ZAVİYELERİ: Anadolu'daki zaviyeleri Selçuklu Çağı zaviyeleri ve Osmanlı Çağı zaviyeleri başlıkları altında iki grup halinde incelemek gerekir.

.Selçuklu Çağı Zaviyeleri: Anadolu topraklarında zaviyeler konusu Anadolu'nun iskânı, Türkleşmesi ve Müslümanlaşması konusu ile paralellik göstermektedir. Bu bölgede zaviyeler, ilk devirlerde bir iskân unsuru olmuşlar ve İslâmiyetin yayılmasında etkin bir rol oynamışlardır. Anadolu'da ilk zaviyenin veya zaviyelerin nerede ve ne zaman kurulduğu konusunda kesin bir yer ve tarihleme yapmak zor olmakla birlikte, bu yapıların askeri fetihlerle birlikte batıya doğru bir yayılış çizgisi takip ettikleri söylenebilir. Anadolu'ya özellikle XIII.yüzyıl başlarından itibaren yapılan göçler sırasında değişik tarikatlara bağlı Sünnî veya Bâtınî derviş grupları gelmişlerdir. Bu dervişler fethedilen

topraklarda yerleşmişler ve müridleriyle beraber zaviyeler kurmuşlardır. Anadolu Selçuklu sultanlarının Büyük Selçuklular gibi Sünniliği tercih etmeleri, ülkenin büyük şehirlerinde ve bu arada Konya'da da Sünni tasavvufu yayan zaviyelerin çoğalmasında etken olmuştur. Ancak Selçuklu sultanlarının büyük bir hoşgörüyle çoğalmalarına izin verdikleri bu zaviyeler bir ölçüde Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasında rol oynamışlardır. O dönemin, Anadolu'da yayılmış tarikatlarından birisi olan Vefâiye tarikatına bağlı bulunan ve 1240'larda önemli bir ayaklanma çıkartan Baba İlyas-ı Horasanî'nin Çat (Amasya'ya bağlı şimdiki İlyas köyü)'daki zaviyesinden yönetilen ayaklanma Anadolu Selçuklu Devleti'ni büyük ölçüde yıpratmış ve arkalarından gelen Moğol işgali için zemin hazırlamıştır |48|.

. Osmanlılar Dönemi Zaviyeleri: Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması üzerine bağımsızlıklarını elde eden mahalli beylikler, otoritelerini sağlamak ve kendi topraklarında yaşayan şeyhlerin maddi ve manevi nüfuzlarından faydalanmak amacıyla zengin vakıflara dayalı yeni zaviyeler ve tekkeler kurmuşlardır |49|.

Bu noktaya kadar gerek Anadolu Selçuklu Devleti gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun henüz bir beylik olduğu yüzyıllarda kurulan zaviyelerin Anadolu'nun Türkleşmesinde katkıda bulunmaları ve bir tarikatın uygulama alanı olarak faaliyet göstermelerinin yanısıra başka hizmetler verdikleri de görülmektedir.

. Anadolu'da Müslümanlığı tarikat yoluyla yaymak;

. Yeni alınan topraklarda bulunan terkedilmiş kilise ve manastırlar zaviye yapısı olarak kullanarak bunların çevrelerindeki yerleşmeleri canlandırmak;

. Kervan yolları üzerindeki ıssız bölgelerde zaviye yapılarının yapılması ile bu bölgelerde bir ölçüde emniyeti sağlamak ve göçerleri çevrede yerleşmeye yöneltmek;

. Yolculara bir tür kervansaray gibi hizmet vermek bu dönem zaviyelerinin önde gelen faaliyetlerinden olmuştur |50|.

Anadolu Beylikleri'nde faaliyet gösteren zaviyeler de görev yapan dervişlerin Baba Resul ayaklanmasının meydana getirdiği Babaîlik hareketine bağlı Rum Abdalları (Abdalan-ı Rum) adıyla bilinen dervişler olduğu ve bu kişilerin Batı'nın şövalye rahiplerini andıran bir kimliğe sahip olarak, geç devrin tekke dervişlerinden farklı bir çizgide bulunduklarını da belirtmek gerekir |51|.

Genelde zaviye, ilerleyen yüzyıllarda dergâh, hanikâh, kimi zaman da imaret v.b. gibi adlarla çeşitli kaynaklarda karşılaşılan bu yapı grubunun erken örneklerinin genel özelliklerinin incelenmesi bu yapıların özellikle Anadolu' da gelişen kapalı avlulu medrese mimarisiyle yakınlık gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu mimari bir kubbeli orta mekân, ona bağlanan eyvan ve odalardan oluşmaktadır. İlginç değişik örneklerin varlığı bu yapıların kapalı avlulu medreselerin plan şemasına paralel bir gelişme gösterdiği gerçeğini değiştirecek yoğunlukta değildir |52|. Ancak bu yapıların plan şeması bakımından büyük benzerlik gösterdiği, sözü edilen medrese mimarisinin ilk örneklerinin plan özelliklerinin de incelenmesi sonucu, hem zaviyelerin hem de kapalı avlulu medreselerin plan şemaları, prototipleri İslâm öncesi Asya yapı sanatına kadar inen dört eyvanlı, ortası avlulu Orta-Asya konutlarıyla, bir anlamda eyvanlı-avlulu plan şeması ile paralellik göstermektedir |53|.

Yukarıda sözü edilen kubbeli orta mekân, ona bağlanan eyvan ve odalardan oluşan ve ilk dönem zaviyeleri olarak nitelendirilebilecek Anadolu zaviyelerinin ilk örnekleri arasında Alanya-Akşabe Sultan Tekkesi/1230 (XIII.yüzyıl) |54| (Ş. 16), Konya-Sahip Ata Hanikahı/1279 (XIII.yüzyıl) |55| (Ş. 17), Tokat-Ebu's Şems Hanikahı/1288 (XIII.yüzyıl) |56| , Antalya-Ali Baba Abdal Musa Tekkesi/XIII.yüzyıl |57| , Afyon Karahisar-Boyalıköy Hanikahı/XIII.yüzyıl |58| (Ş.18), Seyyidgazi-Seyyid Gazi Tekkesi/XIII.yüzyıl |59| (Ş. 19), Tokat-Sümbül Baba Zaviyesi/XIII.yüzyıl |60|, Niksar Çöreği Büyük Tekkesi/XIII.yüzyıl sonu, XIV.yüzyıl başı |61| (Ş. 20), Manisa-İshak Çelebi Mevlevihanesi/1368-1369

(XIV.yüzyıl) |62| (Ş. 21), Bursa-İznik Yakup Çelebi Zaviyesi/XIV.yüzyıl |63|, Bursa-Yenişehir-Pustinpuş Baba Zaviyesi/XIV.yüzyıl |64|, Alanya-Sitti Zeynep Tekkesi/XIV.yüzyıl |65| (Ş. 22), Bilecik-Şeyh Edebali Zaviyesi/XIV.yüzyıl |66| (Ş. 23), Çorum-Mecidözü-Aşık Paşa-Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi/XV.yüzyıl |67|(Ş. 24), Bursa-Yenişehir-Reyhan Paşa Zaviyesi/XV.yüzyıl |68|, Hasankeyf-İmam Abdullah Zaviyesi/XV.yüzyıl |69| (Ş. 25), Mardin-Cihangir Bey Zaviyesi/XV.yüzyıl |70| (Ş. 26) sayılabilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün Anadolu ve Trakya'yı hükmü altına alması ve bu bölgelerde köklü bir devlet sistemi kurmasından sonra zaviyelerin ve dervişlerin fethe çıkan ordulara fethedilen yerlerden devamlı batıya kayarak kendi örf, adet, gelenek ve dini inançlarını yaymak yoluyla öncülük etmek, ileri karakol olmak v.b. gibi bazı görevleri ortadan kalkmış ona karşın zaviyeler XV.yüzyıla kadar tarikat ayinlerinin yapıldıkları yerler olmanın dışında, yolculara hizmet vermek ve bölgenin güvenliğini korumak gibi bazı görevlerini sürdürmüşlerdir. Bu yüzyıldan sonra zaviyelerin yüklendikleri fonksiyonlar giderek azalmış ve nihayet XVI.yüzyılda sadece konaklama ve tarikat ayinlerinin yapıldığı yerler olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Böylece ilk dönem tekkeleri olarak kabul edilebilecek zaviyeler bu yüzyıldan itibaren yerlerini şehirlerin içlerinde, Cumhuriyet devrine kadar yaşayan yapılara bırakmaya başlamışlardır |71|.

Orta mekan-eyvan plan şemasına uygun olarak inşa edilen ilk dönem zaviyeleri ile külliyeler içinde açık avlulu medrese plan şemasında inşa edilen ve farklı bir grup oluşturan daha geç dönem tekkeleri arasında kapalı avlulu plan şeması ile başlayıp ilerleyen yüzyıllarda bu plan şemasının özelliklerinin değişmesi sonucu daha farklı plan şemalarında inşa edilen ve Semavi Eyice tarafından zaviyeli camiler adı altında toplanan değişik bir yapı grubunun da göz ardı edilmemesi gerekir. Bu yapı grubunun plan şemalarındaki değişiklikler aşağıdaki sıralamayı takip etmiştir |72|.

o Bursa-Hüdavendigâr İmareti'nde/XIV.yüzyıl olduğu gibi eyvanlı ve kapalı avlu plan şeması geleneğinin ilk temsilcileri olan yapıları takip eden başka yapılar da olmuştur (Ş. 27). Ancak kısa zamanda eyvanlar, Osmanlılar'ın daima tercih ettikleri kubbe ile örtülmüş fakat bunların eski eyvanların hatırası olduğu kemerleri ile belirtilmiştir. Nitekim Bursa-I.Bayazıd İmareti/XIV.yüzyıl sonu, XV.yüzyıl başı (Ş. (Ş. 28) ve Bursa-Yeşil İmareti/XV.yüzyıl (Ş. 29) bu uygulamanın örneklerindendirler. Amasya-Bayazıd Paşa'da/XV.yüzyıl eyvanlar kör kemerler halinde sembolik olarak belirtilmiştir (Ş. 30). Oldukça geç bir devirde ise, yan eyvanlar dışa açılan kemerler halinde Afyon-Gedik Ahmet Paşa ve İstanbul-Davud Paşa'da/XV.yüzyıl sonu (Ş. 31) hatırlanmıştır |73|.

o Erken devirde arka arkaya sıralanan iki kubbenin ölçü, yükseklik ve bezeme yönünden farklı olması prensibi benimsenirken, daha geç devirlerde bu uygulama terk edilmiş ve kubbeler eş olmuştur.|74|.

o Erken devirde, bazı örneklerde (Yenişehir-Seyyid Mehmed Dede Zaviyesi (Ş. 32), Milâs-Firuz Bey İmareti/XIV. yüzyıl sonu-XV.yüzyıl başı (Ş. 33), Kurşunlu-Yukarı Cami (Ş. 34) kapalı avlu hacmi var olmakla birlikte, ibadet hacmi kesin olarak ayrılmıştır.|75|.

o Geç devrin pekçok örneğinde (Eğnecik-İmaret Cami/ XV.yüzyıl sonu-XVI.yüzyıl başı (Ş. 35), Fethiye-Uzun Hasan Cami/XV.yüzyıl (Ş. 36), İstanbul-Davud Paşa Cami/XV.yüzyıl sonu (Ş. 31), Tokat-Hatuniye Cami/XV.yüzyıl sonu (Ş. 37), Trabzon-Büyük İmaret/XVI.yüzyıl (Ş. 38), Rodos-Süleymaniye İmareti/XVI.yüzyıl (Ş. 39), Halep-Hüsreviye Cami/XVI.yüzyıl (Ş. 40) kapalı avlu bölümünden tamamen vazgeçilmiştir. Böylece zaviyeli camilerin kendi içinde yeni bir tip doğmuştur. Bu köklü değişimin nedeni Osmanlı mimarisinde XV.yüzyıldan itibaren, giriş cephesi önündeki açık avlu (şadırvan avlusu) nun benimsenmiş olmasıdır. Eski geleneklerden

uzaklaşılıp, kubbeli kapalı avlunun gereksinmesi ortadan kalkınca, bu hacmin görevi öndeki açık avluya geçmiştir.|76|.

İlk dönem zaviyelerinin son dönemlerinde görülen zaviyeli camilerin ardından XVI.yüzyılın başından itibaren genellikle bir külliye içinde yer alan ve açık avlulu medrese plan şemasında inşa edilen geç dönem tekkeleri ortaya çıkmıştır. Bu dönem tekkelerine örnek olarak, Gebze-Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Tekkesi/XVI.yüzyıl başı |77| (Ş. 41), Üsküdar-Atik Valide Külliyesi Tekkesi/XVI.yüzyıl |78| (Ş. 42), Kadırga-Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi Tekkesi/XVI. yüzyıl |79| (Ş. 43), Şam-Süleymaniye ve Selimiye Tekkeleri/ XVI.yüzyıl |80| (Ş. 44), Haseki-Bayrampaşa Külliyesi Tekkesi/XVII.yüzyıl |81| (Ş. 45), Divanyolu-Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Tekkesi/XVIII.yüzyıl başı |82| (Ş. 46), Kahire-I. Mahmut Tekkesi/XVIII.yüzyıl ortası |83| (Ş. 47) verilebilir.

Geç dönem tekkelerinin ardından daha çok şehirlerde görülmeye başlanan ve ilk örnekleri geç dönem tekkelerinin ortaya çıktıkları yüzyıllara kadar uzanabilen son dönem tekkelerinin yapımlarında genellikle ahşap malzeme kullanılması nedeniyle son yüzyıllar içerisinde şehirleri neredeyse baştan başa yokeden büyük yangınlar v.b. gibi doğal afetler bu son dönem tekkelerinin günümüze ulaşabilen en eski örneklerinin ancak XVIII. ya da XIX.yüzyıla tarihlenebilmelerine neden olmuştur.

Bu dönem tekkelerinde daha önce Bölüm 4.5'de de sözü edildiği gibi farklı amaçlara hizmet eden hacimler bulunur. Ancak bu hacimler içerisinde genellikle "tevhidhane" bazı tarikatlarda ise "semahane" adıyla bilinen hacim çok özel kullanılışı nedeniyle diğer hacimlerden farklı bir konum ve öneme sahip olagelmiştir. Tarikatların farklı ayin şekillerine sahip olmaları tevhidhanelerinde farklı plan şemalarında inşa edilmelerinde en önemli etken olmuştur (Bkz. 4.4). Genelde konut tiplerinden ve düzenlerinden çok farklı olmayan son dönem tekkeleri en karakteristik ögeleri olan

tevhidhanelere göre sınıflandırılabilirler. Tevhidhaneler Baha Tanman tarafından aşağıdaki şekillerde sınıflandırılmışlardır |84|.

o DİKDÖRTGEN PLANLI TEVHİDHANELER: Tophane-Kadiri tarikatından İsmail-i Rûmî (Kadirîhane) Tekkesi, Karagümrük-Cerrahiye-i Halvetiye tarikatından Nurettin-i Cerrahi Tekkesi, Üsküdar-Celvetiye tarikatından Aziz Mahmud Hüdai Tekkesi gibi örneklerde tevhidhane dikdörtgen plan şemasında inşa edilmiştir. Bu durumda, âyine katılmayanlar bu hacimde bulunamayacaklarına ve bu kişiler özel olarak yapılmış seyirci mahfellerinde yer aldıklarına göre, tevhidhanenin her iki kanadında, âyin boyunca kullanılmayan alanlar doğmaktadır.

o KARE PLANLI TEVHİDHANELER: Üsküdar-Şabaniye-i Halvetiye tarikatından Nasuhizade Tekkesi, Kocamustafapaşa-Halvetiye tarikatından Ramazan-ı Mahfi Tekkesi, Topkapı dışı-Halvetiye tarikatından Takkeci Tekkesi, Tophane-Halvetiye ve Kadiriye tarikatından Karabaş Tekkesi gibi yapıların tevhidhaneleri bu gruba örnek oluşturabilirler. Burada kullanılmayan alanlar dikdörtgen planlı tevhidhanelere göre bir ölçüde azalmış ve tevhidhanenin köşelerinde toplanmıştır.

o PAHLI KARE PLANLI TEVHİDHANELER: Sütlüce-Sa'diye ve Mevleviye tarikatından Hasırîzade Tekkesi (Ş. 49) ile Kasımpaşa Mevlevihanesi'ndeki tevhidhane plan şemalarında kare planın köşelerinde kullanılmayan üçgen alanlara, bir parçasını seyirci mahfellerine katmak yoluyla, kısmen fonksiyon kazandırılmıştır.

o SEKİZGEN PLANLI TEVHİDHANELER: Kütahya-Ergun Çelebi Mevlevihanesi ve Galata Mevlevihanesi (Ş. 50) gibi örneklerde de plan sekizgen olarak tasarlanmış ve pahlı kare planlı tevhidhaneler de sözü edilen üçgen alanlar bütünüyle mahfellere katılarak, tevhidhane daha işlevsel bir forma ulaşmıştır.

o ONİKİGEN PLANLI TEVHİDHANELER: Merdivenköyü-Bektaşiye tarikatından Şahkulu Tekkesi (Ş. 51) tevhidhanesi daire formuna çok yaklaşmış bir plan şemasına sahiptir.

o DAİRE VE ELİPS PLANLI TEVHİDHANELER: Tez konusu olan Helvaî Tekkesi (Ş. 4) ile Yedikule-Nakşibendiye tarikatından XIX.yüzyılın ilk çeyreğine ait ve eliptik planlı bir mescid-tevhidhanesi olan Küçük Efendi (Fevziye) Tekkesi (Ş. 52) bu türdeki tevhidhaneler için iyi birer örnektirler.

Son dönem tekkelerinin tevhidhanelerinin değişik gruplarda toplanmalarına neden olan farklılıklar gibi, tekkeleri oluşturan hacimlerin birbirleriyle ilişkileri arasındaki farklılıklar da bu yapıları iki ana grupta toplamayı gerektirmektedir.

Birinci grupta tekkeyi oluşturan hacimler birbirleriyle içiçe olup toplu bir yerleşim sergilerler. Bu gruba verilebilecek en iyi örneklerden biri Süleymaniye'de Helvaî Tekkesi'dir (Ş. 4).

İkinci grup tekkelerini oluşturan yapılar ise genellikle bir bahçe içerisinde olup daha ayrık bir yerleşim düzeni sergilerler. Bu grup tekkelere örnek olarak Sultantepe-Özbekler Tekkesi (Ş. 53), Sütlüce-Hasırizade Tekkesi (Ş. 48) ve Küçük Efendi Tekkesi (Ş. 52) verilebilir.

Son dönem tekkelerinden olmayan ancak ayrık düzenleri ve yapıldıkları yüzyılları takip eden yüzyıllar içerisinde beliren gereksinmeler doğrultusunda eklenen diğer bazı yapılar ile tekke mimarisinde farklı bir yere sahip olan Nevşehir-Hacı Bektaş Tekkesi (Bu tekkenin en eski yapısı XIV. yüzyıla tarihlenmektedir) |85| (Ş. 55), Konya-Mevlana Külliyesi (Ş. 57) gibi yapılar ayrı bir grupta ele alınarak incelenmeleri gereken yapılardır. Konya-Mevlana Külliyesi'ni meydana getiren yapılardan türbe binasının Selçuklu devrine, türbenin yivli gövdesi ve külahı ile giriş koridoru,

çelebi mezarları, post kubbesinin Karamanoğulları devrine, mescit, semahane, türbeler, derviş hücreleri, matbah ve şadırvanın ise Osmanlı devrine ait olduğu dikkate alınırsa bu karmaşık yapıların ayrı bir yöntemle incelenmeleri gerekliliği ortaya çıkar |86|.

BÖLÜM VI

6. BAYRAMİ TARİKATI

6.1. Hacı Bayram-ı Veli ve Tarikatın Kuruluşu

Helvaî Tekkesi'nin de bağlı bulunduğu Bayrami Tarikatı'nın kurucusu 1352 yılında Ankara'nın Çubuksuyu kenarında yer alan Solfasol köyünde doğmuş olan Hacı Bayram-ı Veli' dir. Asıl adı Numan'dır Safiyüddin ve Murat adlarında iki kardeşi daha olan Hacı Bayram-ı Veli üç kardeşin en büyüğüdür |87|. Babasının adının Koyuncalı Ahmet, dedesinin adının Mahmud olduğu biliniyorsa da annesinin adı bilinmemektedir |88|. İlk öğrenimini köyünde, babasının kontrolünde yapmıştır. Öğrenimine devam etmek üzere Ankara'ya medreseye gönderilmiştir. Burada üstün zekası ve kabiliyetiyle dikkatleri çektikten sonra devrinin en önemli ilim merkezi olan Bursa'ya gitmiştir. Ankara'da olduğu gibi Bursa'da da kendini çevresine kanıtlamış ve bunun sonucu olarak mezun olduğu Bursa Medresesi'ne müderris olarak atanmıştır. Öğrencilik yıllarında kazandığı ünü ve başarısı müderrislik yaptığı süre içinde de devam etmiştir. Bir süre sonra tekrar Ankara'ya dönmüş ve Kara Medrese'de müderrisliğe başlamıştır |89|. Bir süre Yıldırım Bayezıd'ın (1389-1402) kapıcıbaşılığını yaptığı hakkında da zayıf bir söylenti vardır |90|. Hacı Bayram-ı Veli Ankara'daki müderrisliği sırasında Kayseri'de bulunan Hamid-i Veli ve Hamideddini Aksarayi adlarıyla anılan ve Erdebil sufîlerinden Alâeddin Ali'nin halefi olan Şeyh Hamid Hamideddin Aksarayî'den bir davet almıştır. Bu davet üzerine Kayseri'ye giden Hacı Bayram-ı Veli tarikat geleneğine göre Hamideddin'den "ışık" adı verilen bilgileri almış, O'nun yanında çile doldurmuş ve hizmetinde bulunmuştur |91|. Şeyhi ile birlikte Hacca giden Hacı Bayram-ı Veli Şam ve Hicaz'da da bulunmuş, şeyhinin

ölümüne kadar onun hizmetinde kalmıştır. Bu süre içerisinde şeyhi tarafından kendisine Hacı ve Bayram adları verilmiştir |92|. Şeyhinin ölümünden sonra Ankara'ya gelerek kendi düşüncelerini yazmaya, çevresine toplanan müridlerine tasavvufla ilgili görüşlerini açıklayıp anlatmaya başlamış, Halveti ve Nakşibendi tarikatlarının genel kurallarını, inanç ve törenlerini kendi görüş açısından yorumlamış ve kendi adıyla anılan bir esnaf ve köylü tarikatı olan Bayrami tarikatını kurmuştur |93|.

Baba İshak isyânı ile bir karışıklık unsuru ve siyasi bir hareket görüntüsüne bürünen tarikatlara bağlı köylü ve göçebe Türkmenler'in hareketi, Hacı Bayram-ı Velî ile son derecede yapıcı bir eğitim, disiplin teşkilat ve iç düzen kurma faaliyeti haline gelmiştir. Moğol karışıklığı ve Selçuklu'nun yıkılışından sonra, sonu Osmanlı İmparatorluğu'na ulaşacak yeniden toparlanma ve düzene girme aşamasında Hacı Bayram-ı Veli imparatorluğun iç düzenini korumada önemli bir rol oynamıştır. Devrin padişahı II.Murad bir ara, Hacı Bayram-ı Veli'nin çok yaygın ve güçlü manevi nüfuzundan ürkerek onu Ankara'dan Edirne'ye getirtmiştir. Fakat padişah kendisiyle görüştükten sonra büyük bir saygı ile onu Ankara'ya geri yollamıştır |94|. Geri döndükten sonra sürekli dersler vermeye başlayan Hacı Bayram-ı Veli bir yandan da geçimini sağlamak için tarımla uğraşmıştır |95|. Yaşamının geri kalan bölümünü tekkesinde çevresinde toplananları yetiştirmekle geçirmiştir |96|. 1429 yılında 77 yaşında Ankara'da ölmüştür |97|.

6.2. Tarikatın Yayılışı ve Özellikleri

Hacı Bayram-ı Veli'nin Bayrami tarikatını kurmasından ölümüne kadar geçen sürede tarikat Anadolu'nun dinsel yaşamında büyük bir rol oynamış ve ençok Ankara, İstanbul, Bolu, Bursa, İzmir, Adana, Maraş ve Kastamonu gibi büyük merkezlerle Anadolu'nun daha pekçok yerinde yaygınlık kazanmıştır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin ölürken kime el verdiğini, tacını ve hırkasını tam olarak kime bıraktığını açıklamamasından ötürü gerek Akşemsettin, gerekse Bursalı Bıçakçı Ömer Dede tarikatın devamının sağlanması için kendilerinin yetkili oldukları inancıyla değişik adlarda kollar kurmuşlar ve böylece Bayramiler iki büyük kola ayrılmışlardır. Bayramiler'in bir bölümü açık zikri kabul ederek Akşemsettin'e bağlanmışlar, bir bölümü de Bursalı Bıçakçı Ömer Dede'ye (Emir Sikkini) uyarak zikir, özel elbise, hatta tekkelerden bile vazgeçerek Melami adını almışlardır. Akşemsettin'e bağlı kol Şemsiyye-i Bayramiyye, ikincisi ise Melamiyye-i Bayramiyye olarak anılmışlardır |98|. Bu iki ana kol dışında bunlardan türeyen kollar da bulunmaktadır |99|.

Genelde bu iki ana kol ile bunlardan türeyen diğer kolların kuralları ve temel inançları bakımından ana kaynak olan, Bayramiye tarikatıyla aralarında önemli ayrılıklar yoktur. Fakat yine de Bayramiliğin asıl özelliklerini ve varlığını Akşemsettin'in kurmuş olduğu Şemsiyye-i Bayramiyye kolunda sürdürdüğü kabul edilmektedir |100|.

Her tarikatta olduğu gibi Bayramiler'de de gerek tarikata ilk girişte, gerekse tarikat kurallarının uygulanışında özgün adetler bulunmaktadır. Tarikata ilk girenler, şeyhin önüne düz çöküp otururlar, şeyh öğütlerde bulunur ve müridi tarikata kabul edince gece halvete davet eder. Halvette dört gece geçiren mürid derviş olur |101|.

Bayramilik, temel olarak "Esma"yı "sülûk"ün esası kabul eden bir tarikattır |102|. Bu tarikatta zikir ikiye ayrılır. Birincisi belli törenlerde belli elbise ve takkeler giyilerek topluca yapılan "cehri" (açık) zikir, ikincisiyse zaman zaman yapılan "hafi" (gizli) zikirdir |103|. Bayramiliğin üç ana ilkesi vardır: Bunlar: a) Bütün işlerin, eylemlerin Tanrı'dan geldiğine inanmak; b) Bütün varlıklarda Tanrı'nın "tecelli" ettiğine inanmak; c) Her sıfatın bir "zâtı tecelli" olduğuna, Tanrı bilgisinde her varlığın

bilinen bir ilke niteliği taşıdığına inanmak, şeklinde özetlenebilir |104|. Bayrami geleneklerinden başlıcalarını tekkede ya da başka bir yerde toplanmak, halka halinde oturmak, zikir halkası kurulmadan önce "tehecciid" adı verilen oniki rekât namaz kılmak, kudüm ve davul çalarak çarşı dolaşmak oluşturur |105|.

Her tarikatın olduğu gibi Bayramiler'inde kendilerine özel giyim eşyaları vardır.

Bayramiler başlangıçta Safeviler gibi oniki dilimli kızıl taç (başlık) giyerken, sonraları Erdebil şeyhlerinden uzaklaşarak altı dilimli ve beyaz keçeden yapılmış tacı giymişlerdir |106|. Bu taçların sufilere göre değişik anlamları vardır. Bayramiler de her dilim bir yönü gösterir. Altı dilim ise sağ, sol, alt, üst, ön ve arka yönleri belirtir. Altı yön bütün varlık türlerini kapsayan evreni kuşatır. Şeyhler beyaz, halifeleri ise bal rengi taç giyerler |107|. Bayrami tacının altı diliminin yönleri ifade etmesi gibi, tacın üzerinde bulunan ve "gül" adı verilen içiçe üç daire de tevhidin üç aşamasını simgeler |108|. Bayramiler'in sarıkları yeşildir |109|.

6.3. İstanbul'da Bayrami Tarikatı ve Tekkeleri

Bölüm 6.2'de de belirtildiği üzere Bayrami tarikatı Anadolu'da ve pekçok şehirde olduğu gibi İstanbul'da da yayılma alanı bulmuştur. Ancak İstanbul'da Bayrami tarikatına bağlı tekkelerin sayıları değişik kaynaklarda dört, dokuz ve oniki olarak üç değişik biçimde gösterilmektedir. Bu sayılar her ne kadar değişiklik gösterse de hiçbirisi İstanbul'da yayıldığı kabul edilen bir tarikatın sahip bulunması gereken tekke sayısına cevap verebilecek miktara ulaşamamıştır. Bu çelişkili durumdan aşağıdaki sonuçlar çıkarılabilir.

o Bu kaynaklarda belirtilen tekkelerin sayılarının doğruluğunun kabulü Bayrami tarikatının İstanbul'da yayılma alanı bulmuş olan bir tarikat olmadığının kabulünü de doğuracaktır.

o Seyyid Ahmed Münib Efendi'nin 1889 yılında yayımlanan Mecmua-i Tekayâ adlı eserinde İstanbul'daki tez konusu olan Helvaî Tekkesi'nin de içinde bulunmadığı 305 tekkeden yalnız dört tanesinin Bayrami tekkesi olduğunu belirtmiş olması bu eserin hazırlandığı sırada bazı tekkelerin faaliyette bulunmamaları sebebiyle bu kaynağa alınmamalarıyla açıklanabilir.|110|.

o Zaman içerisinde şeyhleri değişen tekkelerin şeyhlik makamına değişik tarikatlardan şeyhlerin gelmesi ve bu şeyhlerin de tekkede kendi bağlı oldukları tarikatların kurallarını uygulatması sonucu tekkenin bağlı bulunduğu tarikatın aksine farklı bir tarikata bağlı olduğu görünümü ortaya çıkmıştır. Yukarı da adı geçen eserin bu olasılık doğrultusunda hazırlanması Bayrami tarikatına bağlı tekkelerin sayısının azlığına bir sebep oluşturabilir (Bu bilgiyi bana veren Fuat Bayramoğlu'na teşekkür ederim.). Bu doğrultuda Baha Tanman tarafından Helvaî Tekkesi için yazılan makalede XIX.yüzyılda Bayrami tarikatına bağlı tekkeleri gösteren listenin, üçüncü maddede belirtilen durumun dikkate alınarak çıkarıldığı kabul edilmiş ve Helvaî Tekkesi'nin de bağlı bulunduğu Bayrami tarikatına bağlı tekkelerle ilgili araştırma bu liste esas alınarak yürütülmüştür.

İstanbul'daki Bayrami tekkeleri ve şehir içindeki dağılımları şöyledir |111|:

- Abdi Baba Tekkesi (Eyüp)
- Abdüssamed Efendi Tekkesi (Kağıthane)
- Akşemseddin Tekkesi (Fatih-Keçeciler)
- Başçı Tekkesi (Haseki)
- Divitçiler Tekkesi (Üsküdar-Divitçiler)

- Emekyemez Tekkesi (Üsküdar-Salacak)
- Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi (Kasımpaşa-Kulaksız)
- Helvai Tekkesi (Süleymaniye-Kalenderhane)
- Himmetzade Tekkesi (Çapa)
- Mehmed Ağa Tekkesi (Fatih-Çarşamba)
- Oğlanlar Tekkesi (Aksaray)
- Tavil Mehmed Efendi Tekkesi (Fındıkzade-Altımermer)

Bu tekkelerle ilgili olarak şu bilgiler saptanmıştır.

6.3.1. Abdi Baba Tekkesi

Eyüp civarında olan bu tekke ile ilgili araştırılan kaynaklarda bir kayıda rastlanmamıştır. Ancak tekkenin kurucusu olduğu sanılan ve tekkeye adını veren Abdi Baba'nın tam adının La'li Efendizâde Abd'ul Bakî olduğu ve bu kişinin Bölüm 6.3.9'da da sözü edilen Himmetzade Tekkesi'nin ilk şeyhi olan aynı zamanda Bölüm 6.3.5'de anlatılan Divitçiler Tekkesi'nin de kurucusu olan Himmet Efendi'nin oğlu olduğu Himmetzade Tekkesi'nde şeyhlik yaptığı ve 1708 yılında öldüğü bilinmektedir. Mezarı Valide Sultan Camisi'ndedir [112].

6.3.2. Abdüssamed Efendi Tekkesi

Kağıthane civarında olan bu tekke ile ilgili araştırılan kaynaklarda bir kayıda rastlanmamıştır Tekkenin ayin günü pazartesi olarak gösterilmiştir [113].

6.3.3. Akşemseddin Tekkesi

Fatih, Muhtesip İskender Mahallesi, Keçeciler Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Fatih zamanı bilginlerinden Hacı Bayram-ı Veli'nin halifesi olan Akşemseddin Mehmed Efendi adıyla da bilinen Şeyh Mehmed bin Hamza-i Şamî tarafından yaptırılmış olduğu bilinmektedir [114]. Bugün sadece türbesi sağlamdır (F.98). Türbenin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabede tekkenin 1893-1894 tarihlerinde Asaf Paşa tarafından

yeniden yaptırıldığı yazılmıştır |115| . (F. 99). Türbe de üç sanduka vardır (F. 100). Türbenin arkasındaki moloz taş duvarda tekkenin diğer bölümlerine ait izler görülmektedir. Duvar üzerinde bulunan içi doldurulmuş ocak nişi bu bölümde mutfağın bulunduğu olasılığını kuvvetlendirmektedir. Ayrıca duvarda kiriş yuvaları ile duvarın sağlam kalabilmiş en yüksek noktasına yakın bir yerde etrafı tuğla ile örülmüş bir niş de bulunmaktadır (F. 101, 102, 103). 1966 yılında tekkeyi oluşturan yapılar henüz ayakta iken Vakıflar Rölöve Bürosu'nca yapılan rölöve çalışmalarına göre harem ve selamlık bölümlerini içeren yapının üç katlı ve ahşap karkas strüktürlü olduğu anlaşılmaktadır (Ş. 60, 61).

6.3.4. Başçı Tekkesi

Günümüze ulaşamamış bir tekkedir. Haseki'de Özbek Süleyman Efendi ile Cevdet Paşa Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan arsası üzerinde günümüzde bir cami inşa edilmektedir (F. 104, 105). Bir kaynakta tekkede şeyhlik makamında bulunmuş dört şeyhin adı verilmiştir |116|.

6.3.5. Divitçiler Tekkesi

Üsküdar, Divitçiler'de adını verdiği Salı Tekkesi Sokağı'nda varlığını sürdürmüş olan ve Salı Tekkesi, Bezcizade Muhyi Efendi Tekkesi, Kadıasker Cami ve Himmetzade Tekkesi olarak da bilinen bu tekke günümüze ulaşamamıştır (Ş. 63). İbrahim Hakkı Konyalı'nın 25 Eylül 1941 tarihinde tekkeyle ile ilgili tuttuğu notlardan oldukça detaylı bilgiler elde edilmektedir. Bu notlara göre; avlu kapısının üstünde Hattat Kadri'nin ta'lik ile yazdığı kitabede tekkenin 1616 yılında Himmet Efendi tarafından ya da onun adına yaptırıldığı yazılmıştır. Tekke bir yüzyıl kadar Himmetzadelerin idaresinde kalmış, daha sonra Bezcizâdelere geçmiştir. Tekke 1908 yılında ölen Şeyh Hüseyin Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır. Tekke incelendiği tarihte türbesiyle birlikte 30 ve 32 kapı numaralarını taşımaktadır. Yapımında taş ve tuğla kullanılmıştır.

Tevhidhanesi ahşap olup kubbeye iki, sola üç penceresi vardır. Sağ tarafının üstünde kadınlar, ayrıca müezzin mahfeli de vardır. Tekkenin dört odalı şeyh meşrutası ahşaptır. Türbe, kapısının üstünde bulunan ve Şair Safî'nin hazırladığı bir kitabeye göre Bezcizade adına yaptırılmıştır |117|. Tekkenin son şeyhi Abd-ül Hayy Efendi'dir. Haziresinde pek çok mezar taşı bulunmaktadır |118|. Tekkenin ayin günü Salı olarak gösterilmiştir |119|.

6.3.6. Emekyemez Tekkesi

Üsküdar, Salacak'da İskele Arkası Sokağı ile bugünkü adı Selahattin Ereğemen olarak değiştirilmiş Lâmekâni Hüseyin Sokağı'nın kesiştiği köşede varlığını sürdürmüş olan ve Etmekyemez Tekkesi olarak da bilinen bu tekke günümüze ulaşamamıştır (Ş. 64). İbrahim Hakkı Konyalı'nın 1941 yılında notlardan yapının o tarihte de var olmadığı ve arsanın bir kısmının üzerinde bugün de var olan ve içinde iki sanduka bulunan küçük bir türbe yapısının bulunduğu anlaşılmaktadır (F. 106). Günümüzde türbe yapısının ön yüzünde Şair Senih'in hazırladığı ve Hafız Hasan Fahri Efendi'nin yazdığı bir kitabe bulunmaktadır |120| (F. 107). Bu kitabeye göre tekke 1767 yılında ölen teşrifatçı Hüseyin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Tekke bir yangın sonucu yok olmuş ve 1869 yılında Şeyh Seyyid Mustafa Akif Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır |121|. Tekkenin ayin günü Pazartesi olarak gösterilmiştir |122|.

6.3.7. Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi

Kasımpaşa, Kulaksız'da Kadı Mehmet Caddesi ile Kulaksız Tekkesi Çıkmazı'nın kesiştiği köşede bulunan tekkenin günümüzde türbesi, cami olarak kullanılan tevhidhanesi, ahşap meşrutası, sarnıcı ve haziresi ayaktadır (Ş. 65). Kurucusu, Seyyit Haşimî Osman Efendi olup 1594'de öldüğü göz önüne alınırsa yapının bu tarihten daha önce inşa edilmiş olması gerekmektedir |123|. Türbe ve tevhidhane dikdörtgen planlıdır ve onarım geçirmişlerdir (Ş. 66) (F. 108, 109). Her

ikisininde konstrüksiyonlarında moloz taş kullanılmıştır. Türbenin çatısı yenilenmiştir. Ahşap konstrüksiyon üzerine marsilya kiremit kaplamadır. Tevhidhanenin çatısı kurşunla kaplanmıştır. Türbede biri büyük, dördü küçük olmak üzere toplam onaltı sanduka bulunmaktadır (F. 110). Cami olarak kullanılan tevhidhane sonradan yapılmış bir ekle uzatılmıştır (F. 111). Tekkenin girişinin solunda 1763 tarihli bir çeşme yer almaktadır (F. 112). Haziresinde pek çok mezar taşı bulunmaktadır (F. 113).

6.3.8. Helvai Tekkesi

Teze konu olarak seçilen bu tekke Süleymaniye, Kalenderhane Mahallesi'nde adını üstünden geçen Bozdoğan Kemeri'nden alan Bozdoğan Kemeri Caddesi'nde yer almaktadır. Tekke hakkında Bölüm 7'de detaylı bilgi verilecektir.

6.3.9. Himmetzade Tekkesi

Çapa, Yenibahçe'de, Kazasker Cami yanında varlığını sürdürmüş olan Şeyh Emir Hüsamettin Tekkesi olarak da bilinen bu tekke günümüze ulaşamamıştır. Kurucusu IV.Mehmet zamanı defterdarlarından İbrahim Efendi'dir|124|. Tekke, ilk şeyhinin Himmetzade olması nedeniyle Himmetzade Tekkesi olarak da bilinmektedir |125|. Tekkenin kurucusu olan Defterdar İbrahim Efendi'nin 6.3.5'te değinilen Divitçiler Tekkesi'nin kurucusu olan Himmet Efendi için Yeni Bahçe'de bir zaviye yaptırdığı İbrahim Hakkı Konyalı'nın Divitçiler Tekkesi için 1941 yılında aldığı notlarda da belirtilmektedir |126|. Bu veriden ilk şeyhi Himmetzade olan ve tekkeye adını veren kişinin Divitçiler Tekkesi'nin kurucusu olan Himmet Efendi ile aynı kişi olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim Himmetzade Tekkesi'nin şeyhlerinin adlarını veren bir başka kaynakta tekkenin ilk şeyhinin Himmet Efendi olduğunun belirtilmesi yukarıdaki sonuca bir kanıt oluşturmaktadır |127|. Tekkenin ayin günü Perşembe olarak gösterilmiştir |128|.

6.3.10. Mehmed Ağa Tekkesi

Fatih Çarşamba'da Çilekeş Sokağı ile Çulhalar Sokağı'nın kesiştiği köşede Mehmed Ağa Camisi'nin karşısında arsası bulunan günümüze ulaşamamış bu tekke Kızlar Ağası Tekkesi adıyla da bilinmektedir (F. 114, 115). Tekkenin ayin günü Cumartesi olarak gösterilmiştir |129|.

6.3.11. Oğlanlar Tekkesi

Aksaray Geçidi'nin Murad Paşa Cami tarafındaki ayağının yakınlarında, eski Aksaray Polis Karakolu'nun arkasında varlığını sürdürmüş olan bu tekke günümüze ulaşamamıştır (Ş. 67). Türbesinin cephesi ve sandukaları bugün Aksaray'daki Murad Paşa Camisi'nin avlu duvarının önüne yapılmış bir yapı içinde saklanmaktadır. Türbe cephesi ise bu yapının ön cephesi olarak değerlendirilmiştir (F. 116, 117). Türbe cephesinde üzerinde 1874 tarihli bir kitabe bulunan çeşme dikkati çekmektedir |130|. (F. 118). 16 Ocak 1952 yılında çekilmiş fotoğraflarından tekkenin dört katlı ve yığma bir yapı olduğu görülmektedir (F. 119, 120). Tekkenin ayin günü Çarşamba olarak gösterilmiştir |131|.

6.3.12. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi

Fındıkzade, Altımermer'de Cevdet Paşa Caddesi üzerinde bulunan bu tekkenin günümüze harap halde bulunan tevhidhanesi, içinde iki sanduka bulunan türbesi ve haziresinin bir kısmı ulaşabilmiştir (F. 121). Taş ve tuğla kullanılarak almaşık bir konstrüksiyonla inşa edilmiş tevhidhane asma çatı ile örtülmüştür ve 13.25 m'ye 7.70 m boyutlarıyla dikdörtgen bir plana sahiptir (Ş. 68). Yapının girişi kuzeybatı duvarı üzerinde bulunmaktadır. Bu cephe üzerinde ayrıca üst açıklıkları tuğlayla geçilmiş hafif kemerli kareye yakın iki pencere ve dikdörtgen iki niş de görülmektedir. Giriş kapısı ile bu pencere ve nişler arasında kalan bölümde bazı kiriş yuvaları ile kuzeydoğu duvarı üzerinde bulunan kapıya kadar gelen ve şu anda yok olmuş bir döşemenin sıva

üzerindeki izleri bulunmaktadır (F. 122) (Ş. 69). Bu döşeme izi tevhidhane de bir kadınlar mahfeli bulunma olasılığını güçlendirmektedir. Kuzeydoğu duvarı üzerinde kuzeybatı duvarına yakın kısımda kuzeybatı duvarında söz edilen döşeme izi altında kare bir niş bulunmaktadır. Bu döşeme izinin üstünde kuzeybatı duvarında bulunan pencerelerin bir benzeri vardır. Cephenin devamında bugün kapatılmış olan üstü yarım daire kemer formunda bir kapı ve kapı ile aynı genişlikte üstleri kemerli üç pencere daha vardır. Bu pencerelerden kapıya yakın olanı kapatılmıştır (F. 123) (Ş. 70). Güneydoğu duvarı üzerinde mihrap bulunmaktadır (F. 124) (Ş. 71). Mihrabın iç yüzeyinde ve bu duvar üzerinde bezemeler göze çarpmaktadır (F. 125). Bu bezemeler diğer duvarlardaki bezemelere oranla daha iyi durumdadır. Mihrabın iki yanında kuzeydoğu duvarında bulunan pencerelere eş birer pencere bulunmaktadır. Güneybatı duvarı üzerinde kuzeydoğu ve güneydoğu duvarlarında bulunan pencerelere eş iki pencere vardır. Duvarın geri kalan bölümü kısmen yıkılmıştır (F. 126) (Ş. 72). Tevhidhanenin tavanının sağlam kalabilen kısımlarında bezemeler göze çarpmaktadır (F. 127). Hazirede dört mezar taşı bulunmaktadır |132| (F. 128, 129). Tekkenin ayin günü Salı olarak gösterilmiştir |133|.

6.4. İstanbul'daki Bayrami Tekkeleri'nin Tevhidhane Özellikleri

Bölüm 6.3'de de belirtildiği üzere İstanbul'da oniki adet Bayrami Tekkesi saptanabilmiştir. Bu tekkelerden yerleri bulunabilen ve ayakta kalabilenlerden Helvai Tekkesi bu sayının dışında olmak üzere ancak Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin tevhidhanesi ile Tavil Mehmed Efendi Tekkesi'nin tevhidhanesi kısmen sağlam kalabilmiştir. Gerek Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin tevhidhanesi gerekse Tavil Mehmed Efendi Tekkesi'nin tevhidhanesi dikdörtgen planlarıyla önemli özellikler göstermemektedirler. Her iki tekkeyi de özellikle Tavil Mehmed Efendi Tekkesi'ni oluşturan yapıların zaman içinde yok olmaları bu yapıların tevhidhane

ile ilişkilerinin belirlenmesine engel olmaktadır. Yukarıda sözü geçen ilk tekkenin tevhidhanesinin duvarları üzerinde bir kapı izi bulunmaması, bu tevhidhanenin ortak bir duvarın diğer tarafından bulunan türbesiyle birlikte tekkenin arazisi içinde diğer yapılarla aralarında bir ilişki olmaksızın inşa edildiği sonucunu verebilir. Ancak Bölüm 6.3.12' de de sözü edilen Tavil Mehmed Efendi Tekkesi'nin kuzeydoğu duvarı üzerinde bulunan ve bugün kapatılmış bir kapı tevhidhanenin bir diğer hacimle bağlantılı olduğu izlenimini vermekle birlikte bu kapının dışarıyla bağlantıyı sağlayan ya da kadınlar mahfeline çıkış için kullanılan ikinci bir kapı olma olasılığının da dikkate alınması gerekmektedir. Her ne kadar bazı Bayrami tekkelerinin yerleri ve yapıları hakkında bir bilgi sahibi olunamamışsa da hiç süphesizki bu oniki Bayrami Tekkesi içinde tevhidhane açısından en ilginç olanlardan biri Helvai Tekkesi'nin tevhidhanesidir. Gerek tekkeyi oluşturan yapıların içindeki yeri gerekse dairevi plan şeması ile Helvai Tekkesi'nin tevhidhanesi Bayrami tekkeleri içinde olduğu kadar diğer tarikatlara bağlı tekkeler içinde de özgün örneklerden biridir. Bayrami tekkelerinin sağlam kalabilmiş tevhidhanelerinin inşasında kullanılan malzemeler ahşap ve moloz taştır. Bu tevhidhanelerden Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin tevhidhanesi ile Tavil Mehmed Efendi Tekkesi'nin tevhidhanesinin inşasında moloz taş kullanılmıştır. Bölüm 6.3.11'de de belirtildiği üzere Oğlanlar Tekkesi'nin 16 Ocak 1952 yılında çekilmiş fotoğraflarından yığma olduğu anlaşılmakta ve buna paralel olarak tekkenin tevhidhanesinin aynı malzeme kullanılarak inşa edilme olasılığı artmakla birlikte kesin bir değerlendirme yapılamamaktadır. Helvai Tekkesi'nin tevhidhanesi ile malzeme cinsini kaynaklardan öğrendiğimiz Divitçiler Tekkesi'nin tevhidhanesinin inşasında ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

BÖLÜM VII

7.1. TEKKENİN TARİHÇESİ

Helvai Tekkesi'nin kesin inşa tarihine ilişkin olarak ne yazılı belgelerde ne de rölöve çalışmaları sırasında aydınlatıcı bir veri elde edilememiştir. Bu tip yapılarda sık rastlanan ve üzerlerinde tekkeyi yaptıran kişi, yapım tarihi gibi bilgiler bulunan bir kitabeye bu tekkede rastlanamamıştır. Ayrıca bu yapıda yine tekkelerde rastlanan ve tekkenin geçirdiği bir onarımı, onarım tarihini ve bu onarımı yaptıran kişiyi açıklayan bir kitabe de yoktur. Tekkenin vakfiyesi de bulunamamıştır.

Bu bilgilerin eksikliği yapının kesin inşa tarihinin saptanmasını hemen hemen olanaksız hale getirmektedir. Ancak yine de bu bölümden sonra Helvai Tekkesi Şeyhleriyle ilgili açıklamalarda, tekkenin kurucusu ve ilk şeyhi olan Şeyh Yakup Efendi'nin doğum ve ölüm tarihlerinin bilinmesi tekkenin inşa tarihinin en azından belirli bir yüzyılın iki periyoduna kadar indirgenebilmesine olanak vermektedir. Şeyh Yakup Efendi'nin 1510 yılında doğup 1589 yılında öldüğü dikkate alınırsa Helvai Tekkesi'nin de bu tarihlere bağlı olarak XVI.yüzyılın ikinci çeyreği ile üçüncü çeyreği arasında inşa edilme olasılığı oldukça kuvvetlidir. Tekkenin Şeyh Yakup'un ölümünden kısa bir süre önce inşa edilmiş olup yine adı geçen şeyhin ölüm tarihine kadar şeyhlik makamında bulunma olasılığı da göz önüne alınırsa Helvai Tekkesi'nin ilk kez XVI.yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olduğu düşünülebilir.

Şeyh Yakup'un yaşadığı tarihler arasında kurduğu tekkeye bir inşa tarihi bulma çabalarında Baha Tanman'ın yaklaşımı daha kesindir. Tanman Helvai Tekkesi hakkında yazdığı makalede tekkenin kuruluşunu XVI.yüzyılın ikinci çeyreğine bağlamaktadır |134|.

Tekkenin ayin günü Çarşamba olarak gösterilmektedir |135|. Ayrıca bir kaynakta tekkeye 20 Mayıs 1860 tarihinden itibaren ayda 50 kuruş ve 28 Şubat 1863 tarihinden itibaren Meczub Ahmet Efendi'nin annesi Ümmü Gülsüm Hatun'un maaşından 100 kuruş taamiye (yemek aylığı) bağlandığı öğrenilmektedir |136|.

Helvai Tekkesi'nin kurulmuş olduğu XVI.yüzyıla ait bir yıldan tekkelerin kapatılmış olduğu 1925 yılına kadar geçen süre içinde şeyhlik makamında birçok şeyh bulunmuştur. Saptanabilen bu şeyhler şunlardır |137| (Tekkenin şeyhleri hakkında daha detaylı bilgi için EK-A'ya bakınız):

1) Şeyh Yakup Efendi: (1510-1589)
   Helvai Tekkesi'nin kurucusu ve ilk şeyhidir.
2) Şeyh Hasan Efendi: (?)
   Tekkenin ikinci şeyhidir.
3) Şeyh Ahmet Efendi: (?-1644)
   Tekkenin üçüncü şeyhidir.
4) Şeyh Hafız Mustafa Efendi: (?)
5) Şeyh Emin Efendi: (?-Eylül 1756)
6) Şeyh Mustafa Bedestani: (?)
7) Şeyh Hafız Muhammed Efendi: (?)
8) Şeyh Ali Dede Efendi (Eş-Şeyh Öküz): (?-1822)
   Rıfaiye Tarikatı'ndandır.
9) Şeyh Hacı Ahmet Efendi: (?-1841)
   Rıfaiye Tarikatı'ndandır.
10) Şeyh Öküz Ahmet Efendi: (?)
11) Şeyh İbrahim Efendi: (?-1850)
12) Şeyh Hasan El Hamdi Efendi: (?-1867)
    Nureddin Tarikatı'ndandır.
13) Şeyh Mehmed Behayi (Bahaeddin) Efendi: (1858-1886)

14) Şeyh Mehmed Muhyiddin Şerif Efendi: (?-1886)

15) Şeyh Fazlı Muhammed Tahir Efendi: (1886-?)
Tekkenin son şeyhidir.

* Şeyh Osman Efendi

* Şeyh Mehmed Tahir Efendi

Adları belirtilen bu şeyhler hakkında EK-A'da verilen daha geniş kapsamlı bilgiler ışığında aşağıdaki sonuca ulaşmak olasıdır.

Bu şeyhlerden bazılarının Bayrami Tarikatı'na bağlı olmamaları ve bu nedenle kendi tarikatlarının kurallarına uygun olarak ayinler düzenlemeleri sonucu Helvai Tekkesi zaman zaman tekkeler hakkında hazırlanan listelerde değişik tarikatlara bağlı bir tekke olarak gösterilmiştir. Ancak bu durum bir Bayrami tekkesi olarak kurulmuş olan Helvai Tekkesi'nin, bir Bayrami tekkesi olarak ele alınması ve incelenmesi gerekliliğini değiştirmemesi gereken bir ayrıntı olarak kalmalıdır. Bir tekkede farklı tarikata bağlı bir şeyhin görev yapması, kendi tarikatının kuralları doğrultusunda ayinler düzenlemesi olayı Mevlevi Tarikatı'na bağlı tekkeler (Mevlevihaneler) dışında hemen tüm tarikatların tekkelerinde rastlanmış, hatta kimi zaman bu durum bir tekkede aynı anda birden fazla tarikatın kurallarının uygulanması sonucu oldukça çapraşık bir görüntü ortaya koymuştur |138|.

7.2. MİMARİ TANIMLAMA

7.2.1. Genel Tanımlama

Süleymaniye, Kalenderhane Mahallesi, Bozdoğan Kemeri Caddesi üzerinde bulunan Helvai Tekkesi, selamlık, tevhidhane+ türbe ve haremden oluşmaktadır (F. 1, 2, 5, 6, 7). Selamlığın kapı numarası 51, haremin kapı numarası 53'tür. Tekkenin bitişik

nizamda inşa edilmesi sonucu tekkeyi oluşturan yapıların esas olarak önde Bozdoğan Kemeri Caddesi'ne bakan Doğu cephesi ve arkaya bakan Batı cephesi olmak üzere iki ana cephesi vardır. Ayrıca bu yapıların birbirleriyle ve komşu yapılarla olan ilişkileri ve kat farklılıkları nedeniyle çeşitli yönlere bakan pencereleri bulunmaktadır. Doğu cephesinde, haremin ikinci katında bulunan bir cumba ve yine aynı yapının üçüncü katının diğer katlara oranla bir miktar geri çekilmesi dışında oldukça hareketsiz bir cephe düzeni görülmektedir (F. 5). Batı cephesinde de yine haremin aynı katlarında görülen bazı hareketler dışında Doğu cephesindeki hareketsiz düzen tekrarlanmıştır (F. 23).

Tekkeyi oluşturan yapıların inşa edildiği arsanın son derece dar olması nedeniyle bu tekke diğer bazı tekkelerde görüldüğü gibi birbirinden ayrık yapılardan değil birbirleriyle iç içe olan yapılardan, bir anlamda tek bir yapı gibi inşa edilmiştir (F. 5,6,7). Bu yapılar, ikisi tevhidhane içinden olmak üzere üç değişik kottan birbirlerine bağlanmıştır. Selamlığın ve haremin arasında yer alan tevhidhane asıl fonksiyonu dışında bu iki hacim arasında bir ölçüde geçiş bölgesi rolünü de üstlenmiştir. Türbe tevhidhanenin bir uzantısı şeklinde Bozdoğan Kemeri Caddesi'ne açılan ve tevhidhaneye gün ışığı girmesini sağlayan bir hacim olarak karşımıza çıkmaktadır (F. 15).

7.2.2. Yapısal Tanımlama

Tekkenin yapısal tanımlamasına geçmeden önce, tekkeyi oluşturan yapıların, yapıları oluşturan hacimlerin, bu hacimleri çevreleyen duvarların ve bu duvarların üzerinde bulunan kapı ve pencerelerin kolay tanımlanabilmesi amacıyla bir kodlandırmaya gidildiğinin belirtilmesinde fayda vardır. Bu kodlandırma ve açıklayıcı bir örnek şöyledir:

Selamlık = S, Mabeyn odası = SH, Tevhidhane = TEV, Türbe = TÜ, Harem = H.

Örnek: (H201D4P2) Harem -ikinci kat -1 numaralı oda -4 numaralı duvar -2 numaralı pencere. (Duvarlar numaralandırılırken hacmin kuzeybatı köşesinden saat ibresi yönünde dönülmüştür.)

7.2.2.1. Selamlık

Üç katlı olan selamlığın (F. 12) yaklaşık 9.80 x 4.45 m' lik boyutlarıyla dikdörtgen bir plan şeması vardır. Tekkenin genelinde olduğu gibi selamlık yapısında da ahşap karkas konstrüksiyon kullanılmıştır. Yalnız selamlığın Batı cephesinde yaklaşık 40 cm kalınlığında ve 4.45 m uzunluğunda iki kat yüksekliğinde taşıyıcı bir moloz taş duvar vardır (Ş. 4, 12) (P. 2, 10). Ancak bu taş duvarın örgüsünde bazı yerlerde tuğlalarda göze çarpmaktadır (F. 32). Dolayısıyla bu duvarın almaşık bir örgüye sahip olduğu söylenebilir. Selamlığın biri Bozdoğan Kemeri Caddesi'ne bakan Doğu cephesi (F. 12) ile diğeri Batıya bakan (F. 24) iki ana cephesi vardır.

Selamlığın giriş kapısı (SZ02D2K) Doğu cephesi üzerinde ve yapının türbeyle ortak olan duvarına (SZ03D1) yakındır (F. 13) (Ş. 4, 14) (P. 2, 12). 1.65 x 1.925 m boyutlarında olan giriş kapısı çift kanatlıdır. Giriş kapısının solunda ise iki tane pencere bulunmaktadır (F. 13) (Ş. 4, 14) (P. 2, 12). Bunlardan kapıya yakın olan pencere (SZ03D2P1) 0.79 x 1.09 m boyutlarındadır. Bu pencerenin yanındaki pencere de (SZ03D2P2) birinci pencereyle yaklaşık aynı ölçülere sahiptir. Yapının birinci katında aynı cephe üzerinde birbirine yakın ölçülere sahip üç pencere bulunmaktadır (F. 14) (Ş. 5, 12) (P. 3, 12). Bunlardan giriş kapısının üstüne gelen pencere (S102D2P1) 0.91 x 1.125 m boyutlarında ve çift kanatlıdır. Bu pencerenin solundaki pencere (S102D2P2) 0.91 x 1.125 m boyutlarındadır ve çift kanatlıdır. Üçüncü ve son pencere (S102D2P3) kapatıldığı için ölçüleri alınamamıştır. Ancak boyutlarının diğer pencerelerle büyük farklılıklar göstermediği açıktır. Yapının ikinci katında da yine aynı cephe üzerinde birinci katta olduğu gibi ölçüleri birbirine yakın üç pencere vardır (F. 14) (Ş. 6, 14) (P.4, 12). Ancak bu pencereler boyut

bakımından hem zemin kattaki hem de birinci kattaki pencerelerden daha büyüktür. Düşeyde giriş kapısının hizasında olan pencere (S203D2P1) 1.02 x 1.83 m boyutlarındadır ve çift kanatlıdır. Bu pencerenin solundaki pencere de (S203D2P2) 1.02 x 1.83 m boyutlarında ve çift kanatlıdır. Üçüncü ve son pencere de (S203D2P3) çok az bir farkla diğer iki pencerenin ölçülerine sahiptir. Bu pencere 1.01 x 1.83 m boyutlarında ve çift kanatlıdır. Her üç pencerenin üç tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür. Yapının Doğu cephesinde yukarıda verilen bilgilerden anlaşılabileceği gibi hiç bir hareket yoktur. Yalnızca saçak 0.20 m kadar bir çıkıntı yapmıştır. Saçağın önünde mertekleri kapatmak için yaklaşık 0.20 m eninde bir alın tahtası kullanılmıştır. Saçağın hemen altında bir silme göze çarpmaktadır (F. 14) (Ş. 12) (P. 10). Bu silme ile ikinci kat pencerelerinin üst noktaları arasında daha küçük kesitli ikinci bir silme daha vardır.

Selamlığın Batı cephesi Doğu cephesine oranla daha az boşluklu ve düzensiz bir görünüme sahiptir (F. 24) (Ş. 15) (P. 13). Batı cephesinde ikinci katta çift giyotin tipinde 1.40 x 1.52 m boyutlarında bir pencere ile (S205D4P), 0.60 x 0.625 m boyutlarında ikinci bir pencere daha vardır (S201D4P). Ayrıca birinci katta yaklaşık 0.45 x 0.55 m boyutlarında sonradan açılmış küçük bir pencere daha bulunmaktadır.

Yapının 55 kapı numaralı ahşap evle aralarında bulunan fakat günümüze ulaşamamış bir yangın duvarına bitişik olan ve Güney cephesi olarak adlandırılabilecek aslında bir cephe sayılamayacak duvarı üzerinde ikinci kat hizasında Doğu cephesindeki pencerelerin boyut ve oranlarından çok farklı olan küçük bir pencere göze çarpmaktadır (S203D3P). Bu pencere 0.61 x 0.71 m boyutlarındadır (F. 8) (Ş. 6) (P. 4).

Selamlığın ikinci kat Kuzey duvarının bir bölümü, türbe kısmının yaklaşık iki kat yüksekliğinde olması nedeniyle bir cephe olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzey cephesi olarak nitelendirilebilecek bu duvar üzerinde 0.81 x 1.00 m boyutlarında çift kanatlı bir pencere bulunmaktadır (S204D1P) (F. 16) (Ş. 10, 12) (P. 8, 10).

Selamlık dıştan yaklaşık 0.23 m eninde ahşap kaplama içten ise bağdadi ile kaplanmıştır. Ancak Batı cephesinin büyük bölümü sonradan yapılmış çimento harçlı sıva ile sıvanmıştır (F. 24) (Ş. 15) (P. 13).

Selamlığın çatısı ise hemen yanında arsası bulunan fakat kendisi günümüze ulaşamamış 49 kapı numaralı ahşap ev nedeniyle değişik bir biçimde oluşturulmuş ve bu komşu ev yönüne eğim verilmemiştir (F. 2) (Ş. 7) (P. 5).

Selamlığı oluşturan hacimler ve tekkenin faaliyette olduğu zaman içerisinde yüklendikleri olası işlevler şu şekilde özetlenebilir.

Yapının zemin katında giriş kapısının açıldığı yaklaşık 1.65 x 4.67 m boyutlarında bir taşlık bulunmaktadır (SZ02) (F. 28) (Ş. 4) (P. 22). Ayrıca bu taşlığa açılan ve girişin hemen yanında yer alan bir odayla (SZ03) yine taşlığa açılan bir mutfak vardır (SZ01) (F. 31, 32) (Ş. 4) (P. 2). Bundan başka taşlıktan tevhidhaneye açılan ve selamlığın tevhidhaneyle zemin kat kotunda irtibatını sağlayan 0.86 x 2.10 m boyutlarında bir kapı daha vardır (TEVD2K) (F. 48) (Ş. 4) (P. 2). (SZ03) numaralı oda yaklaşık 2.24 x 3.58 m boyutlarındadır (F. 30) (Ş. 4) (P. 2) ve 0.89 x 1.94 m boyutlarında bir kapıdan girilmektedir. Odada ayrıca taşlığa bakan 1.15 x 1.45 m boyutlarında açılmayan bir pencere bulunmaktadır (SZ03DlP) (Ş. 4) (P. 2). Mutfak ise günümüzde Vakıfların kiracıları tarafından depo olarak kullanıldığından ölçü almaya olanak vermeyecek kadar doludur. Bu hacimde yaklaşık 1.20 x 1.20 m boyutlarında ve yukarıda sözedilen moloz taş duvarın içinde bir ocak bulunmaktadır (F. 32) (Ş. 4, 8, 12) (P. 2, 6, 10). Ancak ocağın bacası ile ilgili hiç bir ize rastlanamamıştır.

Selamlığın zemin katı 2.07 m yüksekliğine sahiptir. Zemin kattan 0.95 m genişliğinde Ml merdiveniyle (F. 28, 29) (Ş. 4,5) (P. 2, 3) dokuz rıht çıkılarak birinci kata varılmaktadır. Merdivenin ulaştığı hacim konumu nedeniyle erkekler mahfeli olarak

adlandırılabilir (S101) (F. 34) (Ş. 5) (P. 3). Bu hacim mihraptan saat ibresi yönünde dönüldüğünde bir, iki ve üçüncü sütunların iki açıklığından tevhidhaneyi görmektedir. Bu açıklıklar günümüzde kullanıcılar eliyle kontrplak levhalarla kapatılmışlardır. Sözü edilen açıklıklar arasında emniyeti sağlamak için 0.80 m yüksekliğinde birer korkuluk bulunmaktadır (F. 52, 53) (Ş. 5, 10) (P. 3, 8). Erkekler mahfelinden kadınlar mahfeline açılan ve selamlığın birinci kat kotunda kadınlar mahfeli ve bu mahfel yoluyla haremle ilişkisini sağlayan 0.70 x 1.95 m boyutlarında bir kapı bulunmaktadır (S101D2K) (F. 55) (Ş. 5) (P. 3). Günümüzde erkekler mahfelinin bir bölümü kullanıcılar tarafından bölünmüş ve hela olarak kullanılmaktadır. Birinci katta ayrıca yaklaşık 4.10 x 4.60 m boyutlarında dikdörtgene yakın bir plan şemasına sahip bir oda daha bulunmaktadır (S102) (F. 35, 36) (Ş. 5, 12) (P. 3, 10). Bu odaya erkekler mahfelinden 1.04 x 1.95 m boyutlarında bir kapıdan girilmektedir (S102D4K) bu kapının üzerinde bulunduğu duvar (S101D4) üzerinde 0.93 x 1.20 m boyutlarında bir de pencere bulunmaktadır (S102D4P). Yukarıda Doğu cephesi birinci katında sözedilen biri kapatılmış üç pencere (S102D2P1, S102D2P2, S102D2P3) bu odaya aittir. Selamlığın birinci katı yaklaşık 2.05 m yüksekliğe sahiptir. Birinci kattan 1.02 m genişliğindeki M2 merdiveni ile (F. 34, 37) (Ş. 5, 6) (P. 3,4) on rıht çıkılarak bu yapının ikinci ve son katına varılmaktadır. M2 merdiveninin ulaştığı hacim ikinci kat sofasıdır ve yaklaşık 2.90 x 4.34 m boyutlarında olup dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir (S204) (F. 38, 40) (Ş. 6) (P. 4). Sofaya dört ayrı hacim açılmaktadır. Bunlardan yaklaşık 1.50 x 3.38 m boyutlarında ve (S201D4) duvarı yapının Batı cephesindeki kırıklığa uygun olarak eğim almış (S201) numaralı hacime iki rıhtla çıkılmaktadır ve 1.32 x 2.20 m boyutlarında çift kanatlı bir kapıdan girilmektedir (F. 42) (Ş. 6) (P. 4). Selamlığın Batı cephesinde sözedilen (S201D4P) numaralı pencere bu hacime aittir. Sofaya açılan ikinci hacim tekkelerin harem ve selamlıkları arasında bulunan genelde "Mabeyn Odası", bazen de "Zülvecheyn Odası" olarak adlandırılan bir odadır (SH202) (F. 43, 44, 45) (Ş. 6, 8 ,9,10,11) (P. 4,6,7,8,9). Odaya 1.09 x 2.18 m boyutlarında bir kapıdan girilmektedir (SH202D3K) (F. 43)

(Ş.6, 10) (P. 4, 8). Yaklaşık 4.31 x 5.95 m boyutlarında dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan bu hacmin (SH202D4) numaralı duvarı (S201) numaralı hacmin (S201D4) numaralı duvarı gibi yapının Batı cephesindeki kırıklığa uygun olarak eğim almıştır. Bu hacmin biri Doğu cephesi üzerinde türbenin çatısına bakan yaklaşık 1.00 x 1.44 m boyutlarında (SH202D2P) F. 16, 43) (Ş. 6, 9, 14) (P. 4, 7, 12) ve diğeri Batı cephesi üzerinde 1.04 x 1.33 m boyutlarında (SH202D4P) (F. 25, 44) (Ş. 6, 8, 15) (P. 4, 6, 13) olmak üzere iki penceresi vardır. Mabeyn odasında hacmin konumu gereği haremin ikinci katına açılan 1.30 x 2.32 m boyutlarında günümüzde kapatılmış olan bir kapı daha vardır (SH202D1K) (F. 45) (Ş. 6, 11) (P. 4, 9). Sofaya açılan üçüncü hacim 1.28 x 2.55 m boyutlarında bir kapıdan girilen ve 4.15 x 4.47 m boyutlarında kareye yakın dikdörtgen plan şemasına sahip bir odadır (S203) (F. 39, 40) (Ş. 6, 9, 12) (P. 4, 7, 10). Daha önce sözedilen (S203D2P1, S203D2P3 ve S203D3P) numaralı pencereler bu odaya aittir. Sofaya açılan dördüncü ve son hacim ise 0.99 x 2.38 m boyutlarında bir kapıdan girilen (S205D4) numaralı duvarı yapının Batı cephesindeki kırıklığa uygun olarak eğim almış ve 2.80 x 1.71 m boyutlarında deforme olmuş dikdörtgen plan şemasına sahip bir odadır (S205) (F. 41) (Ş. 6, 8, 12) (P. 4, 6, 10). Daha önce Batı cephesinde sözedilen (S205D4P) numaralı pencere bu odaya aittir. Selamlığın son kat döşemesi mevcut döşeme üstüne 0.17 m kalınlığında ikinci bir döşeme eklenerek yükseltilmiştir. Yeni döşemeye göre son kat (S302) numaralı oda hariç 2.90 m, eski döşemeye göre ise 3.05 m yüksekliğe sahiptir.

Selamlığı oluşturan bu hacimlerin her birinin fonksiyonlarının çok kesin bir biçimde saptanması oldukça zordur. Ancak fonksiyonları belli olan taşlık (SZ02), mutfak (SZ01), erkekler mahfeli (S101), sofa (S204), hela (S201) ve mabeyn odasının (SH202) dışında diğer hacimler için olası bazı fonksiyonlar öne sürülebilir.

Bir selamlık yapısında genel olarak şeyh odası, meydan odası, zakirbaşı odası, kahve ocağı gibi hacimlerin bulunması gerektiğine göre selamlığın taşlığında bulunan (SZ03) numaralı

odanın kahve ocağı, yapının birinci katında yeralan ve erkekler mahfeline açılan (S102) numaralı odanın tekkelerde şeyhlerin dinlendikleri, kıyafet değiştirdikleri ve özel misafirlerini kabul ettikleri şeyh odası, selamlığın son katında bulunan (S203) numaralı odanın müridlerin ayinler dışında sohbet etmek için toplandıkları zaman kullandıkları meydan odası ve yine yapının ikinci katında yeralan (S205) numaralı küçük odanın ayinlerde ilahi, kaside, mersiye okuyarak dervişlerin zikrine eşlik eden zakirleri yöneten zakirbaşının odası olduğu bir varsayım olarak ileri sürülebilecek fonksiyonlardır.

Selamlığı oluşturan hacimler tekkenin hemen tamamında olduğu gibi bezeme yönünden oldukça sadedir. Hacimlerin tavanlarında basit profilli ahşap çıtalar vardır. Bu çıtalar tavan kaplamasının birleşim noktalarını gizlemek amacıyla kullanılmışlardır.

7.2.2.2. Tevhidhane + Türbe

Tekkenin en önemli hacmi olan tevhidhanenin yapısal tanımlamasına geçmeden önce adeta tevhidhaneyle kaynaşmış bir hacim olarak karşılaşılan türbenin tevhidhaneden ayrı bir hacim olarak düşünülmediği ve bu doğrultuda her iki hacmin aynı başlık altında incelendiğinin belirtilmesinde yarar vardır.

Tevhidhane yukarıda da belirtildiği gibi tekkenin en önemli mekanıdır. Bu hacime selamlığın zemin katından, daha önce selamlık kısmında bahsedilen bir kapı (TEVD2K) ile haremin taşlığından açılan 1.05 x 2.15 m boyutlarında (TEVD1K2) (F. 63) (Ş. 4, 11) (P. 2, 9) numaralı ikinci bir kapı ve yine haremin (HZ01) numaralı hacminden açılan 0.825 x 2.05 m boyutlarında üçüncü bir kapı (TEVD1K1) (F. 58) (Ş. 4, 11) (P. 2, 9) ile girilmektedir. Bunlardan (TEVD1K2) kapısı bugün kasasının içine duvar örülerek kapatılmıştır.

Ayin yapılan alan aynı zamanda kadınlar mahfelini de taşıyan ve farklılıklar göstermelerine rağmen yaklaşık 0.21 x 0.22 m

boyutlarında dokuz ahşap sütun ile sınırlanmıştır (F. 46) (Ş. 4) (P. 2). Bu sütunlardan ikisi çeşitli nedenlerle günümüze gelene değin yok olmuşlardır. Ahşap sütunların sınırladığı alan yaklaşık 3.10 m yarıçapında ve 30 m2 büyüklüğünde bir daire şeklindedir. Bu dairenin etrafı türbe ve erkekler mahfeli ile çevrelenmiştir. Erkekler mahfeli hem sınırladığı alanın daire olması hem de tekkenin Batı cephesini oluşturan duvarın düz bir çizgiyi takip etmemesi nedeniyle kimi yerde 2.50 m'ye varan bir genişliğe ulaşmakta kimi yerde ise tevhidhanenin sınırlarını oluşturan duvarlara 0.45 m'ye kadar yaklaşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere erkekler mahfeli tevhidhaneyi sınırlayan duvarlarla ayin yapılan alanı sınırlayan ahşap sütunların arasında kalan ve belli bir forma sahip olmayan bir alandır. Tevhidhanenin mihrabı 2.60 m yüksekliğindedir ve 0.40 m yarıçapında bir kavise sahiptir (F. 49) (Ş. 4, 9, 10) (P. 2, 7, 8). Mihrap nişi içine Barok ve Ampir etkileri ile oluşmuş "kordonlarla tutturulmuş perde" motifi ile bunun ortasında, içinde "Allah" yazılı bir madalyon kırmızı, sarı ve mavi renkler kullanılarak resmedilmiştir.

Zemin katta bulunan erkekler mahfelinin üstünde yeralan kadınlar mahfelinin tevhidhaneye bakan kısmında mahremiyet nedeniyle 1.35 x 1.61 m boyutlarında fonksiyonları daha önce belirtilen sütunların sınırladığı daire şeklindeki alanın eğriselliğine uygun bir şekilde yapılmış ahşap kafesler kullanılmıştır (F. 54, 62) (Ş. 5, 8, 11) (P. 3, 6, 9). Selamlık mutfağının (SZ01) üstünde birinci katta yeralan erkekler mahfelinin tevhidhaneye bakan cephesinde ise selamlık kısmında bahsedilen korkuluklar bulunmaktadır.

Tevhidhane bezeme yönünden tekkeyi oluşturan yapılar içinde en dikkat çekici hacim özelliğini taşımaktadır. Kadınlar mahfelini taşıyan ve ayin alanının sınırlarını belirleyen sütunların oluşturduğu daire form tavanda da hakim form olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda tavanda dikkati çeken bir diğer özellik ise dairenin dışından merkezine doğru tavan yüksekliğinin aynı kalmaması ve dairenin dış kenarından 0.94 m

içeride tavanın bir kademelenme göstererek 0.28 m yükselmesidir (F. 47) (Ş. 5, 10) (P. 3, 8). Bu yükselme ile mevcut büyük daire formu içinde sözedilen kademelenme sonucu 2.20 m yarıçapında ikinci bir daire formu hacime hakim bir konumdadır. 2.20 m yarıçaplı dairenin içinde bu daire ile aynı düzlemde olan 0.51 m ve 0.75 m yarıçaplı iki daire daha vardır. Verilen her iki ölçünün dışından 0.075 m genişliğinde basit profilli bir çıta ile tavanda her iki dairenin sınırları belirlenmiştir (F. 66, 68) (Ş. 5, 10) (P. 3, 8). Ayrıca kademelenmenin olduğu noktadan 0.13 m içeriden aynı boyutlarda bir çıtayla da merkezden dış kenara doğru son dairenin sınırları oluşturulmuştur. Bu daire ile 0.75 m yarıçaplı dairenin dışından geçen çıta arasında kalan 1.17 m genişliğinde bir alan üzerinde yine 0.075 m genişliğinde basit profilli çıtalarla dıştaki daireden merkeze doğru giden ve dıştaki daire üzerinde bir çıta aksından diğerine 0.30 m genişlikten başlayıp merkeze yakın dairenin sınırlarını oluşturan çıtaya gelindiğinde bu genişliğin 0.135 m'ye düştüğü üçgene benzeyen şekiller oluşturulmuştur. Ancak tevhidhane tavanının büyük kısmının çeşitli nedenlerden ötürü tahrip olması sebebiyle sayıları 40 olması gereken bu şekillerden günümüze 24 tanesi ulaşabilmiştir (F. 46, 66, 68) (Ş. 5) (P. 3). Bu şekiller dışında dış kenarı sütunların kenarından teğet geçen ve tavanın 0.28 m yükselerek oluşturduğu kademelenme noktasına kadar ulaşan 0.94 m genişliğinde olan bölümün üzerinde de yine 0.075 m genişliğindeki çıtalarla oluşturulan ve 0.40 m ölçüsündeki geniş kenarları sözü edilen dairenin dış kenarına değen ve tavanda oluşan tahribat nedeniyle ancak 16 tanesi sağlam kalabilen diğer bazı şekillerde dikkati çekmektedir. Bu şekiller 0.78 m uzunluğunda olup tavandaki kademelenme noktasına 0.16 m'ye kadar yaklaşmışlardır. Dar kenarları 0.32 m'dir (F. 52) (Ş. 5) (P. 3).

Tevhidhanede en yüksek bölüm yukarıda sözedilen 2.20 m yarıçaplı dairenin kaplama altında ulaşılan yüksekliktir. Bu bölümün yüksekliği 4.41 m'dir.

Tevhidhaneyle aynı hacim içinde yeralan ve bir ölçüde tevhidhanenin uzantısı şeklinde konumlanmış olan türbe,

tevhidhaneyle aralarında hiç bir ayırıcı eleman bulunmasa da (TEVD2K) kapısı bir sınır olarak kabul edilirse, 4.32 x 2.90 m boyutlarındadır ve dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir (F. 65) (Ş. 4, 10, 11) (P. 2, 8, 9). İçinde biri büyük, üçü küçük olmak üzere 4 sanduka vardır. Büyük olan sanduka tekkenin kurucusu ve ilk şeyhi olan Şeyh Yakup Efendi'ye aittir. Türbenin tavanı çöktüğü ve Vakıflar tarafından onarıldığı için günümüze tavan bezemesi ile ilgili bir veri kalmamıştır. Tekkenin Bozdoğan Caddesi üzerindeki Doğu cephesinde yeralan ve türbe ile tevhidhaneye ışık girmesini sağlayan 1.12 x 2.64 m boyutlarında üç adet pencere bulunmaktadır (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3). 1978 yılında çekilen fotoğraflardan (F. 90) ahşap konstrüksiyonlu ve giyotin olduğu saptanan bu pencereler günümüze ulaşamamış ve geriye sadece boşlukları kalmıştır. Bugün yalnızca pencerelerin dışlarında bulunan 2.64 m yüksekliğinde demir şebekeler kalmıştır (F. 15) (Ş. 4, 10) (P. 2, 8). Türbenin tavan yüksekliği tavan kaplaması altına kadar 3.99 m'dir. Ancak tavan konstrüksiyonu ve kaplaması yakın bir tarihte yenilendiği için büyük bir olasılıkla bu yükseklik gerçek yükseklik değildir.

Tevhidhane ve türbede de selamlıkta olduğu gibi ahşap karkas konstrüksiyon kullanılmıştır. Duvarların iç yüzüne de taşıyıcı dikmelere çakılmış bağdadi çıtaların üstüne kireç harçlı sıva uygulanmıştır (F. 61).

7.2.2.3. Harem

Dört katlı olan harem (F. 19, 20) yaklaşık 11.90 x 3.97 m' lik boyutlarıyla dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Tekkeyi oluşturan selamlık ve tevhidhane+türbede olduğu gibi haremde de ahşap karkas konstrüksiyon kullanılmıştır. Yapının biri Bozdoğan Kemeri Caddesi'ne bakan Doğu cephesi ile diğeri Batıya bakan iki ana cephesi vardır.

Haremin giriş kapısı (HZ02D2K) selamlığın da giriş kapısının üzerinde bulunduğu Doğu cephesinde ve 55 kapı numaralı ahşap eve yakındır (F. 19) (Ş. 4, 14) (P. 2, 12). 1.35 x 2.04 m boyutlarında olan giriş kapısı çift kanatlıdır. Fakat günümüze

gelene değin bir kanadı yok olduğundan ancak tek kanadı kullanılabilmektedir (F. 19) (Ş. 4, 14) (P. 2, 12). Giriş kapısının solunda, yakın bir tarihe kadar taşlığın bir bölümünün bir duvarla bölünerek oluşturulmuş hacime giriş çıkışı sağlamak için sonradan açılmış bir kapı ve özgün biçimini ve boyutlarını yitirmiş bir pencere bulunmaktadır (F. 6, 19).

Yapının birinci katında Doğu cephesi üzerinde aynı ölçülere sahip iki pencere bulunmaktadır (F. 4, 21) (Ş. 5, 14) (P. 3, 12). Bu pencerelerden yaklaşık giriş kapısının üstünde bulunan pencere (H103D2P1) 0.93 x 1.22 m boyutlarındadır ve giyotin tipindedir. Diğer pencere de (H103D2P2) gerek boyutlar ve gerekse pencere tipi açısından (H103D2P1) numaralı pencere ile benzerlik göstermektedir. Her iki pencerenin dört tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür.

Yapının ikinci katında aynı cephe üzerinde daha hareketli bir düzen görülmekte ve 0.70 m çıkma yapan bir cumba göze çarpmaktadır. Bu katta beş pencere bulunmaktadır (F. 6, 19) (Ş. 6, 14) (P. 4, 12). Bunlardan aynı tipte olan üç pencere cumbanın dar kenarları üzerinde bulunan iki pencere ile benzerlik göstermektedirler. Düşeyde giriş kapısının hizasında olan pencere (H203D2P1) 1.00 x 1.97 m boyutlarında ve giyotin tipindedir. Cumbanın geniş kenarı üzerinde yeralan pencere (H203D2P3) 1.12 m, diğer pencerede (H203D2P5) 1.025 m enindedir. Her iki pencere de giyotin tipindedir ve (H203D2P1) numaralı pencere ile aynı yüksekliğe sahiptirler. Cumbanın dar kenarları üzerinde yeralan pencereler (H203D2P2, H203D2P4) gerek pencere tipi gerekse yükseklik bakımından (H203D2P1, H203D2P3, H203D2P5) numaralı pencerelerle benzerlik gösterirler. Tek fark (H203D2P2, H203D2P4) numaralı pencerelerin 0.465 m genişliğe sahip olmalarıdır. Bu beş pencerenin dört tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür.

Doğu cephesi üzerinde yapının üçüncü ve son katı diğer katlara oranla 2.05 m geri çekilmiş böylece bu katın önünde bir teras oluşmuştur (F. 7, 20) (Ş. 7, 13) (P. 5, 11). Son

katın ön cephesi üzerinde cephenin ortasında bir kapı (H303 (H303D2K) ve bu kapının iki yanında birer pencere bulunmaktadır (H303D2P1, H303D2P2). (H303D2K) numaralı kapının sağında bulunan pencere (H303D2P1) 0.80 x 1.18 m boyutlarındadır ve giyotin tiptedir. Diğer pencerede (H303D2P2) giyotin tipinde olup 0.78 x 1.18 m boyutlarındadır. Her iki pencerenin dört tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür (H303D2K) numaralı kapı ise 0.73 x 1.78 m boyutlarındadır. Yapının Doğu cephesi üzerinde ilki birinci ve ikinci döşemeleri arasında nisbeten küçük kesitli, ikincisi ise ikinci katta bulunan kısmi saçağın hemen altında olmak üzere iki silme göze çarpmaktadır.

Haremin tekkeyi oluşturan diğer yapılardan ve 55 kapı numaralı ahşap evden bir kata daha yüksek olması yapının Doğu ve Batı cephelerinin yanısıra Kuzey ve Güney yönlerinde de birer cepheye sahip olmasına neden olmuştur. Ayrıca selamlıkta olduğu gibi ikinci kat Güney duvarının bir bölümü türbe kısmının yaklaşık iki kat yükseklikte olması nedeniyle bir cephe olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapının üçüncü katının Güney cephesinin devamı şeklinde nitelendirilebilecek bölümünde ikinci katta yaklaşık selamlık (S204D1P) numaralı penceresinin karşısına gelen bir pencere bulunmaktadır (H202D3P). Bu pencere 0.67 x 1.20 m boyutlarında ve giyotin tipindedir (F. 18) (Ş. 6, 11) (P. 4, 9). Bu pencereden başka aynı cephe üzerinde yaklaşık Doğu cephesi ikinci katında bulunan (H203D2P1, H203D2P3, H203D2P5) numaralı pencerelerin boyutunda ve tipinde sonradan kapatılmış bir pencerenin izi görülmektedir (H203D3P) (F. 5, 17) (Ş. 6, 11) (P. 4, 9). Üçüncü kat Güney cephesinde ise boyutları diğer cephedekilerden farklı beş pencere bulunmaktadır (F. 7) (Ş. 7, 11) (P. 5, 9). Bunlardan Doğu cephesine yakın bir yerde bulunan pencere (H303D3P) 0.68 x 1.20 m boyutlarında ve giyotin tipindedir. İkinci pencere (H302D3P) birincisinden 3.55 m uzakta ve 0.92 x 1.20 m boyutlarında ve çift kanatlıdır. Diğer üç pencere (H303D3P, H302D3P) numaralı pencerelerden boyut yönünden oldukça farklıdır. (H302D3P) numaralı pencerenin solunda yeralan pencere (H304D3P) 0.50 x 0.65 m boyutlarında, (H305D3P1)

numaralı pencere ise 0.50 x 0.65 m boyutlarındadır. Bu cephe üzerinde son pencere olan ve (H305D3P1) numaralı pencere ile aynı hacim içinde bulunan (H305D3P2) numaralı pencere de 0.67 x 0.65 m boyutlarına sahiptir. Boyutları verilen son üç pencere tek kanatlıdır. Bu beş pencerenin dört tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür.

Yapının Kuzey cephesi üzerinde iki pencere vardır. Bunlardan Doğu cephesine yakın olan 0.61 x 0.60 m boyutlarındaki (H303D1P) numaralı pencere tek kanatlıdır ve dört tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür. Diğer pencere ise sonradan açılmış 0.77 x 0.55 m boyutlarında bir penceredir.

Ayrıca yapının Kuzey cephesinde birinci katta sözedilen duvar üzerinde 55 kapı numaralı ahşap evin zemin ve birinci katlarının ikinci kattan ve haremin Doğu cephesinden daha geride olması nedeniyle oluşan boşluğa bakan 0.43 x 0.79 m boyutlarında tek kanatlı bir pencere bulunmaktadır (H103D1P) (F. 6) (Ş. 5) (P. 3).

Haremin Batı cephesinde Doğu cephesindekine benzer bir hareketlilik dikkati çekmektedir. Yapının zemin katında arkadaki 7.44 x 5.36 m boyutlarındaki bahçeye çıkışı sağlayan, gerçek boyutlarını kaybetmiş yaklaşık 0.80 x 1.90 m boyutlarında bir kapı bulunmaktadır (HZ01D4K) (F. 25) (Ş. 4, 15) (P. 2, 13). Bu kapının solunda boyutlarını ve tipini tamamen kaybetmiş bir pencere boşluğu bulunmaktadır (HZ01D4P) (F. 25) (Ş. 4, 15) (P. 2, 13).

Bundan başka sözedilen bahçenin etrafını çevreleyen 0.54 m kalınlığında ve 2.23 m yüksekliğinde bir moloz taş duvar bulunmaktadır. Ancak bahçeyi üç taraftan çevreleyen bu duvarın büyük bir bölümü yıkılmıştır.

Haremin birinci katında birbirinin aynı olan iki pencere vardır (H101D4P1, H101D4P2). Bu pencereler 1.00 x 1.38 m boyutlarındadır. (H101D4P2) numaralı pencere çinko levha ile

kapatılmıştır, diğeri ise giyotin tipindedir. İkinci katta yapının Doğu cephesinde olduğu gibi bir hareket görülmekte ve bu cepheye bakan hacim 0.50 m çıkma yapmaktadır. Bu katın cephesi üzerinde üç pencere bulunmaktadır (SH202D4P) numaralı pencereye yakın olan (H204D4P) numaralı pencere 0.85 x 0.78 m boyutlarında ve tek kanatlıdır. Diğer iki pencerenin (H201D4P1, H201D4P2) ise üstleri daire formunda olup 1.04 x 2.12 m boyutlarında ve tek kanatlıdır. Her iki pencerenin de dört tarafında 0.075 m genişliğinde bir pervaz döndürülmüştür (F. 25) (Ş. 6, 15) (P. 4, 13).

Yapının üçüncü ve son katı da Doğu cephesinde olduğu gibi yaklaşık 1.10 m geriye çekilmiştir (F. 23, 25) (Ş. 7, 13) (P. 5, 11). Cephe üzerinde boyutları aynı olan iki pencere (H301D4P1, H301D4P2) bulunmaktadır (F. 25) (Ş. 7, 13) (P. 5, 11). Boyutları 0.80 x 1.38 m'dir. (H301D4P1) numaralı pencere kullanıcılar eliyle sabit hale getirilmiştir. Diğer pencere ise giyotin tipindedir. Her iki pencerenin de dört tarafında 0.075 m genişliğinde pervaz döndürülmüştür.

Haremin Doğu ve Kuzey cephesinde 0.115 m eninde (F. 6, 19, 20) (Ş. 14) (P. 12), Güney cephesinde 0.23 m eninde (F. 17) (Ş. 11) (P. 9), Batı cephesinde ise çıkma yapan hacim dışında 0.19 m eninde ahşap kaplama kullanılmıştır. Çıkmada ise Doğu ve Kuzey cephelerinde kullanılan profilli ahşap kaplama görülmektedir (F. 25) (Ş. 15) (P. 13).

Haremi oluşturan hacimlerin iç yüzeylerinde bağdadi çıtaların üstüne kireç harçlı sıva uygulanmıştır. Haremin üstü ise 0.30 m genişliğinde saçakları olan bir beşik çatı ile örtülüdür.

Haremi oluşturan hacimler şöyle tanımlanabilir:

Yapının zemin katında giriş kapısının içine açıldığı 3.70 x 6.32 m boyutlarında bir taşlık bulunmaktadır (HZ02) (F. 70) (Ş. 4, 13) (P. 2, 11). Ancak taşlık kullanıcılar eliyle 0.12 m kalınlığında bir duvarla bölünerek bir bölümü

dükkan olarak kullanılmıştır. Zemini 0.20 x 0.20 m'lik karo mozaiklerle döşeli olan hacimde giriş kapısının solunda 0.52 m çapında bir sarnıç bileziği görülmektedir. Fakat dükkan duvarının sarnıç bileziğinin üstünden geçerek sarnıcın deliğini kapatması sonucu taşlığın altında bulunan sarnıcın büyüklüğünü saptayacak ölçüler alınamamıştır (F. 74) (Ş. 4, 13) (P. 2, 11). Taşlıkta ayrıca zemin kattan birinci kata çıkan oniki rıhtlı ve 1.02 m genişliğinde M1 merdiveni bulunmaktadır (F. 71). Bu merdivenin ilk basamağı yokolmuş, diğer basamaklardan yedisi de tahrip olmuştur. Taşlıktan bugün sadece kasası kalmış olan bir kapıyla (HZ01D2K) (F. 72) (Ş. 4) (P. 22) zemin kattaki 2.55 x 4.58 m boyutlarındaki ikinci ve son hacime geçilmektedir (HZ01) (F. 72, 73) (Ş. 4, 13) (P. 2, 11). Daha önce sözedilen (TEVD1K, HZ01D4K) numaralı kapılar ve (HZ01D4P) numaralı pencere bu hacime aittir. Haremin zemin katı yaklaşık 2.07 m yüksekliğe sahiptir.

M1 merdiveninin ulaştığı haremin birinci kat sofası (H102) 2.44 x 2.86 m boyutlarında dikdörtgene yakın bir plan şemasına sahiptir (F. 75) (Ş. 5, 8) (P. 3, 6). Sofaya iki hacim açılmaktadır. Ayrıca sofadan (H102) kadınlar mahfeline açılan 0.98 x 1.85 m boyutlarında günümüzde kullanılmayan, kapatılmış bir kapı (H102D3K) bulunmaktadır. M1 merdiveninin ulaştığı noktada bulunan 1.16 x 1.85 m boyutlarındaki (H101D2K) numaralı kapıdan 2.75 x 3.21 m boyutlarındaki (H101) numaralı odaya girilmektedir (F. 77) (Ş. 5, 8) (P. 3, 6). Sözedilen kapının (H101D2K) 0.66 m sağında 0.71 x 0.67 m boyutlarında kapatılmış bir pencere bulunmaktadır (H101D2P) (Ş. 5, 8) (P. 3, 10). (H101) numaralı odanın içinde kullanıcılar tarafından yapılmış bir hela bulunmaktadır (F. 77) (Ş. 5, 13) (P. 3, 11). Haremin Batı cephesinde boyutları verilen ve biri kapatılmış olan (H101D4P1, H101D4P2) numaralı pencereler bu odaya aittir. Sofaya açılan 3.72 x 4.46 m boyutlarında dikdörtgen plan şemasına sahip ikinci odaya (H103) 1.06 x 1.85 m boyutlarında bir kapıdan (H103D4K) girilmektedir (F. 75, 76) (Ş. 5, 9, 13) (P. 3, 7, 11). Odanın tevhidhaneye bakan pahlı duvarının bu pah yok edilerek ve kadınlar mahfeline taşarak

genişletildiği gerek duvarın tavandaki izinden gerekse Baha Tanman'ın 1978 yılında tekke ile ilgili yazdığı makaleye ek olarak verdiği kat planlarından anlaşılmaktadır. Boyutları ve tipleri daha önce verilen (H103D1P, H103D2P1, H103D2P2) numaralı pencereler bu odaya aittir. Birinci kat 1.85 m yüksekliktedir.

Haremin birinci katından ikinci katına 1.20 m genişliğinde ve onbir rıhta sahip M2 merdiveni ile ulaşılmaktadır (F. 78) (Ş. 5) (P. 3). Bu merdivenin ulaştığı ikinci kat sofası (H202) 2.88 x 4.03 m boyutlarında ve dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir (F. 79) (Ş. 6, 9, 13) (P. 4, 7, 11). Güney cephesi üzerinde bulunan (H202D3P) numaralı pencere sofaya aittir. Sofaya üç hacim açılmaktadır. M2 merdiveninin ulaştığı noktada bulunan 1.05 x 2.16 m boyutlarındaki (H201D2K) numaralı kapıdan 3.05 x 4.20 m boyutlarında ve 0.50 m çıkma yapan dikdörtgen plan şemasına sahip (H201) numaralı odaya girilmektedir (F. 81) (Ş. 6, 9) (P. 4, 7). Batı cephesi üzerinde bulunan (H201D4P1, H201D4P2) numaralı pencereler bu hacime aittir. (H201D2K) numaralı kapının solunda bulunan 0.97 x 2.16 m boyutlarındaki (H204D2K) numaralı kapıdan 1.20 x 3.08 m boyutlarındaki helaya (H204) girilmektedir. Ancak bu hacmin dış duvara (H204D4) yakın bir bölümündeki döşemesinin kısmen çökmesi sonucu dış duvardan yaklaşık 0.60 m içeriye 0.15 m kalınlığında bir duvar örülmüş ve hacim bir miktar küçülmüştür. Hacimin (H204D3) numaralı duvarı üzerinde mabeyn odasında sözedilen ve selamlıkla harem arasında geçişi sağlayan odanın hareme açılan (SH202D1K) numaralı kapısı bulunmaktadır (F. 83) (Ş. 6, 11) (P. 4, 9). Yapının Batı cephesi üzerinde bulunan ve daha önce bahsedilen (H204D4P) numaralı pencere bu hacime aittir. Sofaya açılan son hacim 1.09 x 2.14 m boyutlarında çift kanatlı bir kapıdan girilen 3.87 x 4.48 m boyutlarında ve 0.70 m çıkma yapan bir cumbaya sahip dikdörtgen plan şemalı bir odadır (H203) (F. 80) (Ş. 6, 13) (P. 4, 11). Doğu cephesi üzerinde bulunan (H203D2P1, (H203D2P2, H203D2P3, H203D2P3, H203D2P5) numaralı pencerelerle Güney cephesi üzerinde bulunan (H203D3P) numaralı kapatılmış pencere bu hacime aittir. İkinci kat 3.05 m yüksekliğindedir.

Haremin ikinci katından üçüncü katına 1.14 m genişliğinde ve ondört rıhta sahip M3 merdiveniyle ulaşılır (F. 84, 85, 86) (Ş. 7) (P. 5). M3 merdiveninin ulaştığı son kat sofası (H302) 1.99 x 4.12 m boyutlarında ve dikdörtgen plan şemasına sahiptir (Ş. 7) (P. 5). Güney cephesi üzerinde bulunan (H302D3P) numaralı pencere ile Kuzey cephesi üzerinde bulunan ve sonradan açılmış olan (H302D1P) numaralı pencere sofaya aittir. Sofaya dört hacim açılmaktadır. M3 merdivèninin ulaştığı noktada bulunan 0.83 x 1.81 m boyutlarındaki (H301D2K) numaralı kapıdan 2.65 x 2.94 m boyutlarında ve kare plan şemasına sahip (H301) numaralı odaya girilmektedir (F. 87, 89) (Ş. 7, 8) (P. 5, 6). Batı cephesi üzerinde bulunan (H301D4P1, H301D4P2) numaralı pencereler bu odaya aittir. (H301D2K) numaralı kapının solunda bulunan 0.72 x 1.81 m boyutlarında bir kapıdan (H306D2K) 0.71 x 3.05 m boyutlarında bir koridora girilmektedir (H306) (F. 87) (Ş. 7, 8) (P. 5, 6). Bu koridorun sonunda yaklaşık 0.70 m derinliğinde bir yüklük bulunmaktadır (Ş. 7) (P. 5). Bu koridordan uzun kenarı Güney cephesi üzerinde bulunan 0.82 x 1.81 m boyutlarında (H305D1K) numaralı kapıdan 1.10 x 2.27 m boyutlarındaki mutfağa (H305) girilmektedir (Ş. 7) (P. 5). Güney cephesi üzerinde bulunan (H305D3P1, (H305D3P2) numaralı pencereler bu hacime aittir. Koridora girişi sağlayan (H306D2K) numaralı kapının solunda yeralan 0.76 x 1.81 m boyutlarındaki bir kapıdan (H304D2K) 0.95 x 1.52m boyutlarındaki helaya (H304) girilmektedir (Ş. 7, 8) (P. 5, 6). Güney cephesi üzerinde bulunan (H304D3P) numaralı pencere bu hacime aittir. Sofaya açılan son hacim 1.18 x 1.81 m boyutlarında bir kapıdan (H303D4K) girilen ve 4.12 x 3.66 m boyutlarında dikdörtgen plan şemasına sahip bir odadır (H303). Doğu cephesi üzerinde bulunan (H303D2P1, H303D2P2) numaralı pencereler, (H303D2K) numaralı kapı, Kuzey cephesi üzerinde bulunan (H303D1P) numaralı pencere ile Güney cephesi üzerinde bulunan (H303D3P) numaralı pencere bu odaya aittir. Üçüncü kat 2.39 m yüksekliğindedir.

Haremi oluşturan bu hacimler, selamlığı oluşturan hacimlerin aksine tekkenin şeyhlerinin ve ailelerinin ihtiyacına

cevap verebilecek şekilde düzenlenmişlerdir. Bezeme açısından selamlıkta olduğu gibi fonksiyonel olarak kullanılmış sade basit profilli ahşap çıtalar vardır.

BÖLÜM VIII

8. STRÜKTÜR, MALZEME BOZULMALARI VE NEDENLERİ

Bu bölümde tekkeyi oluşturan yapılarda zaman içinde çeşitli nedenlerle meydana gelen strüktür ve malzeme bozulmalarıyla bunların nedenlerine değinilecektir. Strüktür bozulmalarındaki saptamalar bina ölçeğinde, malzeme bozulmalarındaki saptamalar ise hacim ölçeğinde ele alınacaktır.

8.1. STRÜKTÜR BOZULMALARI VE NEDENLERİ

8.1.1. Selamlık

Selamlık tekkeyi oluşturan yapılar arasında strüktür bakımından tevhidhaneden sonra en çok bozulmaya uğrayan yapıdır. Yapının Doğu cephesinin günümüze kadar ulaşamamış yangın duvarına bitişik olan Güney duvarıyla kesiştiği noktada, yaklaşık yapının birinci kat hizasından başlayan düşey doğrultudan bir miktar sapma görülmektedir (F. 12). Ayrıca ikinci kat pencerelerinin kasalarındaki deformasyon da bu duruma bir kanıt oluşturmaktadır. Batı cephesinde ise bu cephe üzerinde bulunan moloz taş duvarın zemin ve birinci katlarda devam etmesi nedeniyle cephenin yalnız son katında ahşap strüktür malzemesi kullanılmış bu nedenle sözedilen cephe üzerinde Doğu cephesinde görülen belirgin bir strüktürel bozulma saptanamamıştır. Yapının birinci ve ikinci kat döşemelerinde ana bağ kirişlerinde meydana gelen deformasyonlar sonucunda kat döşemelerinin eğimli bir hale geldiği gözlenmektedir. Bundan başka çatı strüktüründeki bozulmalar nedeniyle kısmi çökmeler dikkati çekmektedir (F. 12, 14).

Selamlıkta gözlenen bu strüktür bozulmalarındaki etkenler zeminden gelen rutubet, insan eliyle yapılmış tahribat, mantarlar vb. mikroorganizmaların strüktürel elemanları zaman içinde

bozması (F. 12, 13), kesitlerini inceltmesi, ayrıca cephe kaplamalarının yer yer yok olması nedeniyle strüktürel elemanların su ve güneş etkilerine karşı korunmasız kalarak deformasyona uğramaları şeklinde sıralanabilir. Bugün yalnızca selamlığın ikinci katından geçiş imkanı olan mabeyn odasının yakın bir tarihte çatı, tavan kaplaması ve döşemesi yenilenmiştir. Bu onarım, çatı strüktüründeki bozulmalar sonucu çatının çökmesi bunun sonucunda da dış etkenlere açık hale gelen mabeyn odasının döşemesinin bozulması hatta çökmesi olasılığını kuvvetlendirmektedir.

Odanın Batı cephesi üzerinde bulunan duvarı ile birlikte selamlığın da aynı cephe üzerinde bulunan duvarlarının büyük bir bölümünün çimento harçlı sıva ile sıvanmış olması, üzerindeki ahşap cephe kaplaması dökülmüş olan strüktürel elemanları koruma yönünden etkili fakat yapının estetiğini bozan bir girişim olarak dikkati çekmektedir (F. 23).

8.1.2. Tevhidhane + Türbe

Tevhidhane + türbe tekkeyi oluşturan yapılan içinde strüktür bakımından en fazla bozulmaya uğrayan hacimlerdir. Tevhidhane + türbenin selamlık ve harem binaları arasında yeralan hacimler olması nedeniyle selamlık ve haremin Doğu-Batı doğrultusunda konumlanmış duvarları sözedilen hacimler için ortak duvarlardır. Tevhidhanenin yalnız Batı cephesinde mabeyn odasında sözedilen çimento harçla sıvanmış duvarın devamı olan bir duvarı vardır (TEVD4) (F. 47). Buradan da anlaşılacağı üzere tevhidhane + türbenin selamlık ve haremden ayrı strüktürel elemanlara gereksinimi yoktur. Tevhidhanede, kadınlar mahfelini taşıyan sütunlar, bu sütunların bazılarının üstüne binen selamlık, harem ve mabeyn odasının duvarlarının oturduğu büyük kesitli kirişler bulunmaktadır. Bu kirişlerin üstüne binen ve mabeyn odasının döşemesini taşıyan daha küçük kesitli kirişlerin de bulunması strüktür açısından ilginç bir kompozisyon oluşturmaktadır.

Tevhidhanede, strüktürel elemanların bozulmaları açısından önemli hatta tekkenin bütününü ilgilendiren tehlike yaratabilecek problemler bulunmaktadır. Bunlardan hacmin içinde bulunan dokuz sütundan kadınlar mahfelinin döşemesini taşıyan selamlık, harem ve mabeyn odasının üst kat duvarlarının oturduğu ana kirişlere destek vermek gibi fonksiyonları üstlenen yedi sütundan ikisi (F. 47) çeşitli nedenlerle yok olmuşlardır. Kadınlar mahfelinin döşeme kirişlerinin saplandığı ve sözedilen yedi sütunun üstünde dönen 0.21 x 0.20 m boyutlarındaki dairesel kiriş, bu kirişin üstünde alttaki sütunların devamı olan sütunlarla, bunların üstüne oturan ikinci bir dairesel kirişte, yok olan iki sütun nedeniyle büyük bir sehim yapmışlardır (F. 46). Ayrıca yok olan bu sütunlardan birisi yukarıda sözedilen ana kirişin oturduğu sütunun kadınlar mahfeli altında devam eden bölümünü oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak haremin selamlıktan bir kat daha yüksek olması nedeniyle üzerine diğer ana kirişe oranla fazla yük binen bu kiriş; sözedilen ahşap sütunun da yok olması sonucu büyük bir açıklığı mesnetsiz aşmaktadır. Her nekadar bu kiriş altına 0.14 x 0.16 m kesitli bir dikme ve yok olan sütunun yerine de daha ince kesitli ikinci bir dikme (F. 59) konularak desteklenmeye çalışılmışsa da bu girişim kirişle dikmeler arasında hiçbir bağlayıcı eleman olmaması nedeniyle kesin ve güvenilir bir çözüm olmaktan uzak kalmıştır (F. 46, 49). Yok olan bu iki sütun dışında kalan, dördü tevhidhanenin içinde bağımsız olarak duran yedi sütunda da zeminden gelen rutubet nedeniyle de çürümeler görülmektedir. Bunun yanında tevhidhanenin tavanını oluşturan mabeyn odasının döşemesinin ve çatısının yenilenmesine kadar geçen süre içerisinde dış etkenlerin gerek sütunlar gerek kadınlar mahfeli döşemesinin büyük kısmı, gerekse tavan kirişleri üzerindeki olumsuz etkileri çürüme, çökme vb. şekillerde kendini göstermektedir. Bu arada insan eliyle yapılan tahribatlarla, haremin ikinci katında bulunan heladan (H204) ve iniş borusundan sızan pis suların o bölüm çevresindeki tavan kirişleri ve kadınlar mahfeli döşemesinin çürümesi ve çökmesine neden olduğu görülmektedir (F. 57, 60). Ayrıca türbe bölümünün çatı konstrüksiyonu ve tavan kaplaması mabeyn odasında olduğu gibi yenilenmiştir. Bu durumda çatı kaplama

malzemelerinin zamanla yok olması nedeniyle dış etkenlere karşı korunmasız kalan strüktürün çürümesi ve gittikçe zayıflayarak çökmesi olası bir nedendir.

8.1.3. Harem

Harem, selamlık ile tevhidhane + türbe yapılarına oranla strüktür bakımından daha az bozulmaya uğramıştır. Ancak bu durum yapının zemin katı için geçerli değildir (F. 72, 73). Bu katta strüktürün görülebildiği duvarlarda diğer bölümlerde olduğu gibi ahşap dikmelerde zeminden gelen rutubet sonucu çürüme, mantar, ahşap kurdu gibi zararlı mikroorganizma ve böceklerin dikmeler ve tavan kirişlerinde yolaçtıkları kesit zayıflamaları vb. etkiler dikkati çekmektedir. Yapının birinci katında bulunan (H101) numaralı odada kullanıcılar eliyle sonradan yapılmış heladan (F. 77) ve iniş borusundan sızan pis sular haremin zemin kat (HZ01) numaralı hacminde tavan kirişlerinde gözlenen çürüme ve bozulmalarda diğer bir etken olmuştur. Ayrıca yapının diğer kat döşemelerinde (F. 75) görülen deformasyonlar döşeme kirişlerinde ve bu kirişlerin oturduğu ana kirişlerde oluşan deformasyonların birer sonucudur. Yapının çatı örtüsünde de Kuzey yönünde kısmi çökmeler görülmektedir.

8.2. MALZEME BOZULMALARI VE NEDENLERİ

8.2.1. Selamlık

Bu bölümde önce yapıların cephelerindeki malzeme bozulmaları ve nedenlerine değinilmiş daha sonra yapıları oluşturan hacimler tek tek ele alınarak bu hacimlerde saptanabilen malzeme bozulmaları açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu bozulmaların nedenleri bir hacimden diğerine farklılık göstermediği ve bütün hacimlerdeki bozulmalarda benzer nedenlerle karşılaşıldığı için bu konuya her hacimde ayrı ayrı değinilmemiş ve bölümün sonunda tüm hacimlerdeki bozulma nedenleri birarada verilmiştir.

Selamlığın Doğu ve Batı cephesinde bulunan ahşap kaplamalarda görülen bozulmalar çürüme ve bu çürümenin sonucunda bazı yerlerde kaplamanın dökülerek strüktürün açığa çıkması şeklinde görülmektedir (F. 12, 23). Yıkılmış olan yangın duvarına bitişik Güney duvarında ise bu bozulma çok daha ileri derecededir. Yapının Güney duvarının üzerinde bulunan ahşap kaplamalar yaklaşık ikinci kat döşemesine kadar yok olmuştur (F. 8). Daha üstte bulunan kaplamalarda ise diğer cephelerdekine benzer bir durum görülmektedir. Kuzey cephesinde de benzer nedenlerle bozulmaya uğrayan ahşap kaplama malzemesi ve bu bozulmayı takip eden dökülmeler dikkati çekmektedir. Kaplama malzemelerindeki bozulmalar ve nedenleri pencere ve kapı kasalarıyla pervaz ve kanatlar için de geçerlidir. Selamlığı oluşturan hacimlerle birlikte ele alınan mabeyn odasının cephesinin büyük bölümünde selamlığın Doğu ve Batı cephelerinde olduğu gibi ahşap kaplamalarda oluşan çürümeler sonucu dökülmeler görülmektedir. Cepheler üzerindeki malzeme bozulmalarında en önemli etkenlerin başında su ve güneş gelmektedir. Üzerlerinde bu dış etkenlerle, ahşap kurdu vb. zararlı böceklere karşı hiçbir koruyucu madde bulunmayan cephe kaplama malzemeleri bozulmaya uğramışlardır. Bu bozulmaların yanısıra insan eliyle yapılan ve yakacak vb. madde temini için gerçekleştirilen tahribatlar da bu bozulmaların hızlanmasında bir başka etken olmuştur.

Selamlığı oluşturan hacimlerdeki malzeme bozulmaları ve nedenleri şöyle sıralanabilir:

(SZ01) numaralı hacim: (SZ01D3) numaralı duvarın kaplama malzemesinin tamamı ortadan kalkmıştır (F. 31). Tevhidhane ile ortak olan (SZ01D1) numaralı duvarla, (SZ03) numaralı hacimle ortak olan (SZ01D2) duvarlarında sıvanın tamamına yakın bir bölümü yok olmuştur. Batı cephesi üzerinde bulunan (SZ01D4) numaralı duvarda da yer yer moloz taşları birleştiren harç dökülmüştür (F. 32). Tavan kaplamasının da tamamen ortadan kalktığı hacimde, hacmin depo olarak kullanılması nedeniyle döşeme kaplamasındaki bozulmalar saptanamamıştır.

(SZ02) numaralı hacim: Sıvalarda çiçeklenme, yer yer dökülme tavan kaplama malzemesinde çürümeler, dökülmeler saptanmıştır. Zeminin çimento harçla sıvanması nedeniyle zemin kaplamasındaki bozulmalar incelenememiştir (F. 28). Bunun yanında bu hacimden selamlığın birinci katında yer alan (S101) numaralı hacime çıkan M1 merdiveninin basamak ve rıhtlarında da çatlaklar görülmektedir (F. 29).

(SZ03) numaralı hacim: Duvarların tamamına yakın bir kısmı kağıtla kaplanmıştır. Tavan ve döşeme kaplama malzemelerinde ise çürümeler, çatlaklar ve kırıklar görülmektedir. Hacmin Doğu cephesi üzerinde bulunan (SZ03D2P1) ve (SZ03D2P2) numaralı pencerelerle hacime girişi sağlayan (SZ03D1K) numaralı kapının kasa, pervaz ve kanadında tavan ve döşeme kaplamalarındakilere benzer bozulmalar görülmektedir.

(S101) numaralı hacim: Sıvalarda yer yer dökülmeler ve çiçeklenmelerle birlikte (S101D5) numaralı duvarın bir bölümünde duvar kaplamasının tamamının yok olduğu saptanmıştır. Tavanın büyük bölümü kontrplak levhalar çakılarak kapatılmış bunun yanında döşeme kaplaması da muşamba çakılarak örtülmüştür (F. 34). Bu hacimden haremin ikinci katına çıkan M2 merdiveninin ise kontrplak levhalar kullanılarak yeniden yapılmıştır (F. 37).

(S102) numaralı hacim: Sıvalarda diğer hacimlerde olduğu gibi yer yer dökülme ve çiçeklenmeler görülmektedir. Tavan ve döşeme kaplama malzemelerinde diğer hacimlerdekilere oranla daha önemsiz sayılabilecek çürümeler vardır. Bu hacmin (S102D2) numaralı duvarı üzerinde bulunan ve birisi kasası içine duvar örülerek kapatılan (S102D2P1, S102D2P2, S102D2P3) numaralı pencerelerin kasalarında çürüme ve çatlaklar görülmektedir. Hacmin (S102D4K) numaralı kapısında da pencerelerdekine benzer bozulmalar vardır (F. 35, 36).

(S201) numaralı hacim: Duvarlar sonradan çimento harçlı sıva ile sıvanmıştır. Tavan kaplamasında ise çürüme, çatlak

ve yer yer dökülmeler görülmektedir. Döşeme kaplaması ise malzemenin sonradan üstüne şap dökülerek kapatılmıştır. Bu hacmin (S201D4P) numaralı pencerenin pervaz ve kasasında ayrıca hacime girişi sağlayan (S201D2K) numaralı kapıda da yer yer bozulmalar görülmektedir (F. 42).

(SH202) numaralı hacim (Mabeyn Odası): Sıvalarda diğer hacimlerde olduğu gibi dökülme yoktur. Fakat derin çatlaklar dikkati çekmektedir. Tavan ve döşeme kaplamasının yanısıra hacmin (SH202D4P ve SH202D2P) numaralı pencereleri ile (SH202D3K) numaralı kapısının kasa ve kanatları da yenilenmiştir (F. 43, 44, 45).

(S203) numaralı hacim: Sıvalarda çiçeklenme ve yer yer dökülme ile tavan kaplamasında da çürümeler gözlenmektedir. Döşeme kaplaması ise tavan kaplamasına oranla daha sağlam kalabilmiştir, ancak çatlaklar bulunmaktadır. Pencere, pervaz ve kanatları yenilenmiştir. Kapı, kasa, pervaz ve kanatlarında ise dikkat çekecek bir bozulma yoktur (F. 39, 40).

(S204) numaralı hacim: Sıvalarda yer yer dökülme ve çiçeklenme ile birlikte çatlaklar da görülmektedir. Bunun yanında duvarların üstünde belli bir yüksekliğe kadar çıkan ahşap bölümlerde de çürüme ve çatlaklar görülmektedir. Tavan kaplamasında ise çatıdan gelen yağmur suları ile büyük bozulmalar olmuş, buna bağlı olarak çürüme ve kaplamanın M2 merdiveninin üstüne gelen bölümlerinde büyük boyutlu dökülmeler görülmektedir. Ayrıca, orijinal döşemenin üstüne yeni bir döşeme yapılmıştır. Hacmin (S204D1P) numaralı penceresinin kasa ve kanatlarında ise pencere yenilenmiş olmasına karşın çürümeler görülmektedir (F. 38).

(S205) numaralı hacim: Hacmin Güney duvarı (S205D3) ile Batı duvarının (S205D4) kaplamasının tamamen yok olduğu görülmektedir. Tavan kaplaması da tamamen yok olan hacmin döşeme kaplamasında da çürümeler vardır. Hacmin (S205D4P) numaralı çift giyotin tipindeki penceresinin bir kısmı kağıtla kaplanmıştır. Diğer kısmında ise kasa ve kanatlarda çürüme vardır.

(S205D2K) numaralı kapıda kasa ve kanat yenilenmiştir.

Selamlığı oluşturan hacimlerde bölümün başında da belirtildiği üzere benzer nedenlerden kaynaklanan benzer malzeme bozulmaları vardır. Bu bozulmaların nedenleri arasında zeminden gelen rutubet, kimi yerde cephe kaplamasının yok olması nedeniyle dış etkenlere açık hale gelen duvar kaplamaları, mantar ve vb. mikroorganizmanalar, ahşap kurdu vb. zararlı böceklerin üreyebileceği, rutubetli, ısıtılmayan, karanlık hacimlerin olması, malzemelerin hiçbir koruyucu, besleyici maddeyle dayanımlarının arttırılmamış olması gibi nedenler sayılabilir. Ayrıca bozulmalara zamanında müdahale edilmemesinden dolayı bozulmaların artması ve buna bağlı olarak diğer bazı malzemelerin de bozulmalarına yol açması ile birlikte insan eliyle yapılan tahribatın da gözardı edilmemesi gerekir.

8.2.2. Tevhidhane + Türbe

Türbenin Doğu cephesinde bulunan (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3) pencereleri arasında yer alan duvar parçaları (TÜD2) ile bunların altında bulunan moloz taş parapet duvarının cephe üzerindeki bölümleri ve tevhidhanenin Batı cephesinde bulunan (TEVD4) numaralı duvarı çimento harçlı sıva ile sıvanmıştır. Bu cephede ahşap cephe kaplamasından hiçbir iz kalmamıştır. (F. 25).

Tevhidhane +türbe duvarlarında sıvalarda yer yer dökülme (F. 61), çiçeklenme ve çatlaklar görülmektedir. Ayrıca strüktür bozulmalarında etken olan ve ilgili bölümde (bkz. 8.1.2) detaylı bir şekilde değinilen nedenler söz konusu olan hacimlerde de tavan ve döşeme kaplamalarının büyük ölçüde zarar görmelerine neden olmuşlardır. Bunun sonucu olarak kaynaklardan ahşap olduğunu öğrendiğimiz tevhidhane + türbe döşeme kaplamasından günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Tevhidhane + türbedeki malzeme bozulmalarının nedenleri arasında zeminden gelen rutubet, mantar vb. mikroorganizmalar,

ahşap kurdu vb. böceklerin yaptığı bozulmaların yanısıra mabeyn odasının çatı ve döşemesinin çökmesi sonucu dış etkenlere bir süre açık kalan tevhidhane + türbede bu dış etkenlerin neden oldukları önemli bozulmalar sayılabilir.

8.2.3. Harem

Haremi oluşturan hacimlerde de selamlıktakine benzer nedenlerin doğurduğu benzer bozulmalar gözlenmektedir. Bu nedenden dolayı yapının cephelerindeki bozulmalar ve nedenlerine değindikten sonra yapıyı oluşturan hacimlerdeki bozulmaların nedenlerine ayrı ayrı değinilmemiş ve bölümün sonunda bu konuya ortak bir açıklama getirilmiştir.

Haremin Doğu cephesi üzerinde zemin kat kotunda insan eliyle yapıldığı açık bir şekilde görülen malzeme bozulmaları dikkat çekmektedir. Cephe üzerinde taşlığın dükkân olarak kullanılan bölümü için bir kapı ve pencere açmak amacıyla cephe kaplama malzemesinde ağır tahribat yapılmış ve kaplama malzemesi yaklaşık birinci kat döşemesine kadar yok edilmiştir. Ayrıca aynı cephe üzerinde ikinci kat tavan döşemesi kotunda bulunan kısmi saçaklarda da çürüme ve çürüme nedeniyle de dökülme görülmektedir (F. 6). Yapının Batı cephesinde de Doğu cephesinde olduğu gibi yine zemin kat kotunda cephe kaplama malzemelerinde önemli ölçüde bozulmalar dikkati çekmektedir. Yapının diğer katlarında özellikle ikinci katta bulunan (H204) numaralı hacmin (H204D4) duvarının bu cephe üzerinde bulunan kaplama malzemesi yine önemli ölçüde tahribata uğramış, cephe kaplama malzemesi ile birlikte duvarın içten bağdadi çıtaları ve sıvaları da dökülmüş böylece strüktürel elemanlar açığa çıkmışlardır. Diğer katların cephe kaplama malzemeleri ile pencere, kasa ve pervazlarında kırılma, çatlama vb. bozulmalar vardır (F. 25). Yapının Güney ve Kuzey (F. 6) cephe kaplama malzemelerinde de kırılma ve çatlaklar görülmektedir. Ancak Güney cephesindeki kaplama malzemeleri ile pencere, kasa, pervaz ve kanatlarında çürümeler de görülmektedir (F. 17, 18).

Selamlıkta olduğu gibi haremin de cephe kaplama malzemeleri ile pencere, kasa, pervaz ve kanatlarında görülen bozulmaların en önemli nedenleri arasında dış etkenler (su ve güneş) zararlı böceklerle bunlara karşı malzemeler üstünde koruyucu bir madde bulunmaması gelmektedir. 8.2.1.'de değinildiği ve haremde de oldukça ağır bir şekilde görülen insan eliyle yapılan tahribat malzeme bozulmalarının artmasına neden olmuşlardır.

(HZ01) numaralı hacim: Sıvaların tamamına yakını dökülmüştür. Ayrıca (HZ01D2) numaralı duvarın sıvaların dökülmesinin yanısıra bağdadi çıtalarının bir bölümü de yok olmuştur. Tavan kaplama malzemesinde ise çürümeler, dökülmeler saptanmıştır. Bunun yanında döşeme kaplamasının ve Batı cephesi üzerinde bulunan pencere, kapı, kasa, pervaz ve kanatları da yok olmuştur (F. 73, 7). Hacime (HZ02) numaralı taşlıktan girişi sağlayan ve kanadı yok olmuş (HZ01D2K) numaralı kapının kasa ve pervazlarında da çürümeye bağlı bozulmalar görülmektedir.

(HZ02) numaralı hacim: Sıvaların büyük bölümü dökülmüştür. Tavan kaplamasında yer yer çürümeler ve dökülmelerle birlikte kırık ve çatlaklar da görülmektedir. Döşeme kaplamasının hemen tamamı sağlam olarak kalabilmiştir. Harem binasına girişi sağlayan (HZ02D2K) numaralı kapının iki kanadından birisi yok olmuş, diğeri ise kullanılamamaktadır. Bu kanat üzerinde çürüme ve çatlaklar şeklinde görülen bozulmalar vardır (F. 70). Ayrıca bu hacimden haremin birinci katında yer alan (H102) numaralı hacime çıkan M1 merdiveninin basamak ve rıhtlarının yarıdan fazlası tamamen ortadan kalkmış fakat kullanıcılar tarafından kötü bir tamirat görmüştür. Merdivenin başında bulunan ve birinci katta yer alan (H102) numaralı sofanın döşeme kirişini destekleyen dikmede ise alt kısımlarındaki pek önemli olmayan bir miktar çürümenin dışında büyük bir bozulma yoktur (F. 71).

(H101) numaralı hacim): Sıvalarda çiçeklenme dışında büyük boyutlu bir bozulma yoktur. Tavan kaplaması ve döşeme

kaplamasının bir bölümünde çürümeler göze çarpmaktadır. Özellikle hacim içinde kullanıcılar eliyle sonradan yapılan helanın çevresindeki döşeme kaplamalarında bu bozulma önemli boyutlardadır. Hacmin Batı cephesi üzerinde yer alan (H101D4P1, H101D4P2) numaralı pencerelerinde ve hacime girişi sağlayan (H101D2K) numaralı kapıda kasa, pervaz ve kanatlarda tavan ve döşeme kaplamalarındakine benzer bozulmalar görülmektedir (F. 77).

(H102) numaralı hacim: Bu hacimde büyük bölümü dökülmüş sıvalarla birlikte bağdadi çıtaların da bir bölümünün ortadan kalktığı görülmektedir. Tavan kaplamasında da çürümeler vardır. Döşeme kaplamasında ise önemsiz çatlaklar dışında büyük boyutta bozulmalar yoktur. Hacimden tevhidhanenin kadınlar mahfeline açılan (H102D3K) numaralı kapıda kasa, pervaz ve kanat kontrplak levhalarla kapatılmıştır. Bu hacimden haremin ikinci katında yer alan (H202) numaralı hacime çıkan M2 merdiveninin basamak, rıht ve merdivenin basamaklarını destekleyen iki dikmeden ilk basamağın başında yer alan dikme dışında kalanında önemli sayılabilecek bir bozulma yoktur. Sözedilen dikmede ise dikmenin yarısından fazlasını yokeden bir kırılma vardır (F. 75, 78).

(H103) numaralı hacim: Sıvalarda çiçeklenme görülmektedir. Tavan kaplamasında çürümeler, dökülmeler ve çatlaklar vardır. Döşeme malzemesi yenilendiği için malzeme bozulması ile ilgili bir saptama yapılamamıştır (F. 76). Hacmin Doğu cephesi üzerinde bulunan (H103D2P1, H103D2P2) numaralı pencerelerin kasa ve pervazlarında büyük ölçüde bir bozulma yoktur. Pencerelerin kanatları yenilenmiştir. Hacime girişi sağlayan (H103D4K) numaralı kapının kasa ve pervazlarında çürümeler dikkati çekmektedir. Kapının kanadı yenilenmiştir. Ayrıca daha önce sözedilen pahlı duvarın kaldırılıp yerine yeni bir duvar inşa edilmesi sırasında tavan kaplamasının duvarla kesiştiği yerlerde bozulmalar göze çarpmaktadır.

(H201) numaralı hacim: Sıvalarda bazı yerlerdeki çiçeklenmeler dışında bozulma yoktur. Tavan kaplaması yenilenmiş,

döşeme kaplaması ise muşamba kaplanarak örtülmüştür. Hacmin Batı cephesi üzerinde bulunan (H201D4P1, H201D4P2) numaralı pencerelerin kasa ve pervazlarında önemli sayılabilecek bozulmalar yoktur. Pencerelerin kanatları ile hacime girişi sağlayan (H201D2K) numaralı kapının kasa, pervaz ve kanadı yenilenmiştir (F. 81, 82).

(H202) numaralı hacim: Sıvalarda sonradan onarım gördüğü açıkça belli olan bazı dökülmelerin yanında çatlaklar da vardır (F. 86). Tavan kaplaması ise yenilenmiştir (F. 85). Döşeme kaplamasında ise önemli bir bozulma yoktur. Hacmin Güney cephesi üzerinde bulunan ve türbenin çatısına bakan (H202D3P) numaralı penceresinin kasa, pervaz ve kanadında çürümeler görülmektedir (F. 79). Bunun yanında bu hacimden haremin son katında yer alan (H302) numaralı hacime çıkan M3 merdiveninin basamak ve rıhtlarında da önemli bir bozulma göze çarpmamaktadır (F. 84, 86).

(H203) numaralı hacim: Bu hacimde duvarlar ve tavan kağıtla kaplanmıştır. Döşeme kaplamasında önemli bir bozulma yoktur. Hacmin Doğu cephesi üzerinde yer alan (H203D2P1, H203D2P2, H203D2P3, H203D2P4) numaralı pencerelerin kasa, pervaz ve kanatlarında çürümeler görülmektedir. (H203D2P5) numaralı ve Güney cephesi üzerinde yer alan (H203D3P) numaralı pencereler kapatıldıkları ve ayrıca hacime girişi sağlayan (H203D4K) numaralı kapının da kasa, pervaz ve kanadı yenilenmiştir (F. 80).

(H204) numaralı hacim: Haremin ikinci katında yer alan hacimler içinde en fazla bozulmaya uğramış olan hacmin sıvalarında dökülmeler, çiçeklenmeler ve çatlaklar görülmektedir (F. 83). Tavan kaplamasında haremin üçüncü katında bulunan (H304) numaralı helanın ve iniş borusunun pis su sızdırması sonucu çürümeler meydana gelmiştir. Döşeme kaplaması şap ile sıvanmıştır. Hacmin Batı cephesinde yer alan (H204D4P) numaralı pencerenin dış etkenlere tamamen açık kalması sonucu geriye pencerenin yalnız yok olmak üzere olan kasası kalmıştır. Hacime girişi sağlayan (H204D2K) numaralı kapının kasa, pervaz ve kanatlarında çürümeler görülmektedir.

(H301) numaralı hacim: Sıvalarda dökülme, çiçeklenme ve çatlaklar görülmektedir. Tavan kağıt ile kaplanmıştır. Döşeme kaplamasında önemli bozulmalar görülmemektedir. Hacmin Batı cephesi üzerinde bulunan (H301D4P1, H301D4P2) numaralı pencerelerle hacime girişi sağlayan (H301D2K) numaralı kapıda da, döşeme kaplamasında olduğu gibi önemli bozulmalar yoktur (F. 89).

(H302) numaralı hacim: Bu hacimde duvarların ve tavanın kağıt kaplanması sonucu bozulmalarla ilgili saptamalar yapılamamıştır. Ancak (H302D1) numaralı duvarın bir bölümünün çöktüğü ve doğal olarak sıvaların da çöken duvarla birlikte yok olduğu saptanmıştır. Döşeme kaplama bazı bölümlerde çürümelerle birlikte çatlak ve kırıklar da bulunmaktadır (F. 87). Hacmin Güney cephesi üzerinde mabeyn odasına bakan (H302D3P) numaralı penceresinde kasa, pervaz ve kanatlar yenilenmiştir.

(H303) numaralı hacim: Bu hacimde kağıtla kaplanmayan sıvalarda dökülmeler, çiçeklenmeler görülmektedir. Tavan kağıtla kaplanmıştır, ancak herhangi bir çökme vb. bozulma saptanamamıştır. Döşeme kaplamasında ise önemli bozulmalar yoktur. Hacmin Doğu cephesi üzerinde bulunan (H303D2P1, H303D2P2) numaralı pencerelerle (H303D2K) numaralı kapıda kasa, pervaz ve kanatlarda çürümeler görülmektedir. Hacime girişi sağlayan (H303D4K)numaralı kapının kasa, pervaz ve kanadı yenilenmiştir. Diğer duvarlar üzerinde bulunan (H303D1P, H303D3P) numaralı pencerelerde de aynı tip bozulmalar gözlenmektedir. Yalnız (H303D3P) numaralı pencerenin kanatları yenilenmiştir (F. 88).

(H304) numaralı hacim: Sıvalarda dökülme, çiçeklenme ve tavan kaplamasında çürümeler görülmektedir. Döşeme kaplaması şap ile kaplanmıştır. Hacmin Güney cephesi üzerinde yer alan (H304D3P) numaralı pencere ile hacime girişi sağlayan (H304D2K) numaralı kapının kasa, pervaz ve kanatlarında çürümeler görülmektedir.

(H305) numaralı hacim: Bu hacimde sıvalar tavan ve döşeme kaplamaları yenilendiği için bozulmalarla ilgili saptamalar yapılamamıştır. Hacmin Güney cephesi üzerinde bulunan (H305D3P1, H305D3P2) numaralı pencerelerinde kasa, pervaz ve kanatlarda çürümeler görülmektedir. Hacime girişi sağlayan (H305D1K) numaralı kapıda da kasa ve pervazlarda çürümeler vardır. Kapının kanadı mevcut değildir.

(H306) numaralı hacim: Sıvalar ve tavan kaplaması yenilenmiş, döşeme kaplaması ise muşamba ile kaplanmıştır. Hacime girişi sağlayan (H306D2K) numaralı kapının kasa ve pervazlarında dikkati çekecek bir bozulma yoktur.

Haremi oluşturan hacimlerde saptanabilen bozulmaların nedenlerinin en önemlileri zeminden gelen rutubet, mantar vb. mikroorganizmalarla ahşap kurdu vb. zararlı böceklerin malzemede bozulmalara yol açmaları sayılabilir. Ayrıca selamlıkta malzeme bozulma nedenleri arasında değinildiği gibi bozulmaya uğrayan malzemelerin zamanında müdahale ile onarılmaması sonucu tahribatı artmakta ve diğer malzemelerin de bozulmalarında etken olmaktadırlar. Bunun yanında malzemeler üzerinde insan eliyle yapılan tahribatın da bu bozulmalarda önemli bir etken olduğu dikkat çekicidir.

BÖLÜM IX

9. RESTİTÜSYON

Kesin inşa tarihi belli olmayan ancak eldeki verilere dayanarak XVI.yüzyılda kurulduğu ileri sürülebilen Helvai Tekkesi'ni oluşturan bugünkü yapılar XIX.yüzyılın ikinci ya da üçüncü çeyreğine tarihlenebilirler. İlk kuruluşundan bugünkü yapılarına gelinceye değin bir kaç defa yeniden yapılmış olma olasılığı, bütün İstanbul'u etkileyen büyük yangınlar ve depremler gözönüne alınırsa, oldukça kuvvetlidir.

Restitüsyon önerileri yapılırken amaç bir yapıyı ya da yapıları varsa niteliksiz eklerden temizleyerek bu arada tarihsel, estetik ve kültürel değerlerini zedelemeden eldeki verilerin izin verdiği oranda, bugüne kadar gelen tarihi kimliğini korumaktır. Bu tezin hazırlanması sırasında gerek arşivlerde yapılan çalışmalarda, gerekse konunun uzmanı sayılabilecek kişilerle yapılan görüşmelerde tekkenin hiçbir dönemine ait çizili bir kaynağa rastlanamamıştır. İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr.Baha Tanman'ın 1978 yılında tekkeyle ilgili yazdığı makaleye ek olarak verdiği çizimlerde de o günkü durumu ile bugünkü arasında fazla bir farklılık olmadığı görülmektedir. Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun tekkelerle ilgili tuttuğu ve bugün Divan Edebiyatı Müzesi'nde bulunan terekesinde de çizili bir belgeye rastlanamamıştır. Tekkenin kitabesi kaybolduğu için yararlanma imkanı ortadan kalkmıştır. Ancak bütün bu olumsuzluklara karşın tekkeyi oluşturan yapıların bakımsızda olsa ayakta olmaları bir restitüsyona olanak vermektedir. Bu teze ek olarak verilen restitüsyon projesinde temel dayanak yapılardan sağlanabilen bilgiler olmuştur. Ayrıca yapının eski fotoğraflarından ve yukarıda sözü edilen çizimlerden de karşılaştırma yapmak amacıyla faydalanılmıştır.Yapılacak restitüsyon önerileri, daha önceki

bölümlerde de olduğu gibi, tekkeyi oluşturan yapıların herbiri için ayrı başlıklar altında verilecektir.

Bölüm 8'de oldukça detaylı bir şekilde değinilen yapılardaki strüktür, malzeme bozulmalarına ve nedenlerine bu bölümde tekrar dönülmeyecek ve önerilen restitüsyonlara geçerlilik kazandırmaları açısından gerekli yerlerde kısaca değinilecektir.

9.1. SELAMLIK

Yapının güney duvarına bitişik olan ancak günümüze kadar gelememiş bir yangın duvarının molozları bu duvar boyunca görülebilmektedir. Ayrıca bir kaynakta (Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 54) sözü edilen bu duvarın varlığı da saptanabilmiştir. Kalınlığının da 47 numaralı ahşap evin Kuzey duvarına bitişik olan 2 1/2 tuğla kalınlığında bir diğer yangın duvarıyla aynı olabileceği kabul edilen söz konusu duvar bu bilgiler ışığında restitüe edilerek restitüsyon projesine işlenmiştir (P. 14, 24). Yapının Doğu cephesi üzerinde bulunan ve bugün kasasının içine duvar örülerek kapatılmış bir pencere (S102D2P3) vardır. Bu pencerenin aynı cephe üzerinde ve aynı katta bulunan iki pencere (S102D2P1, S102D2P2) ile yaklaşık aynı boyutlarda olduğu rölöve çalışmaları sırasında belirlenmiştir. Restitüsyon projesinde (S102D2P3) numaralı pencere hem yapının estetiğini bozan hem kullanımını engelleyen bu duvar örgüsünden arındırılarak restitüe edilmiştir (P. 24). Yapının yine Doğu cephesi üzerinde yer alan, ya orijinal tiplerini koruyamamış, (SZ03D2P1, SZ03D2P2) ya da malzemedeki bozulmalar sonucu kasa, kanat gibi elemanları yenilenerek pek çoğu çift kanatlı hale getirilmiş yedi pencere daha bulunmaktadır. Bu pencereler için Helvai Tekkesi'nin diğer bir yapısı olan haremin üzerinde bulunan orijinal pencerelerle, tekkenin içinde bulunduğu çevrede yer alan ve çoğunluğu tekkenin günümüzdeki binalarının ait olduğu XIX.yüzyıl ahşap yapılarında rastlanan orijinal tipini koruyabilmiş pencereler dikkate alınarak, giyotin tip önerisi getirilmiştir. Yazının devamında sözedilecek olan, tekkeyi oluşturan diğer yapıların cephelerinde,

hela pencereleri vb. birkaç pencere hariç tüm pencerelerde aynı tipte bozulmalar ve değişiklikler gözlenmiştir. Bu pencerelerin tümü için yazıda bir tekrar yaratmamak amacıyla selamlıktaki pencerelerde olduğu gibi giyotin tip önerilmiş ve yazının geri kalan bölümünde türbe pencereleri hariç pencere tipleriyle ilgili restitüsyon önerilerine ayrıca değinilmemiştir. Batı cephesi üzerinde bulunan ve bir bölümü kapatılmış olan tekkedeki yegane çift (ikiz) giyotin tipindeki pencere (SZ05D4P)'nin bu bölümü açılmış, bunun yanısıra, (S101D1) numaralı duvar üzerinde sonradan açılmış bir pencere ve bunun sağında yaklaşık aynı boyutlarda bir delik de kapatılmıştır. (P. 25). Selamlığın Batı cephesinde bulunan moloz taş duvar hariç, cephelerinde ahşap kaplama kullanıldığı, yapının verdiği verilerden açıkça görülmektedir. Bu verilerin ışığında restitüsyon projesinde yapının Batı cephesi sonradan uygulanmış çimento harçlı sıvadan arındırılmıştır. Restitüsyon projesinde ayrıca, yapının Doğu, Batı, Kuzey cepheleri ile Güney duvarı ahşap cephe kaplamalarının çürüyen ve dökülen bölümleriyle Doğu cephesi üzerinde bulunan biri büyük diğeri küçük kesitli silmelerin ve alın tahtasının bozulan kısımları tamamlanmıştır (P. 24). Buna paralel olarak selamlığı oluşturan hacimlerde sıvaların, duvar kaplamalarının, tavan, döşeme malzemelerinin bozulan kısımlarının varolan örneklere sadık kalınarak restitüe edilmesi öngörülmüştür. Restitüsyon aşamasında ayrıca selamlığın (S101) numaralı hacminin içine sonradan yapılan bir hela ve hacmin bir bölümünü ayıran sunta levhalarla erkekler mahfelinin tevhidhaneye bakan boşluklarını kapatan diğer bazı levhalar da hacmin bütünlüğünü sağlamak açısından kaldırılmıştır (P. 15). Bunun yanısıra selamlığın ikinci katında sonradan yapılmış döşemenin kaldırılması ve (S201) numaralı hacmin döşemesinin üstündeki şaptan arındırılması da öngörülmüştür (P. 16).

Mabeyn odasının (SII202) Doğu cephesindeki cephe kaplamalarının bir bölümünün döküldüğü gözlenmektedir. Fakat kaplamanın kalan bölümü de yapılacak restitüsyon önerisi için bir veri oluşturmaktadır. Buna paralel olarak tamamı çimento

harçlı sıva ile sıvanmış Batı cephesinin Doğu cephesindeki kaplamaya benzer bir malzemeyle kaplı olduğu kabul edilmiş ve bu verilerin yardımıyla gerekli restitüsyon önerileri yapılmıştır. Buna ek olarak mabeyn odasının çatı konstrüksiyonun Bölüm 8'de ayrıntılı bir şekilde değinilen nedenlerden ötürü yenilendiği görülmektedir. Ancak elde çatının gerçek yüksekliğini saptayacak bir kaynak ya da yapı üzerinde bir iz bulunmamaktadır. Buradan yola çıkılarak çatının konstrüksiyonu ve çatı kaplama malzemesinin selamlık ve harem çatılarında çok sayıda bulunan örnekler ışığında alaturka kiremit olması yolunda yapılabilecek öneriler dışında çatı yüksekliği için elde veri olmaması nedeniyle selamlık çatı yüksekliği dikkate alınmıştır (P. 24). Hacmin içinde sıva tamiri, yenilenmiş tavan ve döşeme kaplamalarının yapı içindeki orijinal örneklere uygun olarak restitüe edilmiş ve bu hacim ile (H204) numaralı hacim arasında bulunan, kasasına kontrplak, tahta parçaları çakılarak kullanımı iptal edilmiş kapı (SH202D1K) bu eklerden arındırılarak yeniden kullanılmıştır (P. 21). Ayrıca hacmin (SH202D3K) numaralı kapısının üstünde orijinal ve diğerine oranla daha büyük bir kapı kasası bulunmaktadır. Bu verinin yardımıyla kapı ikinci kasaya göre genişletilmiştir.

9.2. TEVHİDHANE + TÜRBE

Tevhidhane Bölüm 8.1.2'de belirtildiği gibi tekkeyi oluşturan yapılar arasında en fazla bozulmaya uğramış hacimdir. Yapının Batı cephesi üzerinde uygulanmış olan çimento harçlı sıva temizlenmiş ve bu duvar yüzeyine mabeyn odasında olduğu gibi, cephe üzerinde kalabilmiş kaplama cephenin tamamı üzerinde tamamlanmıştır (P. 20, 21). Bunun yanında hacmin içinde yokolan iki sütunla bugün sadece bir tanesi sağlam kalabilmiş kadınlar mahfeli ahşap kafesleri ve kadınlar mahfelinin büyük bir bölümü çöken döşemesi mevcut örneklere uygun olarak tamamlanmıştır (P. 15, 20). Ayrıca mabeyn odasının döşemesini taşıyan yenilenmiş kiriş sistemi ile ahşap olduğu hacmin eski fotoğraflarından saptanabilen (F. 91) ve günümüzde hiçbir izi

kalmamış döşeme kaplamasıyla bozulan tavan kaplamasının ve bezemelerinin de tamamlanması öngörülmüştür.

Türbenin çöktükten sonra yenilenmiş çatısının yüksekliğini, tavan kaplamasının ise bezeme karakterini belirleyecek herhangi bir iz ya da sağlam kalabilmiş bir bölümü bulunmadığı için çözüm tahminidir. Türbenin (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3) numaralı pencere boşluklarında kasa ve kanatların bulunduğu türbenin eski fotoğraflarından görülmektedir (F. 91). Bu fotoğraflardan elde edilen verilere dayanılarak restitüsyon projesinde, sözü edilen pencere boşluklarına giyotin pencere önerilmiştir (P. 14, 20). Türbenin Bozdoğan Kemeri Caddesi üzerinde bulunan Doğu cephesinde (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3) numaralı pencere boşluklarının arasında kalan (TÜD2) numaralı iki duvar parçasının üstünde çimento harçlı sıva görülmektedir. Yukarıda sözü edilen pencerelerin tiplerini gösterir fotoğraflardan ise bu duvar parçalarının ahşap kaplı olduğu saptanmıştır. Bu verilerin yardımıyla bu hacimle ilgili olarak restitüsyon projesinde (TÜD2) numaralı duvar parçaları ahşapla kaplanmıştır.

Hemen tüm tarikatlar için sembolik olarak önem taşıyan 12 sayısının bu tekkede de sayıları günümüzde 9 olan, fakat tevhidhanenin, ayinlerin yapıldığı dairesel alanının etrafında bu alanı tümüyle çevreleyecek şekilde konumlandırılmamış olması nedeniyle eksik olduğu düşünülebilen sütunlarda tekrarlanma olasılığını akla getirmektedir. 9 sütunun çevrelediği bir bölüm dairesel alanın geri kalan bölümüne, yapılan çizim çalışmaları sırasında ikisi hacim içinde serbest, biri duvar içinde olmak üzere 3 sütunun daha yerleştirilebildiği görülmüştür. Sütunlar arasındaki mesafeler yaklaşık mevcut sütunların arasındaki mesafelere uymaktadır. Eklenen bu 3 sütunla sembolik önemi olan 12 sayısına ulaşılabilmektedir. Bu sütunlar ayrıca tavanda eksik olan ancak restitüsyon projesinde tamamlanması önerilen bazı dairesel kirişlere destek de oluşturmaktadır.

Ancak bu varsayımlarla ilgili elde bir fotoğraf, belge ya da hacim içinde sözü edilen sütunlardan herhangi bir iz bulunmaması sütunların bu yerleşiminin doğru olup olmadığı konusunda da bir yorum yapılmasına engel oluşturmaktadır. Yine de bu olasılığın tamamen unutulmaması için söz konusu sütunların yerleri 14 numaralı restitüsyon zemin kat planına alternatif olarak sunulan paftada belirtilmiştir.

9.3. HAREM

Tekkeyi oluşturan yapılar arasında daha az restitüsyona ihtiyaç gösteren haremde, Doğu cephesi üzerinde, zemin katta taşlığın bir bölümünü kaplayan dükkânın, bir kapı ve bir penceresi bulunmaktadır (F. 6). Restitüsyon projesinde bu kapı ve pencere kapatılmıştır. Bunun yanında haremin cephe düzeninin müdahale yapılmadan önceki durumunu gösterir bir belge olmaması nedeniyle (HZ02D2K) numaralı kapının solunda kalan boşluğa selamlığın zemin katında bulunan (SZ03D2P1, SZ03D2P2) numaralı pencerelerin boyutlarında bir pencere önerildiyse de (P. 24) tip ve boyut açısından, başka alternatiflerde söz konusu olabilir. Ayrıca hareme girişi sağlayan ve sonradan takıldığı belli olan kapının (HZ02D2K) hemen yanında biçimi, selamlığın özgün giriş kapısına benzeyen ve bugün kullanılamayan bir kapı kanadı görülmektedir. Bu kapı kanadından edinilen verilerin yardımıyla haremin giriş kapısı (HZ02D2K) için selamlığın giriş kapısına benzer bir kapı önerilmiştir. İkinci kat tavan döşemesi hizasında bulunan kısmi saçağın ve bu saçağın altındaki silmenin bozulan bölümleri de elde kalan örneklere uygun olarak tamamlanmıştır. Üçüncü katta bulunan terasın bir bölümünde bir parçası kalmış demir bir korkuluk görülmektedir. Bu verinin yardımıyla söz konusu korkuluk restitüe edilerek projeye işlenmiştir. Bu katta Güney cephesi üzerinde bulunan ve kasası içine duvar örülüp dıştan ahşap kaplama içten ise kağıtla kaplanan bir pencere (H203D3P) bulunmaktadır. Pencere bu eklerden arındırılmıştır. Batı cephesinde ise zemin katta boyutlarını büyük ölçüde yitirmiş olan bir kapı ve pencere bulunmaktadır. Elde belge olmaması nedeniyle burası için de değişik alternatifler olasıdır (P. 25).

Kuzey cephesi üzerinde yer alan (H302D1) numaralı duvarın çöken bölümü tamamlanmıştır. Bu duvar üzerine sonradan açılan pencere kapatılmıştır (P. 20).

Haremin Batı cephesi zemin kat kotundan çıkılan bahçenin üç tarafını çevrelediği bahçedeki duvar parçalarından anlaşılan ancak günümüzde sadece bir bölümü sağlam kalabilmiş moloz bir taş duvar vardır. Bu tamamlanmıştır.

Haremin (HZ01) numaralı hacminde kullanıcılar eliyle kömür depoları oluşturulduğu ayrıca (H202) numaralı hacimde de bu hacmi bölen ve sarnıç bileziğinin üstünden geçen bir duvar vardır. Aynı hacimde tevhidhaneye açılan fakat kasasının içine duvar örülerek kapatılmış olan (TEVDIK) numaralı kapı bulunmaktadır. Bu kapı ile sözü edilen hacimlerin sonradan yapılmış bu eklerden arındırılarak restitüe edilmiştir. Birinci katta yer alan (H101) numaralı hacimde sonradan kullanıcılar tarafından yapılmış bir hela vardır. Ayrıca (H103) numaralı hacimde de sonradan yine kullanıcılar eliyle kaldırılmış pahlı bir duvarın izi tavandaki çıtaların konumundan ve tavan kaplamasından okunabilmektedir. Restitüsyon projesinde (H101) numaralı odanın, hacmin bütünlüğünü bozan bu ekten arındırılması, (H103) numaralı hacimde de sözü edilen verilerin yardımıyla pahlı duvarın oluşturulması şeklinde düzenlemeler öngörülmüştür (P. 15). İkinci katta yer alan (H204) numaralı helanın bir bölüm döşemesi çökmüş bu sebeple çöken döşemenin sınırına bir duvar yapılmıştır. Bu aşamada çöken döşeme, sağlam kısımlarına uygun olarak tamamlanmış ve sözü edilen duvar kaldırılmıştır. (H201) numaralı hacmin (H201D2K) numaralı kapısının üstünde orijinal ve diğerine oranla daha büyük bir kapı kasası bulunmaktadır. Bu verinin yardımıyla kapı ikinci kasaya göre genişletilmiştir.

BÖLÜM X

10. RESTORASYON

10.1. YENİ İŞLEV ÖNERİSİ

Helvai Tekkesi, bir dönem İstanbul'unun kültür, yapı inşa tekniği, estekik anlayışını belgeleyen özelliklere sahip olması ve bu özelliklerinin yanısıra tarihi belge olma niteliğini de koruyabilmesi açısından söz konusu özelliklerinin herhangi birinden ödün verilmeden yapılacak bir restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

Ancak özelde Helvai Tekkesi geneldeyse restore edilecek herhangi bir tarihi yapının restorasyonuna başlamadan önce yapının ne amaçla restore edileceğinin saptanması ve çalışmaların bu amaca uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir. Genelde cami vb. gibi yapılar hariç, tarihi yapıların pek çoğunun inşa edildikleri dönemde sahip oldukları özgün işlevlerin büyük bölümünün günümüzde son bulmuş olması nedeniyle yapılacak restorasyon çalışmalarının hemen hepsinde yapılara yeni bir fonksiyon vermek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada yapı için inşai kararlardan da fazla önem taşıyan kararların verilmesi gerekmektedir. Günümüzde yapı teknolojisinin ulaştığı sınırlar ve tanıdığı imkanlar, tarihi yapılarda rastlanan hemen tüm problemlerin çözümüne olanak sağlayacak ölçüde gelişmiştir. Ancak yapıya verilecek ve restoratör ya da restoratörlerce belirlenecek, doğru bir seçim sonucunda yapıya uzun vadede zarar vermeyecek, yapının özelliklerini bozmayacak olan yeni fonksiyon önerisi, yanlış bir seçim sonucunda istenilenin tam tersine işleyebilecektir. Bu nedenle restore edilecek yapı için önerilecek yeni fonksiyon, çalışmaların ilk ve en önemli adımını oluşturmalıdır.

Bu aşamada tekkenin hemen tamamına sahip olan İstanbul Üniversitesi'nin el yazma eserleri yönünden oldukça zengin bir kütüphaneye sahip olduğu saptanmıştır. Fakat bu kütüphanenin, söz konusu eserleri, kullanımdan doğabilecek zararları önleyecek modern tekniklere sahip olmadığı da belirlenmiştir. Bu doğrultuda Helvai Tekkesi'nin İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ne bağlı olarak görev yapacak, eserlerin mikrofilmlerinin bulunduğu bir mikrofilm arşivi ile birlikte orijinal eserlerin kopyalarının bir bölümünü de bünyesinde barındıracak olan "Eski El Yazma Eserleri Enstitüsü"ne dönüştürülmesi uygun bulunmuştur. Tekkenin Selamlık, Harem ve Mabeyn Odasının belirtilen işlevlere hizmet etmesinin yanısıra Tevhidhanenin de içinde küçük çaplı toplantı, panel, dia gösterilerinin yapılacağı bir hacim olarak değerlendirilmesi öngörülmektedir.

Günümüzde sıklıkla başvurulan bir yöntem olan, eserlerin mikrofilmlerinin çekilip bu mikrofilmlerden hazırlanan arşivlerin araştırmacıların hizmetine sunulması, hem bu değerli eserlerin yıpranmasını önleyecek hem de arşivciliğin en önemli problemlerinden biri olan yer sorununu büyük ölçüde çözecektir. Ayrıca mikrofilmlerden çoğaltma işinin de oldukça kolay bir şekilde yapılabilmesi bu arşivleme yönteminin bir diğer avantajı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tekkede ayrıca orijinalleri İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunan eski el yazma eserlerinin Türkçe'ye çevrilmiş olanlarıyla, bu eserlerin kopyalarından oluşturulacak bir diğer arşivin de araştırmacıların kullanımına sunulması sonucunda araştırmacılara daha kapsamlı bir çalışma ortamı sağlanabilecektir.

Bunun dışında yapıda yukarıda sözü edilen ve orijinalleri Merkez Kütüphanesi'nde bulunacak olan el yazma eserlerinden çeşitli nedenlerle tahribata uğramış olanların, onarımlarının yapılabileceği küçük bir onarım atelyesinin de bulunması öngörülmektedir.

Sözü edilen bu işlevler yapının yanıt vereceği ölçüde, yapıya ağır bir kullanım yükü getirmeyecek ve yapının bünyesinde bir değişiklik yaratmayacak nitelikte oluşturulmuştur. Bu işlevlerin yanısıra tekkenin ahşap olması ve yangın tehlikesinin bulunması nedeniyle, yapıda bulunan arşivlerin korunabilmesi amacıyla mikrofilmlerin ve el yazma eserlerin kopyalarının, piyasada bulunan ve yüksek sıcaklığa dayanıklı olan çelik dolaplarda saklanması gibi önlemler bu aşamada ele alınmalıdır.

Tekkeyi oluşturan yapılara ve bu yapıları oluşturan hacimlere verilen işlevler şöyledir:

o Selamlık

SZ01 - Isıtma Merkezi

SZ02 - Giriş

SZ03 - Vestiyer (Bu hacim içinde yer alacak bir vestiyer ve görevli, hem bu işlevi yürütecek hem de (SZ03D1P) numaralı pencere yardımıyla selamlığın girişiyle, tevhidhane ve harem üzerinden olacak sirkülasyonu kontrol edebilecektir.)

S101 - Dinlenme + Sirkülasyon (Bu hacim mikrofilmden fotoğraf baskısı yaptırmak için bekleyenlere ayrılmıştır.)

S102 - Mikrofilm Arşivi 1

S201 - Hela

SH202- (Mabeyn Odası) Mikrofilm İzleme Odası (Bu hacimde mikrofilmleri izlemek için gerekli ekipman bulunacaktır.)

S203 - Mikrofilm Arşivi 2

S204 - Sirkülasyon (Sofa)

S205 - Mikrofilmden çoğaltma

o Tevhidhane + Türbe

Bu hacim alanının büyük ve elverişli olması nedeniyle bölümün başında da belirtildiği gibi toplantı, panel, dia gösterilerine ayrılmıştır. Yaklaşık otuz kişinin oturmasına imkan verebilecek büyüklükte olan bu hacimde sözü edilen faaliyetler için sabit olmayan oturma elemanları öngörülmüş, bu

faaliyetlerin bitiminde ise tevhidhanenin geçici sergiler için kullanılacak bir hacim olarak değerlendirilmesi düşünülmüştür.

Ayrıca tevhidhane zemin kattan hacim içerisinden birinci kattan ise kadınlar mahfeli yoluyla selamlık ile harem yapıları arasındaki bağlantıyı sağlamaya devam edecektir.

Türbe bölümü ise bir değişikliğe uğramadan fonksiyonunu devam ettirecektir. Yalnız tevhidhane içerisinde toplantı, dia gösterileri vb. gibi etkinliklerin sürdüğü anlarda bu iki hacim arasına hafif ahşap panolardan oluşan geçici ayırıcı elemanların konulması tevhidhane içindeki faaliyetlerin aksamadan sürmesine ve dia gösterileri gibi daha karanlık bir ortama gereksinme duyulan etkinlikler içinde uygun ortamın sağlanmasına yardımcı olacaklardır.

o Harem

HZ01 - Depo (Bu hacim tevhidhanede sözü edilen sabit olmayan oturma grupları ve yine sabit olmayan, tevhidhane-türbe arasına yerleştirilecek ayırıcı elemanların kullanılmadıkları zamanlarda depolanmasında kullanılacaktır.)

HZ02 - Vestiyer (Bu hacim içinde yer alacak bir vestiyer ve görevli hem bu işlevi sürdürecek hem de haremin girişiyle, (TEVDIK) numaralı kapı ile tevhidhane ve selamlık üzerinden olacak sirkülasyonu kontrol edebilecektir.

Haremin birinci katı enstitünün yönetim bölümü için ayrılmıştır.

H101 - Sekreter Odası
H102 - Sirkülasyon (Sofa)
H103 - Müdür Odası
H201 - El Yazmaları Arşivi
H202 - Sirkülasyon (Sofa)
H203 - El Yazmaları Okuma Odası

H204 - Hela ve Mabeyn odasından hareme açılan (SH202DlK) numaralı kapının açıldığı bölüm
H301 - El Yazmaları Sorumlusu - El Yazmaları Arşivi
H302 - Sirkülasyon (Sofa)
H303 - El Yazmaları Onarım Odası
H304 - Hela
H305 - Malzemelik (El Yazmaları onarımında kullanılacak malzemelerin depolanmasında yararlanılacaktır.)
H306 - Sirkülasyon (Koridor)

10.2. MÜDAHALE TÜRLERİ

10.2.1. Selamlık

Temizleme:

Selamlığın Güney duvarına bitişik olan ve günümüze kadar gelememiş 2 1/2 tuğla kalınlığındaki (∿50 cm) yangın duvarının molozları ile yapının Batı cephesi üzerinde yer alan moloz taş duvarın üzerine sonradan yapılmış çimento sıva temizlenmiştir. Söz konusu duvar üzerinde ve (SZ01) numaralı hacim içinde bulunan, günümüzde içi taşlarla doldurulmuş ocak da bu taşlardan temizlenmiştir. Bu duvarın üstünde yapının (S101) numaralı hacmine sonradan açıldığı saptanan bir pencere ve bu pencerenin boyutlarına yakın boyutlardaki bir diğer delikte kapatılmış ve bu kısımlar sağır duvara dönüştürülmüştür. Ayrıca komşu arsa üzerinde bulunan ve yer yer 1.00 m'ye kadar ulaşan toprak katmanı da sağlamlaştırma bölümünde değinilecek olan temellere ulaşmayı kolaylaştırması açısından temizlenmiştir.

Yeniden Yapma:

Selamlık yapısı sağlamlaştırma, bütünleme ve vb. gibi restorasyon müdahale türleriyle restore edilemeyecek kadar bozulmaya uğramıştır. Bölüm 8'de strüktür ve malzeme bozulmalarında da detaylı bir şekilde değinildiği gibi selamlık tekkenin en çok tahribata uğrayan yapılarından biridir. Bu tahribat hem strüktürel elemanlarda, hem de malzemelerde kolaylıkla görülmektedir. Sağlamlaştırma gibi müdahale türlerinin bu yapıda tatminkar ve güvenilir bir sonuç vereceği oldukça şüphelidir.

Bu nedenlerden dolayı selamlık dikkatli bir şekilde parça parça sökülmüş, bu parçalar içinde kullanılabilir olanlar yapının yeniden inşası aşamasında yararlanılmak üzere ayrılıp diğerleri elendikten sonra yapı ahşap malzeme ve bu malzemenin gerektirdiği yapım tekniğiyle restitüsyon projesinde yapılan öneriler doğrultusunda yeniden inşa edilmiştir. Selamlık yapısıyla birlikte bugün yalnızca selamlıktan girilebilen ve tevhidhanenin üzerinde yer alan tavan, döşeme kaplamaları yenilenmiş olan mabeyn odası da yine selamlık gibi dikkatli bir şekilde sökülmüş, ahşap malzemeyle yeniden yapılmıştır. Selamlığın yanısıra bu yapının Güney duvarına bitişik olan yangın duvarı da tuğla malzeme kullanılarak yeniden yapılmıştır.

Yapının yeniden inşasından önce temeller ve Batı cephesi üzerinde yer alan moloz taş duvarla ilgili yapılması gereken müdahaleler şöyledir:

Sağlamlaştırma: Yapının temelleri incelenmiş ve gerekli yerlerde çimento harcı enjektesiyle sağlamlaştırma yapılmıştır. Aynı işlem sözü edilen moloz taş duvar içinde tekrarlanmış ve derz noktalarına yapılan çimento harç enjektesiyle bu duvarda selamlığın yeniden yapılmasından önce sağlamlaştırılmıştır.

Bütünleme: Temellerde yapılacak inceleme sonucunda sağlamlaştırmanın yetmeyeceği ve fazla tahribata uğramış temel parçalarıyla, yapının Batı cephesi üzerinde yer alan taş duvarın Güney duvarıyla birleştiği noktadaki kısmen yok olmuş bölümler de aynı malzeme kullanılarak bütünlenmiştir.

Bu müdahalelerle birlikte selamlık yeniden yapılmadan önce yapıya zaman içerisinde kullanıcılar eliyle sonradan yapılmış bazı eklerin hangileri olduğu ve bunlar için teorik

olarak hangi müdahale çeşidinin uygulanacağının belirlenmesinde fayda görülmüştür.

Temizleme: Yapının birinci katında Doğu cephesi üzerinde bulunan (S102D2P3) numaralı pencerenin kasası içine yapılmış duvar örgüsü temizlenmelidir. Aynı katta (S101) numaralı hacimde içine sonradan eklenmiş bir heladan, hacmin bir bölümünü ayıran sunta levhalardan ve tevhidhaneye bakan boşlukları kapatan diğer bazı levhalardan da arındırılmalıdır. Yapının ikinci katında ise (S203) numaralı hacim hariç katın döşemesinin tamamının üzerine inşa edilen ikinci döşeme temizlenmeli, ayrıca (SH202) numaralı hacime girişi sağlayan (SH202D3K) numaralı kapıda orijinal kasası içine eklenen yeni bir kasadan arındırılmalıdır.

Bunun yanında selamlığın yeniden inşa edilmesi nedeniyle yeniden yapımın ve modern yapı malzemelerinin sağlayacağı avantajlarda en iyi biçimde değerlendirilmelidir.

Yapının zeminden gelen rutubetten etkilenmemesi için yapının temelleri arasında kalan toprak katmanı bugünkü kattan daha aşağı indirilerek (yaklaşık 0.20 m için 10 tonluk bir hafriyat gerekmektedir) zemin katla toprak arasında bir hava katmanı oluşturulmuştur. Ayrıca günümüzde ahşap malzemeye uygulanan ve malzemenin rutubet, mantar vb. gibi etkilerle, dış etkenlere karşı dayanımını arttıran emprenye tekniği selamlığın özellikle strüktürel malzemeleriyle, cephe kaplama malzemelerinde uygulanmıştır. Bunun yanında cephe kaplama malzemeleri özellikle güneşten gelen ve ahşabın kurumasına, lifler boyunca çalışmasına neden olan U.V.ışınlarına karşı filtre görevi gören vernik esaslı malzemelerle de takviye edilerek cephe kaplama malzemelerinin ve dolayısıyla yapının ömrünün uzatılmasına çalışılmıştır.

Restorasyon çalışmalarında yapıya yapılan tek ek yapının Güney duvarıyla Batı cephesinin kesiştiği noktada inşa edilen ve tekkenin ısıtılmasında kullanılacak olan yakıtın dumanının dışarı atılmasını sağlayacak bacadır.

10.2.2. Tevhidhane + Türbe

Yeniden Yapma:

Bu hacimde de rölöve çalışmaları sırasında strüktürel elemanlarla, malzemelerde gözlenen ileri derecedeki bozulmaların bir sonucu olarak, selamlıkta olduğu gibi sağlamlaştırma, bütünleme, temizleme vb. gibi müdahalelerin söz konusu hacmin sağlıklı bir şekilde restore edilmesine yetmeyeceği belirlenmiştir. Bu nedenden ötürü tevhidhane + türbenin dikkatlı bir şekilde parça parça sökülerek, bu parçaların içinden kullanılabilir parçaların (kadınlar mahfeli kafesi, tevhidhane tavan bezemesinin fazla tahribata uğramamış bölümleri, türbenin Doğu cephesinde bulunan demir şebekeler vb. gibi) ayrılarak hacmin ahşap malzeme ve bu malzemenin gerektirdiği yapım tekniğiyle restitüsyon projesinde yapılan öneriler doğrultusunda yeniden inşa edilmesi gerekli görülmüştür.

Tevhidhane + türbenin yeniden inşasından önce hacmin temelleri ve Doğu cephesi üzerinde bulunan moloz taş parapetle ilgili yapılması gereken müdahaleler şöyledir:

Sağlamlaştırma: Hacmin temelleri yapı söküldükten sonra incelenmiş, gerekli yerlere çimento harcı enjektesi yapılmıştır. Ayrıca tevhidhanenin içinde bulunan ahşap sütunlarında oturduğu noktalar takviye edilmiş, zemin sıkıştırılarak sağlamlaştırılmıştır. Bu aşamada sütunların altına sünekli bir temel yapılmıştır. Harç enjekte işlemi Doğu cephesi üzerinde bulunan moloz taş parapete de uygulanmış, zayıflayan bölümler sağlamlaştırılmıştır.

Bütünleme: Yapı söküldükten sonra temellerde yapılan inceleme sonucunda sağlamlaştırmanın yetmeyeceği ve fazla tahribata uğramış temel parçaları yeniden yapılarak bütünlenmiştir.

Bu müdahalelerle birlikte, tevhidhane + türbe yeniden yapılırken hacimde şu anda bulunmayan fakat belgelerden ahşap olduğu saptanan döşeme ile pek çoğu yok olmuş ahşap kadınlar

mahfeli kafesleri mevcut örneklere göre yeniden yapılmıştır. Doğu cephesi üzerinde bulunan (TÜD2) numaralı duvar parçaları da yeniden yapım sırasında yine eski belgelere dayanılarak ahşapla kaplanmıştır.

Selamlık bölümünde bahsedilen ve zeminden gelen rutubete karşı basit bir önlem olarak başvurulan, hacmin temel duvarları arasında kalan toprak katmanının bugünkü kottan daha aşağı indirilmesi bu hacim içinde uygulanmıştır. Bunun yanısıra, ahşap malzemenin dayanımını arttıran emprenye tekniğinden de hacim içindeki strüktürel elemanlarla cephe kaplama malzemeleri için yararlanılmıştır. Güneşten gelen U.V.ışınlarına karşı bir filtre görevi yapan ve cephe kaplama malzemelerinin ömrünü uzatan, ahşabın üstünde gözenekli bir doku oluşturarak, nefes almasına olanak sağlayan vernik esaslı malzemelerde cephe kaplama malzemeleri üzerine uygulanmıştır.

10.2.3. Harem

Harem tekkeyi oluşturan yapılar arasında en az restorasyona ihtiyaç göstereni olmasının dışında, yapının yeniden yapılmasına gerek olmadan temizleme, sağlamlaştırma, bütünleme vb. gibi müdahale türleriyle yapılacak bir onarıma cevap verebilecek tek yapıdır.

Temizleme:

Haremin Doğu cephesi üzerinde, zemin katta taşlığın bir bölümünü kaplayan dükkânın sonradan açılan kapı ve penceresi kapatılmıştır. Aynı katta haremin giriş kapısı olarak sonradan kasaya takılmış bir kapı da kaldırılmıştır. Yapı, Batı cephesinin ikinci katında bulunan (H203D2P5) numaralı pencereyi kapatan saç levhayla birlikte üçüncü katın önündeki terasın üstünde bulunan asbest oluklu levhalardan arındırılmıştır. Ayrıca cephe, üzerinde bulunan ve yapının estetiğini bozan TV anteni vb. gibi elemanlardan da temizlenmiştir.

Batı cephesinde ise, zemin katta (H201D4P) numaralı pencerenin üstüne çakılan tahta parçaları ile (HZ01D4K) numaralı kapının yok olan kanadının yerine takılan niteliksiz kapı kanadı kaldırılmıştır. Yapı ayrıca birinci katta (H101D4P1, H101D4P2) pencerelerini kapatan sunta ve tahta parçalarının yanısıra ikinci katta yer alan (H201D4P1, H201D4P2) numaralı pencerelerin yok olan kanatlarının yerine takılan niteliksiz kanatlardan ve sunta parçalarından da arındırılmıştır. Üçüncü katın önünde yer alan bölümün üstünde bulunan asbest oluklu levha da kaldırılmıştır.

Bunun yanında cephenin zemin kat kotunda (HZ01D4P) numaralı penceresinin önünde bulunan molozlar da temizlenmiştir.

Kuzey cephesi üzerinde birinci kat hizasında yer alan (H103D1P) numaralı pencere içine çakılan sunta levhadan ve yapının estetiğini bozan soba borusu gibi eklerden arındırılmıştır. Bu cephe üzerinde yer alan (H302D1) numaralı duvarın çöken bölümünün yerine monte edilen duralit levha kaldırılmış bu levhanın üzerine sonradan açılan pencere de kapatılmıştır.

Güney cephesi üzerinde ise kasasının içine duvar örülüp dıştan ahşap kaplama içten ise kağıtla kaplanan (H203D3P) numaralı pencere bu duvar örgüsünden ve kağıt kaplamadan arındırılmıştır.

Yapıyı oluşturan hacimlerde yapılan temizleme işlemleri ise şöyle sıralanabilir:

Haremin zemin katında taşlığı bölen dükkân duvarı kaldırılmış, tevhidhane ile harem arasındaki ilişkiyi sağlayan (TEVD1K) numaralı kapının kasasının içine örülmüş duvar örgüsü temizlenmiştir. Taşlığın (HZ02D1) numaralı duvarının dökülen sıvasının yerine çakılmış olan sunta ve duralit levhalar için de aynı işlem uygulanmış, ayrıca (HZ01) numaralı hacim yapıdaki kullanıcıların kömür deposu oluşturmak amacıyla kullandıkları bölücü ahşap elemanlardan da arındırılmıştır.

Yapının birinci katında yer alan (H101) numaralı hacmin içine sonradan kullanıcılar eliyle yapılmış hela kaldırılmıştır. Bu hacmin sofası olan (H102) numaralı hacime tevhidhanenin kadınlar mahfelinden açılan kapı, üzerine kapatmak amacıyla çakılan tahta parçalarından arındırılmıştır. Bu katta bulunan son hacim olan (H103) numaralı hacimde de kullanıcılar tarafından yapılan oldukça kapsamlı bir değişiklik göze çarpmaktadır. Tavandaki çıtaların konumundan anlaşıldığı üzere hacmin (H103D3) numaralı pahlı duvarı hacmi büyütmek amacıyla ortadan kaldırılmış ve dik açı meydana getirecek şekilde iki duvar parçası kadınlar mahfeline de taşarak yeniden inşa edilmişlerdir. Bu arada (H103D3) numaralı duvarın devamı şeklinde inşa edilen duvar parçası içine taştığı kadınlar mahfelinin bir kafesinin bulunduğu bölüme yapılmıştır. Restorasyon aşamasında söz konusu bu iki duvar kaldırılmış ve tevhidhanenin yeniden yapımı sırasında (H103) numaralı hacmin duvarının taşmasından dolayı yok olan kafeste özgün örneklere göre yeniden yapılarak yerine takılmıştır.

Haremin ikinci katında (H201) numaralı hacime girişi sağlayan (H201D2K) numaralı kapının kasasının dışında büyük bir olasılıkla orijinal olan bir kasa bulunmaktadır. Bu nedenle sonradan yapılmış kasa ve kanat kaldırılmıştır. Aynı işlem (H203) numaralı hacime girişi sağlayan (H203D4K) numaralı kapı içinde yapılmıştır. (H202) numaralı hacmin (sofa) bir bölümünün mutfak olarak kullanılması nedeniyle hacim içinde oluşturulan mutfak tezgahı bu hacimden temizlenmiştir. İkinci kat sofasından üçüncü kat sofasına çıkan M3 merdiveninin altına monte edilmiş bir kapı ve kontrplak parçaları da kaldırılmıştır. Yine bu hacmin yenilenmiş tavan kaplama malzemesi orijinal örneklere uygun bir şekilde oluşturulmak üzere kaldırılmıştır. (H203) numaralı hacmin duvarları ve tavanı sonradan yapılan kağıt kaplamadan arındırılmıştır. (H204) numaralı hacmin (Hela) içine döşemenin bir bölümünün çökmesi nedeniyle sonradan yapılan tuğla duvar kaldırılmış ayrıca bu hacimle mabeyn odası arasındaki (SH202D1K) numaralı kapı da üzerine çakılan kontrplak levhalardan temizlenmiştir.

Yapının üçüncü katında (H301) numaralı hacmin tavanı sonradan yapılan kağıt kaplamadan arındırılmıştır. (H305) numaralı hacmin döşemesi ise döşemeyi yükselten eklerden temizlenmiştir. Bu hacime çıkan M3 merdiveninin ulaştığı noktaya monte edilen bir kapıyla merdivenin üstüne taşan ve sonradan yapılmış olan bir yüklükte kaldırılmıştır.

Sağlamlaştırma:

Bu müdahale tipi özellikle haremin zemin kat taşıyıcı dikmelerinin bir bölümü için gereklidir. Yapının zemin kat dikmelerinde yapılan inceleme sonucunda Bölüm 8'de detaylı bir şekilde değinilen strüktür bozulmalarında etken olan nedenlerin yol açtığı tahribattan etkilenen dikmeler belirlenmiş, taşıma gücü söz konusu etkenler nedeniyle azalan, kesiti zayıflayan dikmeler yapıda gerekli güvenlik önlemleri alındıktan sonra tek tek değiştirilmiştir. Bu işlem yapılırken dikme için seçilecek ağaçta dikkatli davranılmış ve ahşap kurdu vb. gibi zararlı böceklerin kolaylıkla işleyemeyeceği, suyunu bırakmış, sert ağaçlardan çıkarılan ahşaplarla bu dikmeler oluşturulmuştur. Ayrıca emprenye tekniğinin uygulanması da ahşabın ömrünü uzatacaktır.

Bunun yanında yapının (H102) numaralı hacminde (H102D3) numaralı duvar üzerinde bulunan bağ kirişinin yer yer 0.15 m' ye varan bir sehim yapması bu kirişin de değiştirilerek sağlamlaştırma zorunluluğunu getirmektedir.

Bütünleme:

Birinci katta yer alan (H103) numaralı hacmin temizleme bölümünde söz edilen ve tavandaki çıta izleriyle, malzemesinden de sonradan yapıldığı açıkça belli olan, kaldırılması gereken bu duvarın yerine yeri ve açısı tavan çıtalarının konumundan çıkarılan ve restitüsyon projesinde belirtilen yere (orijinalinin pahlı olması nedeniyle) pahlı bir duvar yapılarak (H103D3) numaralı duvar bütünlenmiştir.

Haremin zemin katından birinci katına çıkan merdivenin yok olan ilk basamağı yeniden oluşturulmuş çok fazla tahribata uğramış ilk 7 basamakta yeniden yapılarak merdiven tamamlanmıştır. Bunun yanında haremin (H204) numaralı hacminde yine temizleme bölümünde söz edilen duvarın yapılmasını zorunlu kılan kısmen çökmüş döşemeninde çöken bölümü bütünlenmiştir.

Ayrıca yapının pencere kenarlarındaki pervazları denizlikleri ve hacim içlerinde basit profilli çıtaları da mevcut örnekler baz alınıp yenileri üretilerek bütünlenmişlerdir. Duvar sıvalarının dökülen kısımlarının da mümkün olan yerlerde çimentonun bağlayıcı olarak kullanıldığı kireç harçlı sıva ile bütünlemesi yapılmıştır. Bunun yanısıra yapının cephe kaplama malzemelerinin bozulmaya uğrayan kısımları çatının Kuzey yönündeki kısmen çökmüş bölümü ile Doğu cephesi ikinci kat saçağının bozulan kısımları mevcut örnekler dikkate alınarak bütünlenmişlerdir.

Yapının Batı cephesi zemin kat kotundan çıkılan bahçenin üç tarafını çevreleyen fakat günümüzde yalnız bir bölümü kalan moloz taş duvarında yıkılan bölümleri yeniden yapılarak bütünlenmiştir.

Yeniden Yapma:

Haremin zaman içinde kullanıcılar eliyle orijinal tiplerini kaybetmiş, kapatılmış pencere ve kapılarının restitüsyon projesinde yapılan öneriler doğrultusunda kasa, kanat pervaz ya da fazla bozulmaya uğramış olanlarında her üçü birden yeniden üretilerek (HZ02D2P, HZ01D4P, H203D3P numaralı pencerelerle HZ01D2K, HZ01D4K, HZ02D2K, TEVD1K, H101D2K, H102D3K, H103D4K vb. gibi kapılarda olduğu gibi) yerine montajı yapılmıştır.

Ayrıca yapının zemin katında yer alan (HZ01) numaralı haciminde yok olan döşemesi (HZ02) numaralı hacimde bulunan kaplama malzemesi baz alınarak yeniden yapılmıştır.

Bunun dışında üçüncü katın Doğu cephesi önünde bulunan terası çevreleyen ve bir parçası duran demir korkuluk da güvenlikde göz önüne alınarak sade bir şekilde yeniden yapılmıştır.

REFERANSLAR

|1| Araz, N., "Tasavvuf" maddesi, Meydan Larousse, cilt 11, İstanbul, 1973, s.918.

|2| "Tavassuf" maddesi, Hayat Ansiklopedisi, cilt 6, İstanbul, 1963, s.3012.

|3| Araz, N., a.g.e., s.919.

|4| Aynı eser, s.919.

|5| Eyüboğlu, İ.Z., Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi, İstanbul, 1987, s.521.

|6| Gölpınarlı, A., 100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul, 1969, s.9.

|7| Erünsal, İ., "Mezhep" maddesi, Meydan Larousse, cilt 8, İstanbul, 1973, s.709.

|8| Eyüboğlu, İ.Z., a.g.e., s.307, 308.

|9| Aynı eser, s.309.

|10| Aynı eser, s.309.

|11| Koçyiğit, T., "Tarikat" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 30, Ankara, 1982, s.462.

|12| Gölpınarlı, A., a.g.e., s.185.

|13| Eyüboğlu, İ.Z., a.g.e., s.305.

|14| Doğan, A.I., Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikli Fütuvvet Yapıları, İ.T.Ü.Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1977, s.14.

|15| Gölpınarlı, A., a.g.e., s.185.

|16| Küçük, H., Tarikatlar, İstanbul, 1976, s.62.

|17| Erünsal, İ., "Tarikat" maddesi, Meydan Larousse, cilt 11, İstanbul, 1973, s.909.

|18| Kara, M., Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, 1985, s.197.

|19| Erünsal, İ., a.g.e., s.909.

|20| Küçük, H., a.g.e., s.68-69.

|21| Aynı eser, s.136.

|22| Gölpınarlı, A., a.g.e., s.187.

|23| Ocak, A.Y., Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme), Vakıflar Dergisi, XII, Ankara, 1978, s.265.

|24| Küçük, H., a.g.e., s.136.

|25| "Dede" maddesi, Meydan Larousse, cilt 3, İstanbul, 1973, s.437.

|26| Eyüboğlu, İ.Z., "Mevlevi" maddesi, Meydan Larousse, cilt 8, İstanbul, 1973, s.691.

|27| "Çile" maddesi, Büyük Larousse, cilt 5, 1986, s.3075.

|28| Küçük, H., a.g.e., s.137.

|29| "Muhib" maddesi, Meydan Larousse, cilt 9, İstanbul, 1973, s.46.

|30| "Mürit" maddesi, Meydan Larousse, cilt 9, İstanbul, 1973, s.152.

|31| Kara, M., a.g.e., s.203-204.

|32| Tanman, B., "İstanbul Süleymaniye'de Helvai Tekkesi", Sanat Tarihi Yıllığı, VIII, İstanbul, 1978, s.183-186.

|33| Küçük, H., a.g.e., s.135.

|34| Aynı eser, s.135.

|35| Erünsal, İ., "Tekke" maddesi, Meydan Larousse, cilt 12, İstanbul, 1973, s.19.

|36| Küçük, H., a.g.e., s.139, 140.

|37| Aynı eser, s.140.

|38| Aynı eser, s.141, 142.

|39| Aynı eser, s.142-146.

|40| Aynı eser, s.88.

|41| Aynı eser, s.88.

|42| Erünsal, İ., a.g.e., s.19-20.

|43| Ocak, A.Y., a.g.e., s.247-248.

|44| Aynı eser, s.250.

|45| Aynı eser, s.251.

|46| Aynı eser, s.256.

|47| Aynı eser, s.254.

|48| Aynı eser, s.254-256.

|49| Aynı eser, s.256.

|50| Aynı eser, s.257, 258.

|51| Eyice, S., İlk Osmanlı Devrinin Dini, İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 23, sayı 1-2, İstanbul, 1962-63, s.29.

|52| Sözen, M.,vd., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975, s.113.

|53| Eyice, S., a.g.e., s.15-16.

|54| Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt I, Ankara, 1983, s.600.

|55| Eyice, S., a.g.e., s.202; Sözen, M., vd., a.g.e., s.113 ve Eyice, S., "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi olan Bir Eser: Boyalıköy Hanikahı", Türkiyat Mecmuası, XVI, 1971, s.55.

|56| Sözen, M., vd., a.g.e., s.113.

|57| Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt I, Ankara, 1983, s.638.

|58| Eyice, S., "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hanikahı", Türkiyat Mecmuası, XVI, 1971, s.39-56; Sözen, M., vd., a.g.e., s.113.

|59| Eyice, S., a.g.e., s.55 ve Eyice, S., "İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi, Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 23, sayı 1-2, İstanbul, 1962-63, s.21.

|60| Sözen, M., vd., a.g.e., s.113.

|61| Eyice, S., a.g.e., s.21 ve Sözen, M., vd., a.g.e., s.113.

|62| Eyice, S., a.g.e., s.21 ve Eyice, S., "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hanikahı", Türkiyat Mecmuası, XVI, 1971, s.55.

|63| Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt IV, Ankara, 1986, s.253.

|64| Aynı eser, s.603.

|65| Sözen, M., vd., a.g.e., s.133 ve Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt I, Ankara, 1983, s.604.

|66| Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt II, Ankara, 1977, s.70.

|67| Eyice, S., a.g.e., s.55 ve Eyice, S., "İlk Osmanlı Devrinin Dini İçtimai Bir Müessesesi, Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 23, sayı: 1-2, İstanbul, 1962-63, s.21.

|68| Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt IV, Ankara, 1986, s.607.

|69| Sözen, M., vd., Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi, İstanbul, 1981, s.140-142.

|70| Aynı eser, s.134-135.

|71| "Zaviye" maddesi, Meydan Larousse, cilt 12, İstanbul, 1973, s.910 ve Eyice, S., a.g.e., s.30.

|72| Eyice, S., a.g.e., s.51.

|73| Aynı eser, s.52.

|74| Aynı eser, s.52.

|75| Aynı eser, s.52.

|76| Aynı eser, s.52.

|77| Aslanapa, O., Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.165.

|78| Kuran, A., Mimar Sinan, İstanbul, 1986, s.177-192.

|79| Sözen, M., vd., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975, s.191.

|80| Eyice, S., a.g.e., s.50-51.

|81| Sözen, M., vd., a.g.e., s.263.

|82| Aslanapa, O., a.g.e., s.370-371.

|83| Aynı eser, s.383-384.

|84| Tanman, B., a.g.e., s.186-187.

|85| Akok, M., "Hacı Bektaş-ı Veli Mimari Manzumesi", Türk Etnografya Dergisi, sayı: 10, 1967, s.27.

|86| Eyüboğlu, İ.Z., "Mevlana Türbesi" maddesi, Meydan Larousse, cilt 8, İstanbul, 1973, s.691.

|87| İnan, Y.Z., İslam'da Melamiliğin Tarihi Gelişimi, İstanbul, 1976, s.102.

|88| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 5, Ankara, 1952, s.474.

|89| İnan, Y.Z., a.g.e., s.103.

|90| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 5, Ankara, 1952, s.474.

|91| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul, 1987, s.481.

|92| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Yeni Türk Ansiklopedisi, cilt 3,İstanbul, 1985, s.1169.

|93| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Meydan Larousse, cilt 5, İstanbul, 1973, s.494.

|94| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Yeni Türk Ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul, 1985, s.1169.

|95| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Meydan Larousse, cilt 5, İstanbul, 1973, s.494.

|96| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul, 1987, s.481.

|97| İnan, Y.Z., a.g.e., s.105.

|98| "Bayramilik" maddesi, Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul, 1987, s.481-482.

|99| "Bayramilik" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 5, Ankara, 1952, s.475-476; "Bayramiliğin üçüncü kolu, Hacı Bayram'ın halefi Hızır Dede'nin dervişi Üftade'nin halefi Aziz Mahmud Hüdayi (1628) tarafından bir tarikat olarak kurulan Celvetilik'tir. Ayrıca Akşemsettin'in halefi ve Şemsiyye-i Bayramiyye kolundan Kayserili İbrahim-i Tennuri'nin kurduğu Tennuriye kolu ile bu koldan gelen İsaoğlu Saruhanlı İlyas (1559)'a ait İseviyye ve Şemsiyye-i Bayramiyye'den ayrılan Himmetiyye şubeleri Bayramilik kollarındandır. Bunlardan başka Hamid-i Veli ile Anadolu'ya gelip sülükün'ü Hacı Bayram'dan tamamlayan İnce Bedreddin' inde bir kolu olduğu ve burda "koyun zikri" denilen bir çeşit zikir bulunduğu bilinmekteyse de bu kol varlığını devam ettirememiştir."

|100| Şapolyo, E.B., Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, 1964, s.139-144.

|101| Aynı eser, s.118; "Birinci gecede mürid halvette (bin salavat) ile (bin lailahe illâllah) çeker. Sonra iki rekât Hacet namazı kılar. Buna (Şefaatı Nebi) denilir.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Müridin ikinci gecesindeki halvet de (bin kulhuvallahi) ve (bin lailahe illâllah) çeker ve yine iki rekât namaz kılar. Buna da (Haceti Didar) adı verilir. Müridin üçüncü gecesinde yapması gereken (bin Kulauzu Rabbül-nas) ve (bin lailahe illâllah) ve yine iki rekât namaz kılmaktır. Buna (Haceti Reful-Hicab) denilir. Dördüncü gecede ise (bin kulauzu Rabbül-nas) ve (bin lailahe illallah) ve yine iki rekât namaz kılan müridin yaptıklarına (Hacetireful-hicab) adı verilir. Mürid bu dört geceyi (Halvet) geçirip derviş olur. Derviş olan müridin dervişliğin üç kuralına uyması gerekir. Bu kurallardan ilki, zikr ederek cezbeye varmak, ikincisi, tarikat piri (Hacı Bayram-ı Veli)ne ve Hazreti Muhammed'le şeriat esaslarına uymaktır. Üçüncüsü ise tasavvufun derinliğine ve aşk alemine dalarak sırrı ilahiye varmaya çalışmaktır.

|102| "Bayramilik" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 5, Ankara, 1952, s.475.

|103| "Bayramilik" maddesi, Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt 3, 3, İstanbul, 1987, s.482.

|104| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Meydan Larousse, cilt 5, İstanbul, 1973, s.494.

|105| "Bayramilik" maddesi, Ana Britannica Ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul, 1987, s.482.

|106| Aynı eser, s.482.

|107| "Hacı Bayram-ı Veli" maddesi, Meydan Larousse, cilt 5, İstanbul, 1973, s.494.

|108| "Bayramilik" maddesi, Büyük Larousse Ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul, 1986, s.1428.

|109| "Bayramilik" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 5, Ankara, 1952, s.475.

|110| Seyyid Ahmed Münib Efendi, Mecmua-i Tekayâ, Alem Matbaası, (H) 1307 ve Koçu, R.E., İstanbul Ansiklopedisi, cilt 8, İstanbul, 1966, s.4476-4484 (Mecmua-i Tekayâ'nın Türkçeleştirilmiş şekli).

|111| Tanman, B., a.g.e., s.175.

|112| Braun, J.P., The Darvishes or Oriental Spiritualism, 1968, s.459.

|113| Aynı eser, s.459.

|114| Demircanlı, Y.Y., İstanbul Mimarisi için Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.270.

|115| Akşemseddin Tekkesi'nin türbesine ait kitabenin metni şöyledir: (F. 99): Es-sultan İbnü's-sultan el-Gâzi Abdülhamid Han sâni Hazretlerinin Asr-ı hümayûn-ı mülûkânelerinden müşirân-ı izamdan Asaf Paşa Hazretleri işbu dergâh-ı şerifi müceddeden inşa eylemişdir. Sene: (H) 1311 (M) 1893 1894

|116| Zâkir Şükri Efendi, Die Istanbuler Derwisch-Konvente und Ihre Scheiche (Mecmua-i Tekaya) (Klaus Kreiser tarafından düzenlenmiş şekli), İstanbul, 1980, s.33.
Bu kaynakta verilen şeyhlerin adları şöyledir:
1) Şeyh Mehmed Sa'id Efendi, (Şeyh Hafız Mustafa Efendi'nin halifesi ve Hazret-i Seza'i'nin damadı) (Ölümü: (H) 2 Ş.1217/(M) 1799-1800)
2) Şeyh Mustafa Rif'at Efendi, (Şeyh Mehmed Said Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 14.Z .1256/(M) 1838-1839)
3) Şeyh Hafız Mehmed Şerafeddin Efendi, (Şeyh Mustafa Rif'at Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 15.Ra.1270/(M) 1852-1853)
4) Şeyh Mehmed Eşref Efendi, (Şerefeddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 10.S.1296/(M) 1878-1879)

|117| Konyalı, İ.H., Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, Cilt I, İstanbul, 1976, s.380.

|118| aynı eser, s.430-433.
Bu mezar taşları şu kişilere aittir:
1) Boluluzade Seyyid Mehmed Efendi (Ölümü: (H) 1.R.1162/(M) 1748)
2) Boluluzade Seyyid Mehmed Efendi'nin karısı Saliha Hanım (Ölümü: (H) 1156/(M) 1739)
3) Solakbaşı Ağazade Mustafa Bey (Ölümü: (H) 1257/(M) 1840)
4) Damad Mahmud Paşa (Ölümü: (H) 1295/(M) 1878)
5) Fatima Şerife Hanım-Damad Mahmud Paşa'nın annesi (Ölümü: (H) 1-.C.1296/(M) 1878)
6) Hüseyin Hüsnü Efendi (Ölümü: (H) 1326/(M) 1908-1909)
7) Seyyid Abd-üş-şekür (Ölümü: (H) 1303/(M) 1885-1886)
8) Himmet Efendi (Ölümü: (H) 1260/(M) 1844)
9) Şerife Azize Hanım (Ölümü: (H) 1309/(M) 1891-1892)
10) Rabia Adviyye Hanım (Ölümü: (H) 1319/(M) 1901-1902)
11) Himmetzade Seyyid Abd-üş-şekür Efendi (Ölümü: (H) 1306/(M) 1888-1889)
12) Barutçuzâde Şeyh Ahmed Efendi (Ölümü: (H) 1267/(M) 1850)
13) Ahmed Raif Paşa (Ölümü: (H) 1319/(M) 1901-1902)

|119| Koçu, R.E., İstanbul Ansiklopedisi, cilt 8, İstanbul, 1966, s.4477.

|120| Emekyemez Tekkesi'nin türbesine ait kitabenin metni şöyledir (F. 107):
Şehber etmek Yezd dinmek ile arif ya allah
Kim ismidi Hüseyin ol zat idup budur keh-i ihya
Muahhar muhterik olmuştu kalmıştı yeri eyva

Geçup demler imareti hatıra gelmez idi hatti
Bu kere Şeyh Mustafa Akif Efendi'nin
Ulu himmeti kıldı mecd-i kargir inşaa
Fiv zattı el hayyete teclika-i olup daim
Hemen ayben ehli allah olsun mevki icra
Seyyih evclerden istimdat edup nazm eyledi tarih
Şudurki bilindi imâr olundu yemin ile ala
Sene (H) 1286/(M) 1868 Namıka Hafız Hasan el Fahri el Gafrullah

|121| Konyalı, İ.H., a.g.e., s.423.

|122| Koçu, R.E., a.g.e., s.4477.

|123| Demircanlı, Y.Y., a.g.e., s.83.
Bu kaynakta verilen şeyhlerin adları şöyledir:
1) Es Seyyid Osman Haşîmi-Sıvasî (Ölümü: (H) 1003/(M) 1585-1586)
2) Seyyid Ca'fer Efendi (Es Seyyid Osman Haşîmi-Sivasî Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1040/(M) 1622-1623)
3) Seyyid İbrahim Efendi (Seyyid Ca'fer Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1099/(M) 1682-1683)
4) Gazanfer Efendi (Ölümü: (H) 1112/(M) 1694-1695)
ve Öz, T., İstanbul Camileri, cilt II, Ankara, 1987, s.57.

|124| Öz, T., İstanbul Camileri, cilt I, Ankara, 1987, s.71.

|125| Aynı eser, s.71.

|126| Konyalı, İ.H., a.g.e., s.430.

|127| Zakir Şükri Efendi, a.g.e., s.5-6.
Bu kaynakta verilen şeyhlerin adları şöyledir:
1) Şeyh el-Hac Himmet Efendi (Ölümü: (H) 16.S.1095/(M) 1677-1678)
2) Şeyh Abdullah Efendi (Şeyh Himmet Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 26.L.1122/(M) 1704-1705)
3) Şeyh Seyyid Abdüssamed Efendi (Şeyh Abdullah Efendi' nin oğlu) (Ölümü: (H) 1150/(M) 1732-1733)
4) Şeyh Seyyid Mehmed Nureddin Efendi (Şeyh Abdüssamed Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1180/(M) 1762-1763)
5) Şeyh Seyyid Bahaeddin Efendi (Şeyh Mehmed Nureddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1220/(M) 1802-1803)
6) Şeyh Seyyid Mehmed Mecdeddin Efendi (Şeyh Mehmed Nureddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1215/(M) 1797-1798)
7) Şeyh Seyyid Mehmed Muhyieddin Efendi (Şeyh Mecdeddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1259/(M) 1841-1842)
8) Şeyh Seyyid Kerameddin Efendi (Şeyh Seyyid Mehmed Muhyieddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1273/(M) 1855-1856)
9) Şeyh Seyyid Abdülhayy Efendi (Şeyh Seyyid Bahaeddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1275/(M) 1857-1858)
10) Şeyh Seyyid Mehmed Mecdeddin Efendi (Şeyh Muhyieddin Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1289/ (M) 1871-1872)

11) Şeyh Seyyid Abdüşşekûr Mahfi Efendi (Şeyh Abdülhayy Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 17.N.1303/(M) 1885-1886)
12) Şeyh Seyyid Mehmed Hüsameddin Efendi (Şeyh Abdülhayy Efendi'nin oğlu) (Ölümü: (H) 1335/(M) 1917-1918)

|128| Koçu, R.E., a.g.e., s.4477 ve Braun, J.P., a.g.e., s.459.

|129| Braun, J.P., a.g.e., s.459.

|130| Oğlan Tekkesi'nin türbe cephesi üzerinde bulunan çeşmenin kitabesinin metni şöyledir:
Padişâhân-ı şehidan aşkına ey kirdigâr
Nûşiden bu çeşmeden olsun müdamâ neş'edâr
Tâm-ı tarihim dahi-şâyân-ı istihsân ola
Oldu bu dergâh ile ra'nâ vüzibâ çeşmesâr
Sene: (H) 1291/(M) 1874

|131| Braun, J.P., a.g.e., s.459.

|132| Mezar taşı, 1 (F. 128)
Yâ Hû
Kutbü'l -ârifin Gausü'l-vû-
Silûn Şârik-ı Dimyati es-
Seyyid eş-Şeyh İbrahim
Nûreddin er-Rûmî es-sahi-
bî Kodddesallahu sırrehû'l-
âli hazretlerinin evlâd-ı
mükerremleri Merhûm
es Seyyid Mehmed Bahaeddin
Efendi'nin ruhi için el-fatiha
Sene (H) 1283/(M) 1865-1866

Mezar taşı 2 (F. 129)
Hazret-i Şeyh Abdülkadir
Geylânî kaddese sirrehu'l-âli
hazretlerinin ziyâret-i
şeriflerine dahil ve şecere-i
saâdeflerine nail olan rical-i
Devlet-i Aliyye'den Kethüda'yı Sadr-ı Âli
Seyyid Abdullah Birrî Efendi
bin Seydi ... Abdullah Bey
Efendi'nin kerime-i muhteremesi...
Fatima Hanım'ın ruhı içün ve
kaffe-i ehl-ı iman ruhi için
el-fatiha
Sene (H) 1250 (veya 1290)(?)/(M) (1832-1833) veya (1872-1873)

|133| Koçu, R.E., a.g.e., s.4477.

|134| Tanman, B., a.g.e., s.173.

|135| Revnakoğlu, C.S., "Yazar tarafından İstanbul'daki tekkeler için tutulan terekenin Helvai Tekkesi ile ilgili bölümü" ve Tanman, B., a.g.e., s.174'de. 1 No.lu dipnotun h bendinde verilen (Asitane-i Aliyye ve Bilad-ı

Selese'de Kâin El'an Mevcut ve Muhterik Olmuş Tekkelerin İsim ve Şöhretleri ve Mukabele-i Şerife Günleri Beyan Olunur", 1840/41, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı) eser, s.13.

|136| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?).

|137| Aynı eser, s. (?), İnan, Y.Z., a.g.e., s.136, 137, Zakir Şükri Efendi, a.g.e., s.48.

|138| Turnalı, B., Yücel, E., "İstanbul'daki Bazı Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma", Vakıflar Dergisi, cilt XVIII, Ankara, 1984, s.142, 143.

|139| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?).

|140| İnan, Y.Z., a.g.e., s.136, 137.

|141| Aynı eser, s.137, Gölpınarlı, A., Melamilik ve Melamiler, İstanbul, 1931, s.46, Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?) ve Zakir Şükri Efendi, a.g.e., s.48.

|142| İnan, Y.Z., a.g.e., s.137.

|143| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s.(?), Gölpınarlı, A., a.g.e., s.46, Zakir Şükri Efendi, a.g.e., s.48.

|144| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?), Gölpınarlı, A., a.g.e., s.46, Zakir Şükri Efendi, a.g.e., s.48.

|145| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?), Zakir Şükri Efendi, a.g.e., s.48.

|146| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?).

|147| Aynı eser, s. (?).

|148| Yola, Ş., Schejch Nureddin Mehmed Cerrahi und sein Orden (1721-1925) Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1982, s.92.

|149| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?).

|150| Aynı eser, s. (?).

|151| Aynı eser, s. (?).

|152| Tanman, B., a.g.e., s.174'de 1 No.lu dipnotun h bendinde a.g.e., s.13.

|153| Tanman, B., a.g.e., s.177, 178.

|154| Revnakoğlu, C.S., a.g.e., s. (?).

|155| Aynı eser, s. (?).

|156| Aynı eser, s. (?).

|157| Aynı eser, s. (?).

|158| Aynı eser, s. (?).

|159| Aynı eser, s. (?).

Not: Cemaleddin Server Revnakoğlu Terekesi'nin Helvai Tekkesi ile ilgili bölümünün Osmanlıca olan orijinalinde, özellikle tekke şeyhlerinin anlatıldığı bölümlerinde düzensiz bir anlatım yoluna gidilmesi ve bir şeyh ile ilgili bilgilerin farklı sayfalarda verilmesi nedeniyle, bu kaynaktan faydalanılarak hazırlanan bölümlerin dipnotlarında sayfa numaralarını vermek mümkün olmamıştır.

ŞEKİL KAYNAKLARI

Şekil 1. Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 49.

Şekil 2. Müller-Wiener, W., Bildlexikon zur Topographie 1 Byzantion-Konstantinupolis- Istanbul bis zum Beginn des 17.Jahr underts, Tübingen, 1977, s.258.

Şekil 3. Eldem, N., Uluslararası UNESCO Kampanyası İstanbul Tarihi Mirası'nın Korunması, Süleymaniye Koruma ve Sı-hileştirme Projesi Kapsamında İstanbul Üniversitesi'nin Sahibi Bulunduğu Öncelikli Proje Uygulamaları, İstanbul, 1983, s.1.

Şekil 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 68, 69, 70, 71, 72. Cenk Başkır.

Şekil 16, 22. Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt I, Ankara, 1983, s.600, 604.

Şekil 17, 19, 20, 21. Eyice, S., İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 23, sayı 1-2, İstanbul, 1962-63, s.65.

Şekil 18.Eyice, S., Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hanikahı, Türkiyat Mecmuası, cilt XVI, 1971, Resim 25.

Şekil 23.Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt II, Ankara, 1977, s.70.

Şekil 24.Eyice, S., Çorum'un Mecidözü'nde Aşık Paşa-Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi, Türkiyat Mecmuası, cilt XV, İstanbul, 1969, s.225, 238.

Şekil 25.Sözen, M., Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi, İstanbul, 1981, s.140.

Şekil 26.Aynı eser, s.135.

Şekil 27, 32. Eyice, S., İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, İ.Ü. İktisat Mecmuası, cilt 23, sayı 1-2, İstanbul, 1962-63, s.66.

Şekil 28, 33, 34. Aynı eser, s.68.

Şekil 29.Aynı eser, s.70.

Şekil 30.Aynı eser, s.69.

Şekil 31, 35, 37. Aynı eser, s.76.

Şekil 36. Aynı eser, s.74.

Şekil 38. Aynı eser, s.77.

Şekil 39. Aynı eser, s.78.

Şekil 40. Aynı eser, s.79.

Şekil 41. Aslanapa, O., Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s.165.

Şekil 42. Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 56.

Şekil 43. Sözen, M., vd., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975, s.191.

Şekil 44. Eyice, S., a.g.e., s.80.

Şekil 45. Sözen, M., vd., a.g.e., s.263.

Şekil 46. Aslanapa, O., a.g.e., s.371.

Şekil 47. Aynı eser, s.384.

Şekil 48, 49. Tanman, B., "Hasırizade Tekkesi", Sanat Tarihi Yıllığı VII, İstanbul, 1976-77, s.138-141.

Şekil 50. Doğan, A.I., Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikli Fütüvvet Yapıları, İ.T.Ü.Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1977, s.148-161.

Şekil 51. Sözen, M., vd., a.g.e., s.341.

Şekil 52. Kuran, A., "Türk Barok Mimarisinde Batı Anlamında Bir Teşebbüs: Küçük Efendi Manzumesi", Belleten XXVII, 1963, s.471, 472.

Şekil 53, 54. Bektaş, C., Sultantepe Özbekler Tekkesi makalesine ek olarak verilen planlar.

Şekil 55. Akok, M., "Hacı Bektaş-ı Veli Mimari Manzumesi", Türk Etnografya Dergisi, sayı 10, 1967, s.36.

Şekil 56. Doğan, A.I., a.g.e., s.106.

Şekil 57, 58. Aynı eser, s.139, 149.

Şekil 59, 60, 61, 62. Vakıflar İstanbul Başmüdürlüğü Arşivi.

Şekil 63. Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 54.

Şekil 64. Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 59.

Şekil 65. Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 18.

Şekil 66. Baha Tanman Arşivi.

Şekil 67. Pervititch Sigorta Haritası, Planş: 54.

Şekil 73, 74, 75, 76. And, M., Turkish Dancing, Ankara, 1976, s.58, 59.

Şekil 77. Ottoman Empire in Drawings 5, Levha 97.

EK-A : HELVAİ TEKKESİ ŞEYHLERİ

1) Şeyh Yakup Efendi

Helvai Tekkesi'nin kurucusu ve ilk şeyhi olan, halk arasında Helvacı Baba olarak bilinen bu şeyh 1510 yılında doğmuştur. Helvacıbaşı Ahmet Ağa'nın oğludur. Tekkesini ziyaret eden padişaha helva ikram etmeyi gelenek haline getirdiğinden kendisine Helvacı Baba lakabı verilmiştir |139|. Şeyh Yakup Efendi Hacı Bayram-ı Veli'nin kurduğu Bayramiye tarikatının iki büyük ana kolundan biri olan Melamiyye-i Bayramiye'nin kurucusu olan Bursalı Bıçakçı Ömer Dede'nin (Emir Sikkini) sırasıyla halifesi olan Ayaşlı Bünyamin, Aksaraylı Pir Ali ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Şeyhülislamı Kemal Paşazade'den alınan fetva ile 1529 yılında idam edilen şeyhi İsmail Maşuki' den sonra halifeliği almıştır. Şeyh Yakup Efendi tarikatın dini ve felsefi görüşlerini, Vahdet-i Vücut anlayışını yaymaya çalışmıştır |140|. 1589 yılında ölmüş ve tekkedeki türbeye gömülmüştür |141|. Ancak mezarı halkın aşırı ilgisi yüzünden önce Şehzade Camisi'nin haziresine, oradanda yine aynı nedenle gizli bir yere taşınmıştır |142|.

2) Şeyh Hasan Efendi

1588 yılında Şeyh Yakup Efendi'nin ölümünden sonra tekkenin şeyhlik makamına gelmiştir. Aynı zamanda Şeyh Yakup Efendi' nin damadıdır |143|.

3) Şeyh Ahmet Efendi

Şeyh Hasan Efendi'nin oğludur |144|. Hangi tarihte tekkenin şeyhlik makamına geldiği saptanamamış ancak uzun süre şeyhlik yaptığı bilinmektedir. 1644 yılında ölmüştür |145|.

4) Şeyh Hafız Mustafa Efendi

Bu şeyhin hangi yılda şeyhlik makamına geldiği kesin olarak saptanamamışsada 1741 yılında bu makamda olduğu bilinmektedir. Manastırlıdır ve Helvai Tekkesi yakınlarında Hallacı Mansur Sokağı üzerinde adını taşıyan tekkesi bulunan Celvetiye Tarikatı'ndan Keşfi Osman Efendi'nin halifesidir |146|.

5) Şeyh Emin Efendi

Ölüm tarihi olan Eylül 1756 yılı dikkate alındığında Şeyh Hafız Mustafa Efendi'den sonra tekkenin şeyhlik makamına gelme olasılığı kuvvet kazanmaktadır |147|.

gelme olasılığı kuvvet kazanmaktadır 147 .

6) Şeyh Mustafa Bedestani

Cerrahiye Tarikatı'ndan olan bu şeyhin 1793-94 yıllarında tekkenin şeyhlik makamında olduğu bilinmektedir |148|.

7) Şeyh Hafız Muhammed Efendi

Bu şeyhin hangi tarihte tekkenin şeyhlik makamına geldiği saptanamamıştır. Ancak 1794 ile 1805 yılları arasında şeyhlik yapmakta olduğu bilinmektedir |149|.

8) Şeyh Ali Dede Efendi (Eş-şeyh Öküz)

Rıfaiye Tarikatı'ndan Kubbe Tekkesi Şeyhi Büyük İsmail Hakkı Efendi'nin halifesidir. 1813 yılında şeyhlik makamında olduğu ve 1822 yılında öldüğü bilinmektedir |150|.

9) Şeyh Hacı Ahmet Efendi

Rıfaiye Tarikatı'ndan Kubbe Tekkesi Şeyhi Hamdi Efendi' nin Halifesi'dir. Tekkenin şeyhlik makamında hangi yıllar arasında bulunduğu saptanamamıştır. 1841 yılında öldüğü bilinmektedir |151|.

10) Şeyh Öküz Ahmet Efendi

Bu şeyhin hangi tarihte tekkenin şeyhlik makamında olduğu saptanamamıştır. Yaylada Halvetiye Tarikatı'ndan Kelami Tekkesi adıyla bilinen XVIII.yüzyıl başlarında bir Halveti tekkesi olarak kurulan, daha sonra sırasıyla Rıfaiye ve Kadiriye Tarikatları'na geçen tekkenin yedinci şeyhidir. Şeyh Öküz Ahmet Efendi'nin Kelami Tekkesi'nin altıncı Şeyhi Es-Seyyid İbrahim Edhem El Vehbi Efendi'nin 1850-51 yılında ölmesinden sonra Helvai Tekkesi'nden Kelami Tekkesi'ne geldiği bilinmektedir. Çarşamba günleri ayin yapılan tekkelerden bahseden 1840-41 tarihli bir kaynakta |152| Helvai Tekkesi'nin Rıfaiye Tarikatı'na bağlı bir tekke olarak gösterilmesi, bu kaynağın yazıldığı sırada Kelami Tekkesi'nin şeyhlerinden olan Şeyh Öküz Ahmet Efendi'nin Helvai Tekkesi'nin şeyhlik makamında bulunduğu sonucuna varılabilir. Aynı zamanda önceleri bir Halveti tekkesi olarak kurulmuş Kelami Tekkesi'nin bu kaynağın yazıldığı yıllarda daha önce belirtildiği gibi tarikat değiştirerek bir Rıfai tekkesi olarak faaliyet gösterdiği de açıktır |153|.

11) Şeyh İbrahim Efendi

Bu şeyhin hangi tarihte tekkenin şeyhlik makamında bulunduğu saptanamamıştır. Ancak 1850 yılında öldüğü bilinmektedir |154|.

12) Şeyh Hasan El Hamdi Efendi

Bu şeyhin hangi tarihte tekkenin şeyhlik makamında bulunduğu saptanamamıştır. Ancak Nureddin Tarikatı'ndan olduğu, Fatih'te Haseki Tekkesi'nin ve Nişancı'da Cerrahiye Tarikatı'ndan Ser-Tarikzade Tekkesi'nin de şeyhliğini yaptığı, 1867 yılında öldüğü ve Fatih'te bulunan tekkesinin karşısındaki mezarlıkta gömülü olduğu bilinmektedir|155|.

13) Şeyh Mehmed Behayi (Bahaeddin) Efendi

Şeyh Himmetzade Şerif Efendi adıyla da bilinen bu şeyh 1877 yılında 19 yaşında tekkenin şeyhlik makamına gelmiştir. 1858 yılında doğmuş ve 1886 yılında 28 yaşındayken ölmüştür. Bu tarihten sonra Şeyh Mehmed Behayi (Bahaeddin) Efendi'nin yerine sırasıyla önce Bayramiye Tarikatı'ndan Şeyh Seyyid Efendi ve Rıfaiye Tarikatı'ndan Şeyh Mehmed Coşkun Efendi vekil olmuşlardır. Daha sonra bu şeyhlerin ölümü üzerine yine Bayramiye Tarikatı'ndan Mehmed Ağa Tekkesi Şeyhi Yeh-Çeşm Hacı Reşid Efendi ile Rıfaiye Tarikatı'ndan Seyyid Çavuş Tekkesi Şeyhi Ata Efendi vekillik görevini devralmışlardır |156|.

14) Şeyh Mehmed Muhyiddin Şerif Efendi

Bu şeyhin hangi tarihte tekkenin şeyhlik makamında bulunduğu saptanamamıştır. Ancak babasının İzmit'te bulunan Himmetzade Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Bahaeddin Efendi, dedesinin Bölüm 6.3.9'da değinilen Çapa'da varlığını sürdürmüş olan Himmetzade tekkesi şeyhlerinden Şeyh Seyyid Efendi adıyla da bilinen Şeyh Mecdeddin Efendi olduğu (ölümü 1872) bilinmektedir. Şeyh Mehmed Muhyiddin Şerif Efendi 1886 yılında ölmüştür |157|.

15) Şeyh Fazlı Muhammed Tahir Efendi

Tekkenin son şeyhi ve tekkeyle ilgili terekeyi hazırlaması için Cemaleddin Server Revnakoğlu'na gerekli bilgileri aktaran kişidir. Şeyh Şerif Efendi'nin oğludur. 1886 yılında doğmuş ve 1909 yılında 23 yaşında iken tekkenin şeyhlik makamına gelmiştir. 1944 yılında Belediye Bedastan Müdürlüğü'nden emekliye ayrılmıştır |158|.

Helvai Tekkesi'nin şeyhlerinin birçoğu hakkında başvurulan kaynak olan Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun terekesinin tercümesinde değişik sayfalarda her ikisinin de ölüm tarihi birbirinin aynı olan ve her ikisinin de Himmetzadelerle olan bağı saptanan Şeyh Mehmed Behayi (Sahaed-din) Şerif Efendi ve Şeyh Mehmed Muhyiddin Şerif Efendi olarak anılan iki şeyhin adı geçmektedir. Ölüm tarihlerinin birbirini tutması ve Himmetzadelerle olan bağlarının ortaklıkları bu iki şeyhin aynı şeyh olma olasılığını kuvvetlendirmekteyse de adlardaki farklılık bu şeyhlerin ayrı ayrı ele alınmasına neden olmuştur.

Ayrıca bu şeyhlerin dışında, adı geçen terekenin bazı bölümlerinde doğum, ölüm ya da tekkede şeyhlik makamında bulundukları yıllarla ilgili veriler bulunmayan ve bu nedenden dolayı tekkenin saptanabilen şeyhleri arasında yapılan kronolojik sıralamada yer almayan bazı şeyhler daha vardır.

Bu şeyhler şunlardır |159|:

* Şeyh Osman Efendi
* Şeyh Mehmed Tahir Efendi

Bu şeyh Rıfaiye Tarikatı'ndan Şeyh Hamdi Efendi'nin halifesidir.

EK. B : GENEL KAYNAKLAR

AKÇAY, I., "Abdal Musa Tekkesi", VII.Türk Tarih Kongresi Tebliğleri, Cilt 1, Ankara, 1972, s.360.

AKOK, M., "Hacı Bektaş-ı Veli Mimari Manzumesi", Türk Etnografya Dergisi, sayı 10, 1967, s.36-45.

ALTUN, A., "Konya'da Bulgur Tekkesi", Sanat Tarihi Yıllığı IV, 1971, s.49-59.

----, "Kütahya'da Balıklı Tekkesi Üzerine Notlar", In memoriam Prof.Albert Louis Gabriel, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi IX, (Özel sayı), Ankara, 1978, s.1-20.

AND, M., Turkish Dancing, Ankara, 1976.

ARAZ, N., "Tasavvuf", maddesi, Meydan Larousse, cilt 11, İstanbul, 1973, s.918.

ARBERRY, A.J., The Doctrine of the Sufis , Cambridge, 1978.

----, Muslim Saints and Mystics, Trowbridge, 1979.

ARSEVEN, C.E., Türk Sanatı Tarihi, İstanbul,

ASLANAPA, O., Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986.

AŞÇIDEDE, H.İ., Bir Mevlevinin Hatıraları, İstanbul, 1960.

ATEŞ, S., Tasavvufta Fütüvvet, Ankara, 1977.

AYNİ, M.A., Tasavvuf Tarihi, İstanbul, 1922.

AYVERDİ, E.H., İ.A.YÜKSEL, İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, İstanbul, 1976.

AYVERDİ, E.H., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 2 cilt, İstanbul, 1973-1974.

----, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, İstanbul, 1966.

BARKAN, Ö.L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve

Temizlikler. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi II, Ankara, 1942, s.279-353.

BİLGİN,,İ., "Über die Tekke-Architectur des 13. Jahrhunderts in Anatolien", Fifth International Congress of Turkish Art, Budapest, 1978, s.183-190.

BROWN, J.P., The Darvishes or Oriental Spiritualism, London, 1968.

BURRI, C.M., G. FANTONİ, "Notes on the Restoration of the Small Theatre of the Dancing Dervishes at Share Helmeria in Cairo", Art and Archaeology Research Papers 14, 1978, s.75-76.

CORBIN, H., The Man of Light in Iranian Sufism, London, 1978.

ÇAĞATAY, N., Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.

ÇAKMAKOĞLU, A., "Afganlar Tekkesi Köşkü", Türkiyemiz Dergisi, sayı 42, İstanbul, 1984, s.6-10.

ÇETİN, A., "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hanikahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", Vakıflar Dergisi, cilt XIII, Ankara, 1981, s.583-590.

ÇETİNTAŞ, S,, Türk Mimari Anıtları, Osmanlı Devri, Bursa'da İlk Eserler, İstanbul, 1946.

----, Yeşil Cami ve Benzerleri Cami Değildir, İstanbul, 1958.

DEMİRCANLI, Y.Y., İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul.

DENİZLİ, H., N.BEŞBAŞ, Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, cilt 3, Ankara, 1983.

DERİN, F.Ç., Y.ÇABUK, Mecmua-i Tevarih, İstanbul, 1985.

DICKIE, J., "The Mevlavi Dervishery in Cairo", Art and Archaeology Research Papers 15, 1979, s.9-15.

DOĞAN, A.I., Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikte Fütüvvet Yapıları, İstanbul, 1977.

EBÜSSUUD, H., "Kaadiri Asitanesinin Son Üç Asırlık Tarihi", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sayı 60, 1947, s.12.

ELDEM, N., "İstanbul Tarihsel Kent Merkezinin Farklı Yörelerinde Koruma Yenileştirme, Sağlıklaştırma Projeleri", Mimarlık, sayı 155, İstanbul, 1978.

----, "Uluslararası UNESCO Kampanyası İstanbul Tarihi Mirası'nın Korunması, Süleymaniye Koruma ve Sıhhileştirme Projesi Kapsamında İstanbul Üniversitesi'nin Sahibi Bulunduğu Öncelikli Proje Uygulamaları, İstanbul, 1983.

ERÜNSAL, İ., "Mezhep", maddesi Meydan Larousse, cilt 8, İstanbul, 1973, s.709.

----, "Tarikat" maddesi, Meydan Larousse, cilt 12, İstanbul, 1973, s.909.

----, "Tekke" maddesi, Meydan Larousse, cilt 12, İstanbul, 1973, s.19-20.

ERZİ, A., "Bursa'da İshaki Dervişlerine Mahsus Zaviyenin Vakfiyesi", Vakıflar Dergisi, cilt 11, 1942, s.423-428.

EYİCE, S., "İlk Osmanlı Devrinin Dini, İçtimai Bir Müessesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 23, sayı 1-2, İstanbul, 1962-63, s.1-80.

----, "La Mosquée-Zaviyah de Seyyid Mehmed Dede à Yenişehir", Beitrage zur Kunstgeschichte Asiens in Memoriam Ernst Diez, İstanbul, 1963.

----, "Varna ile Balçık Arasında Akyazılı Sultan Tekkesi", Belleten XXXI, 1967, s.551-600.

----, "Çorum'un Mecidözü Aşıkpaşaoğlu Elvan Çelebi Zaviyesi", Türkiyat Mecmuası, XV, 1969, s.211-246.

----, "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hanikahı", Türkiyat Mecmuası, XVI, 1971, s.39-56.

EYÜBOĞLU, İ.Z., "Mevlâna Türbesi", maddesi Meydan Larousse, cilt 8, İstanbul, 1973, s.691.

EYÜBOĞLU, İ.Z., "Mevlevi" maddesi, Meydan Larousse, cilt 8, İstanbul, 1973, s.691.

----, Alevilik-Sünnilik İslam Düşüncesi, İstanbul, 1979.

----, Bütün Yönleriyle Bektaşilik, İstanbul, 1980.

----, Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi, İstanbul, 1987.

----, Şeyh Bedrettin ve Varidat, İstanbul, 1987.

GABRİEL, A., Monuments Turcs d'Anatolie, 2 cilt, Paris, 1931-34.

GOODWIN, G., A History of Ottoman Architecture, London, 1971.

----, Ottoman Turkey, London, 1977.

GÖKÇEN, İ., "Zaviye ve Yatırlara Ait Vesikalar", Gediz, sayı 8/86, 1945, s.10-11.

GÖKMEN, O., Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul) (Oliver'in Osmanlı İmparatorluğu Seyahatnamesinden Türkçeye çevrilmiş şekli), Ankara, 1977.

GÖLPINARLI, A., Melamilik ve Melamiler, İstanbul, 1931.

----, Mevlevi Adâb ve Erkânı, İstanbul, 1963.

----, 100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul, 1969.

----, Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul, 1977.

----, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik, İstanbul, 1979.

----, "Tarikat", Aylık Ansiklopedi, cilt IV, sayı 42, İstanbul.

GURLITT, C., Die Baukinst Konstantinoples, cilt 2, Berlin, 1912.

GÜRDAL, E., "Anıtlarda ve Yapılarda Kullanılmış Doğal Taşların Bozulmaları ve Korunmaları", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, sayı 4, Ankara, 1982, s.27-31.

İNAN, Y.Z., İslam'da Melamiliğin Tarihi Gelişimi, İstanbul, 1976.

JASCHKE, G., Yeni Türkiye'de İslamlık, İstanbul, 1972.

KARA, M., Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler, Zaviyeler, İstanbul, 1977.

----, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, 1985.

KEDDIE, N.R., "Scholars Saints and Sufis", (Muslim Religious Institutions since 1500), University of California, 1972.

KOÇU, R.E., "Dergah" maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, cilt 8, İstanbul, 1966, s.4477.

KOÇYİĞİT, T., "Tarikat" maddesi, Türk Ansiklopedisi, cilt 30, Ankara, 1982, s.462.

KONYALI, İ.H., Üsküdar Tarihi, cilt 1, İstanbul, 1976.

KOŞAY, H.Z., "Hacı Bektaş Tekkesi", Türkiyat Mecmuası II, 1926-27, s.365-372.

----, "Tekke ve Türbeler Kapandıktan Sonra", Güzel Sanatlar, M.E.B.Yayını, sayı 6, 1949, s.1-5.

----, "Bektaşilik ve Hacı Bektaş Tekkesi", Türk Etnografya Dergisi, sayı 10, 1967, s.19-26.

KUBAN, D., Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul, 1954.

----, "Tarihi Eser Restorasyonu Üzerine", Yeni Ufuklar, Eylül 1960, s.286-290.

----, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, 1965.

----, "İstanbul'un İmarında Tarihi Çevrenin Korunması, Problem ve Metodları", İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi Tebliği, İstanbul, 1967, s.67-74.

----, "The Sokollu Mosque and Its Dependencies in Istanbul", Arts Orientalis 7, 1968, s.19-40.

----, "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar", Vakıflar Dergisi, sayı 8, 1970, s.341-356.

----, "İstanbul'un Tarihi Yapısının Genel Özellikleri", İ.T.Ü.Şehircilik Enstitüsü Dergisi, sayı 1, 1971, s.18-40.

KUBAN, D., "İstanbul'da Korunacak Bölgeler için Ayrıntılı Özelliklerde Koruma Modaliteleri", İT.Ü.Şehircilik Enstitüsü Dergisi, sayı 1, 1971, s.42-70.

----, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul, 1982.

KURAN, A., "Türk Barok Mimarisinde Batı Anlamında Bir Teşebbüs: Küçük Efendi Manzumesi", Belleten XXVII, 1963, s.467-476.

----, Mimar Sinan, İstanbul, 1986.

KÜÇÜK, H., Tarikatlar, İstanbul, 1976.

MILSON, M., A Sufi Rule for Novices, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1977.

MİRMİROĞLU, "Tophane'de Kaadirihane Tekkesi", Türkiye Turing ve Otomobil Kurulu Belleteni, sayı 60, 1947, s.12-13.

MULLER-WIENER, W., Bildlexikon zur Topographie Istanbuls, Tubingen, 1977.

NAYIR, Z., "İstanbul Haseki'de Bayrampaşa Külliyesi", İsmail H.Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara, 1976.

NICHOLSON, R.A., The Mystics of Islam, Norfolk, 1974.

OCAK, A.Y., "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", Vakıflar Dergisi, XII, 1978, s.247-269.

----, Bektaşi Menakibnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul, 1983.

ÖDEKAN, A., Mimarlık Tarihi Bibliyografyası, İstanbul, 1974.

ÖNGE, Y., "Konya Ermenek, Balkuşan Köyünde Karaman Bey'in Zaviyesi", Önasya, cilt 3, no.34, 1968, s.8-9.

ÖZ, T., İstanbul Camileri, cilt 1, 2, Ankara, 1965.

POFFET, E., Mimar Sinan, İstanbul, 1987.

REVNAKOĞLU, C.S., "Yazarın İstanbul'daki Tekkelerle İlgili Tuttuğu Notlar", Divan Edebiyatı Müzesi Arşivi.

RIEFSTAHL, M.R., Turkish Architecture in Southwestern Anatolia, Cambridge, 1931.

SCHIMMEL, A.M., Mystical Dimension of Islam, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1978.

SEREZLİ, E., "Mevlevilik ve İstanbul Mevlevihanesi", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, sayı 73, 1948, s.11-13.

SEYYED HOSSEIN NASR, Sufi Essays, State University of New York Press, Albany, 1972.

SEYYİD AHMET MÜNİP EFENDİ, Mecmua-i Tekaya, Alem Matbaası, (H) 1307.

SÖZEN, M., VD., Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul, 1975.

SÖZEN, M., Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi, İstanbul, 1981.

SUNAR, C., Melamilik ve Bektaşilik, Ankara, 1975.

ŞAPOLYO, E.B., Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, 1964.

TANMAN, B., "Hasırizade Tekkesi", Sanat Tarihi Yıllığı VII, İstanbul, 1976-77, s.107-142.

----, "İstanbul Süleymaniye'de Helvai Tekkesi", Sanat Tarihi Yıllığı VIII, İstanbul, 1978, s.173-199.

TRIMINGHAM, J.S., The Sufi Orders in Islam, Oxford, 1971.

TURNALI, B., E. YÜCEL, "İstanbul'da Bazı Tekkelerin Yerlerine Dair Bir Araştırma", Vakıflar Dergisi, XVIII, Ankara, 1984, s.141-163.

ULUÇAM, A., Irak'taki Türk Mimari Eserleri, Ankara, 1989,

YETKİN, S.K., İslam Mimarisi, Ankara, 1965.

YOLA, Ş., Schejch Nureddin Mehmed Cerrahi und Sein Orden (1721-1925) Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1982.

YURDAKUL, E., "Tokat Vilayetinde Bilinmeyen Bir Selçuklu Hankahı", Önasya, sayı 59-60, 1971, s.8-9.

ZAEHNER, R.C., Hindu and Muslim Mysticisim, New York, 1972.

ZAKİR ŞÜKRİ EFENDİ, "Die Istanbuler Derwisch-Konvente und Ihre Scheiche", (Mecmua-i Tekaya) (Klaus Kreiser tarafından düzenlenmiş şekli) İstanbul, 1980.

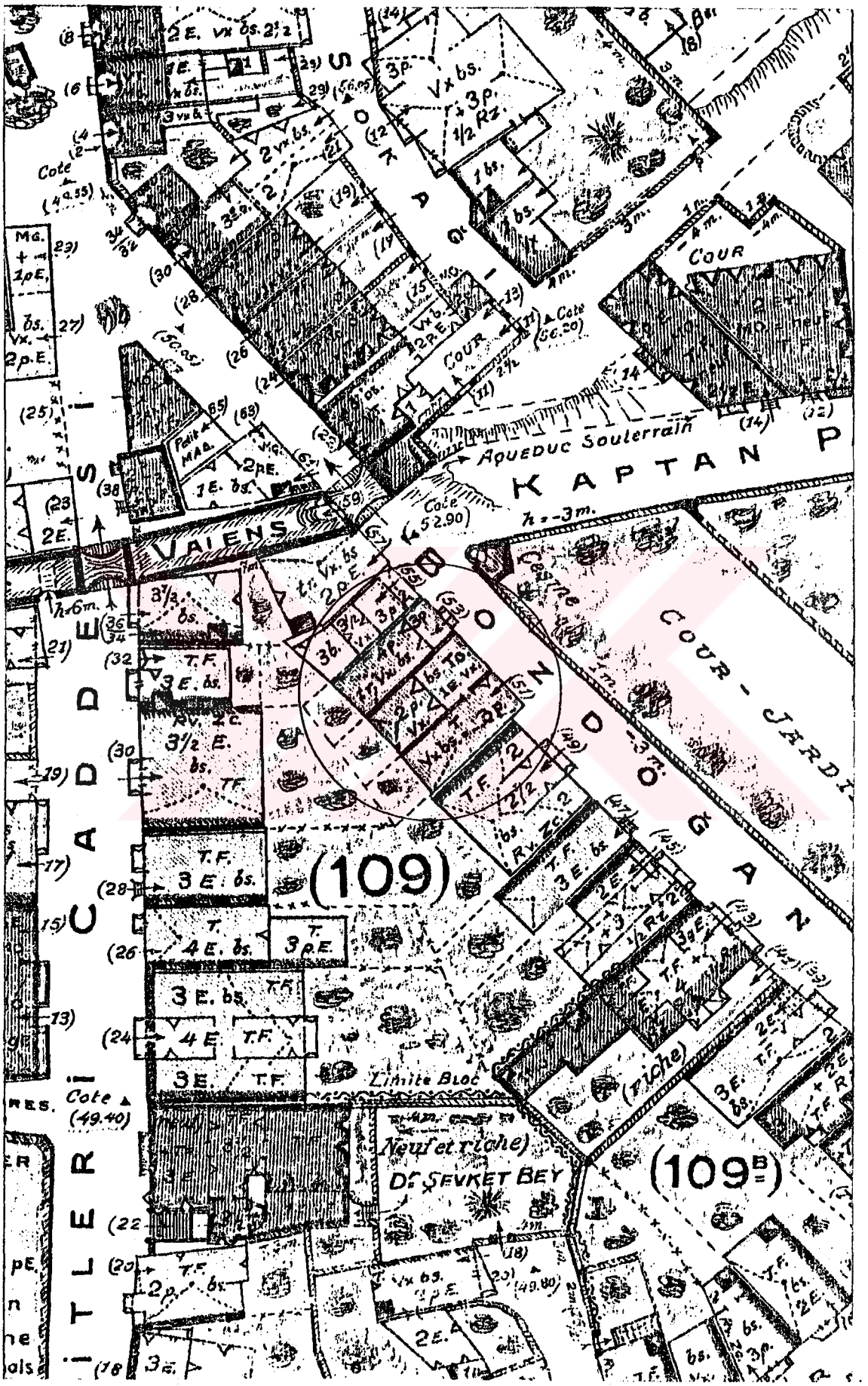

Şekil 1. Helvai Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)

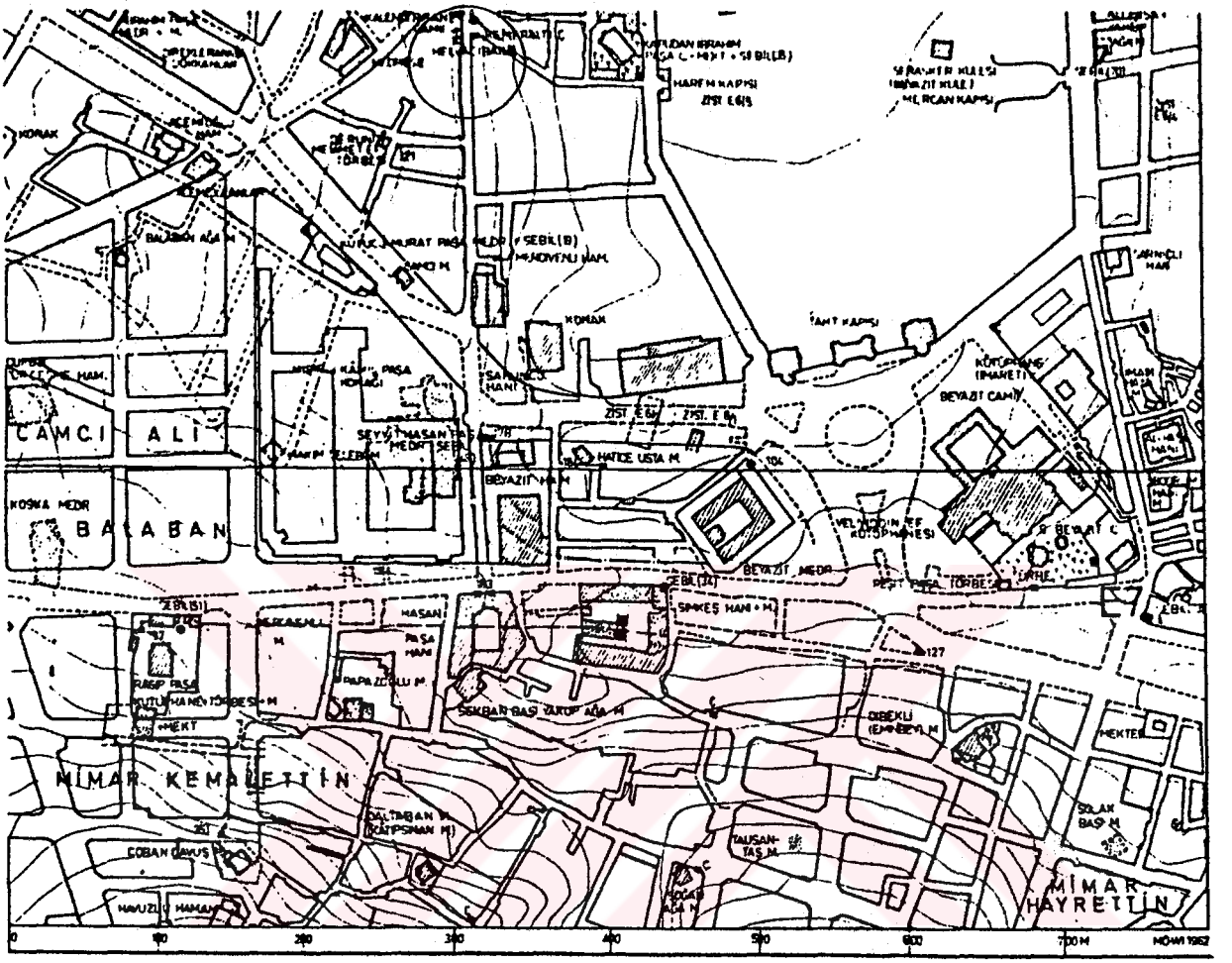

Şekil 2. Helvai Tekkesi Vaziyet Planı (Müller-Wiener)

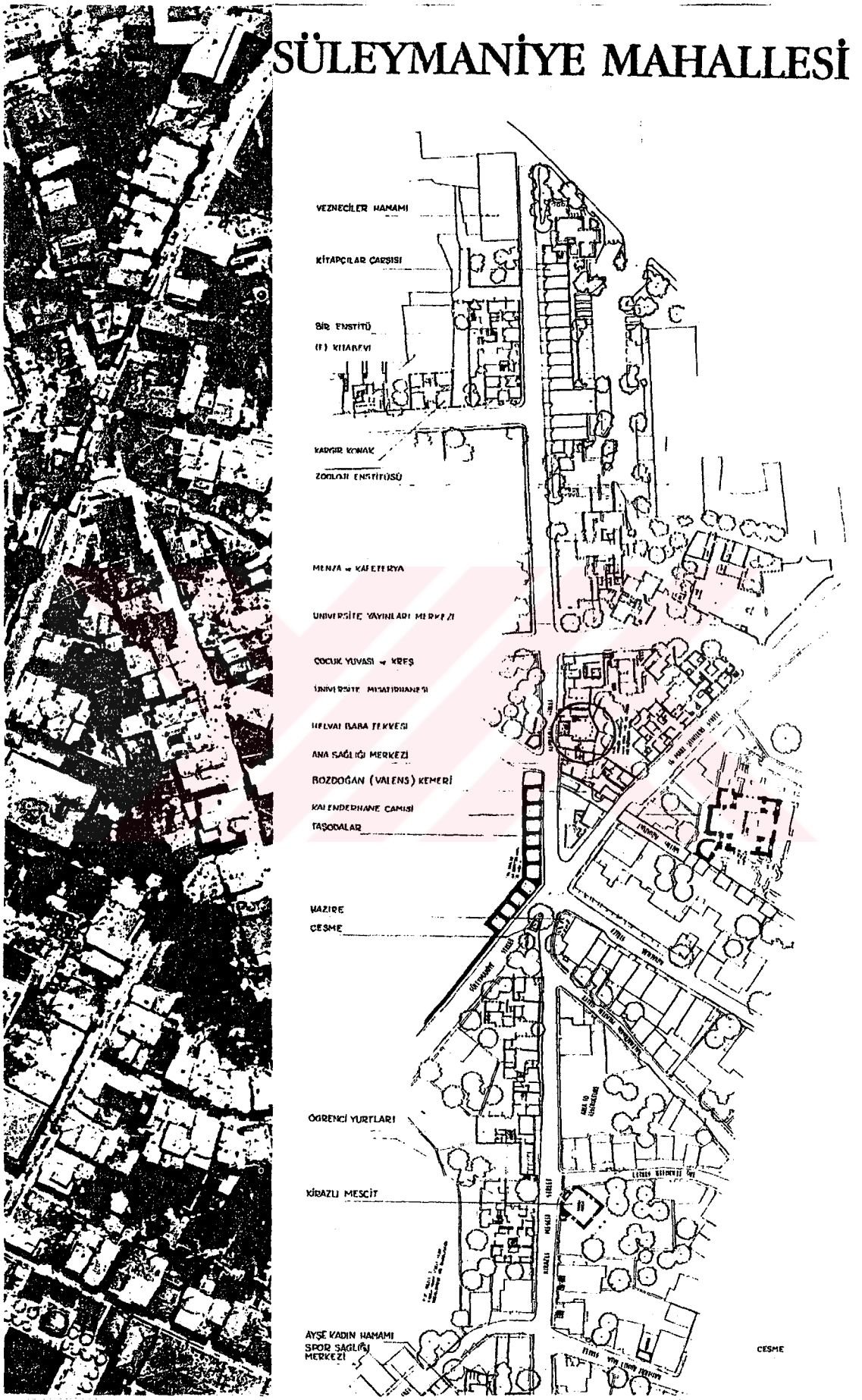

Şekil 3. Helvai Tekkesi Vaziyet Planı (Eldem)

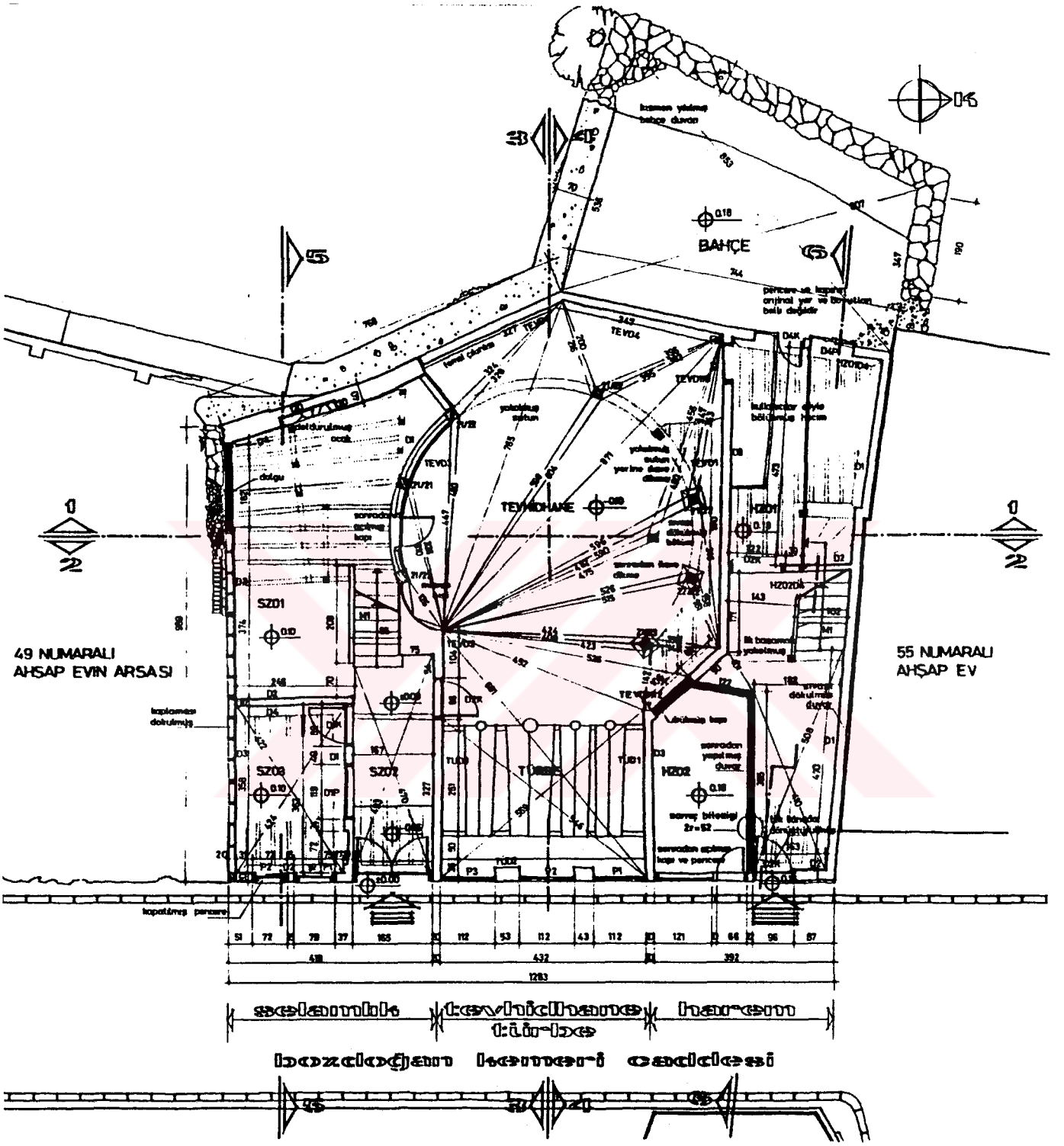

Şekil 4. Helvai Tekkesi Zemin Kat Planı (Rölöve)

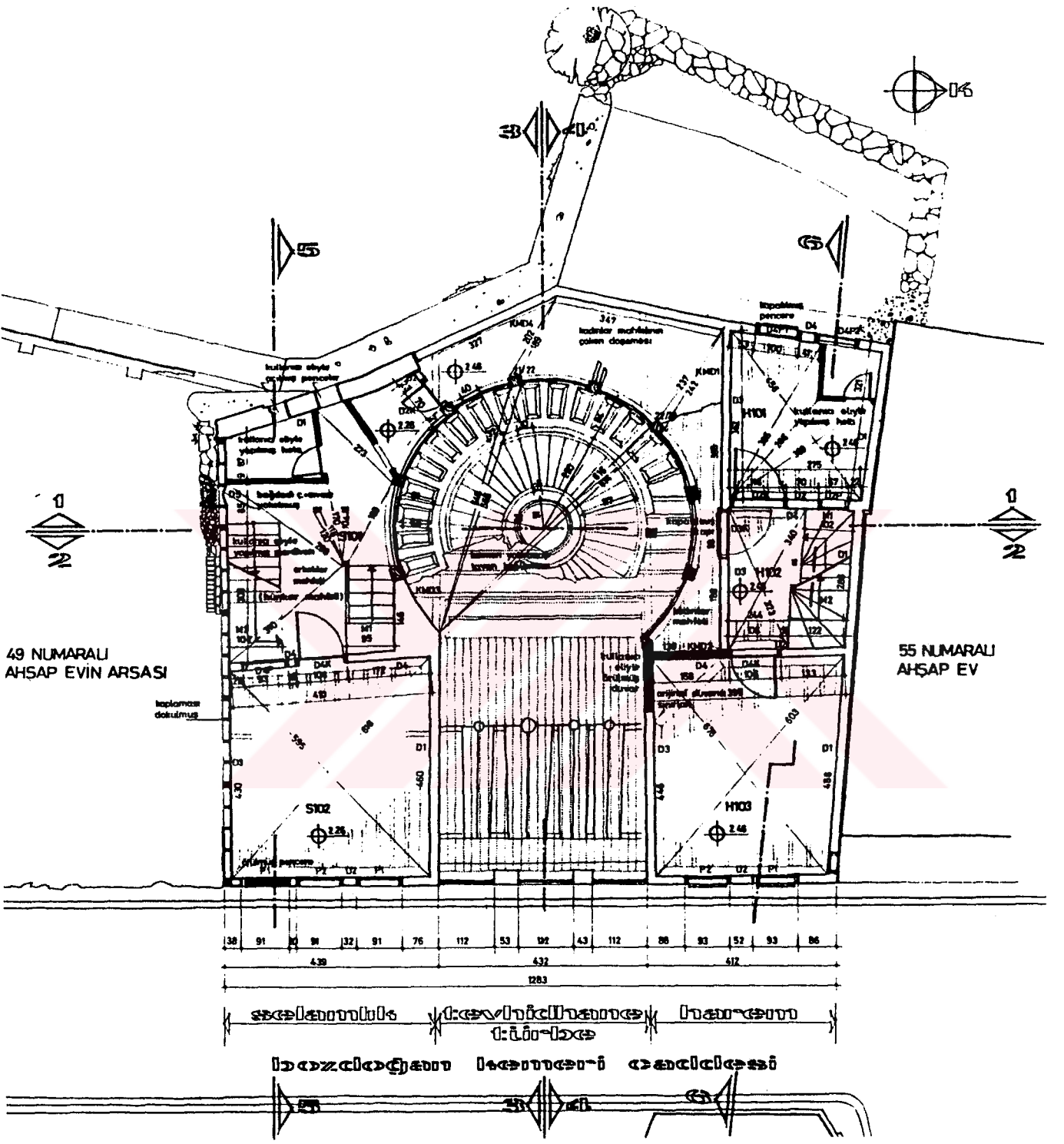

Şekil 5. Helvai Tekkesi Birinci Kat Planı (Rölöve)

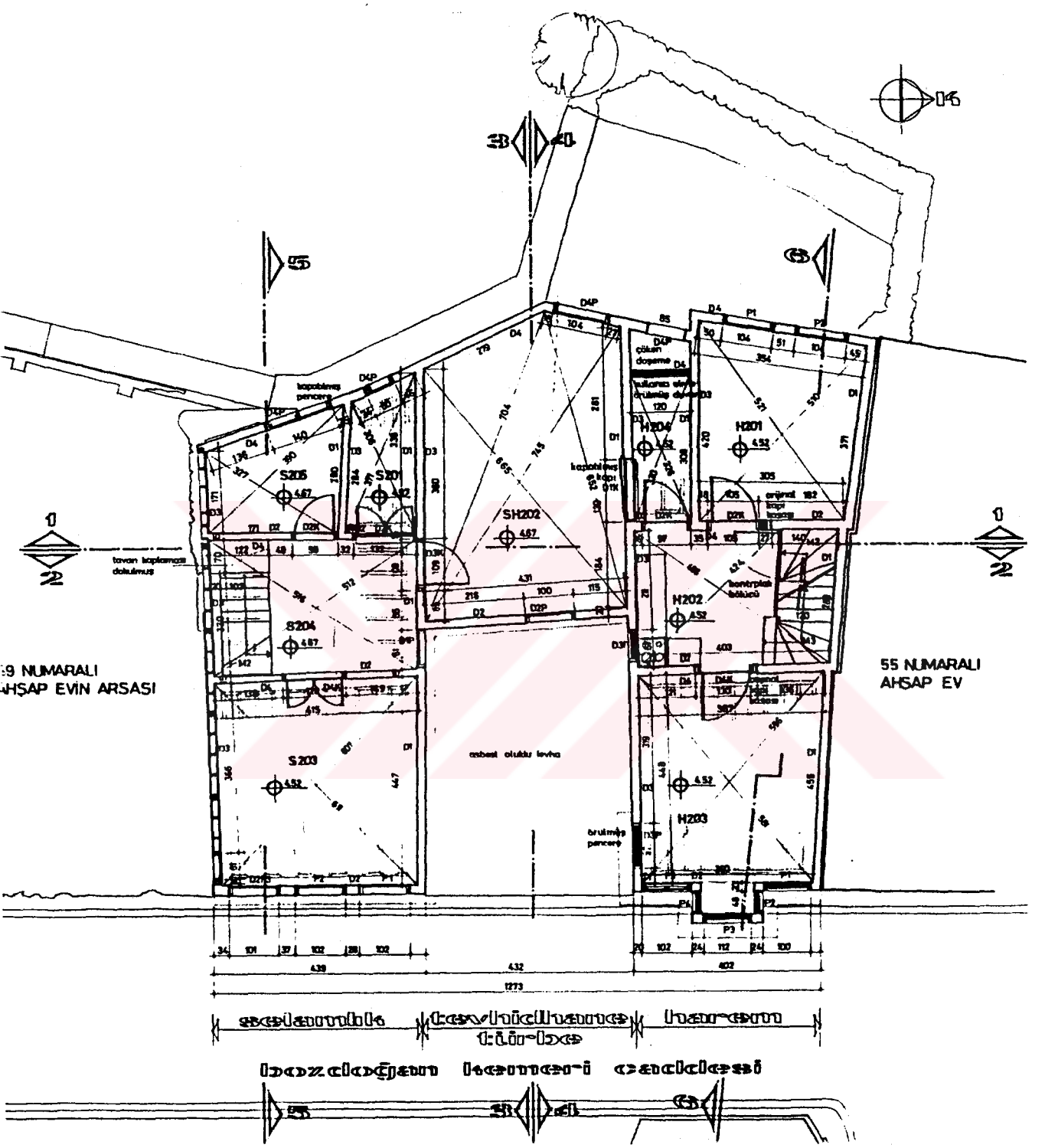

Şekil 6. Helvai Tekkesi İkinci Kat Planı (Rölöve)

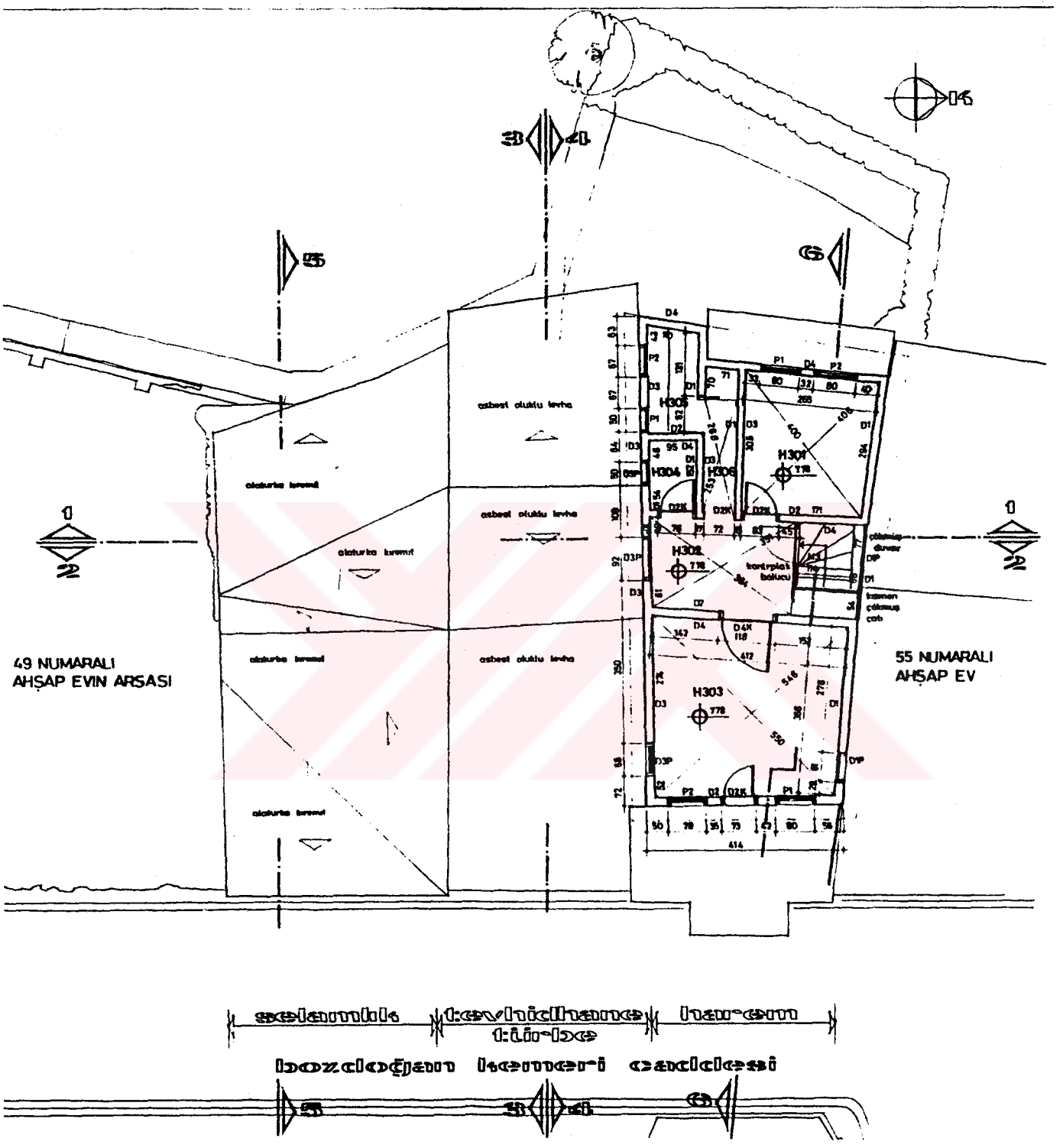

Şekil 7. Helvai Tekkesi Üçüncü Kat Planı (Rölöve)

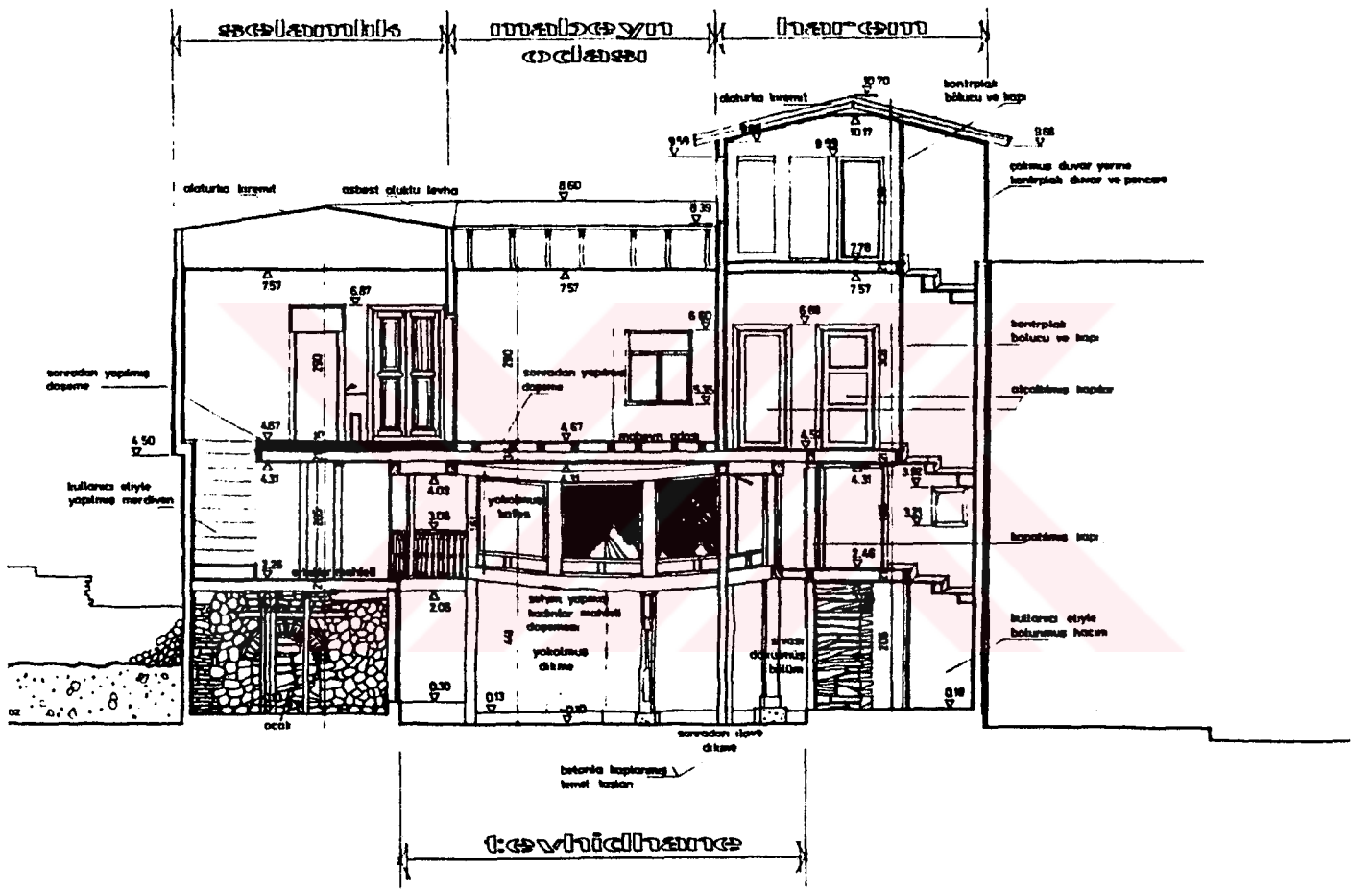

Şekil 8. Helvai Tekkesi I-I Kesiti (Rölöve)

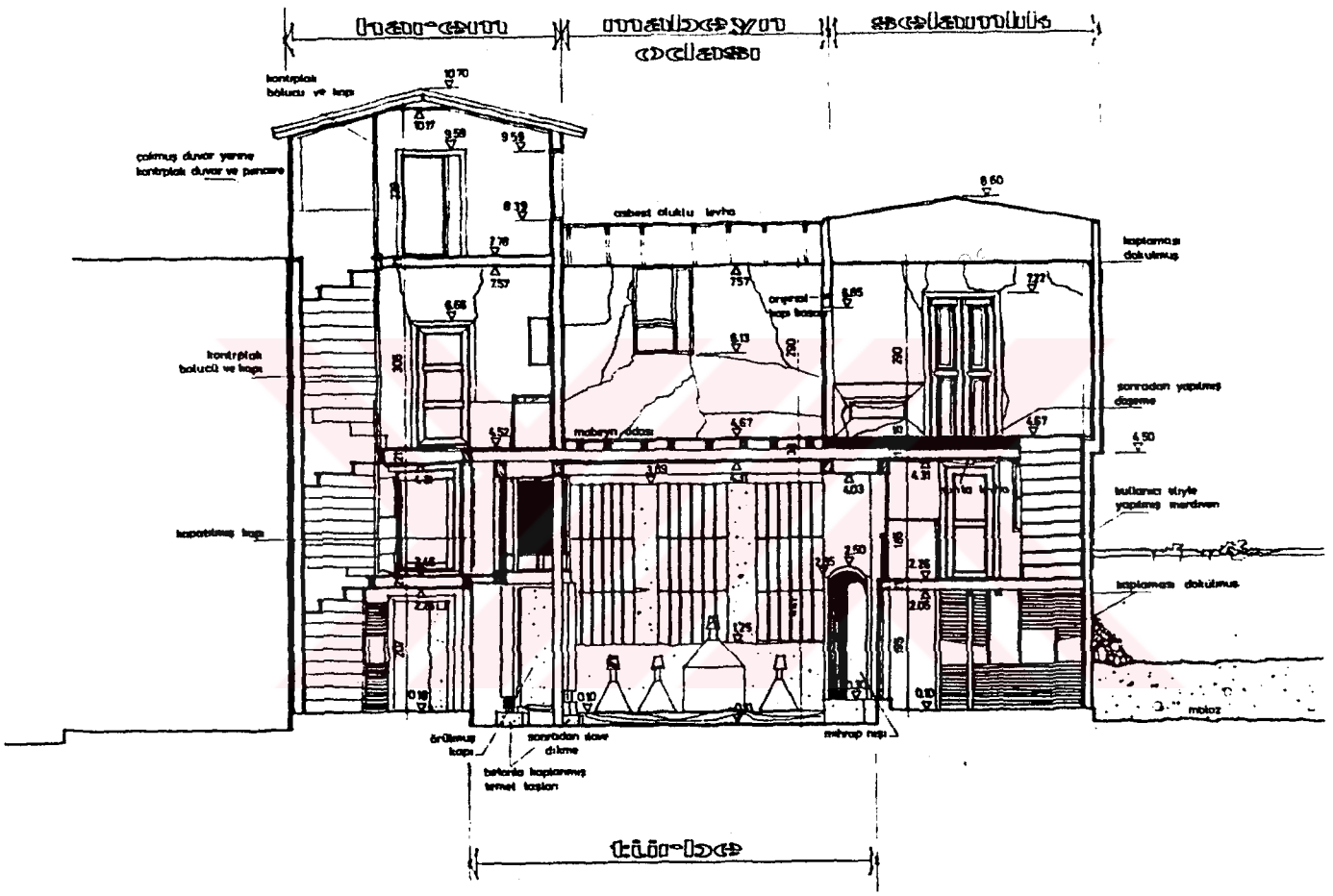

Şekil 9. Helvai Tekkesi II-II Kesiti (Rölöve)

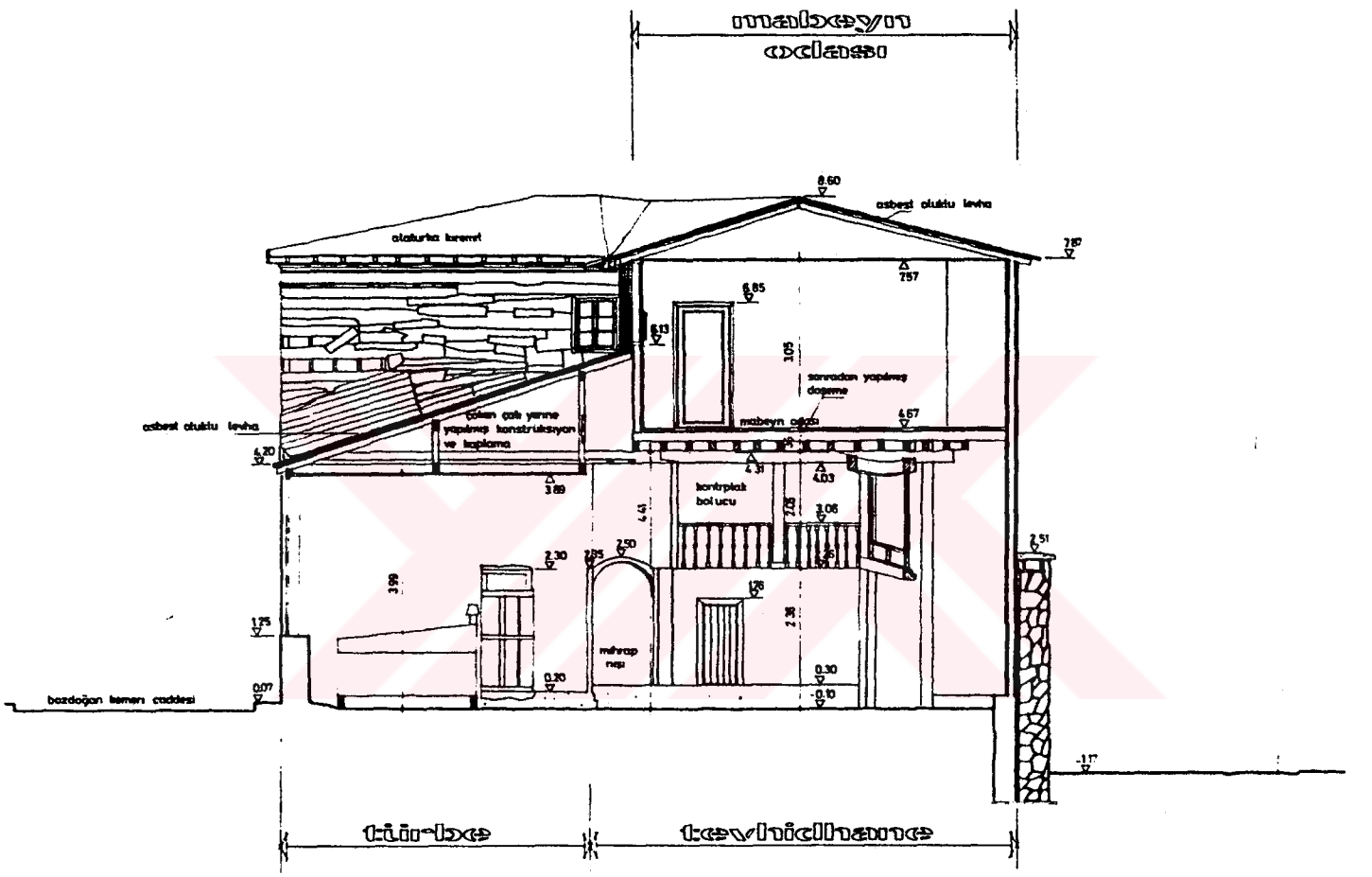

Şekil 10. Helvai Tekkesi III-III Kesiti (Rölöve)

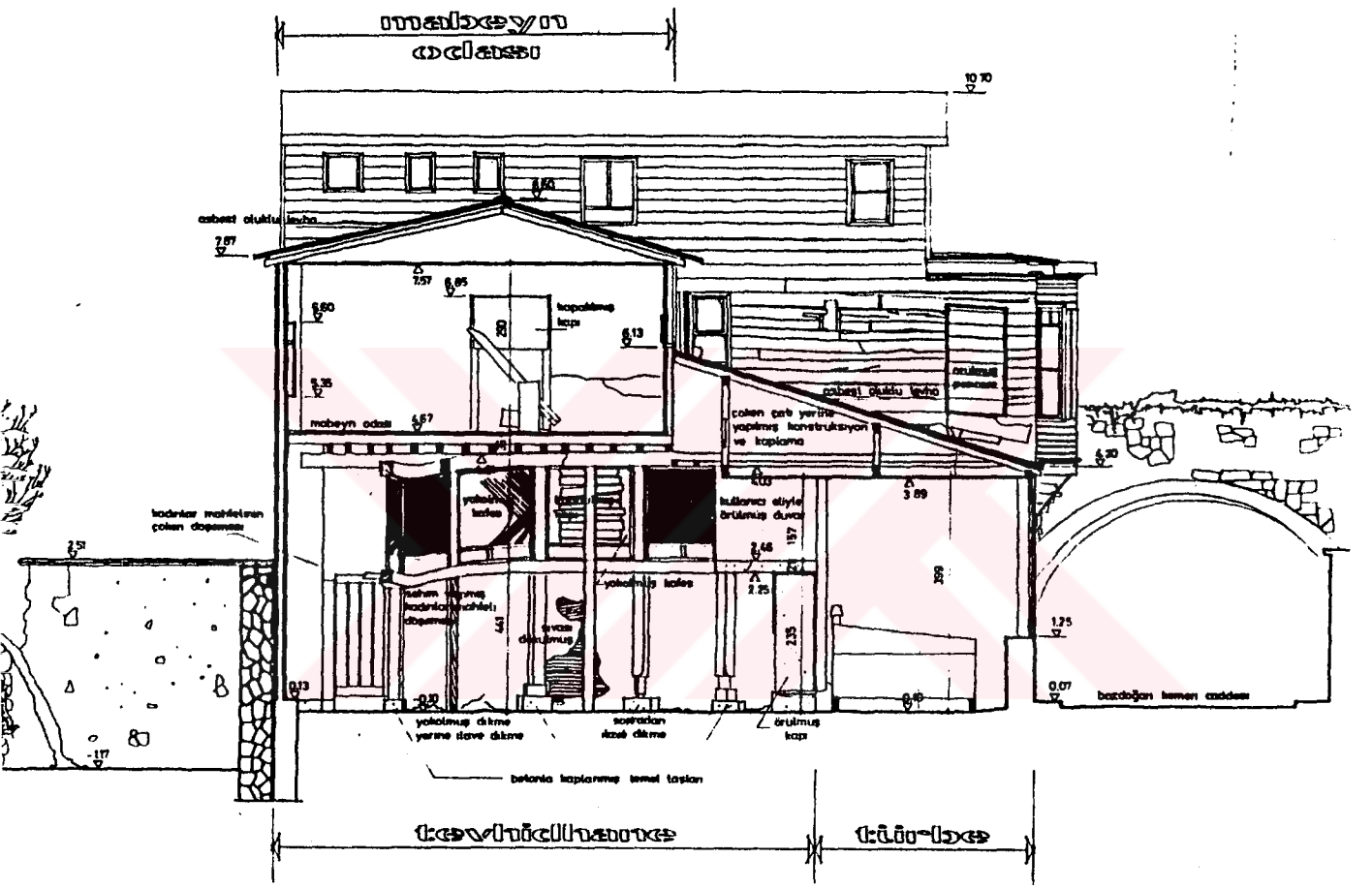
10.10
7.87
7.57
6.85
6.60
6.13
6.35
6.57
kapatılmış kapı
mabeyn odası
çatısı akıtılmış beton
çatısı akıtılmış beton
çatısı akıtılmış beton

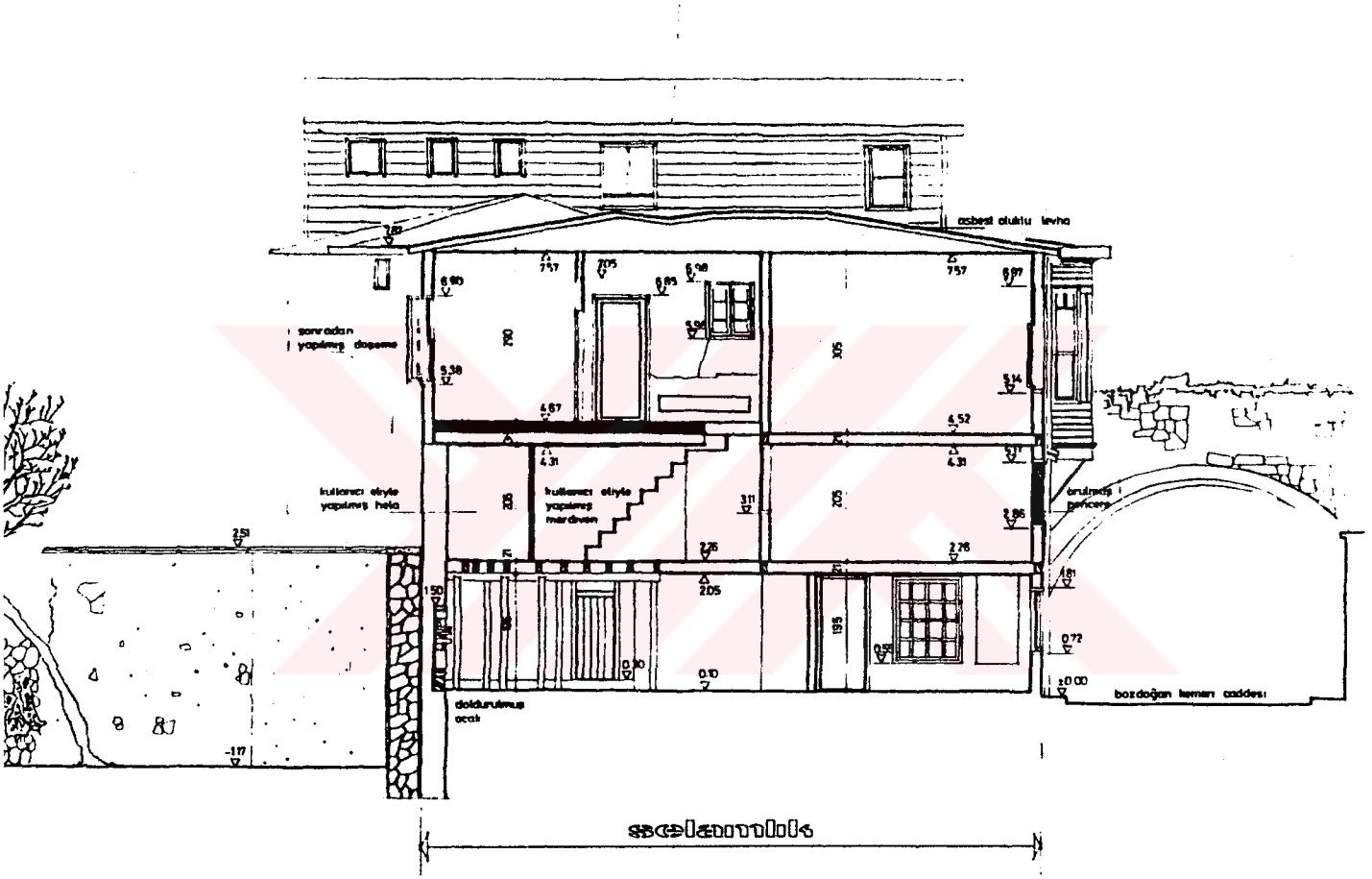

Şekil 12. Helvai Tekkesi V-V Kesiti (Rölöve)

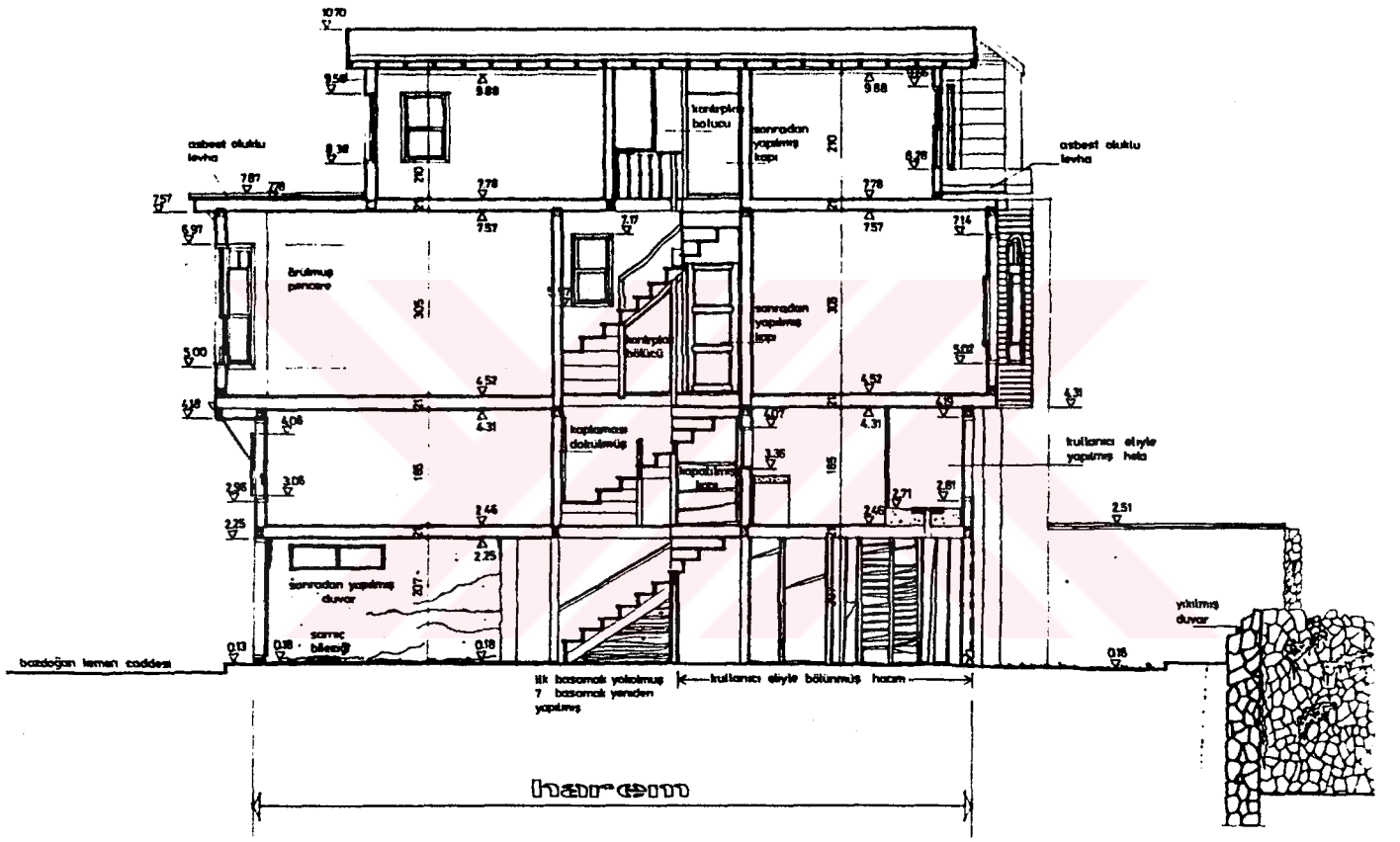

Şekil 13. Helvai Tekkesi VI-VI Kesiti (Rölöve)

Şekil 14. Helvai Tekkesi Doğu (Ön) Cephesi (Rölöve)

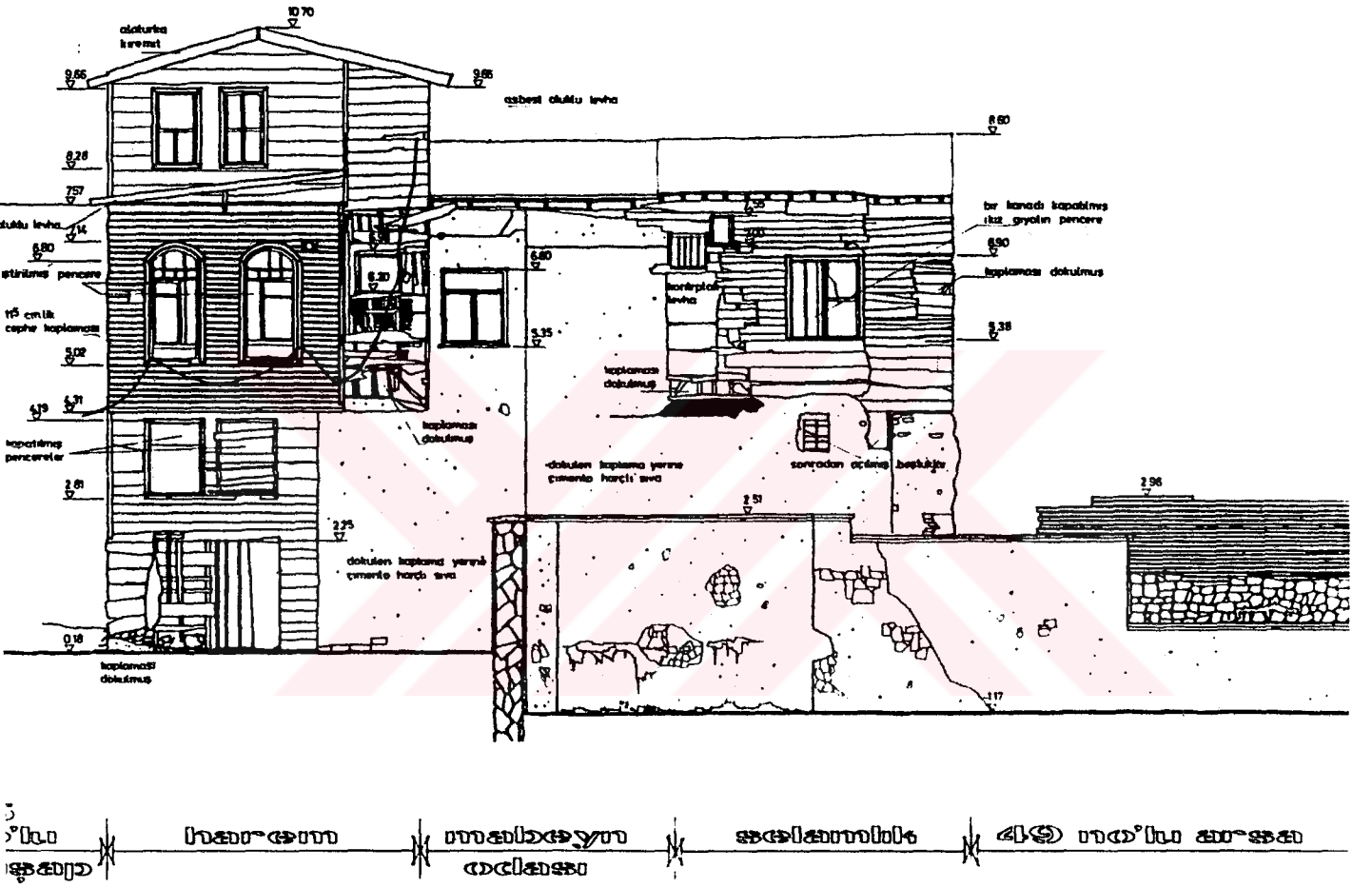

Şekil 15. Helvai Tekkesi Batı (Arka) Cephesi (Rölöve)

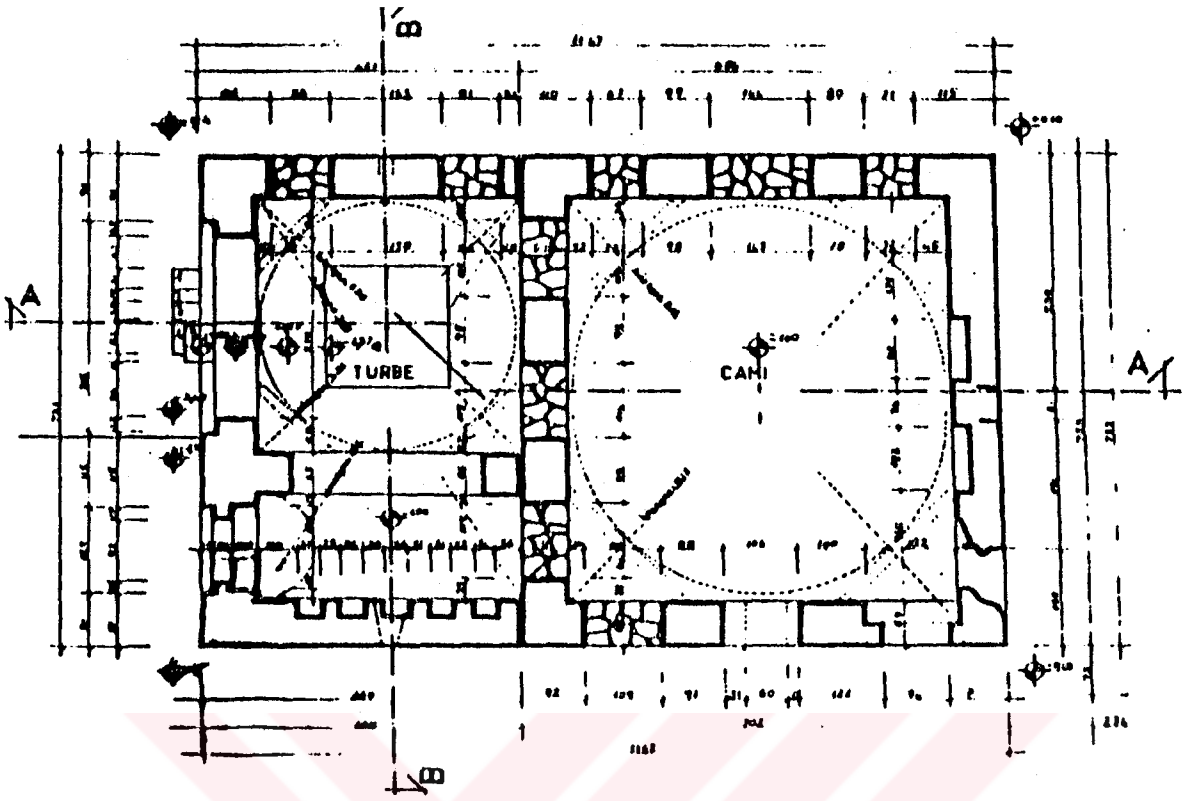

Şekil 16. Alanya-Akşabe Sultan Tekkesi

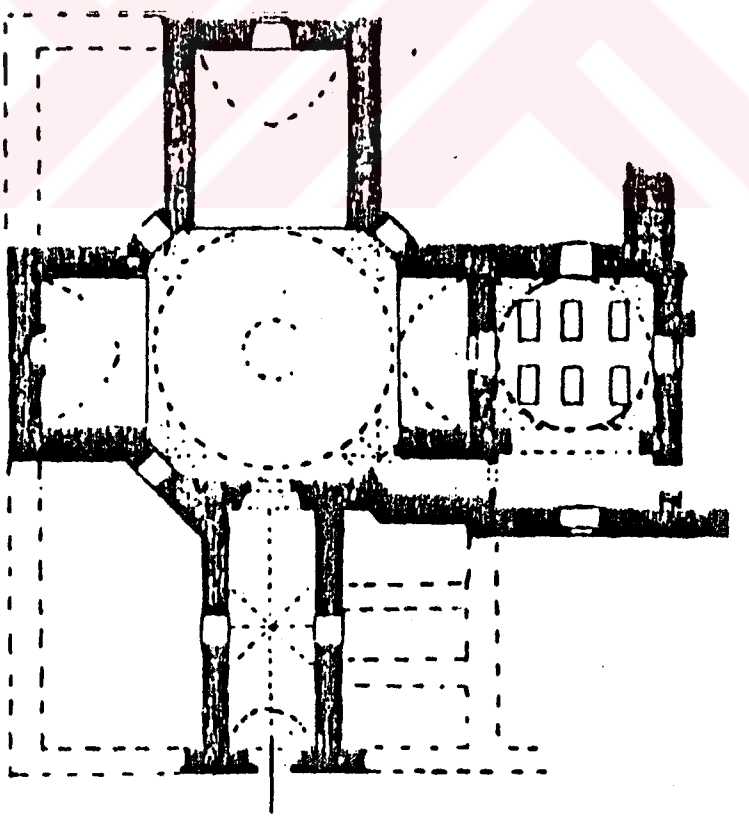

Şekil 17. Konya-Sahip Ata Hanikahı

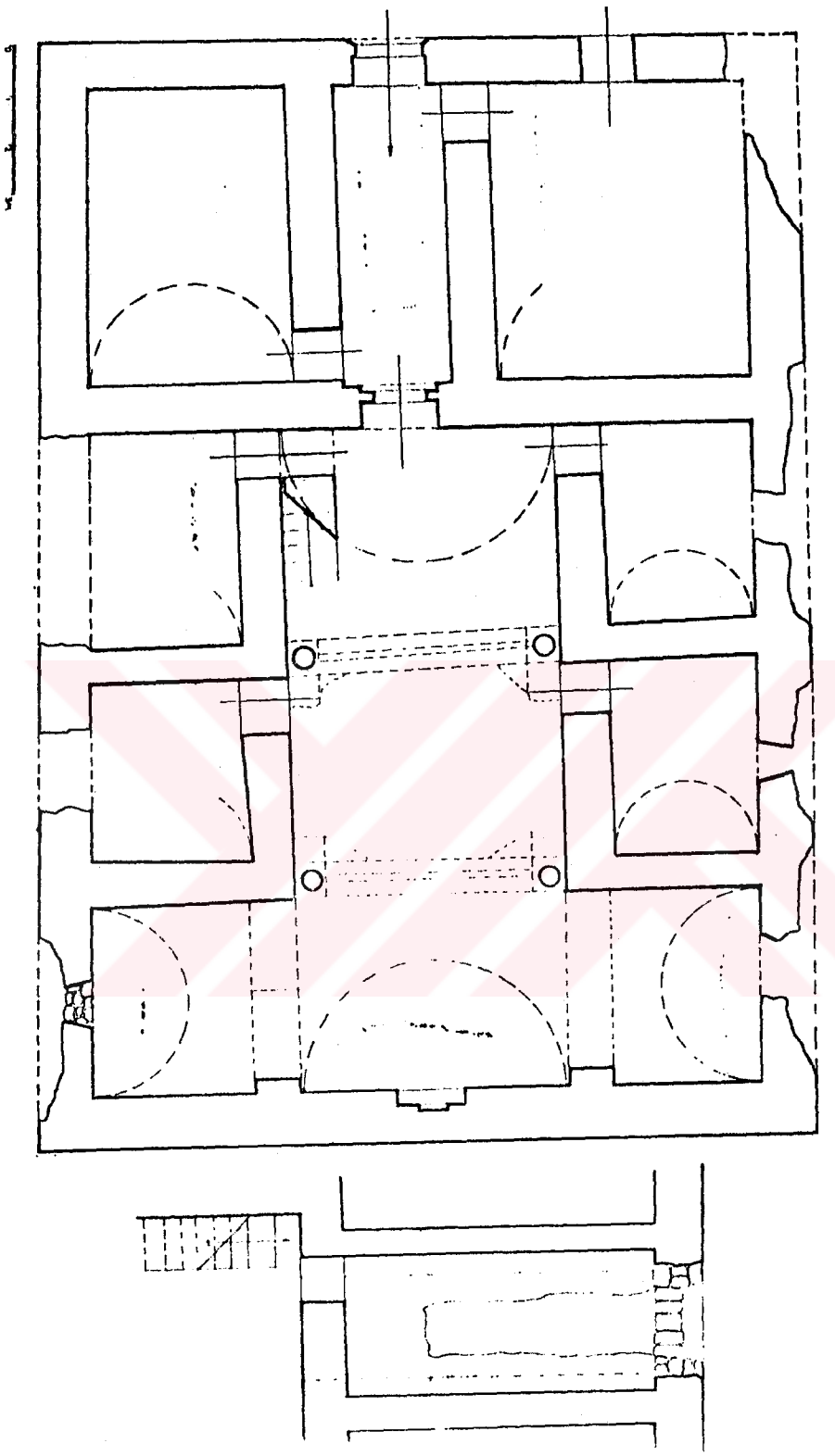

Boyalıköy hanikahı plânı (Vakıflar Arşivi)
(Sağdaki küçük klişe üst katın plânıdır).

Şekil 18. Afyonkarahisar-Boyalıköy Hanikahı

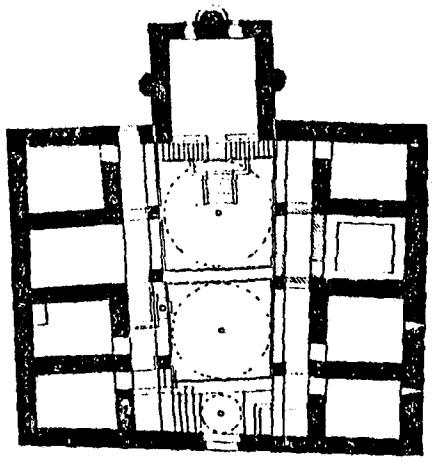

Seyyid Gâzi Tekkesi
Seyyidgâzi

Şekil 19. Seyyidgazi-Seyyid Gazi Tekkesi

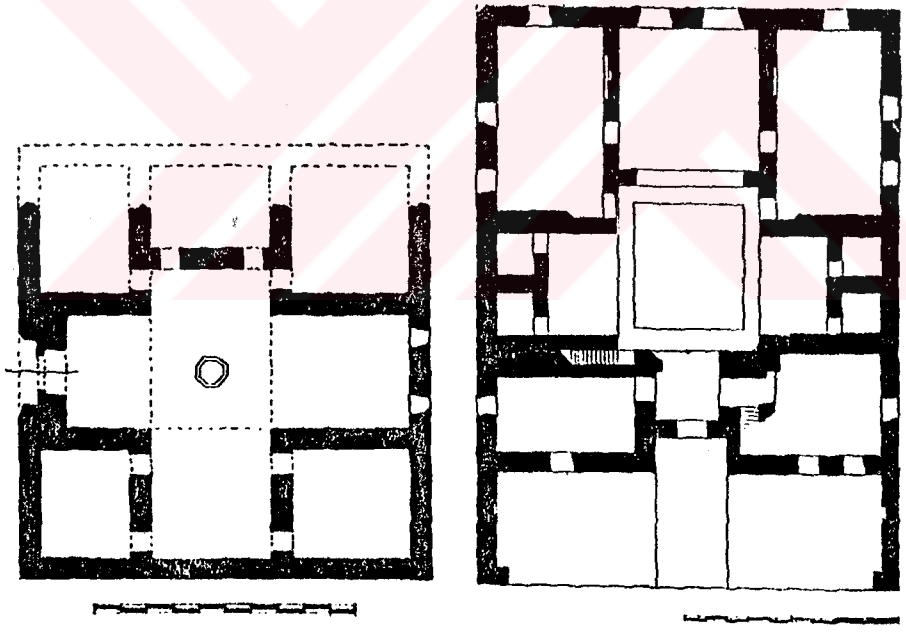

Çöreğibüyük Tekkesi
Niksar

İshak Çelebi Mevlevihanesi
Manisa

Şekil 20. Niksar-Çöreği Büyük Tekkesi

Şekil 21. Manisa-İshak Çelebi Mevlevihanesi

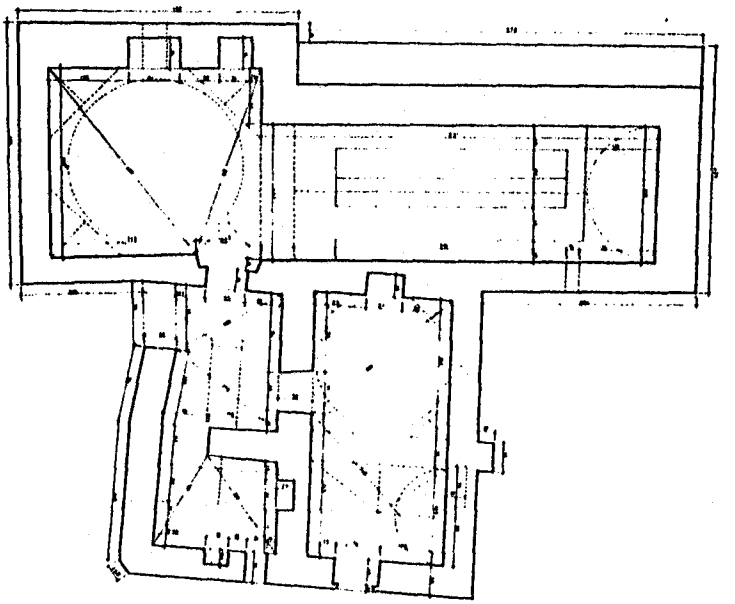

Şekil 22. Alanya-Sitti Zeynep Tekkesi

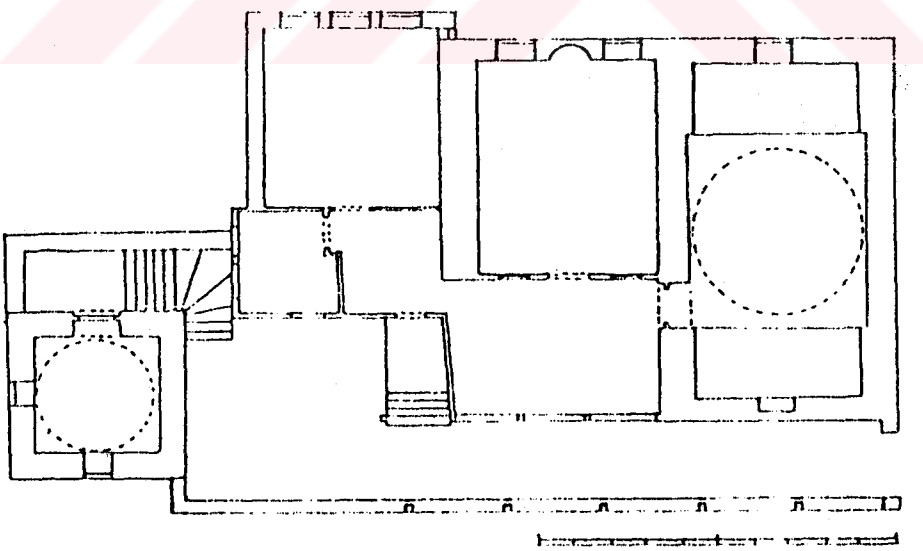

Şekil 23. Bilecik-Şeyh Edebali Tekkesi

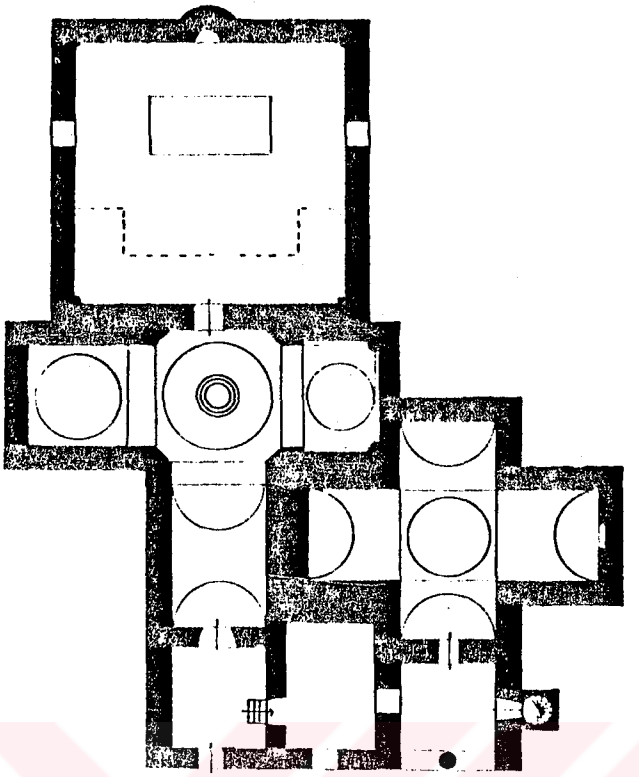

Taeschner'in makalesindeki plan
(1951 de çizildi)

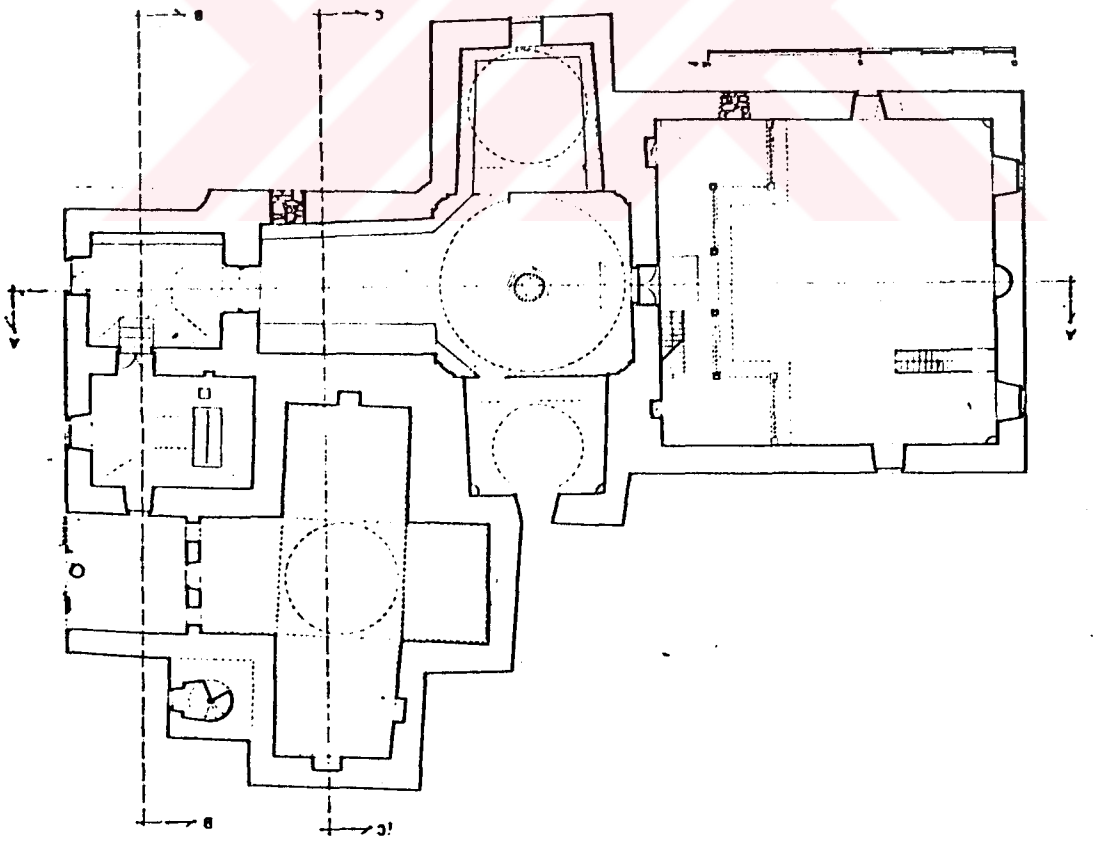

Elvan Çelebi zâviyesinin plân rölevesi

Şekil 24. Çorum-Mecidözü-Aşık Paşa Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi

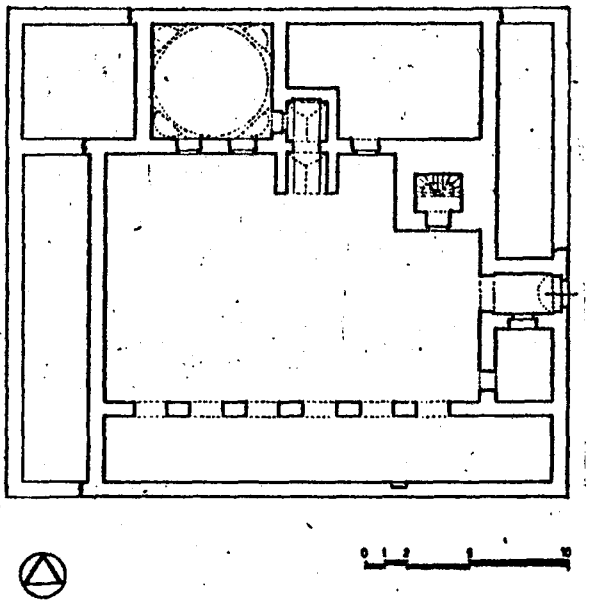

Hasankeyf, İmam Abdullah Zâviyesi planı.

Şekil 25. Hasankeyf-İmam Abdullah Zaviyesi

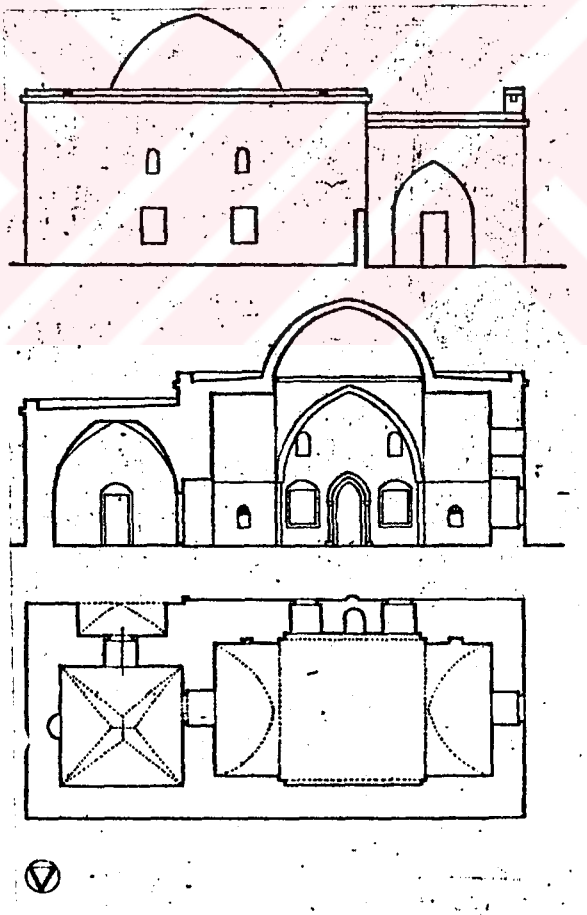

Mardin, Cihangir Bey Zâviyesi plan, kesit ve görünüşü.

Şekil 26. Mardin-Cihangir Bey Zaviyesi

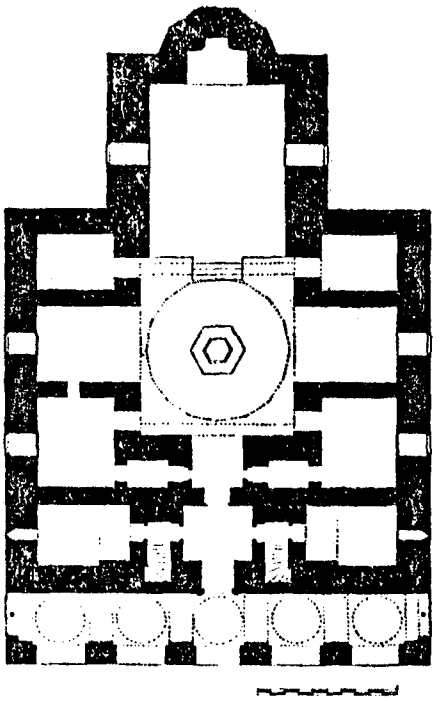

Hüdavendigâr İmareti
Bursa

Şekil 27. Bursa-Hüdavendigar İmareti

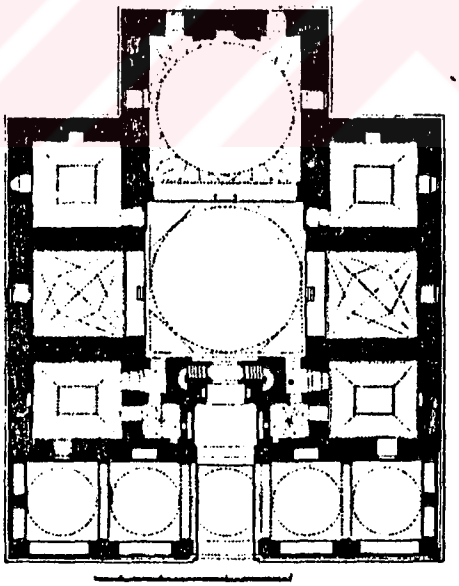

I. Bayazıd İmareti
Bursa

Şekil 28. Bursa-I.Bayazıd İmareti

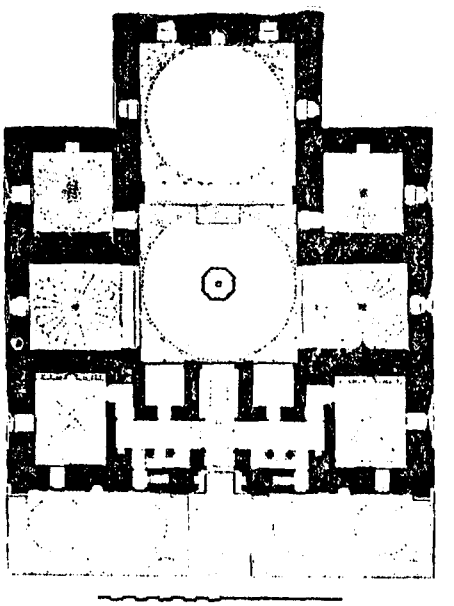

Yeşil İmaret
Bursa

Şekil 29. Bursa-Yeşil İmareti

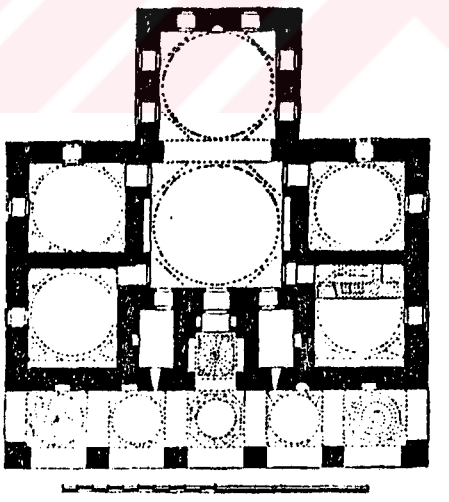

Bayazıd Paşa İmareti
Amasya

Şekil 30. Amasya-Bayazıd Paşa İmareti

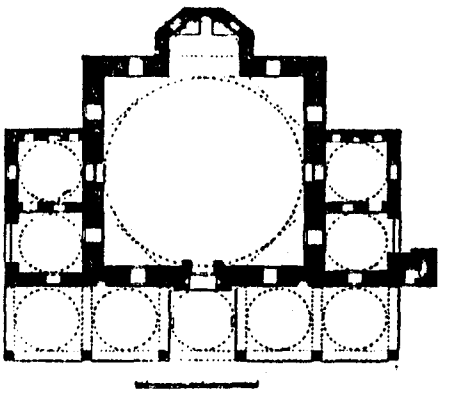

Davud Paşa Camii
İstanbul

Şekil 31. İstanbul-Davud Paşa Camisi

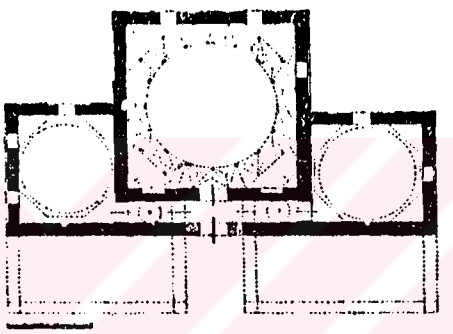

Seyyid Mehmed Dede Zâviyesi
Yenişehir

Şekil 32. Yenişehir-Seyyid Mehmed Dede Zaviyesi

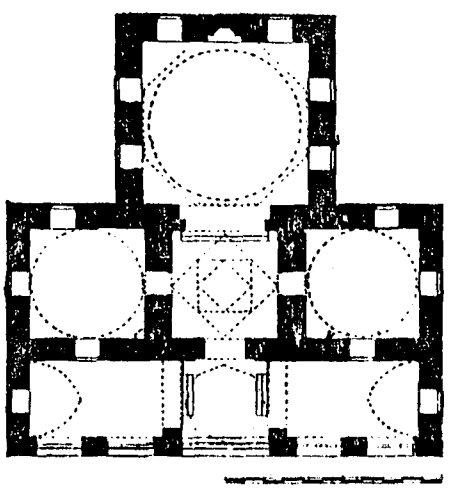

Firuz Bey İmareti
Milâs

Şekil 33. Milas-Firuz Bey İmareti

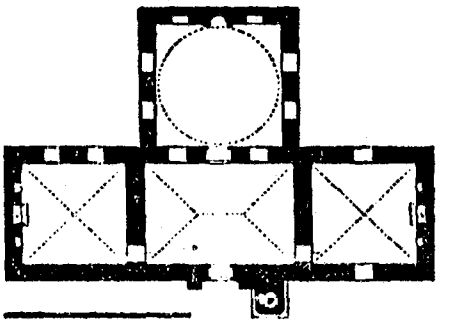

Yukarı Cami
Kurşunlu

Şekil 34. Kurşunlu-Yukarı Cami

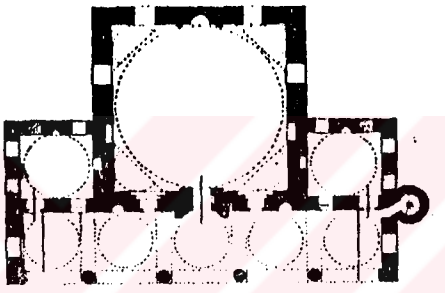

İmaret Camii
Eğnecik

Şekil 35. Eğnecik-İmaret Cami

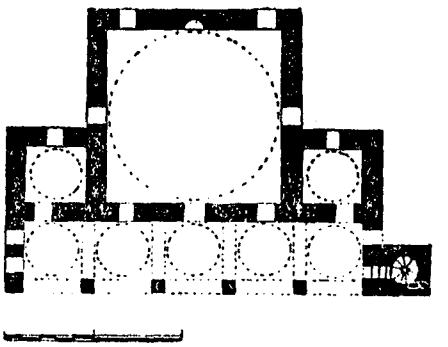

Uzun Hasan Camii
Fethiye - Malatya

Şekil 36. Fethiye-Uzun Hasan Cami

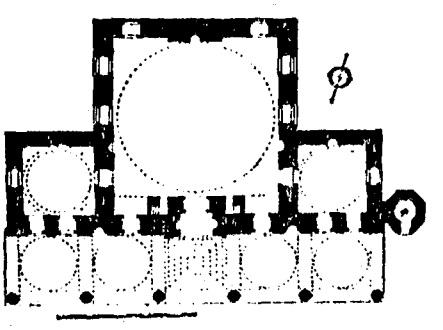

Hatuniye Camii
Tokat

Şekil 37. Tokat-Hatuniye Cami

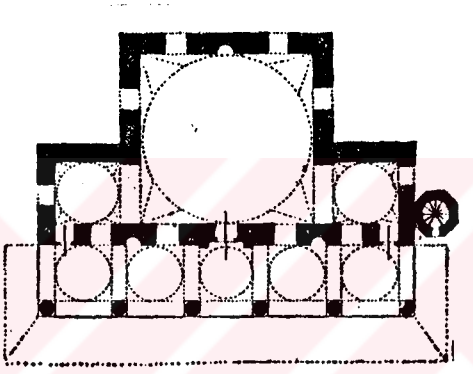

Büyük İmaret
Trabzon

Şekil 38. Trabzon-Büyük İmaret

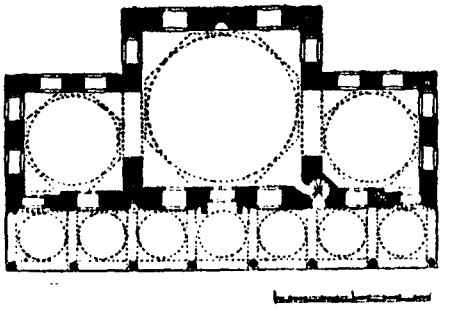

Süleymaniye İmareti
Rodos

Şekil 39. Rodos-Süleymaniye İmareti

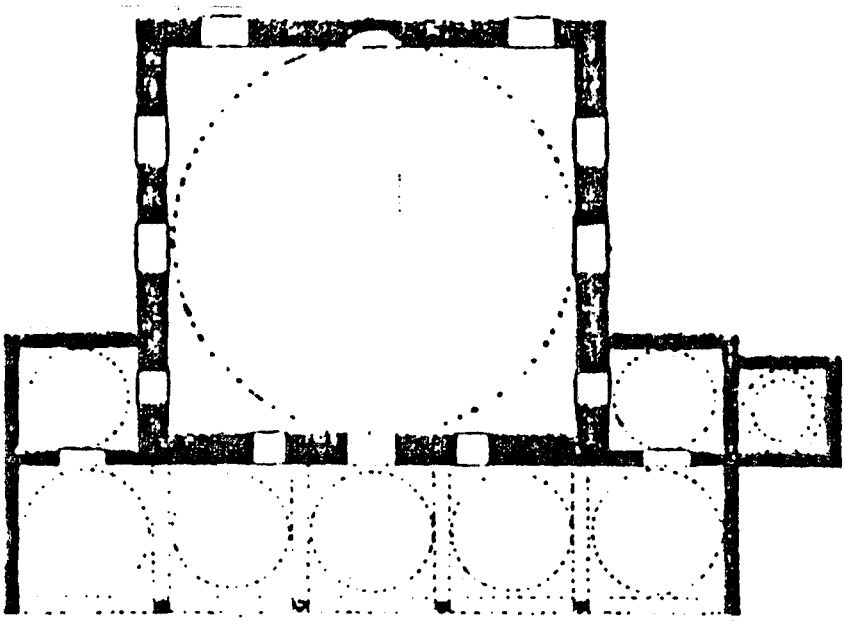

Şekil 40. Halep-Hüsreviye Cami

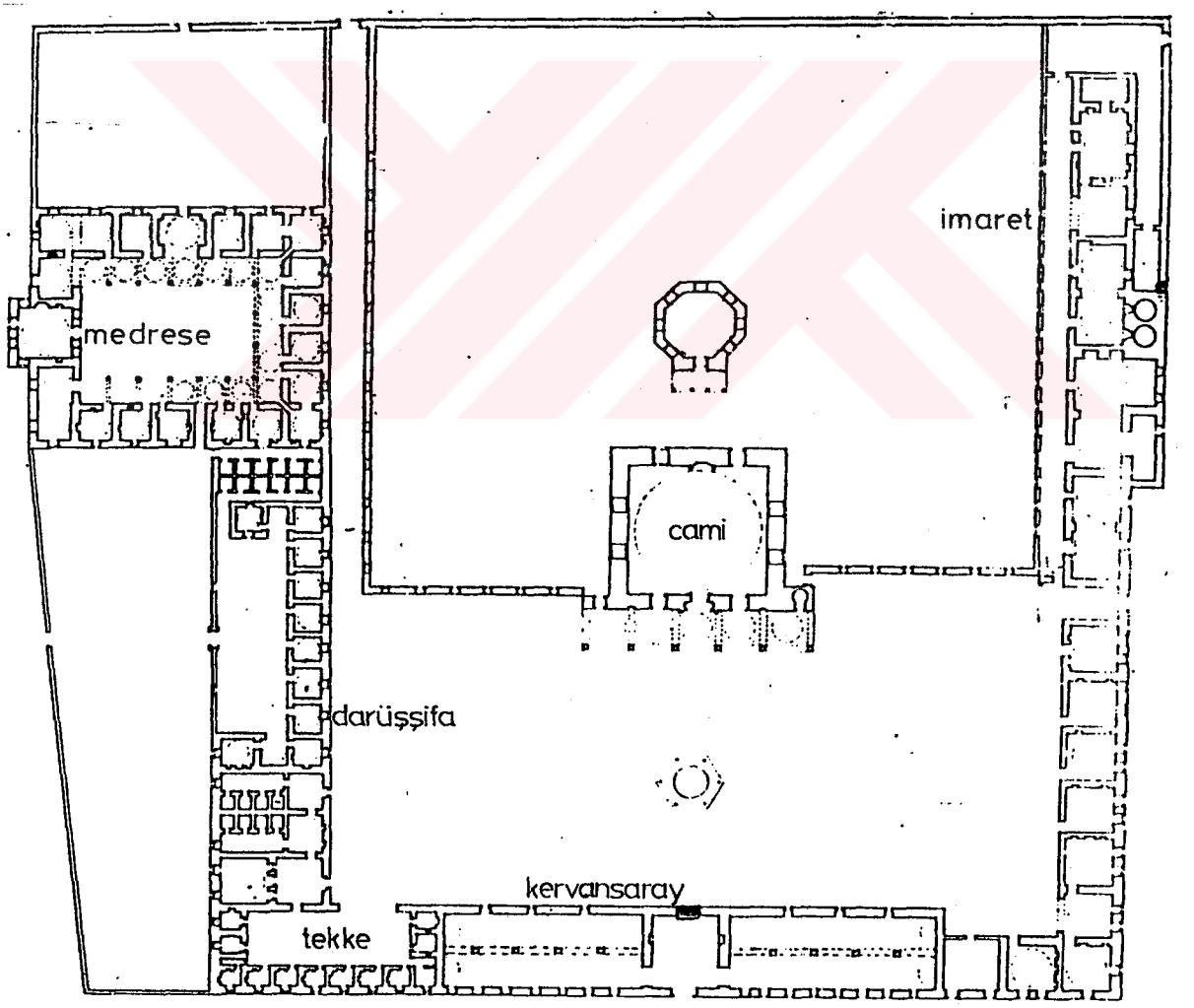

Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Vaziyet planı (Sözen)

Şekil 41. Gebze-Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Tekkesi

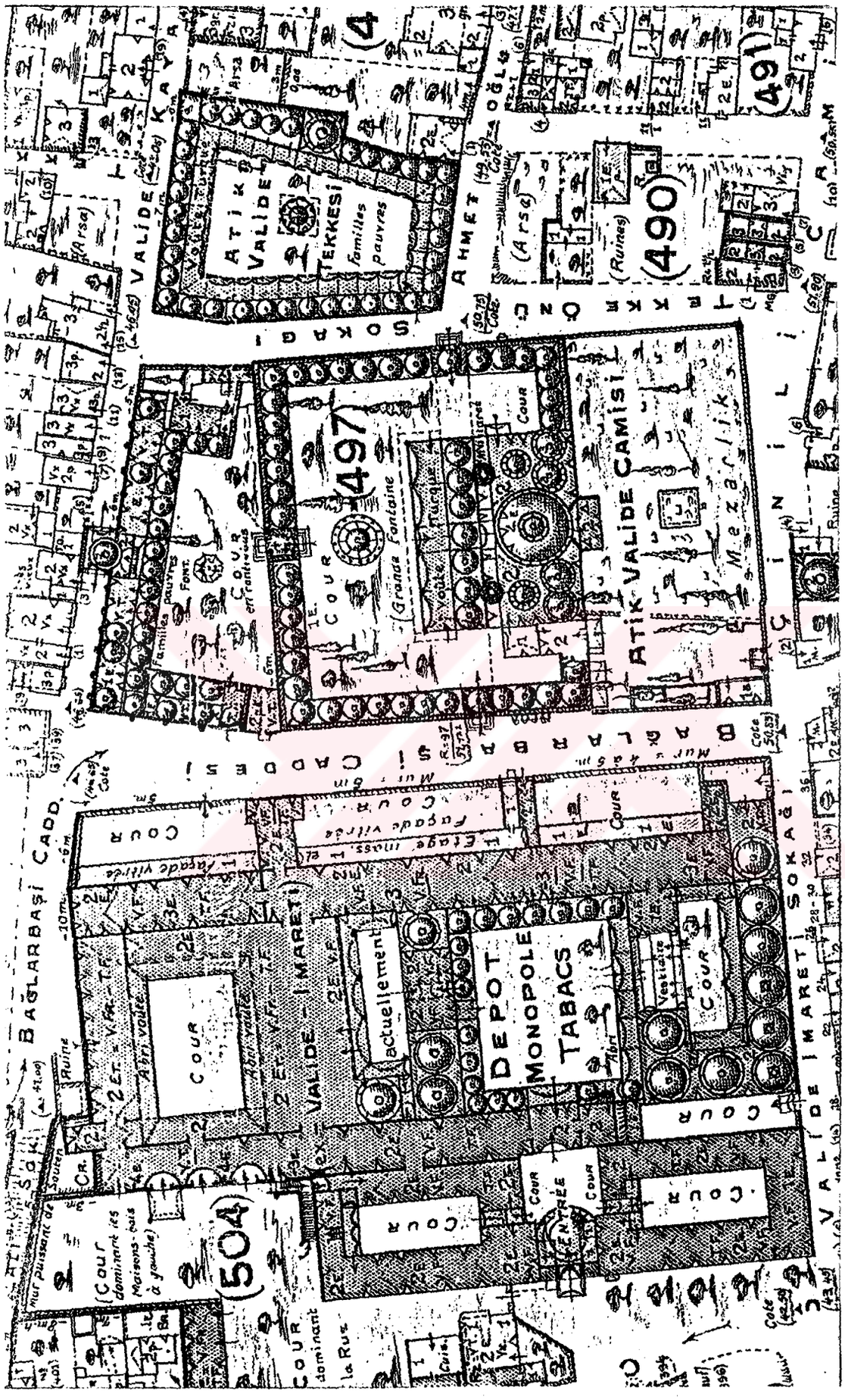

Şekil 42. Üsküdar-Atik Valide Külliyesi Tekkesi

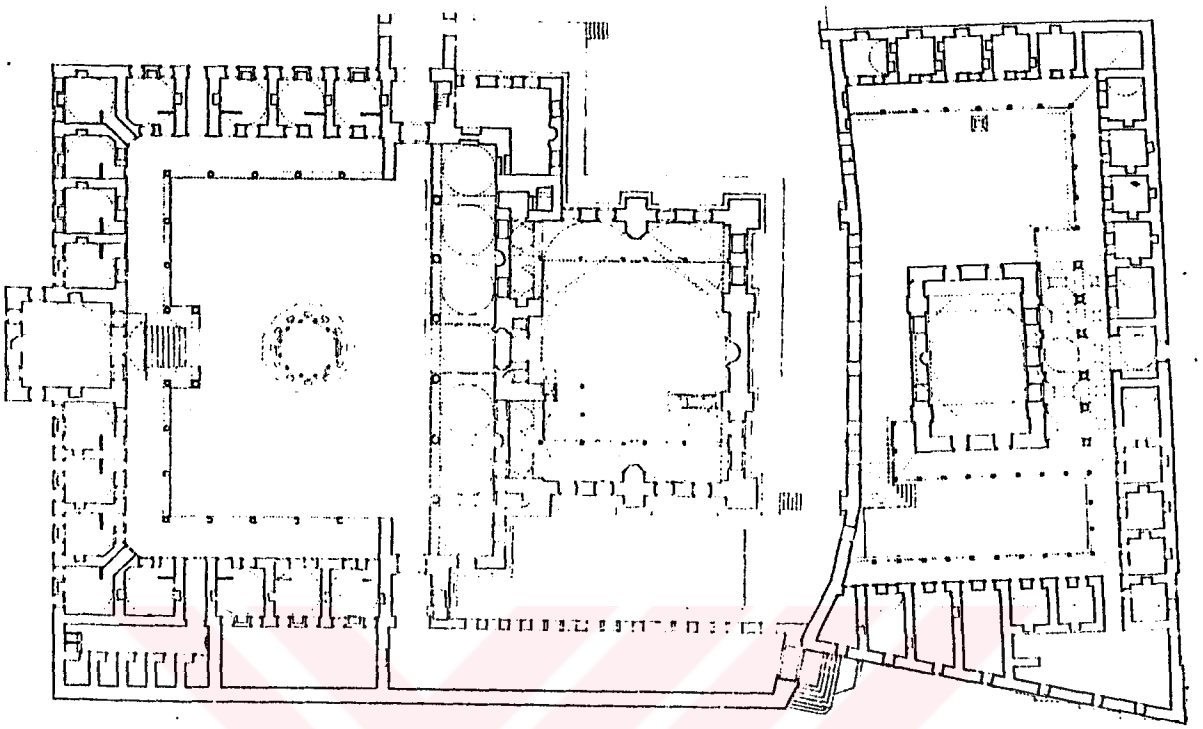

Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi. Plan.

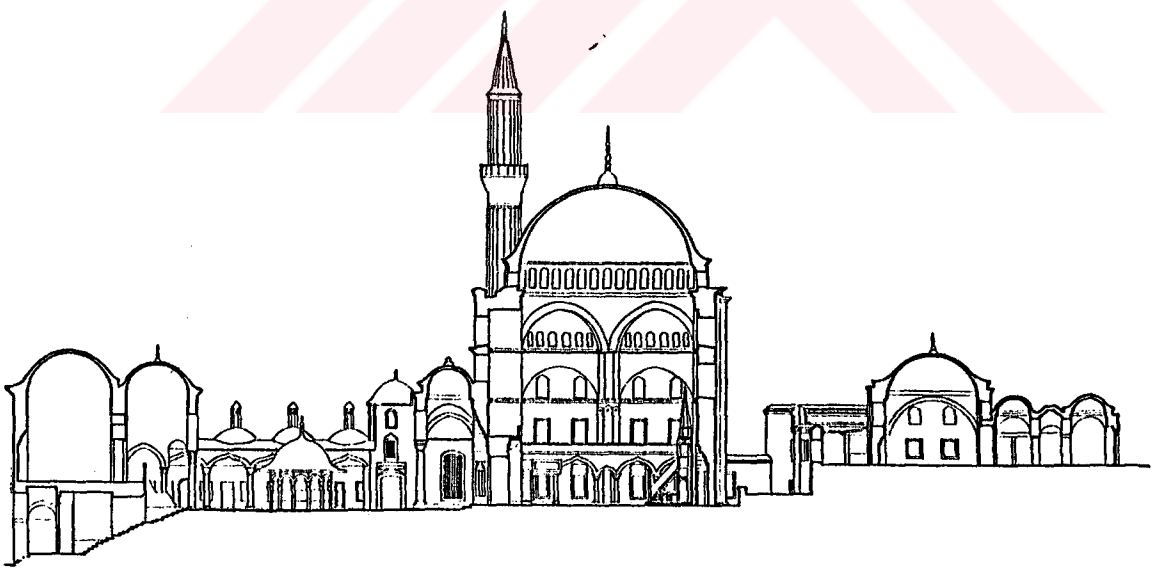

Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi. Kesit

Şekil 43. Kadırga-Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi Tekkesi

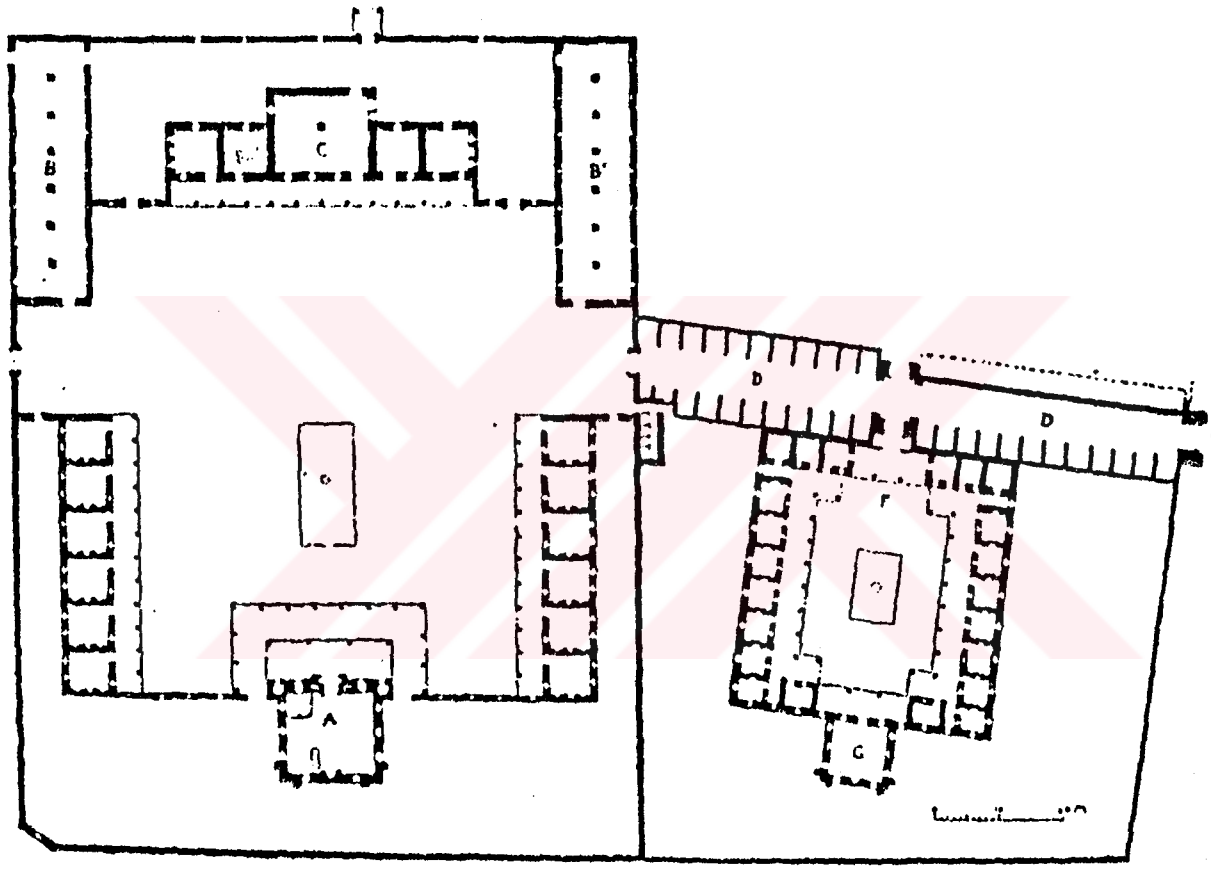

Şekil 44. Şam-Süleymaniye ve Selimiye Tekkeleri

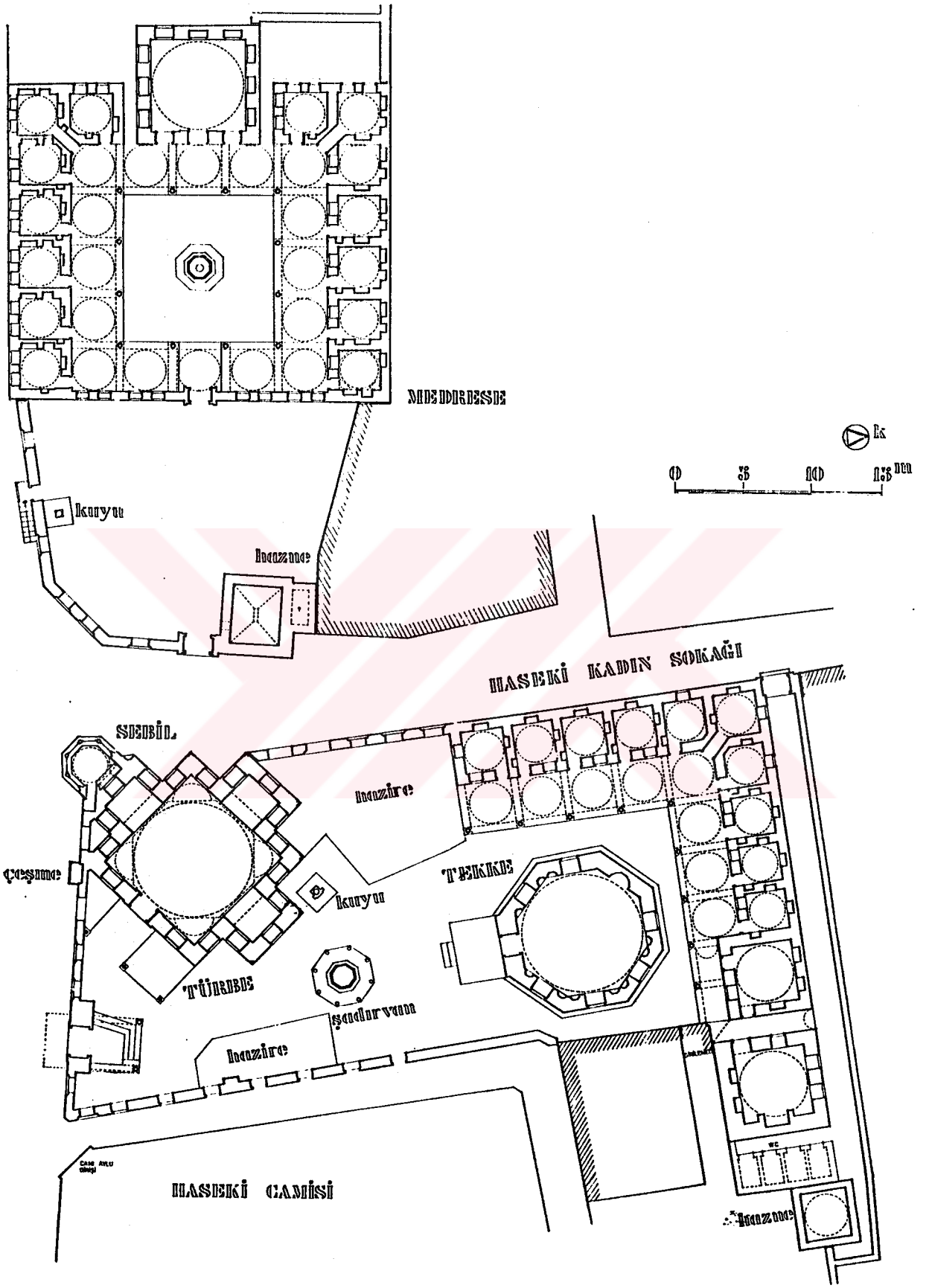

Şekil 45. Haseki-Bayrampaşa Külliyesi Tekkesi

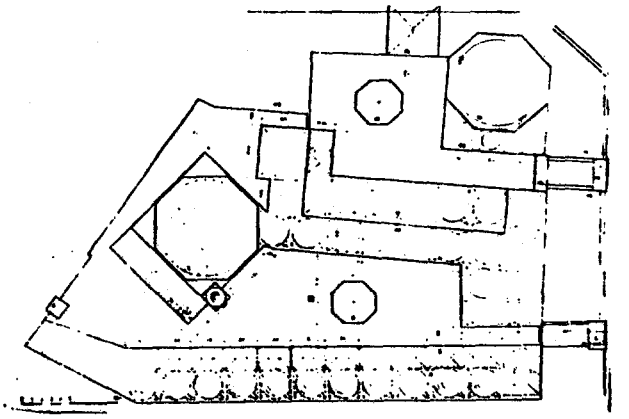

İstanbul/Divanyolu Çorlulu Ali Paşa Külliyesi
Vaziyet planı

Şekil 46. Divanyolu-Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Tekkesi

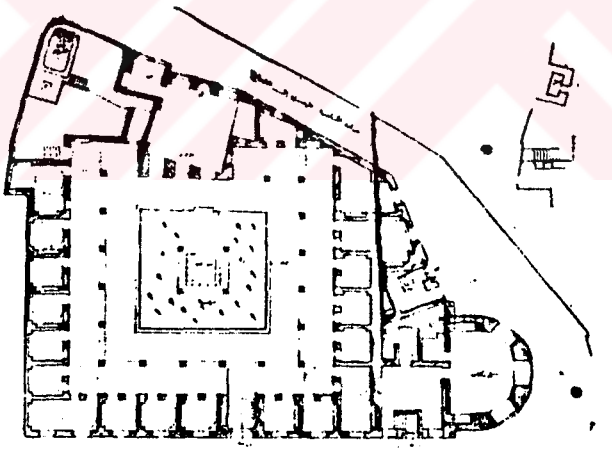

Kahire/Habbaniye I. Mahmut Tekke ve Sebili
planı (Pacha)

Şekil 47. Kahire-I.Mahmut Tekkesi

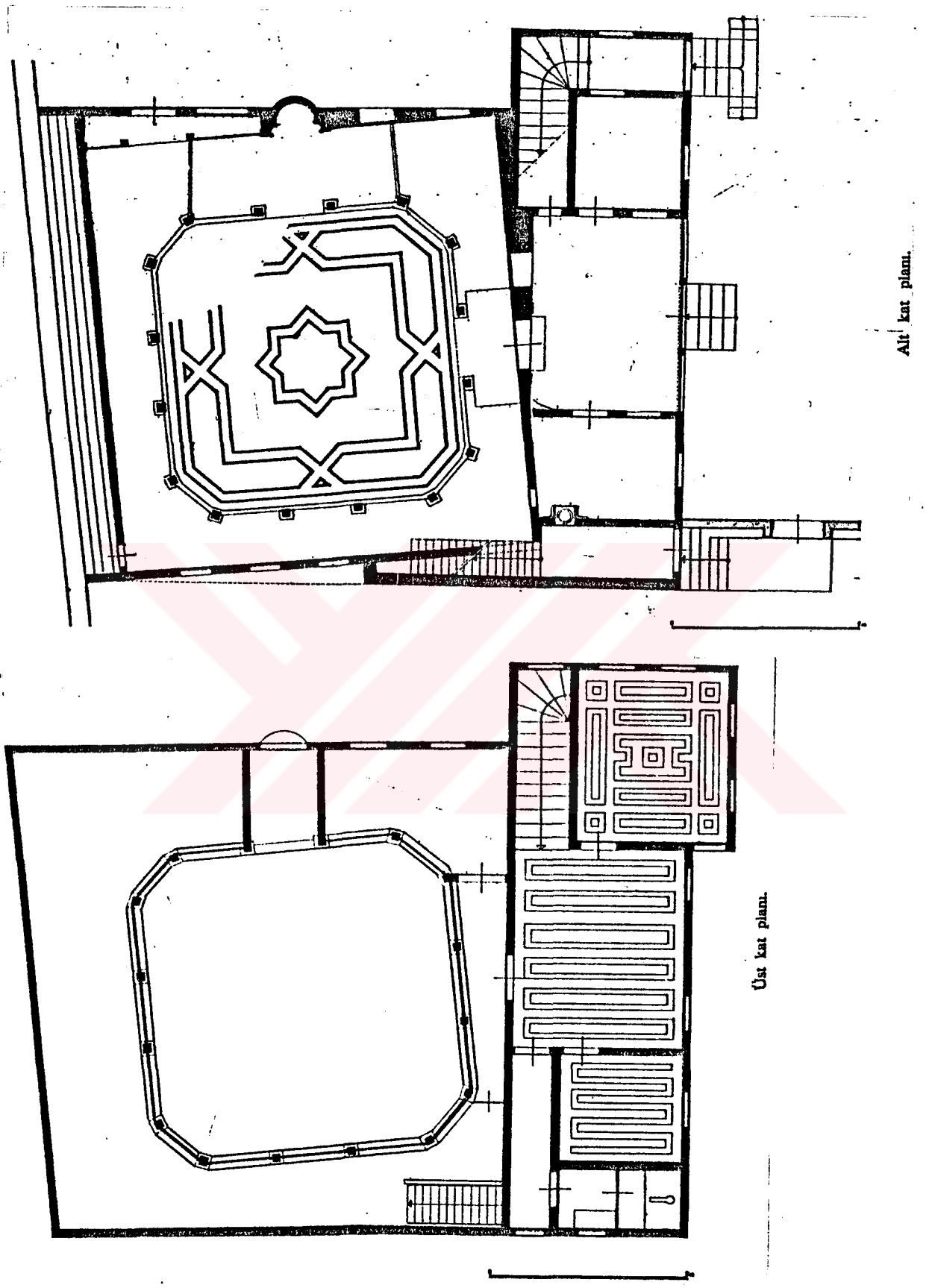

Şekil 48. Hasırîzade Tekkesi Kat Planları

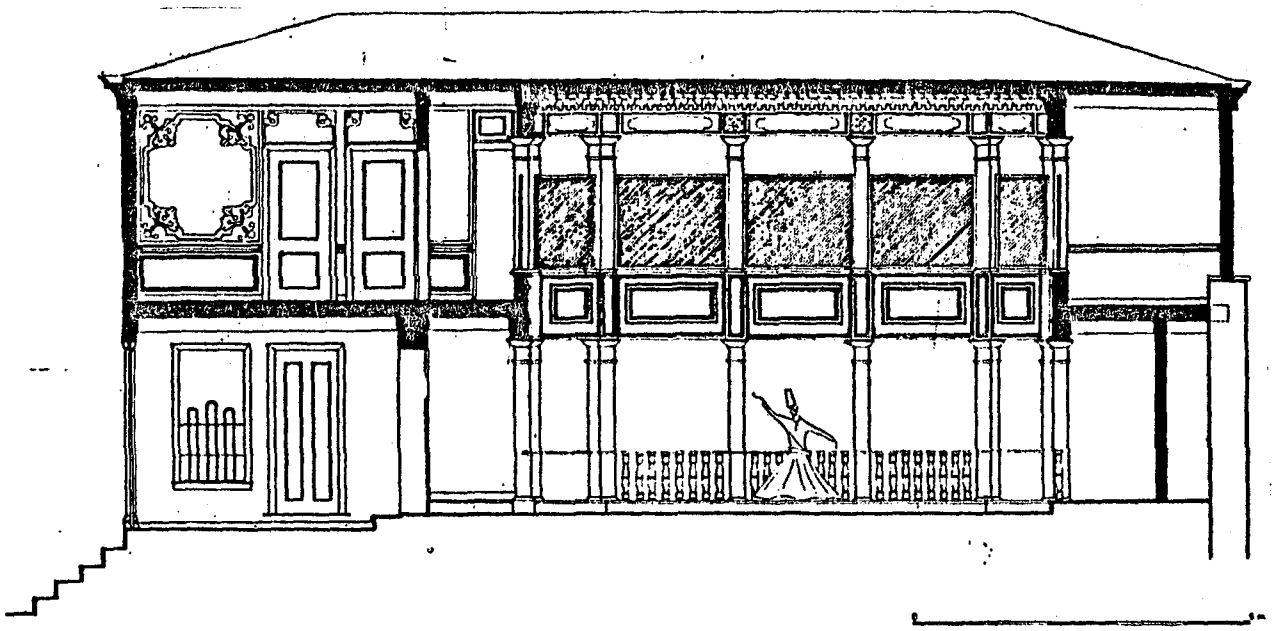

Kesit.

Giriş (Batı) Cephesi.

Şekil 49. Hasırîzade Tekkesi Kesitleri ve Giriş Cephesi

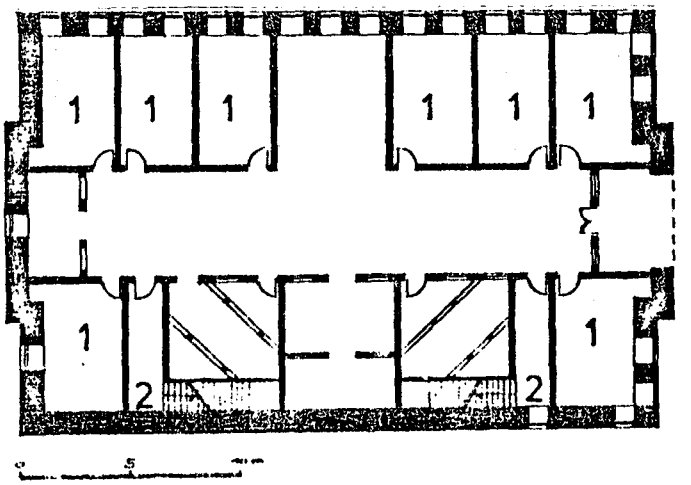

İstanbul Galata Mevlevîhanesi
Bodrum Kat planı

1.Dervîş Hücreleri
2.Semâhane'ye çıkan merdiven

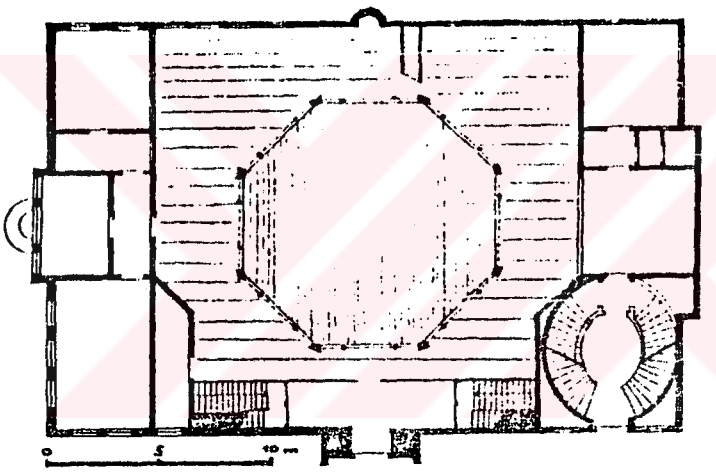

Galata
Mevlevîhanesi
"Semâhane"

Alt kat planı

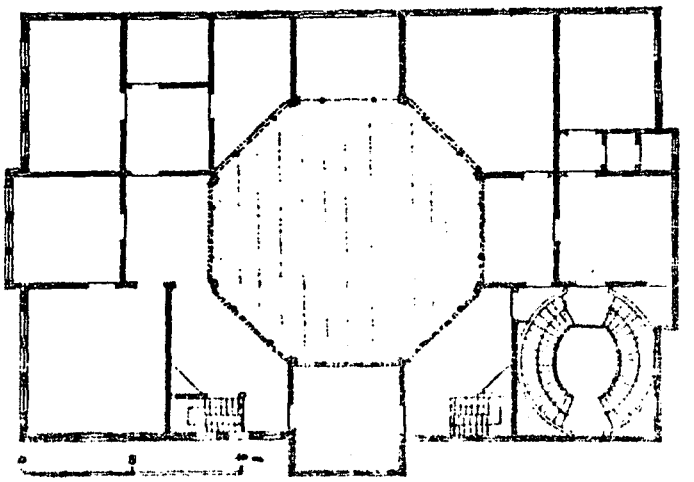

Üst kat planı

Şekil 50. Galata Mevlevihanesi Kat Planları

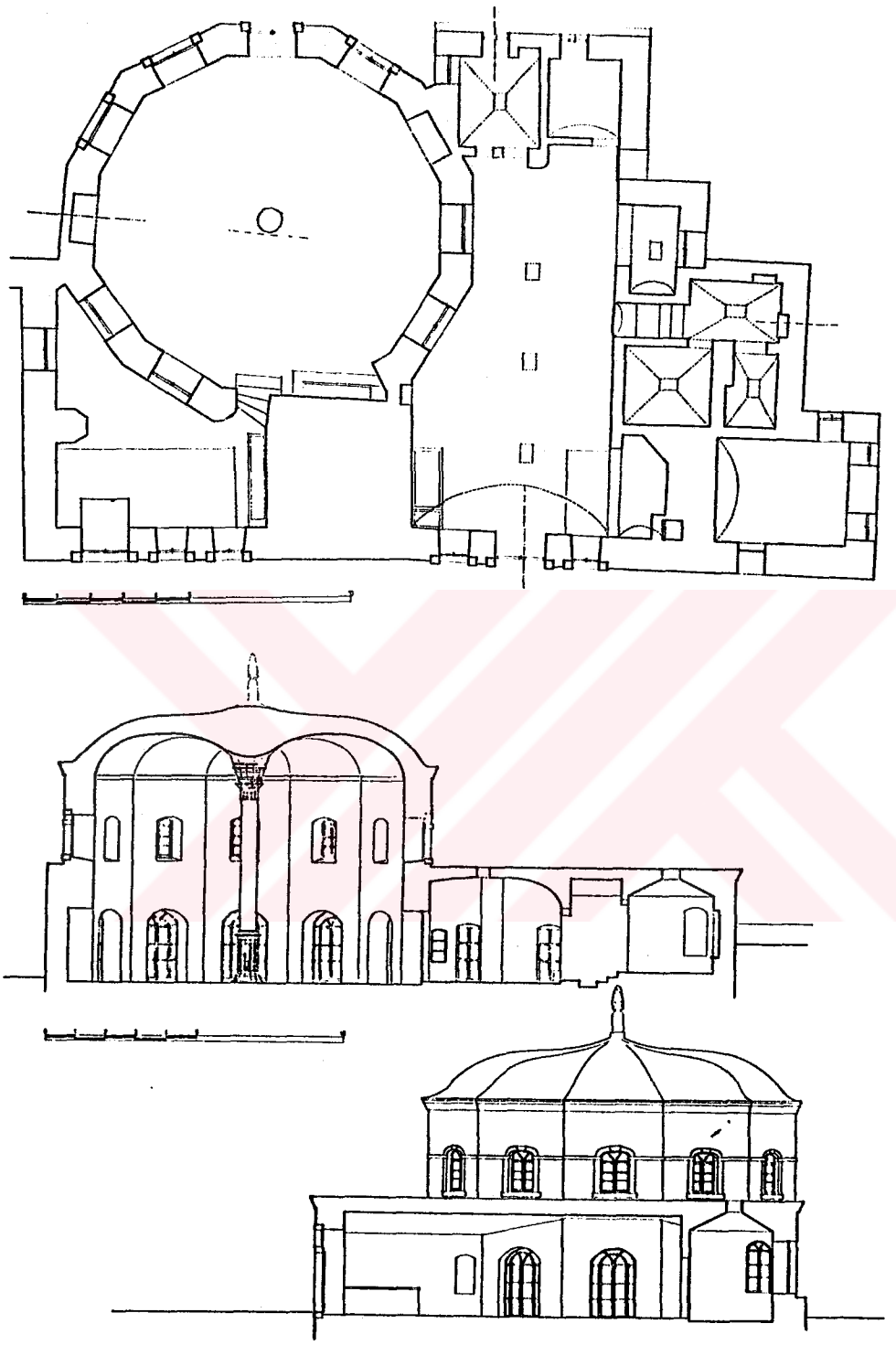

Şekil 51. Merdivenköyü-Şahkulu Tekkesi

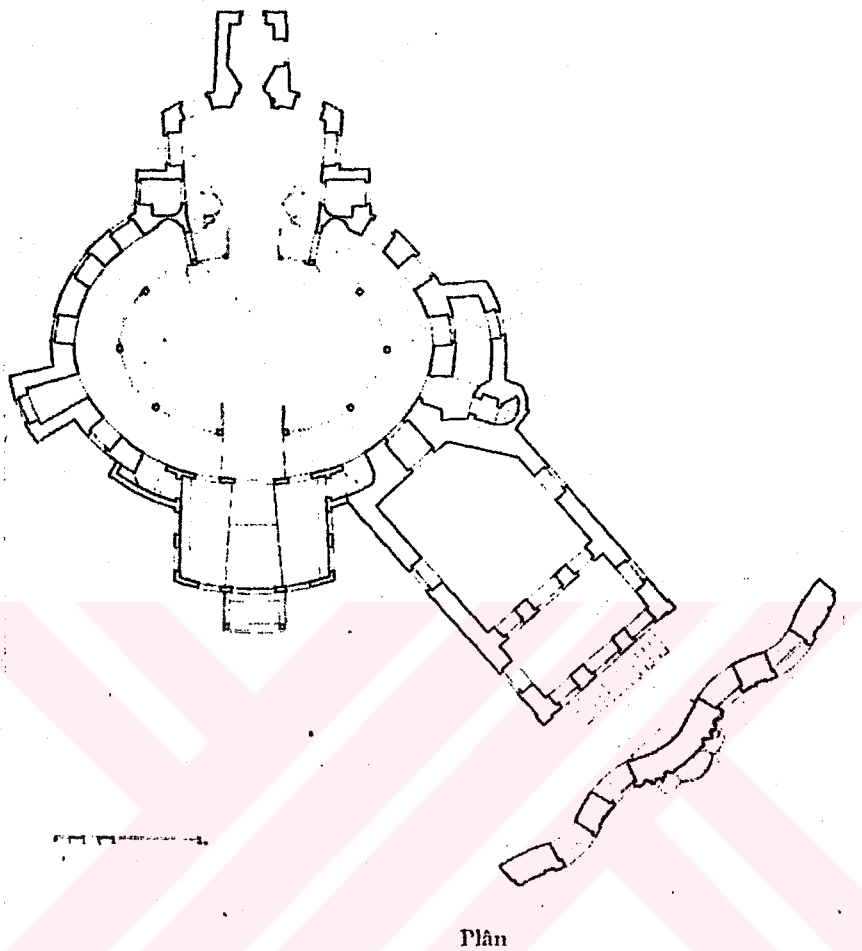

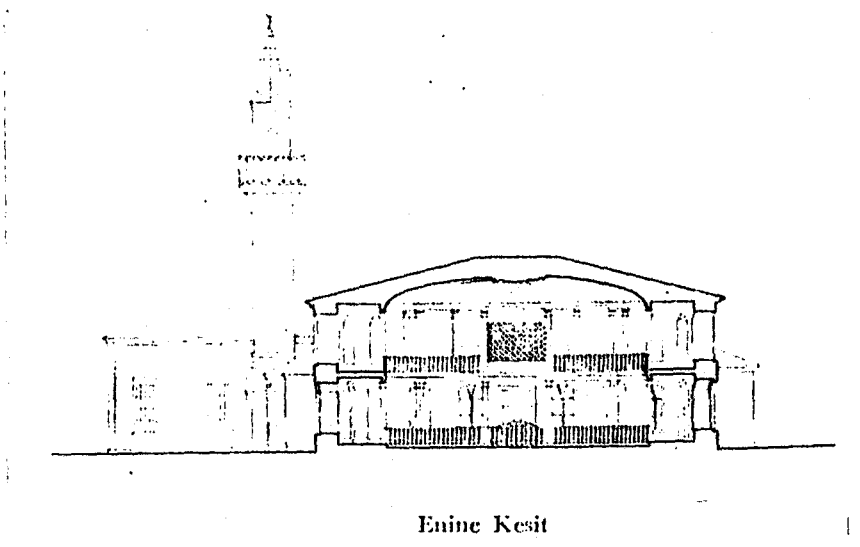

Şekil 52. Küçük Efendi Tekkesi

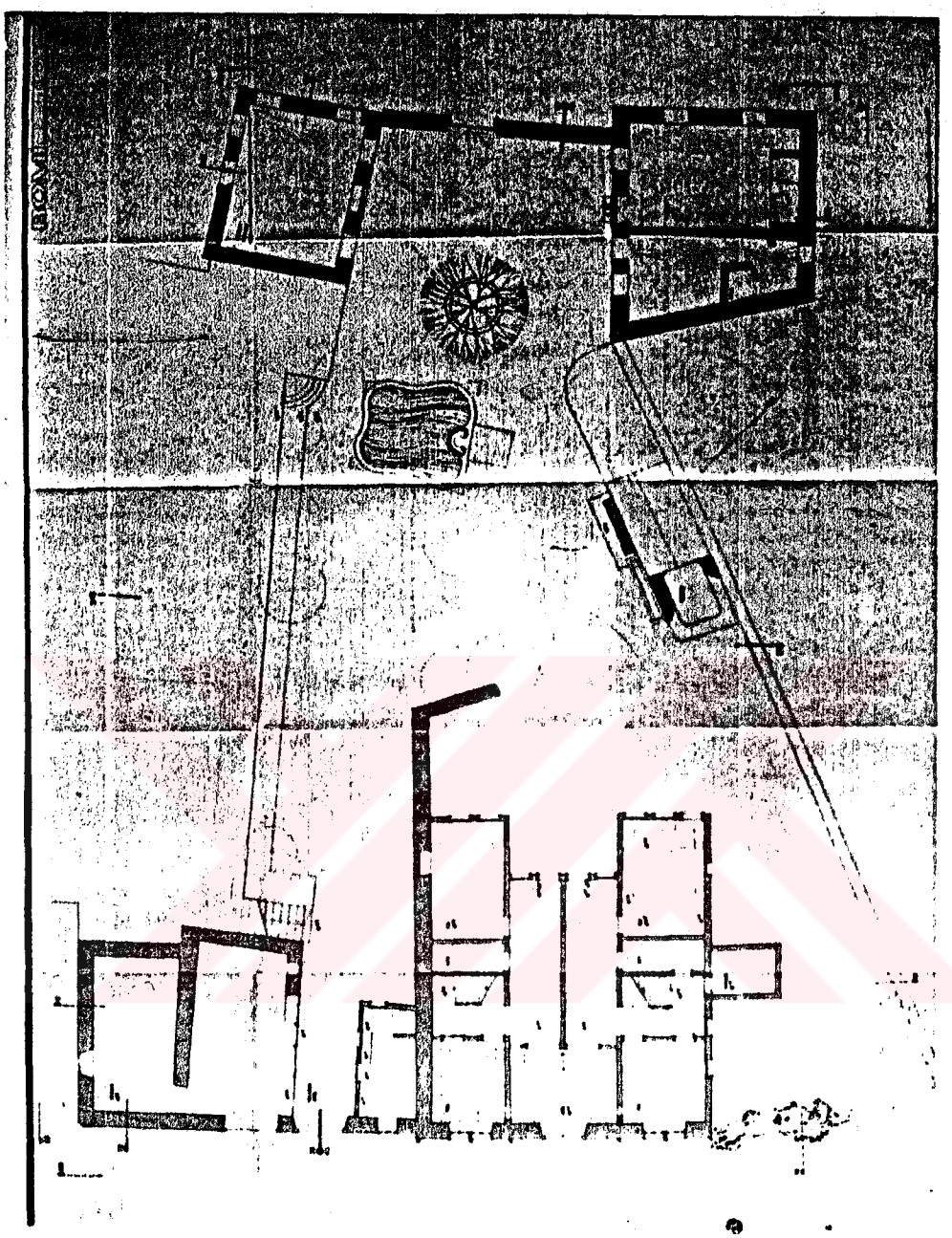

Şekil 53. Sultantepe-Özbekler Tekkesi Zemin Kat Planı

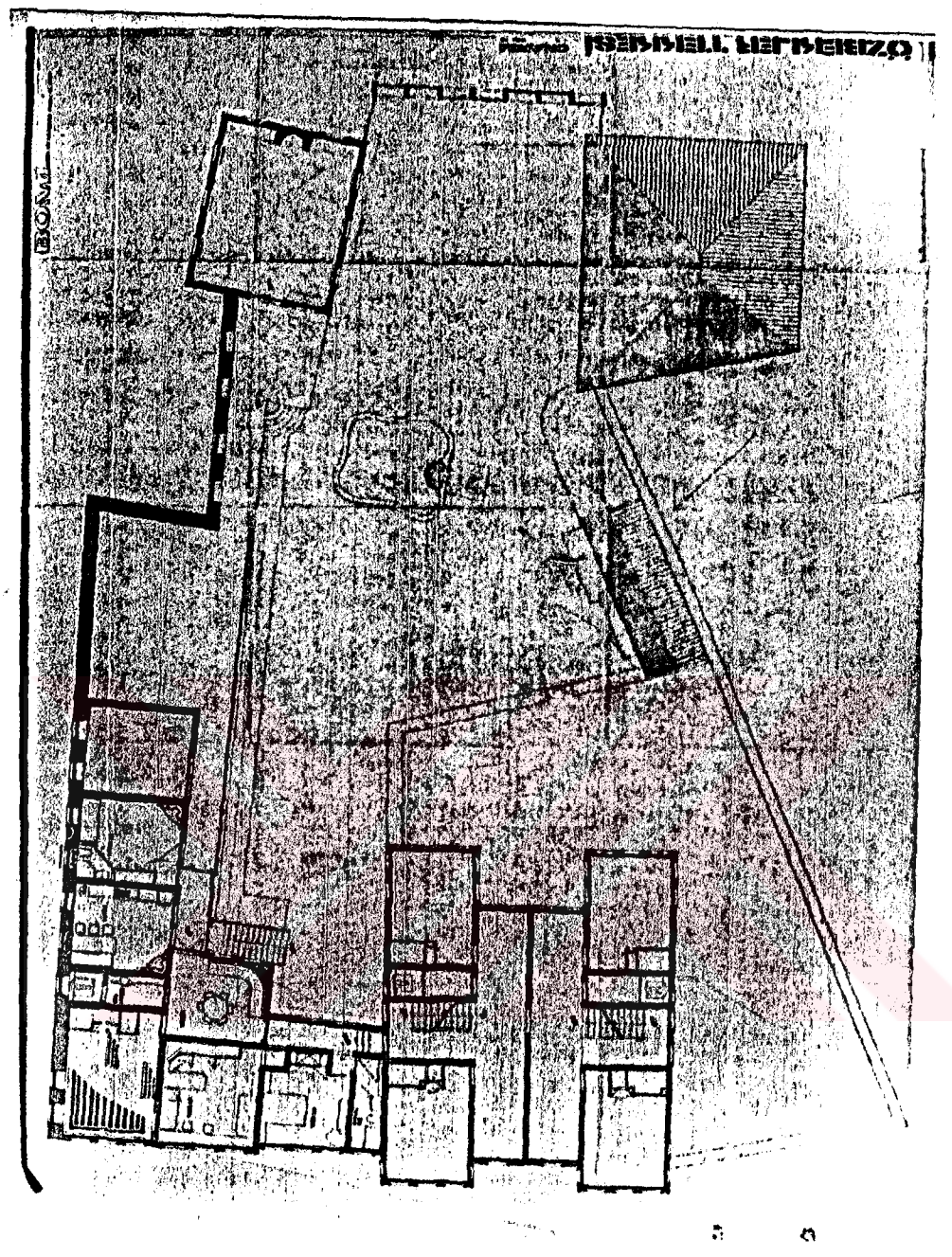

Şekil 54. Sultantepe-Özbekler Tekkesi Birinci Kat Planı

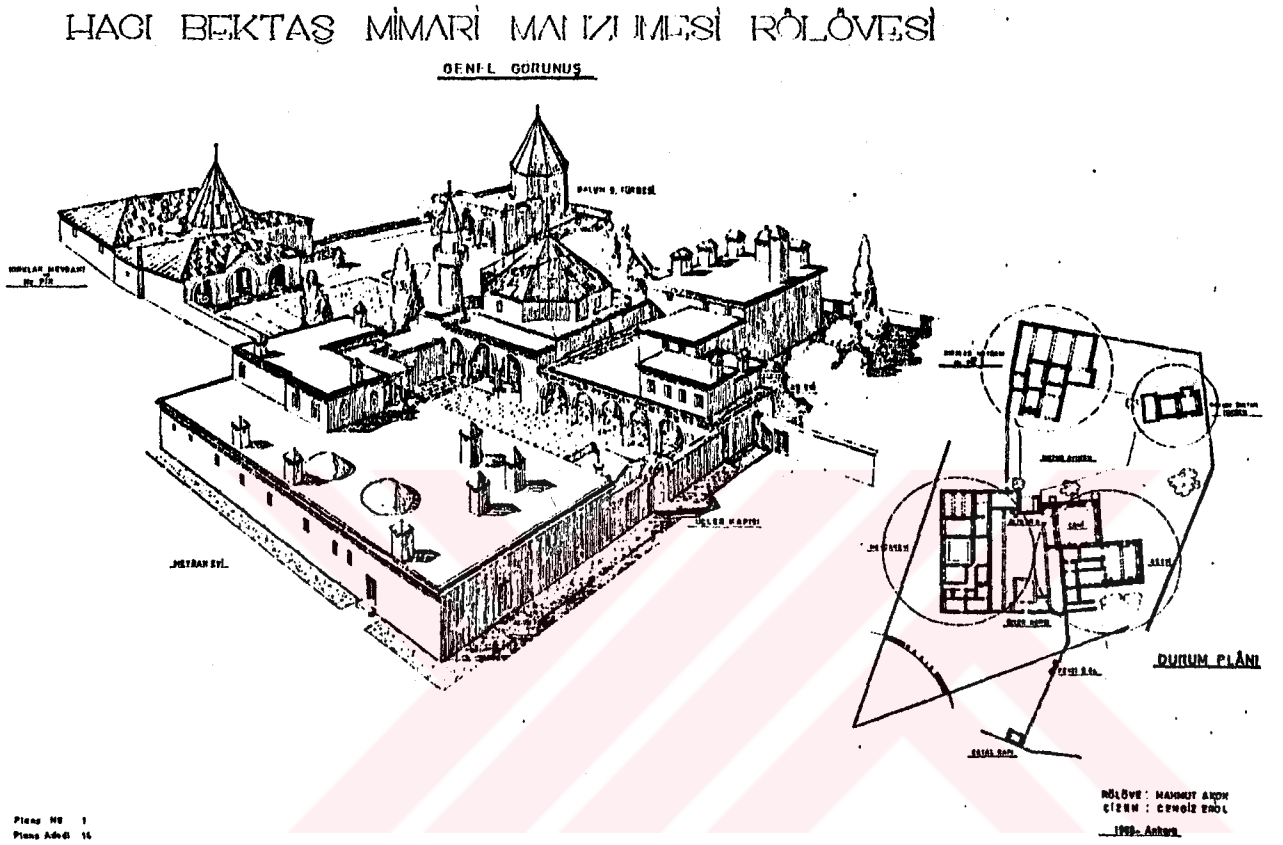

Şekil 55. Nevşehir-Hacı Bektaş Tekkesi

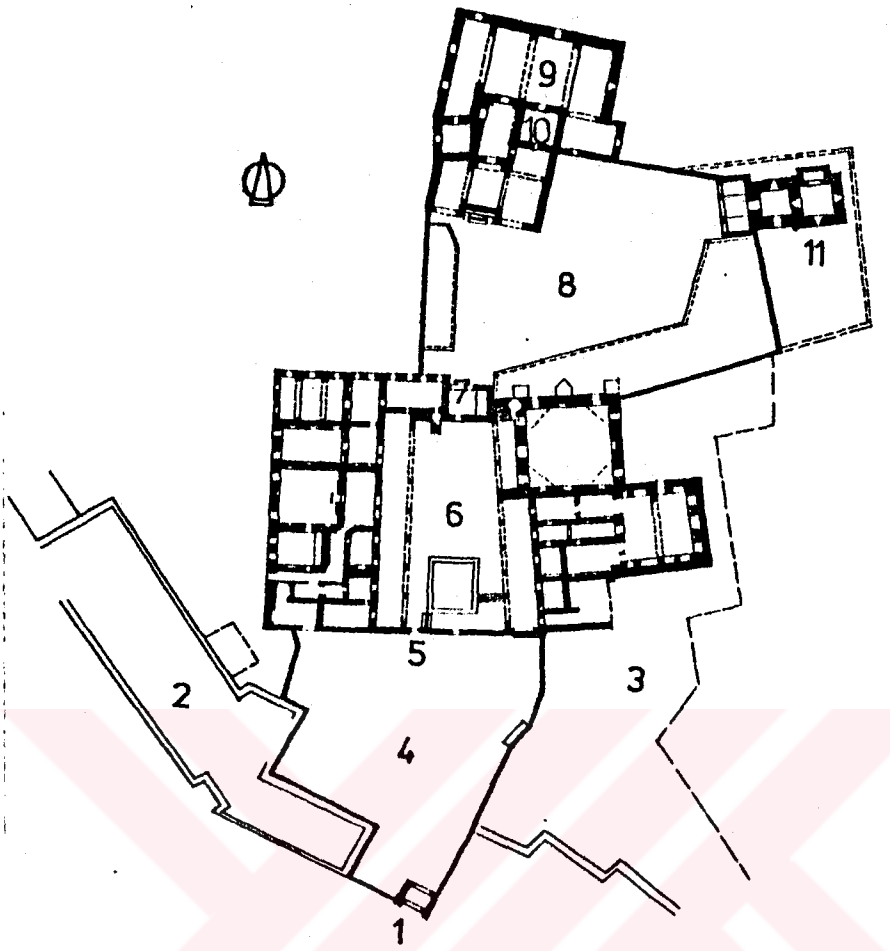

1. Çatal Kapı
2. Mihman Evi
3. Ekmek Evi
4. Birinci Avlu
5. Üçler Kapısı
6. İkinci Avlu
7. Altılar Kapısı
8. Üçüncü Avlu
9. Kırklar Meydanı
10. Hacı Bektaş Türbesi
11. Balım Sultan Türbesi

Şekil 56. Nevşehir-Hacı Bektaş Tekkesi Planı

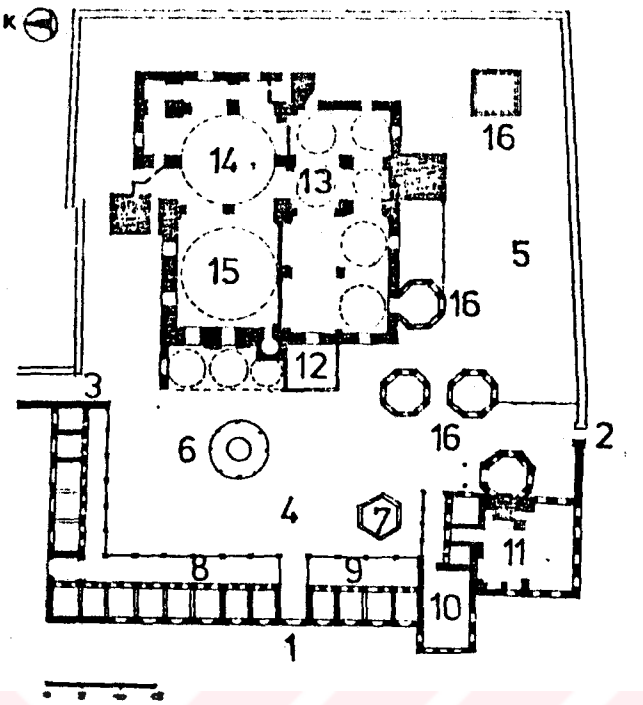

Mevlâna Külliyesi planı ,Konya

1.Cümle Kapısı
2.Hamuşân Kapısı
3.Çelebi Kapısı
4.Hamuşân (Susmuşlar) Avlusu
5.Hadikât'ül-Ervah
(Ruhlar Bahçesi)
6.Şadırvan
7.Şeb-i Arûs Havuzu
8.Derviş Hücreleri
9.Dede ve Çelebi Daireleri
10.Meydan-ı Şerif
11.Matbah
12.Türbe-Semâhane-Mescid Girişi
ve Tilâvet Odası
13.Türbe
14.Semâhane
15.Mescid
16.Türbeler

Şekil 57. Konya-Mevlana Külliyesi Planı (Genel Konum)

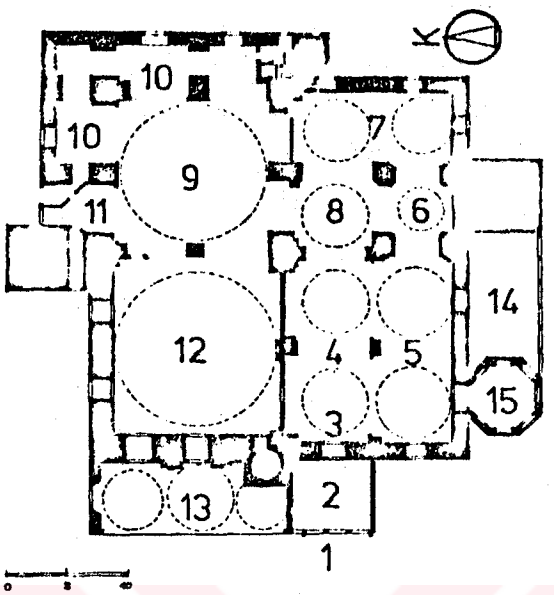

Konya
Mevlâna Külliyesi
Türbe-Semâhane-
Mescid bölümü

1. Giriş
2. Tilâvet Odası
3. Gümüş Kapı
4. Dahîl-i Uşşâk
   (Aşıklar Girişi)
5. Mezarlar
6. Mevlâna Sandukası
   (Yeşil Kubbe)
7. Sultan-ı Ulemâ ve
   Sultan Veled Sandukaları
8. Post Kubbesi
9. Semâhane
10. Züvvar Mahfilleri
11. Mutrıb Mahfili
12. Mescid
13. Son Cemaat Yeri
14. Çelebi Dairesi
15. Hasan Paşa Türbesi

Şekil 58. Konya-Mevlana Külliyesi Planı

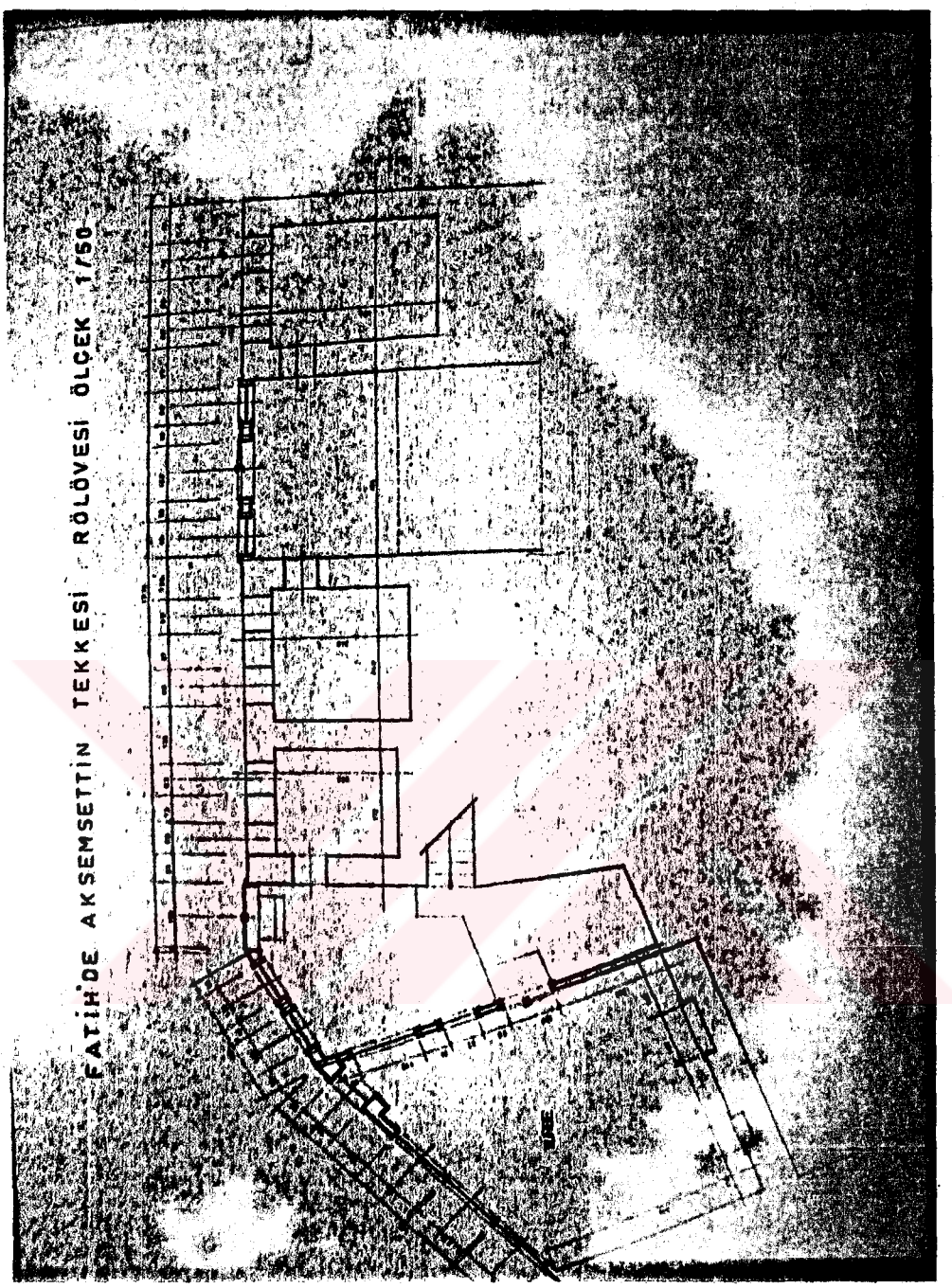

Şekil 59. Akşemseddin Tekkesi Bodrum Kat Planı

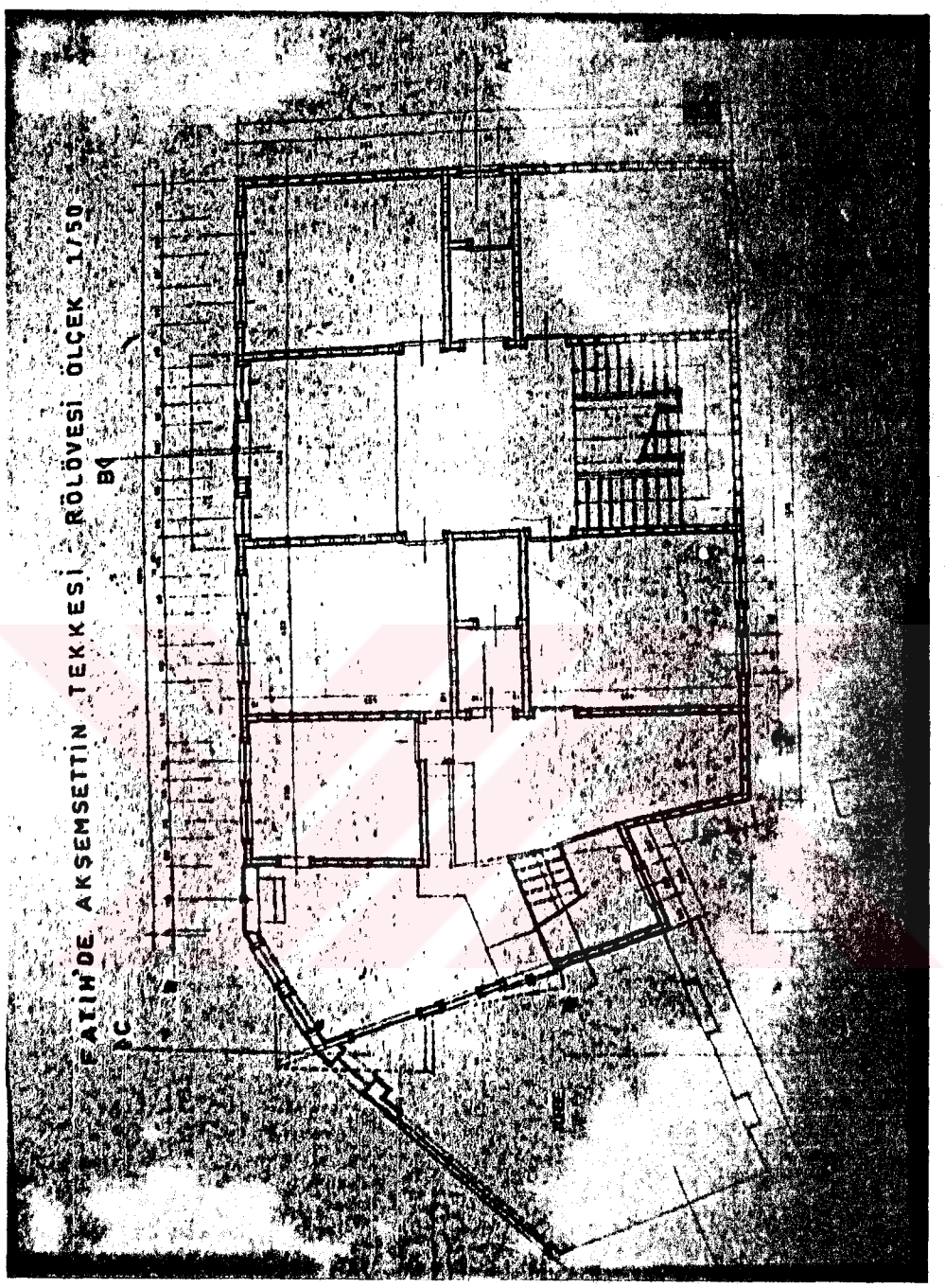

Şekil 60. Akşemseddin Tekkesi Zemin Kat Planı

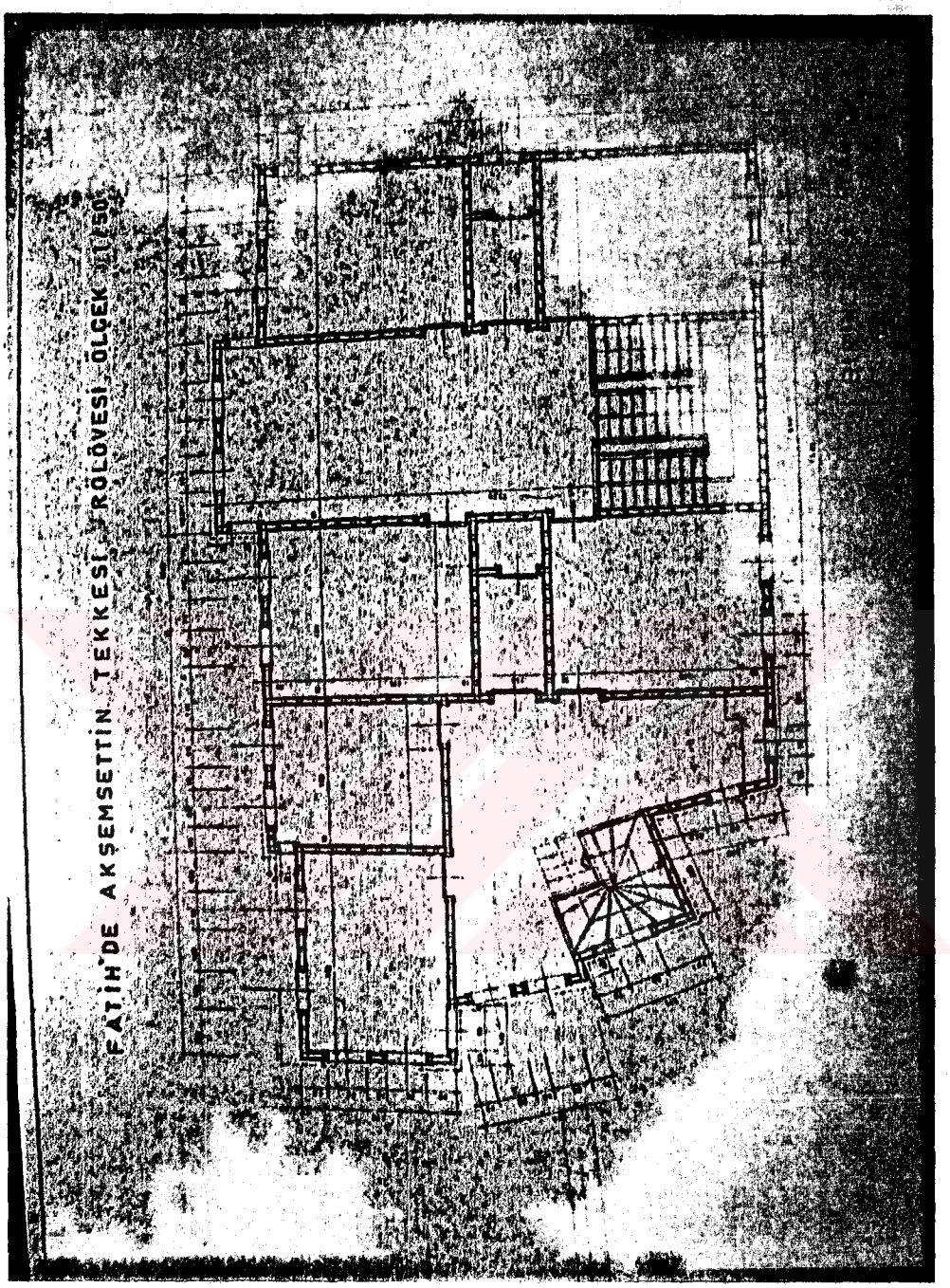

Şekil 61. Akşemseddin Tekkesi Birinci Kat Planı

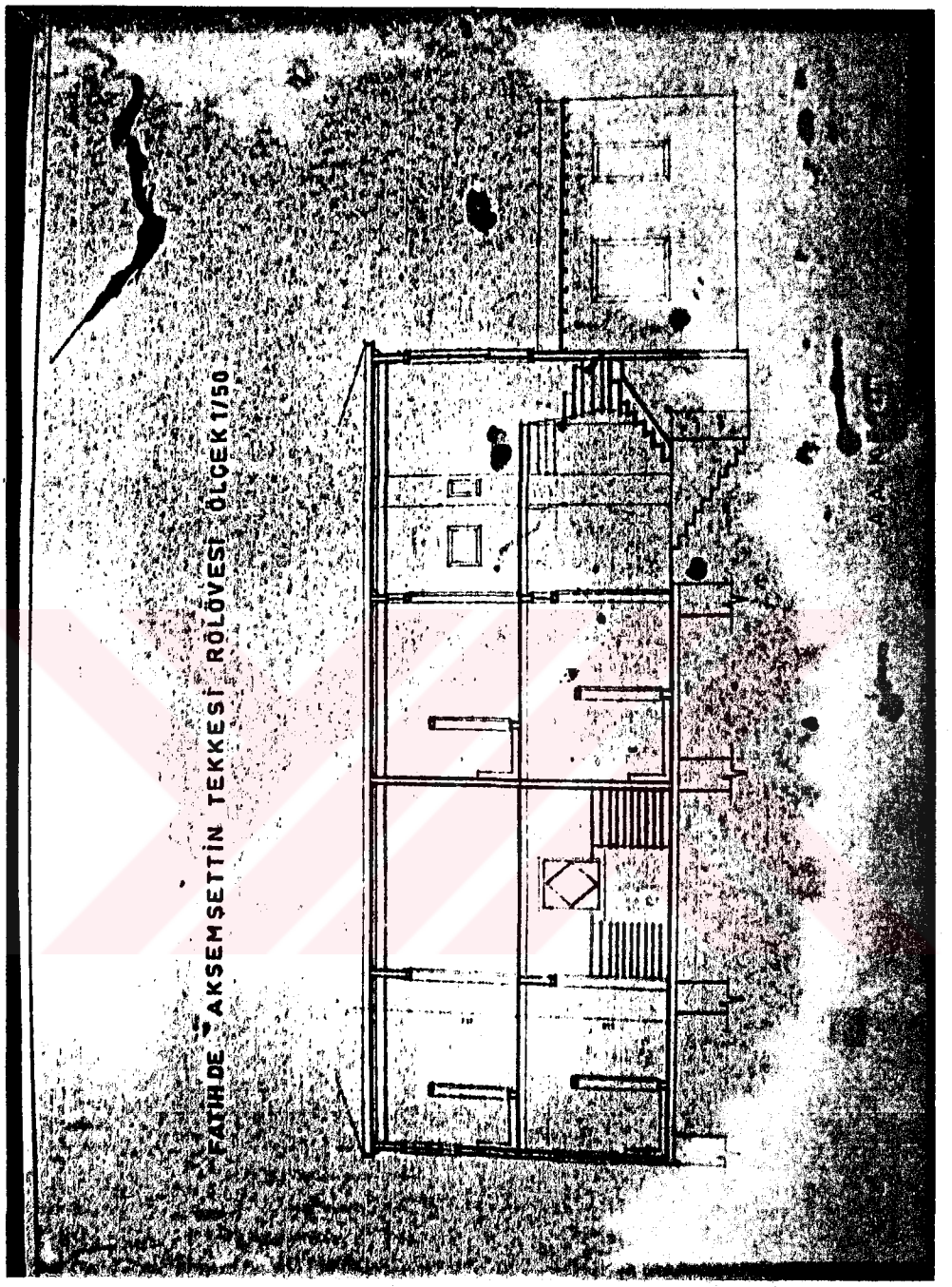

Şekil 62. Akşemseddin Tekkesi Kesiti

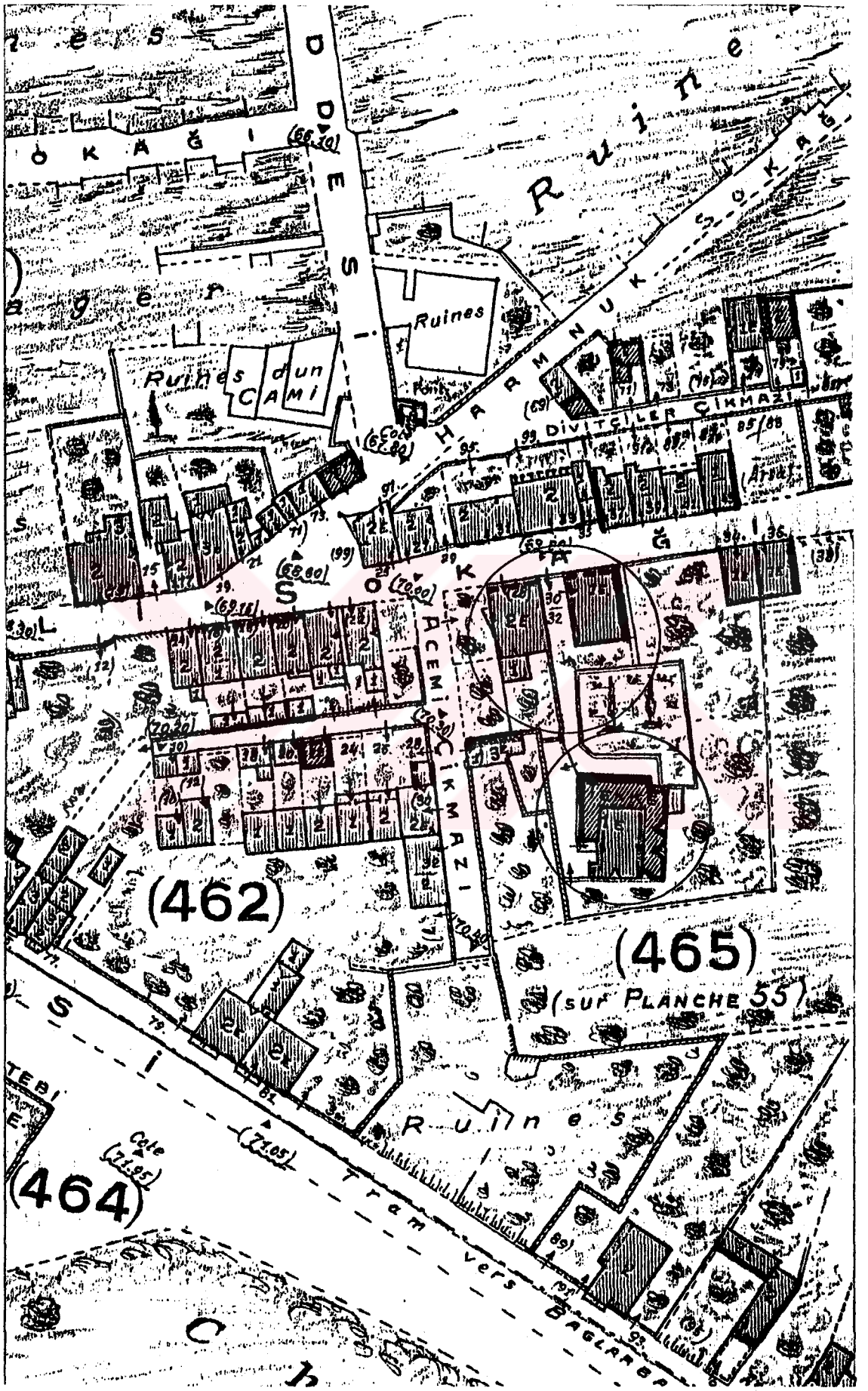

Şekil 63. Divitçiler Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)

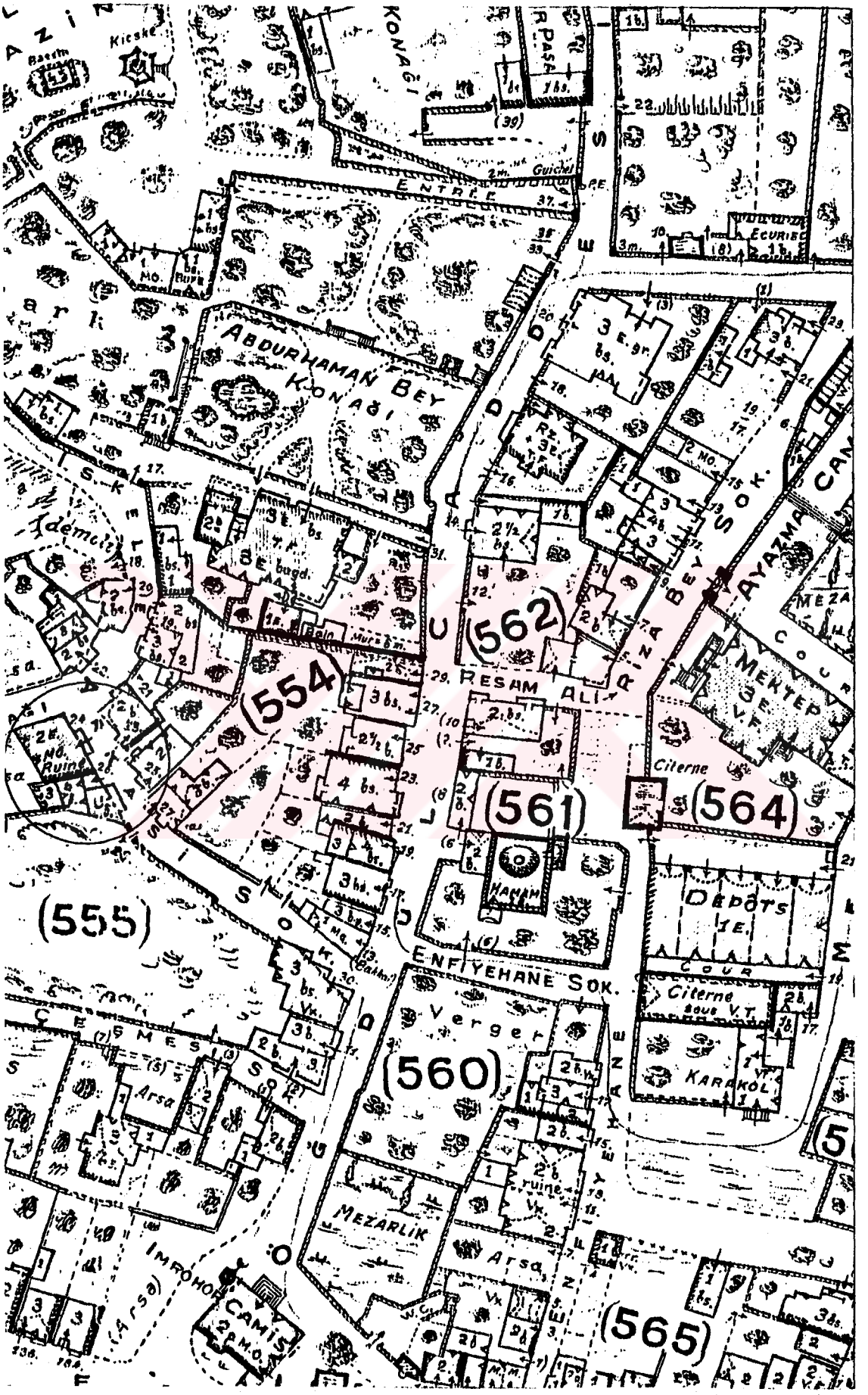

Şekil 64. Emekyemez Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)

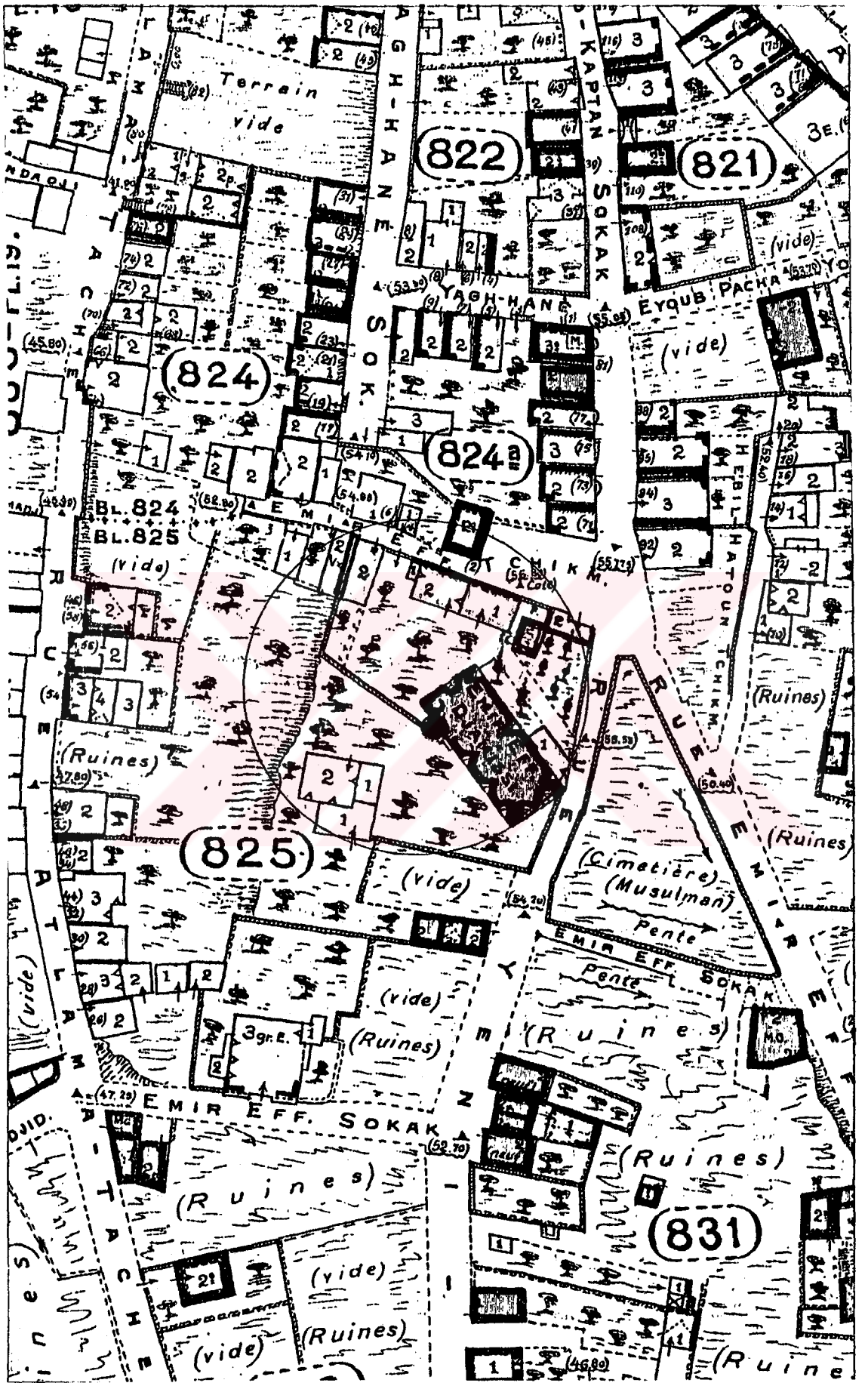

Şekil 65. Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)

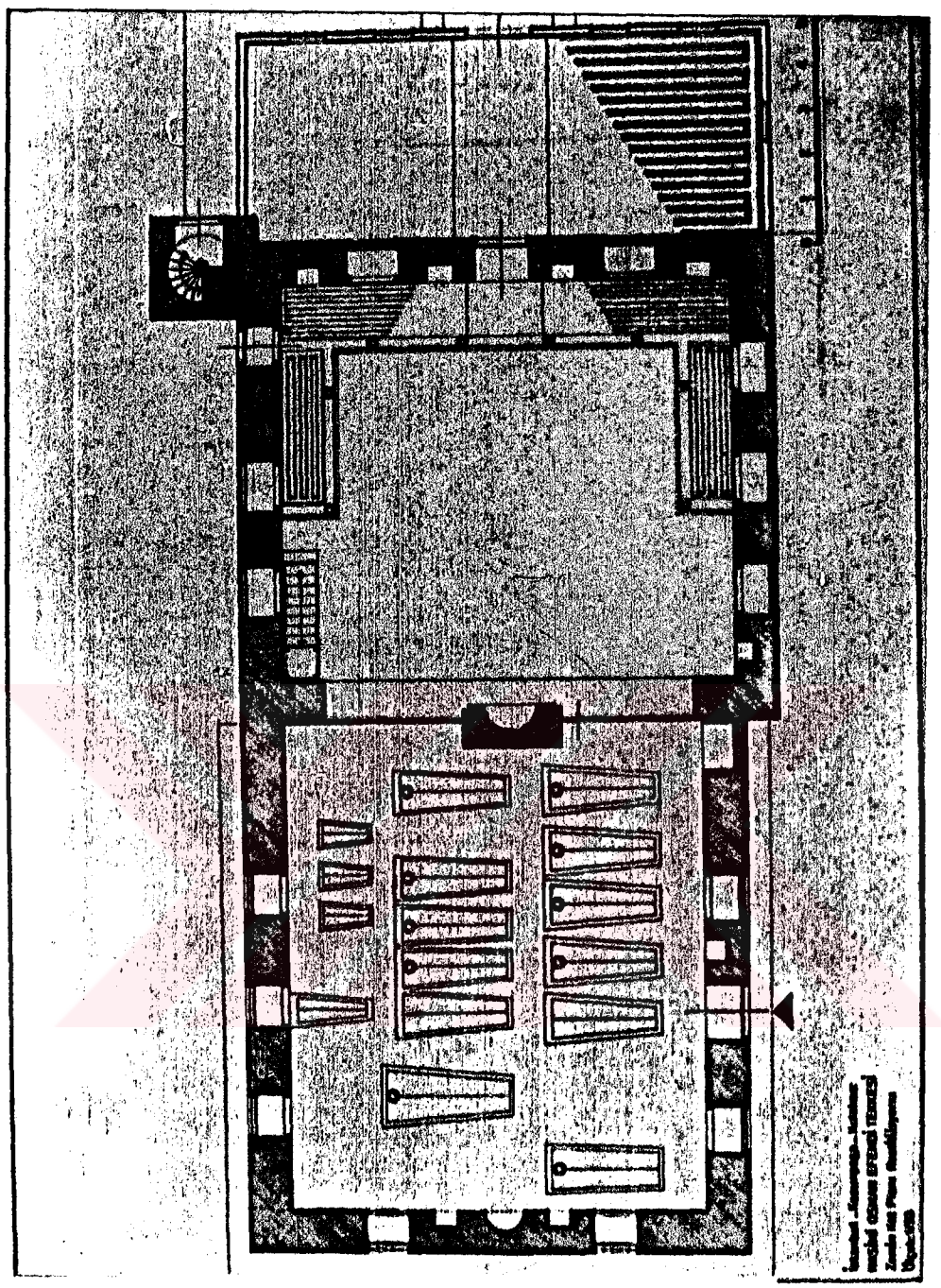

Şekil 66. Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi Türbe ve Tevhidhanesi'nin Planları

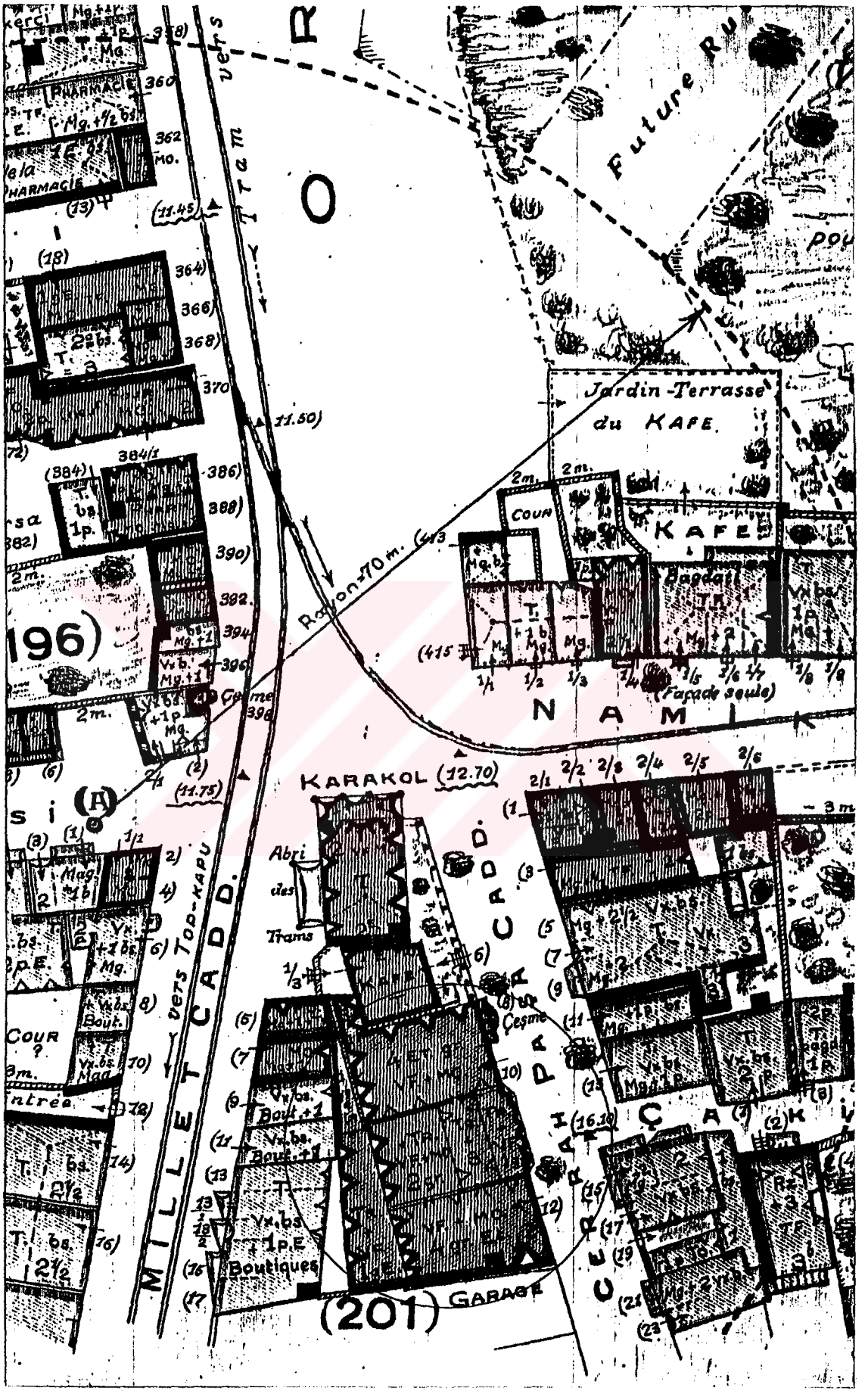

Şekil 67. Oğlanlar Tekkesi Vaziyet Planı (Pervititch)

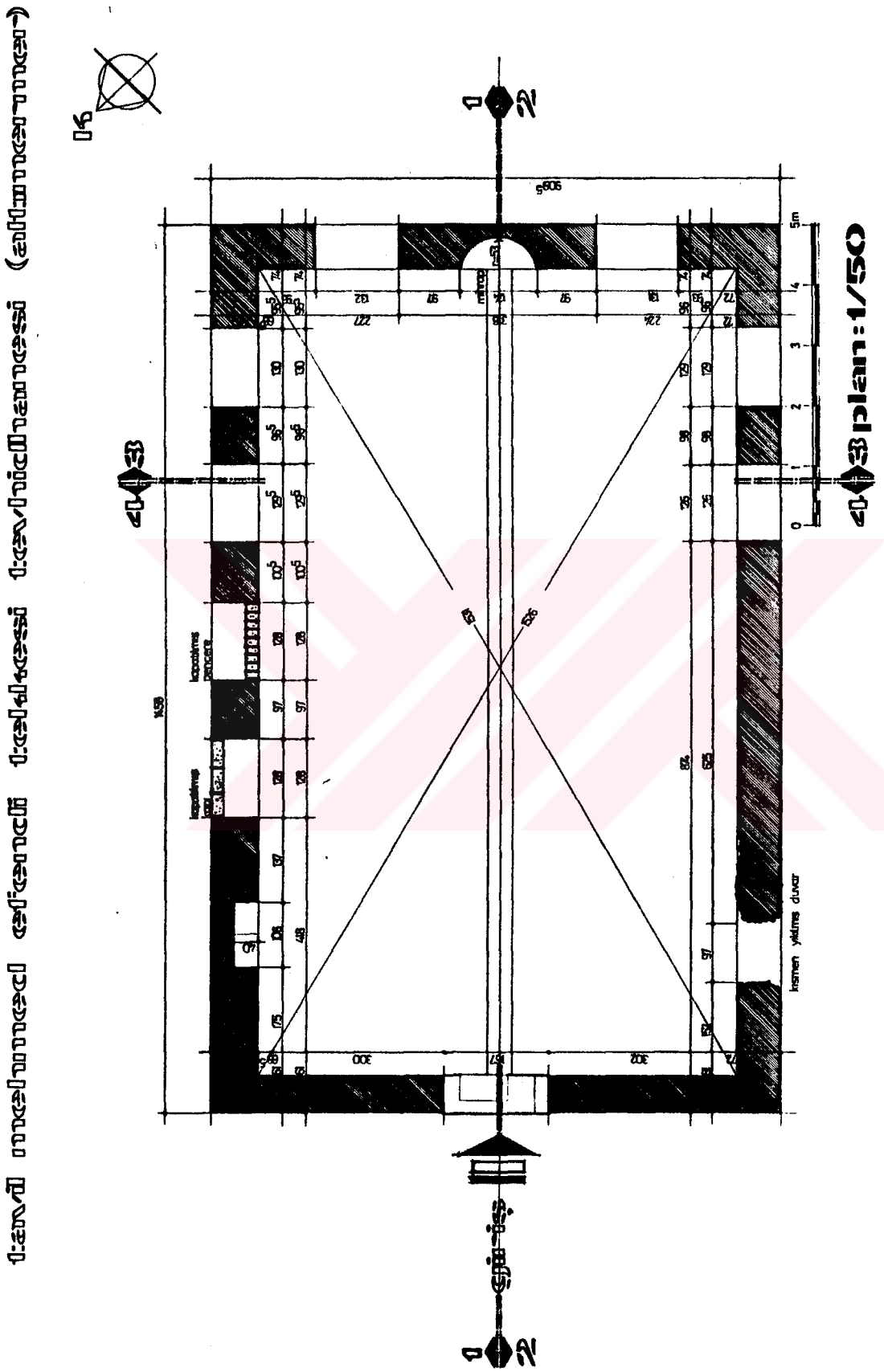

Şekil 68. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhane Planı

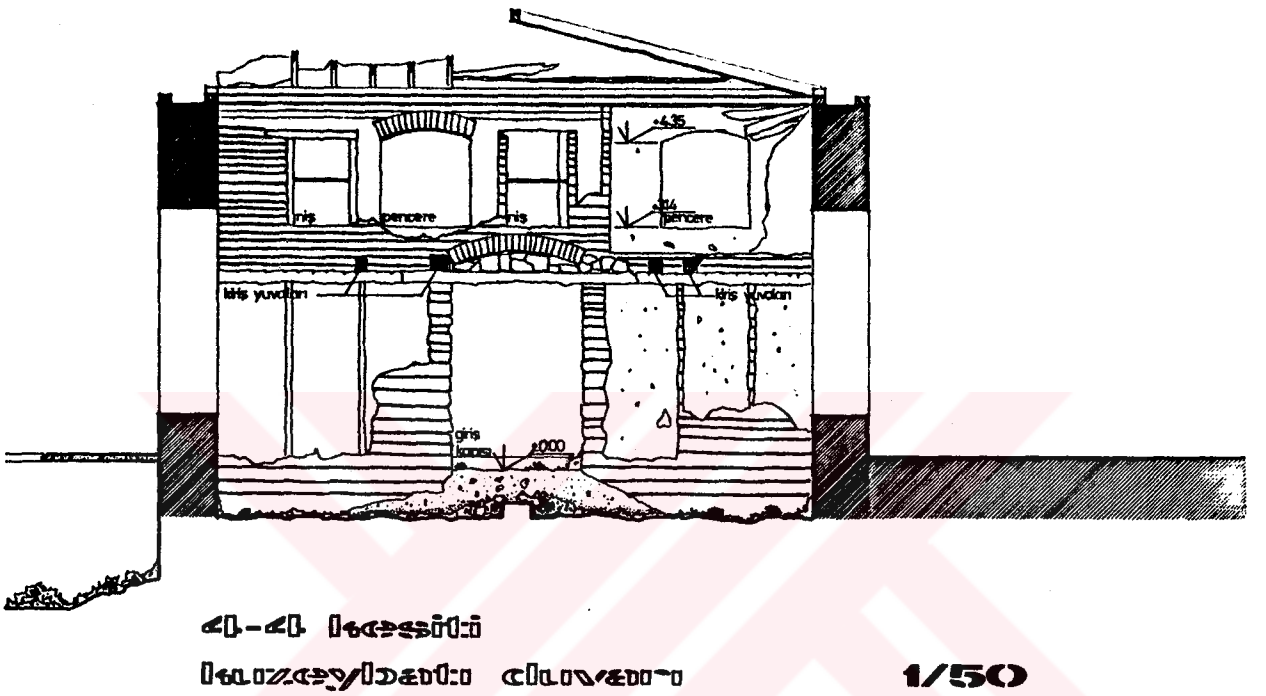

Şekil 69. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzey Batı Duvarı

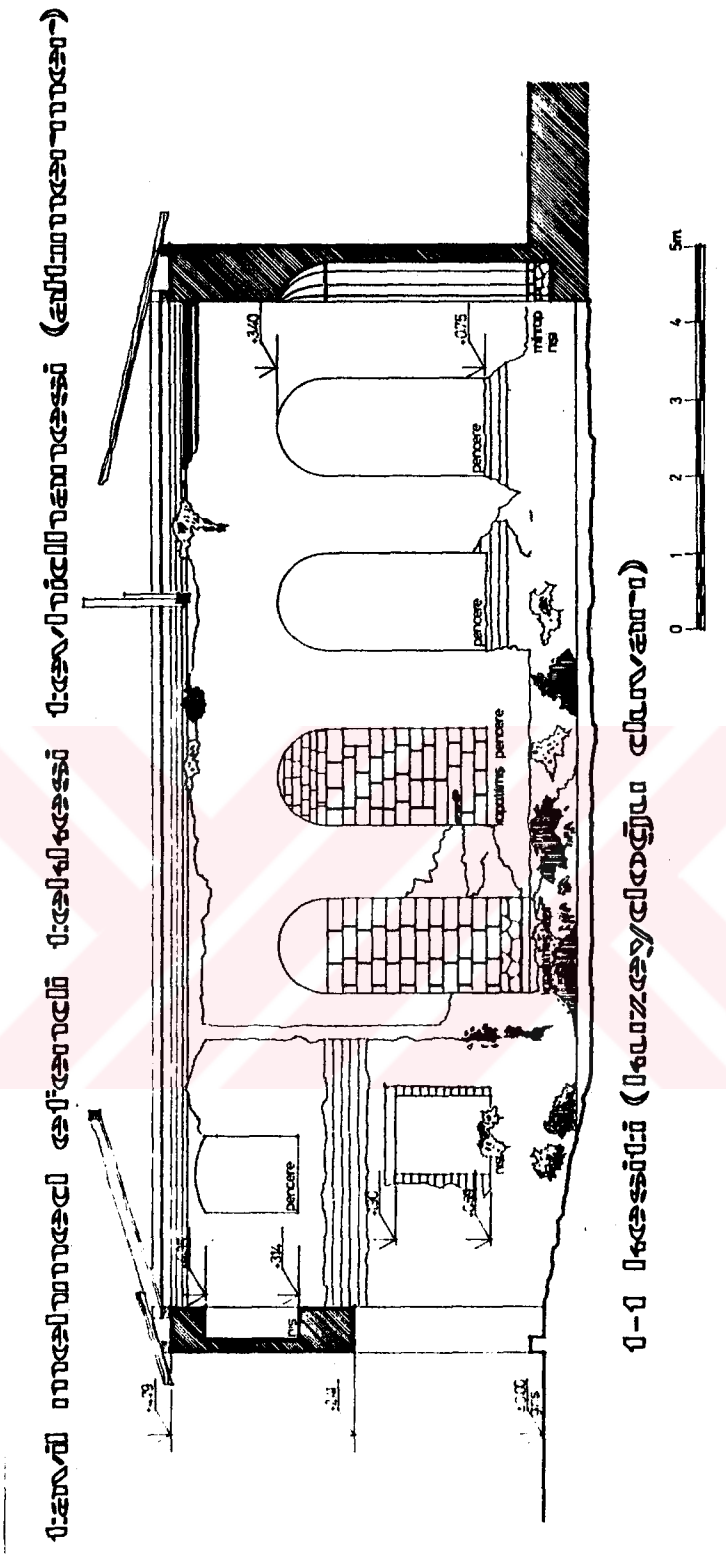

Şekil 70. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzey Doğu Duvarı

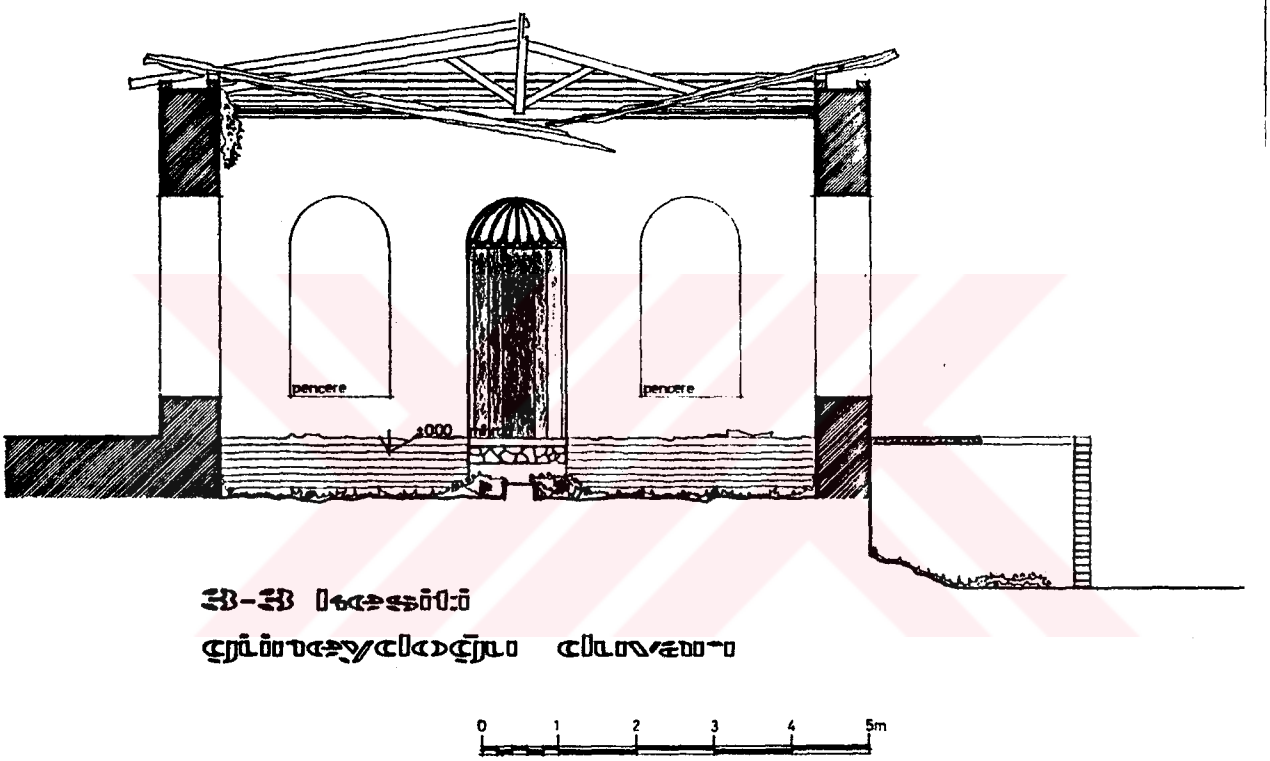

Şekil 71. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güney Doğu Duvarı

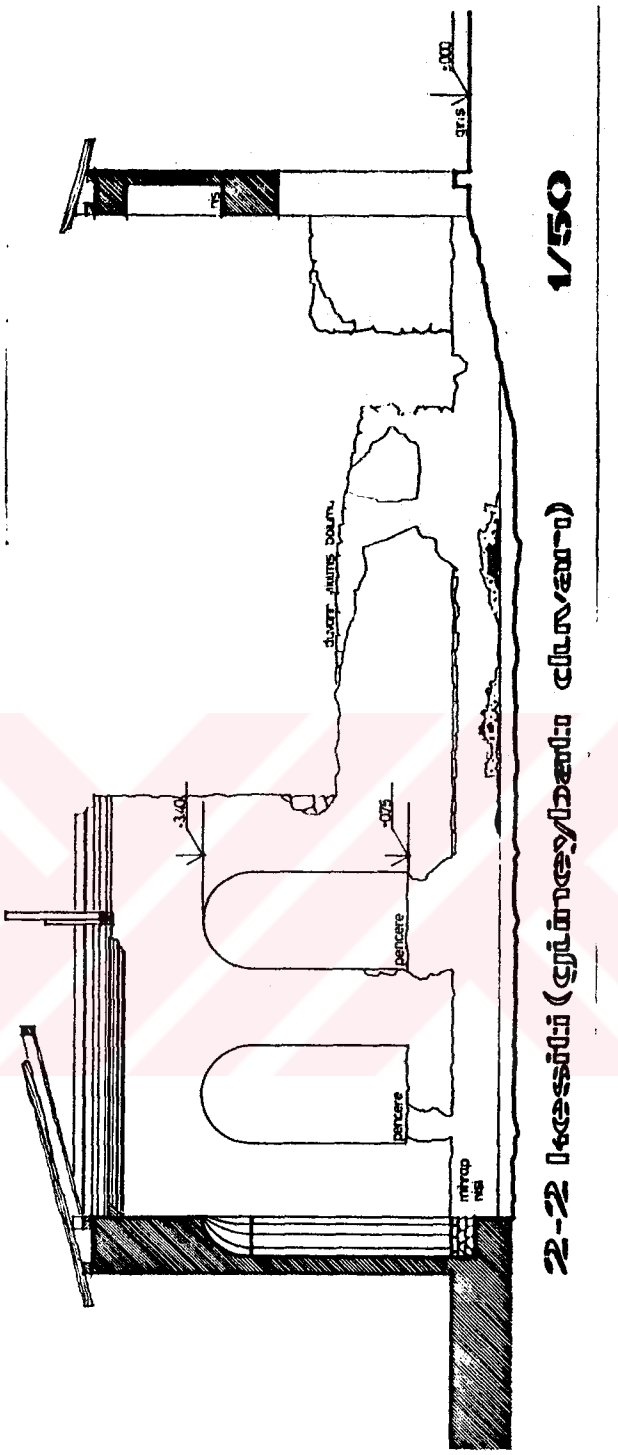

Şekil 72. Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güney Batı Duvarı

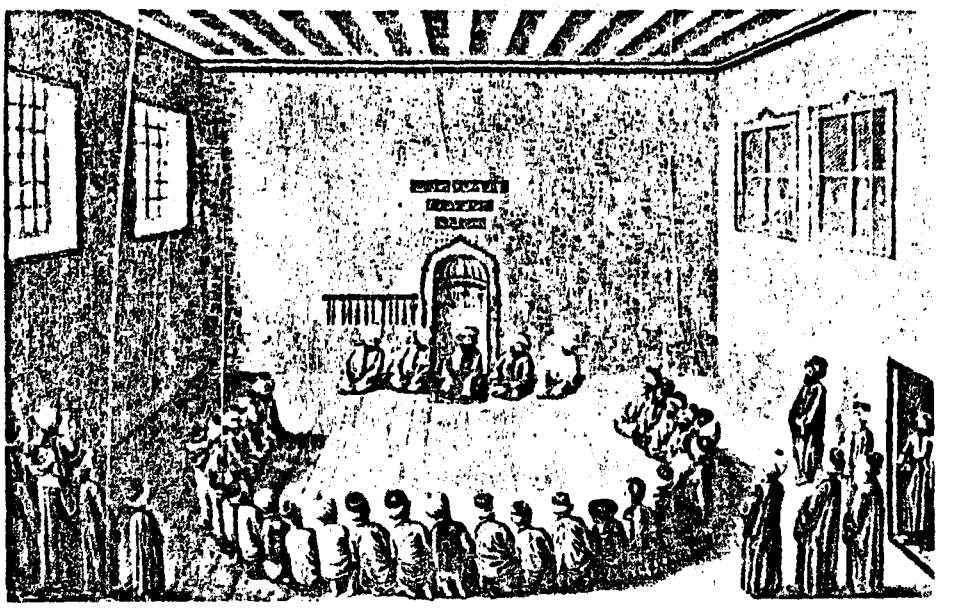

Şekil 73. Oturarak Zikreden (Kuud Zikri) Dervişler

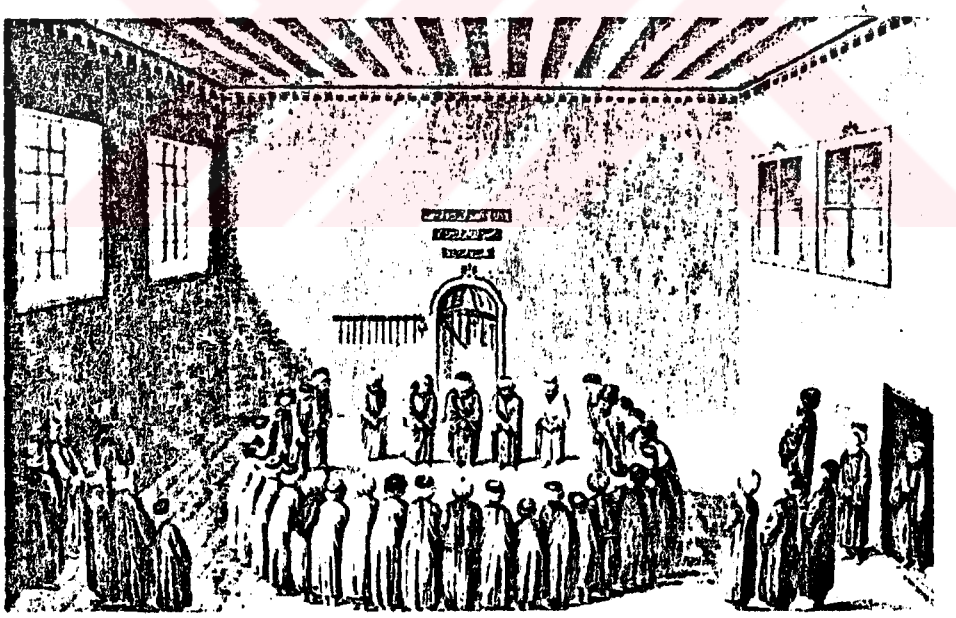

Şekil 74. Cumhur İlahisi Okuyan Dervişler

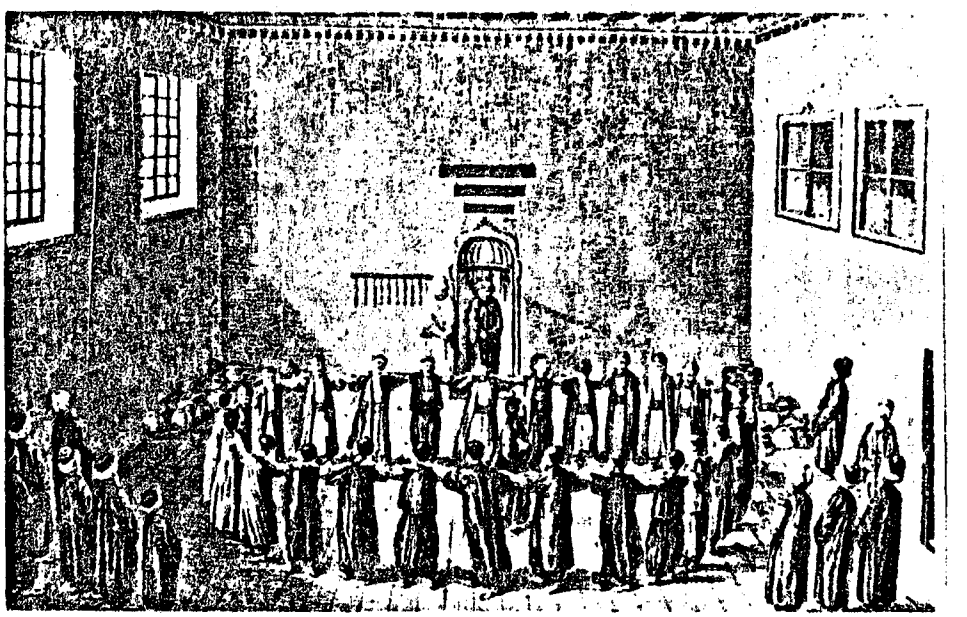

Şekil 75. Devran Yapan Dervişler

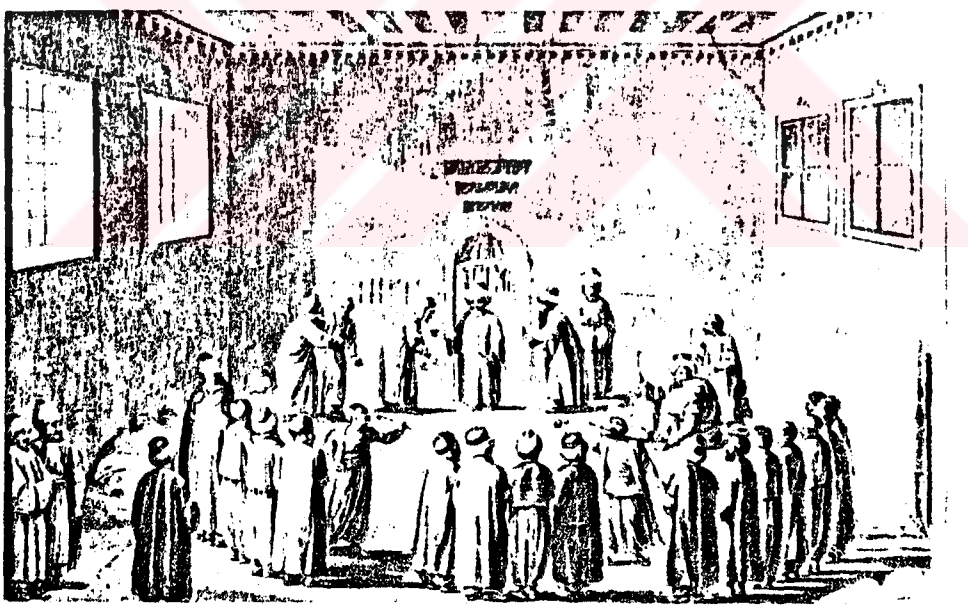

Şekil 76. Vefa Devri Yapan Dervişler (Ortada Bir Başka Grupta Bedevi Topu oluşturmuşlardır.)

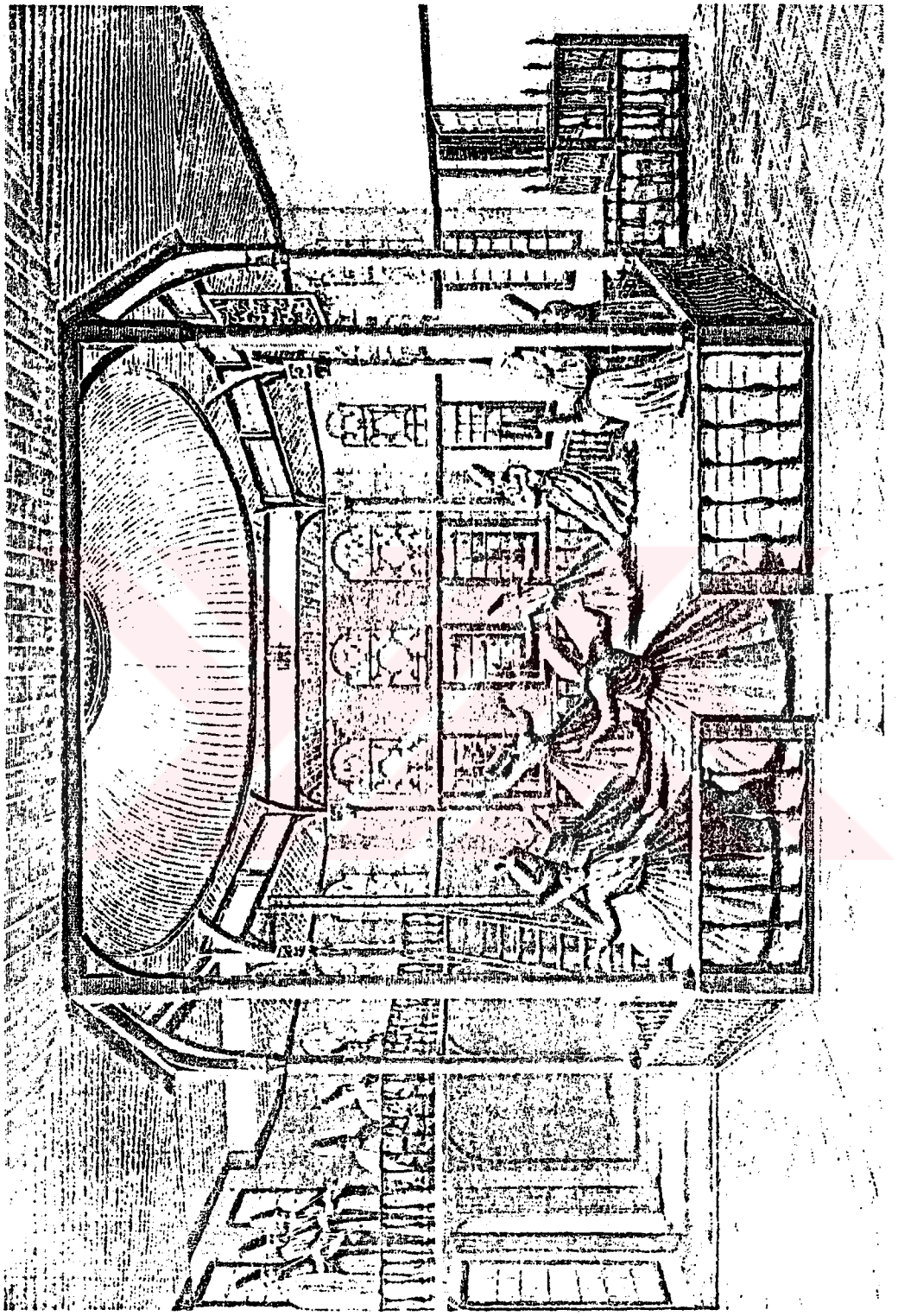

Şekil 77. Mevlevi Semahanesi'nde Sema Eden Dervişler

HELVAİ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

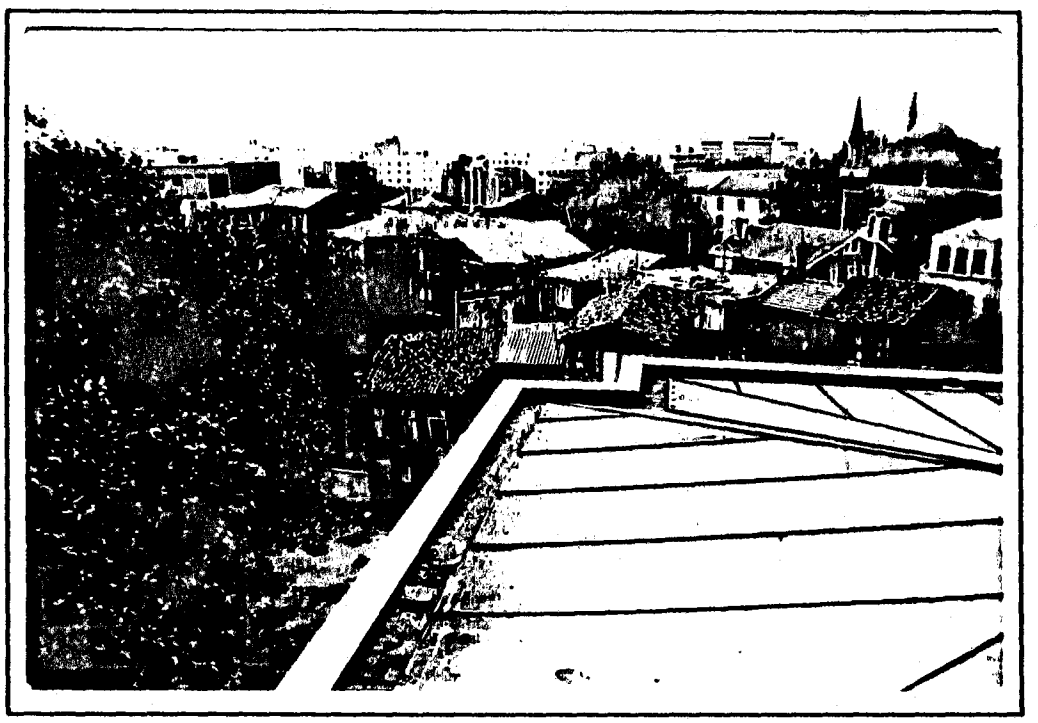

(F. 1) Tekkenin Genel Görünüşü (Çatılar)

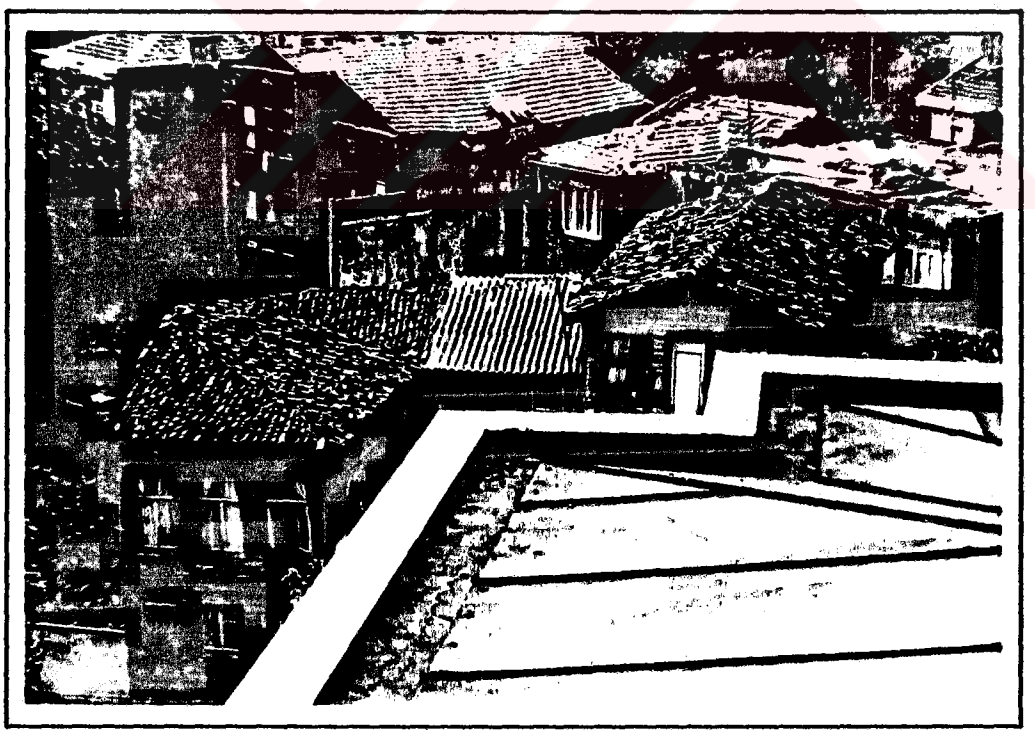

(F. 2) Tekkenin Genel Görünüşü (Çatılar)

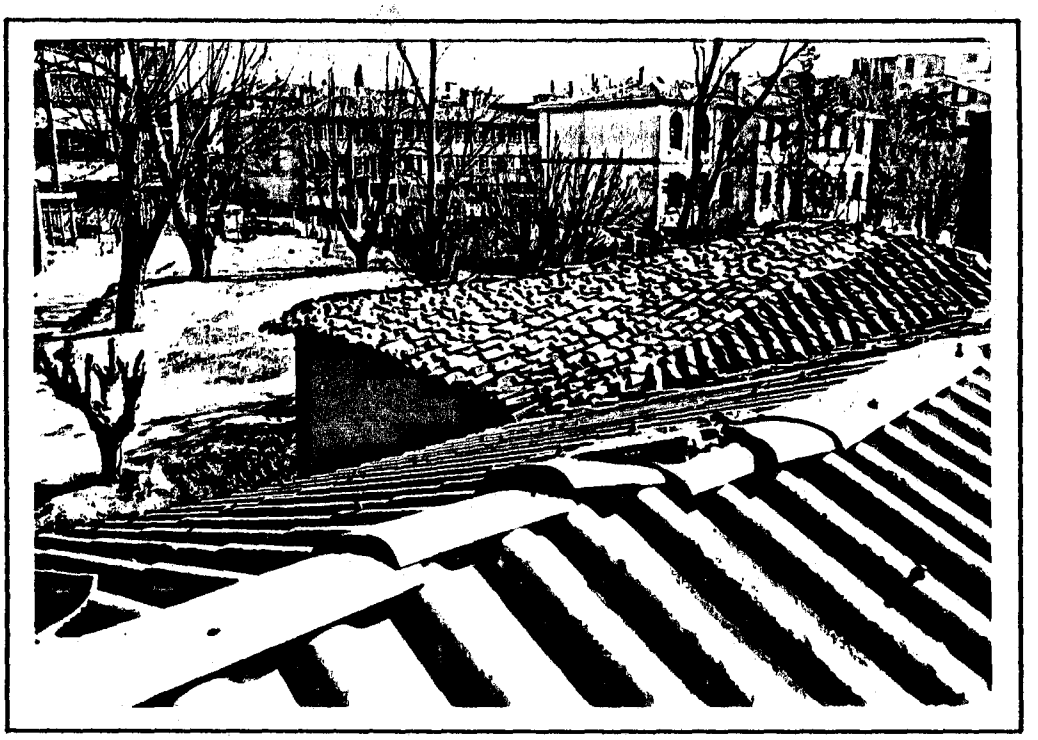

(F. 3) Selamlık ve Mabeyn Odası Çatıları

(F. 4) Bozdoğan Kemeri Caddesi ve Tekkeyi Oluşturan Yapılar

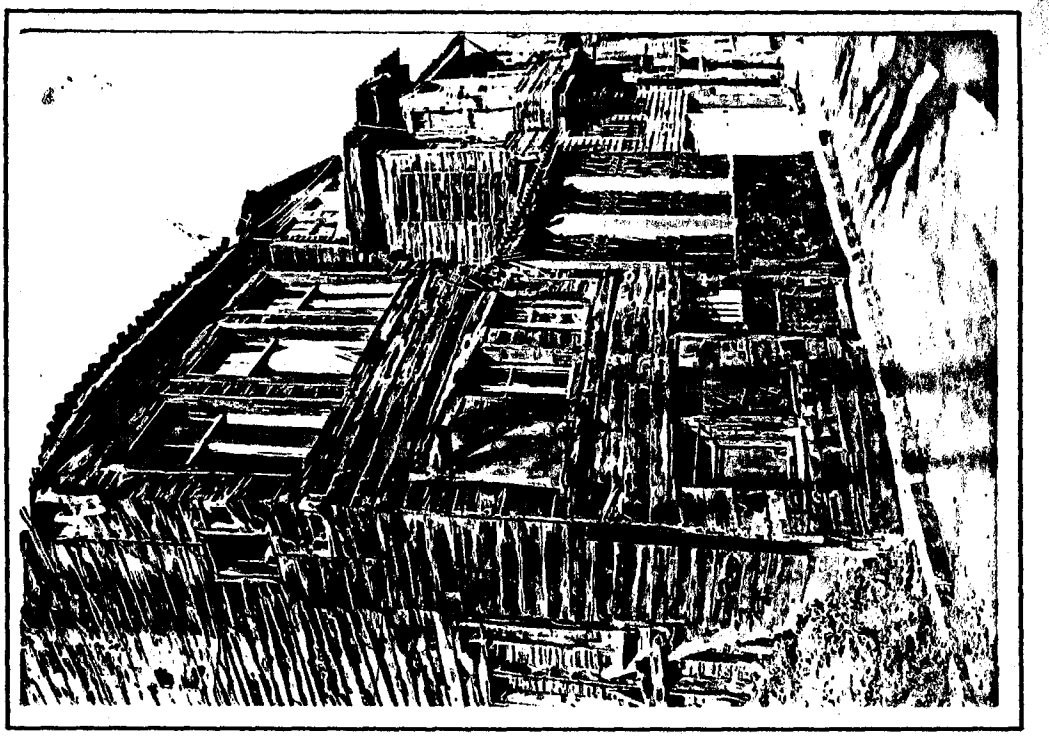

(F. 5) Selamlık, Türbe ve Haremin Doğu Cephesi

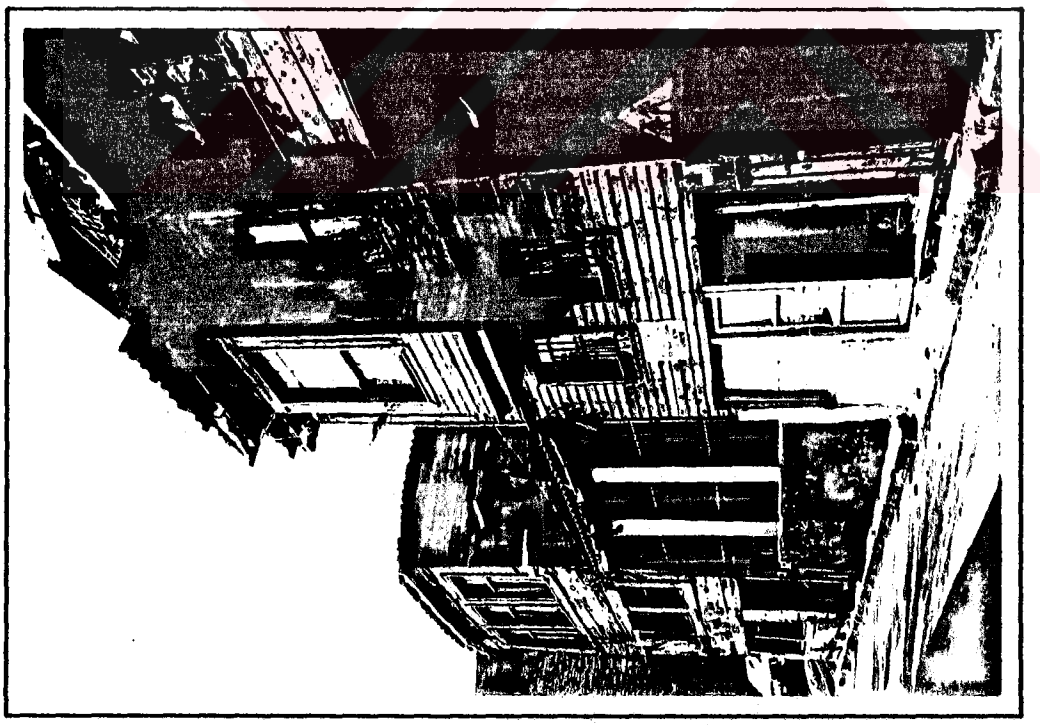

(F. 6) Selamlık, Türbe ve Haremin Doğu Cephesi
(Bozdoğan Kemeri'nden Bakış)

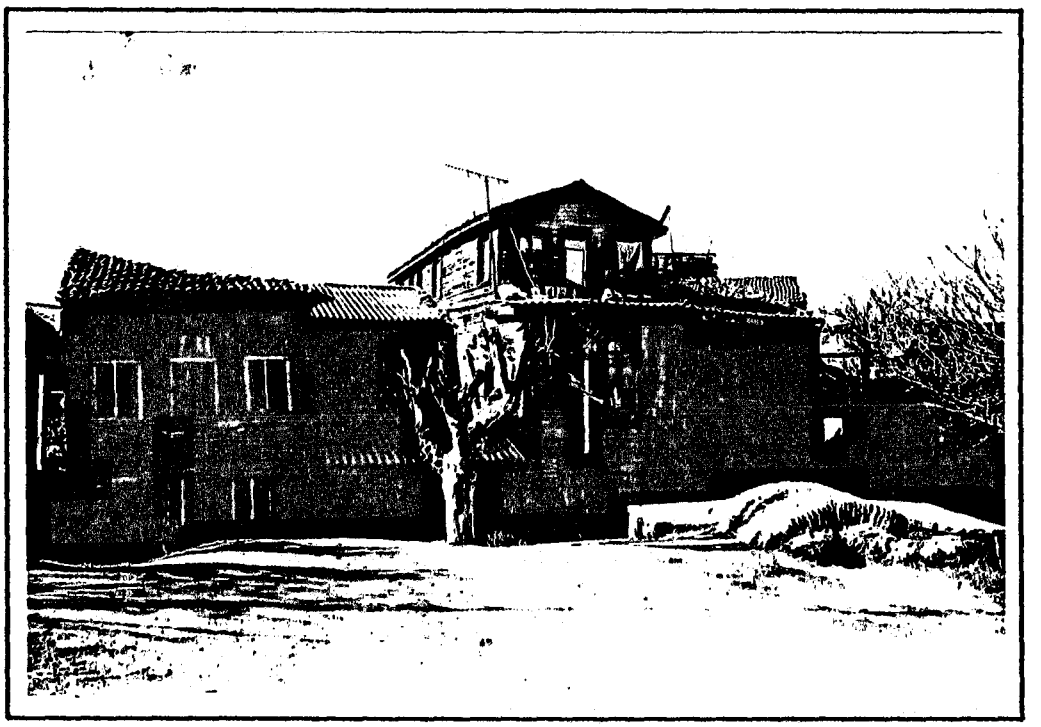

(F. 7) Tekkenin
Doğu Cephesi

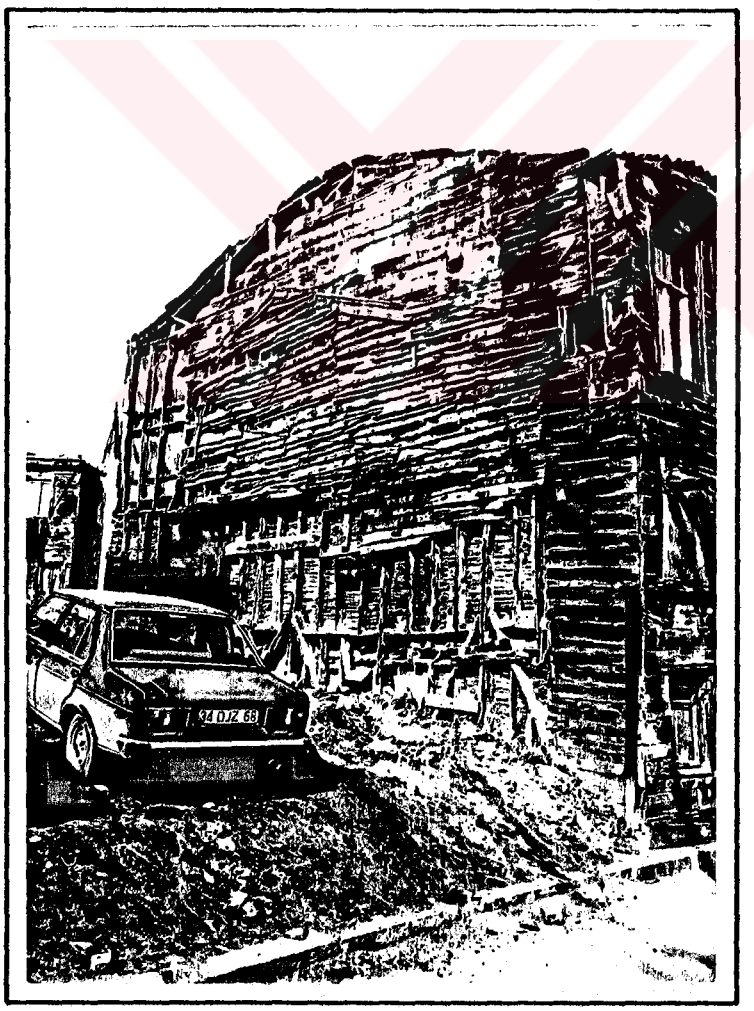

(F. 8) Yıkılmış Yangın Duvarına Bitişik
Olan Selamlık Güney Duvarı

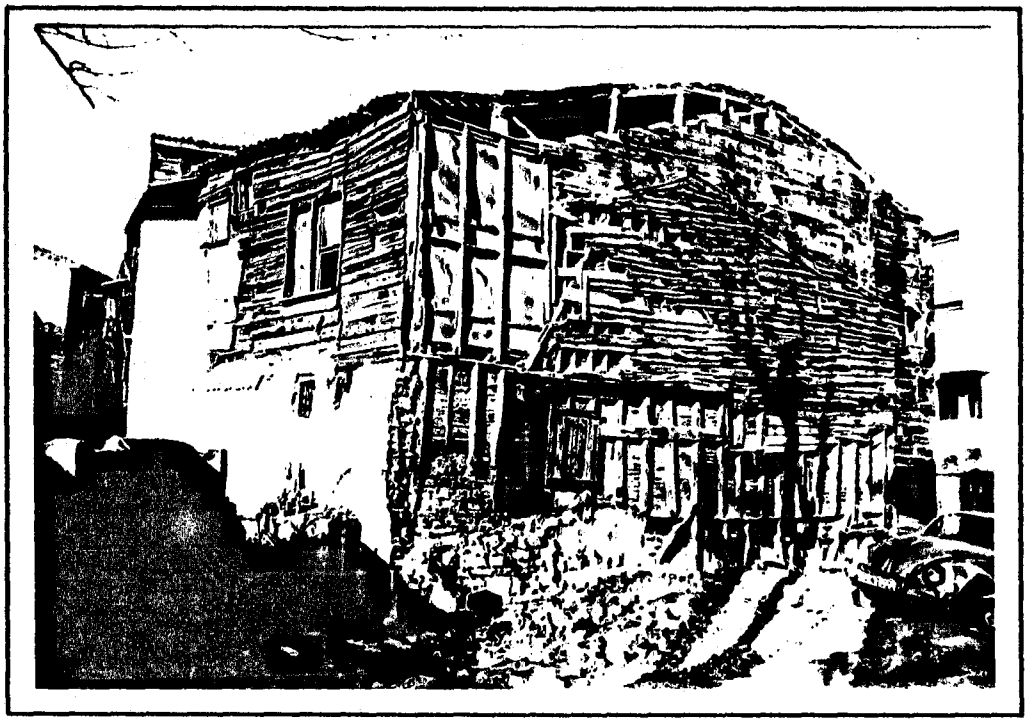

(F. 9)
Yıkılmış Yangın Duvarı Kalıntıları ve Selamlık Batı Cephesi

(F. 10) Selamlık Güney Cephesi'nden Dikme-Başlık Detayı

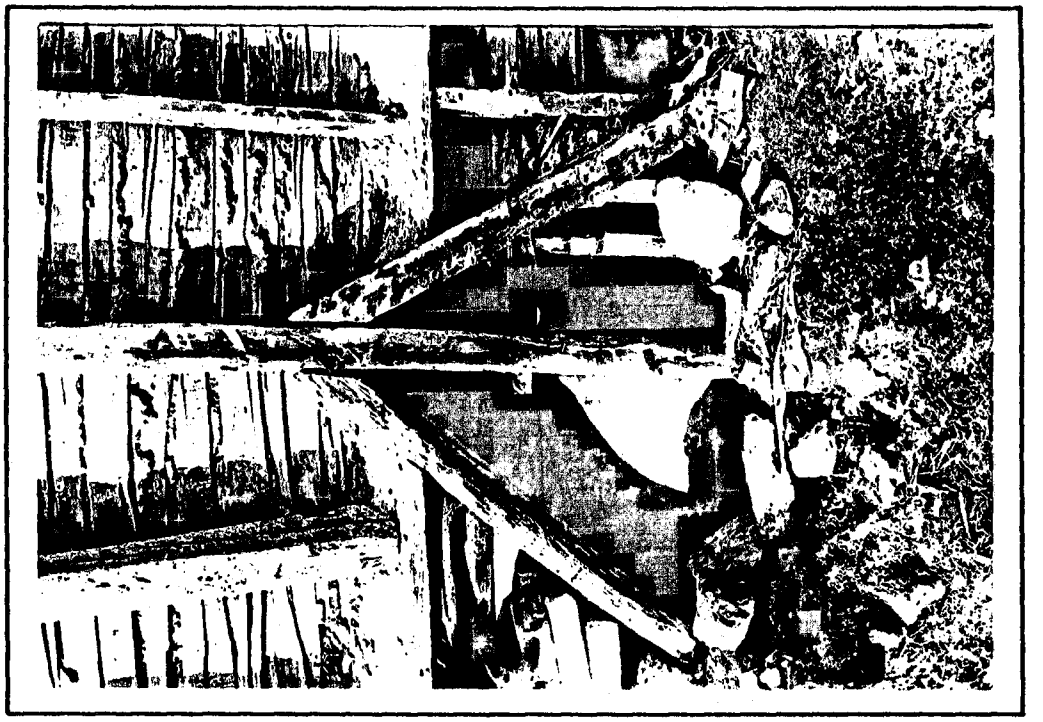

(F. 11) Selamlık Güney Cephesi'nden Ana Dikme Detayı

(F. 12) Selamlık Doğu Cephesi

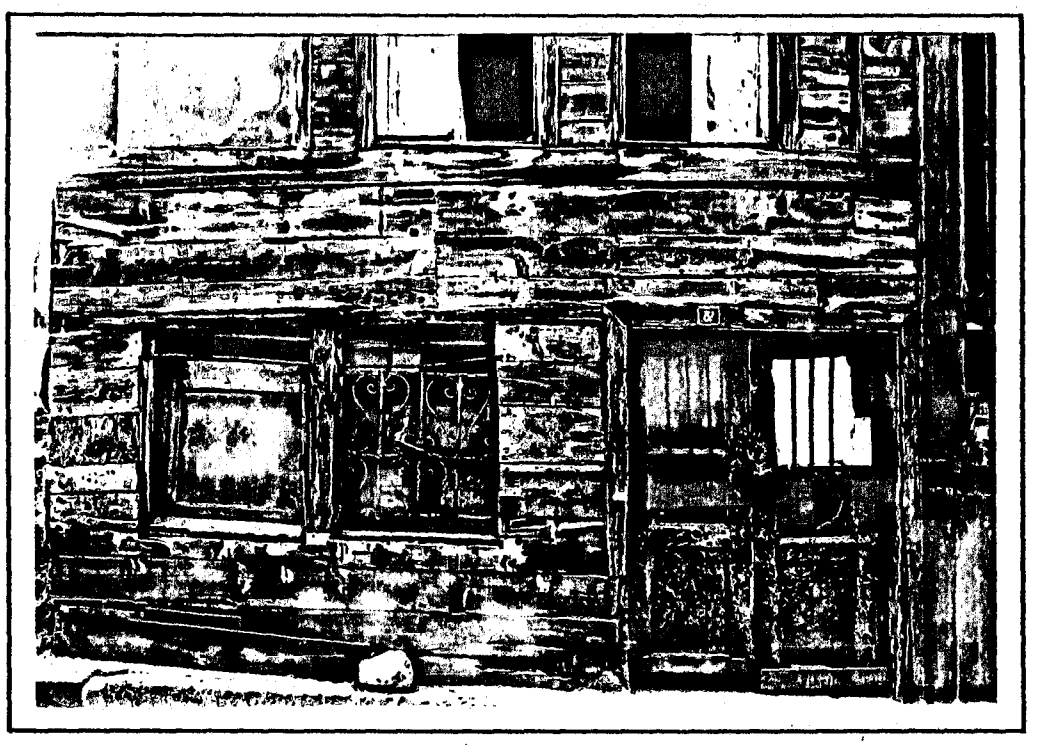

(F. 13) Selamlık Giriş Kapısı (SZ02D2K) ve Zemin Kat Pencereleri (SZ03D2P1 ve SZ03D2P2)

(F. 14) Selamlık I. ve II.Kat Pencereleri (S102D2P1, S102D2P2, S102D2P3 ve S203D2P1, S203D2P2, S203D2P3)

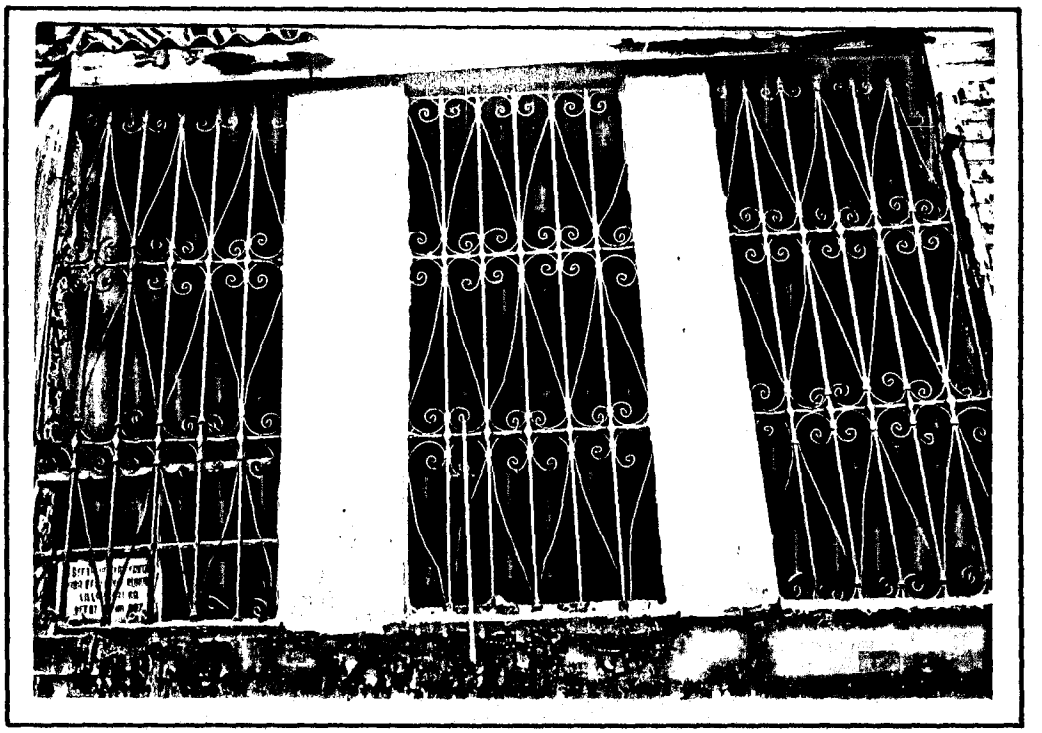

(F. 15)
Türbe Pencereleri
(TÜD2P1, TÜD2P2,
TÜD2P3)

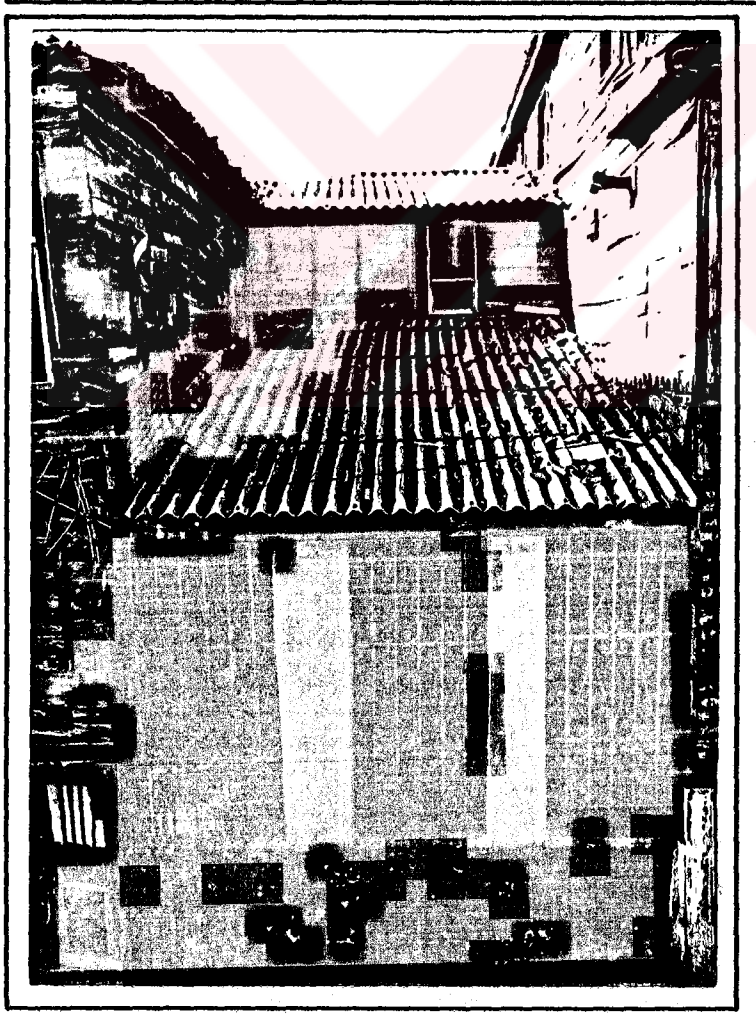

(F. 16) Türbe ve Mabeyn Odası
(SH202D2P) Pencereleri

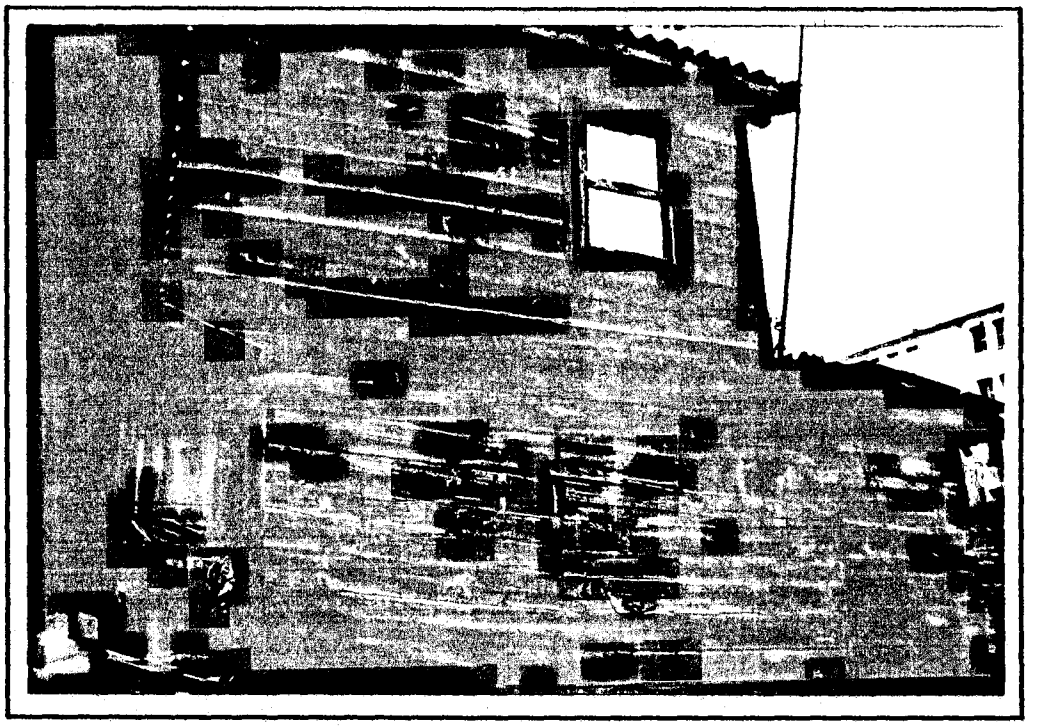

(F. 17) Haremin Türbe Çatısına Bakan Pencereleri (H202D3P, H303D3P)

(F. 18) Haremin Türbe Çatısına Bakan Penceresi (H202D3P)

(F. 19) Harem Doğu Cephesi (Zemin, Bir ve İkinci Katlar)

(F. 20) Harem Doğu Cephesi (Bir, İki ve Üçüncü Katlar)

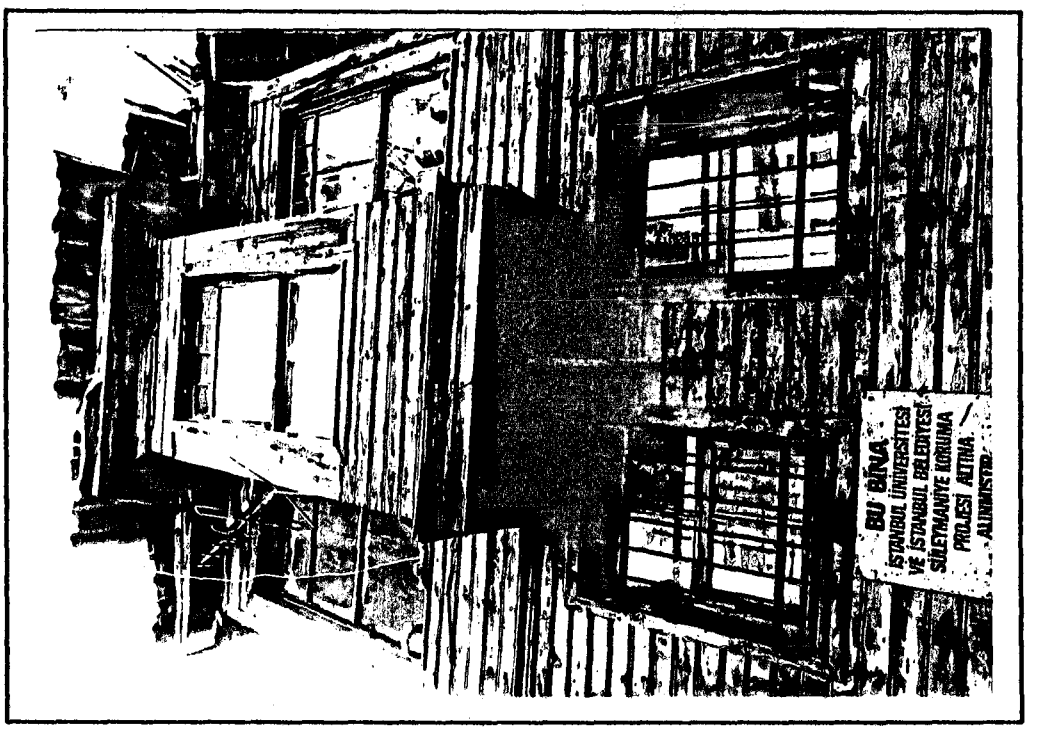

(F. 21) Harem Birinci ve İkinci Kat Pencereleri (H103D2P1, H103D2P2 ve H203D2P1, H203D2P3, H203D2P5) ve (H203) Numaralı Hacmin Cumbası

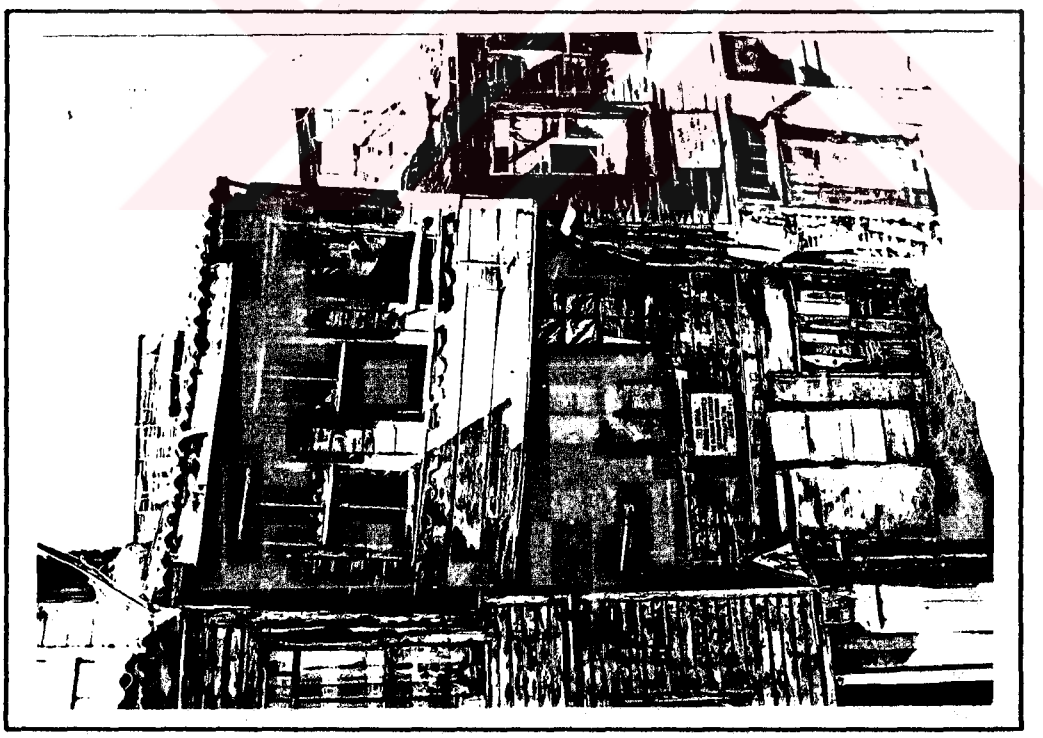

(F. 22) Haremin 55 Kapı Numaralı Ahşap Yapıyla Birleşimi

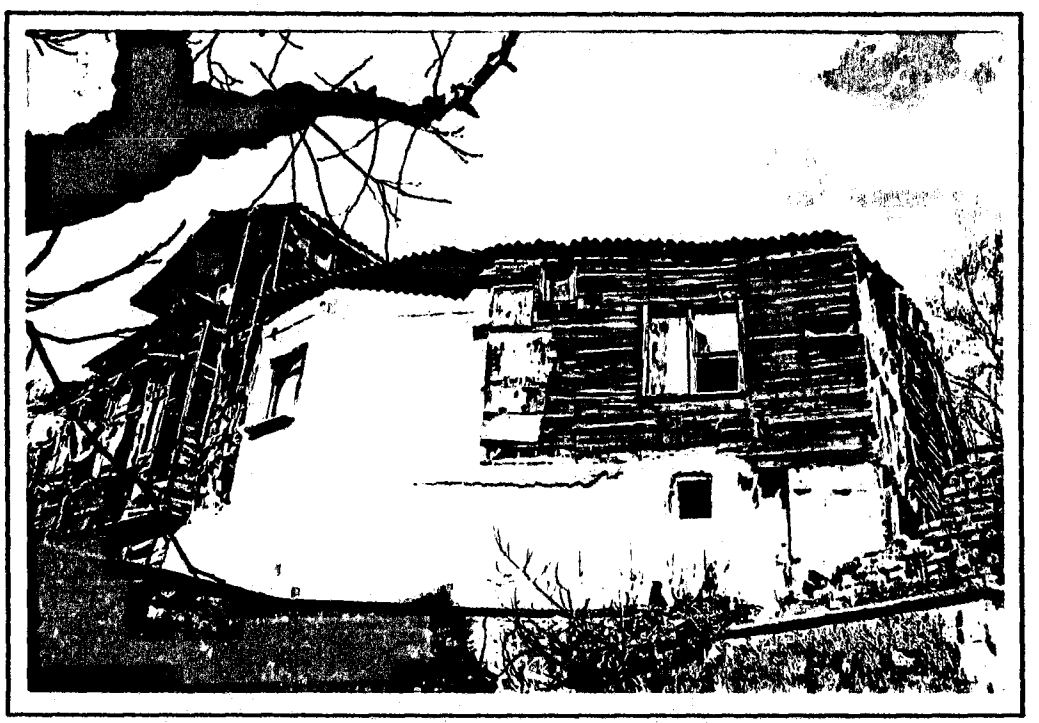

(F. 23)
Tekkenin Batı
Cephesi

(F. 24) Selamlık Batı Cephesi Pencereleri (S205D4P ve S201D4P)

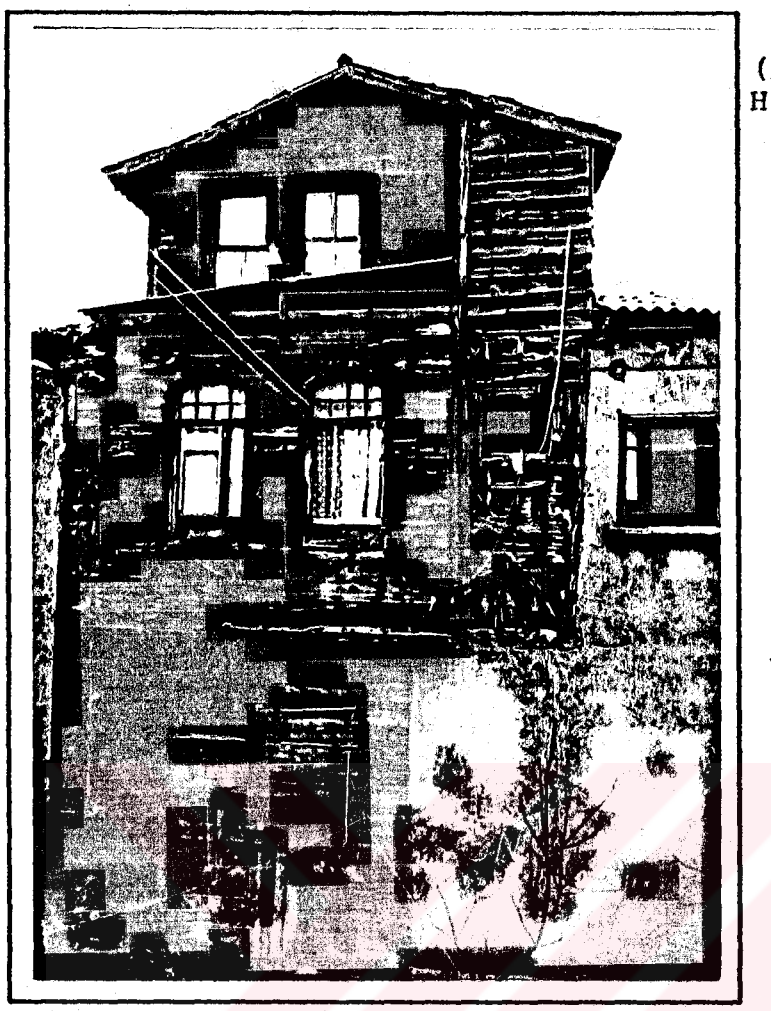

(F. 25)
Harem Batı Cephesi

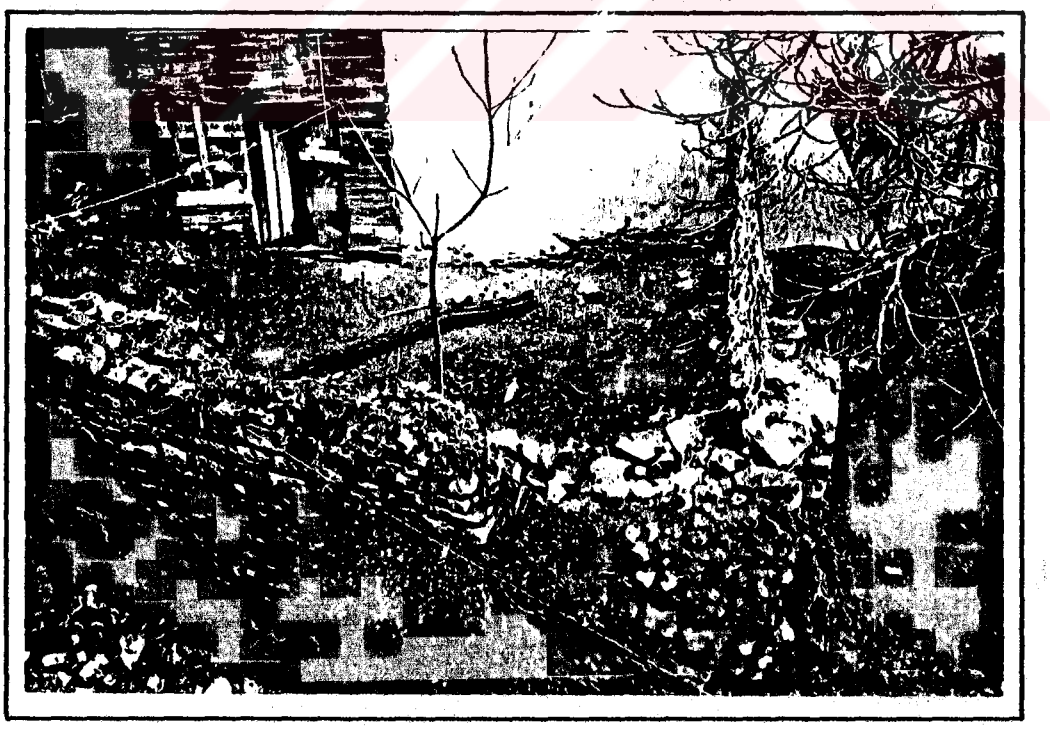

(F. 26) Harem Arka Bahçesi

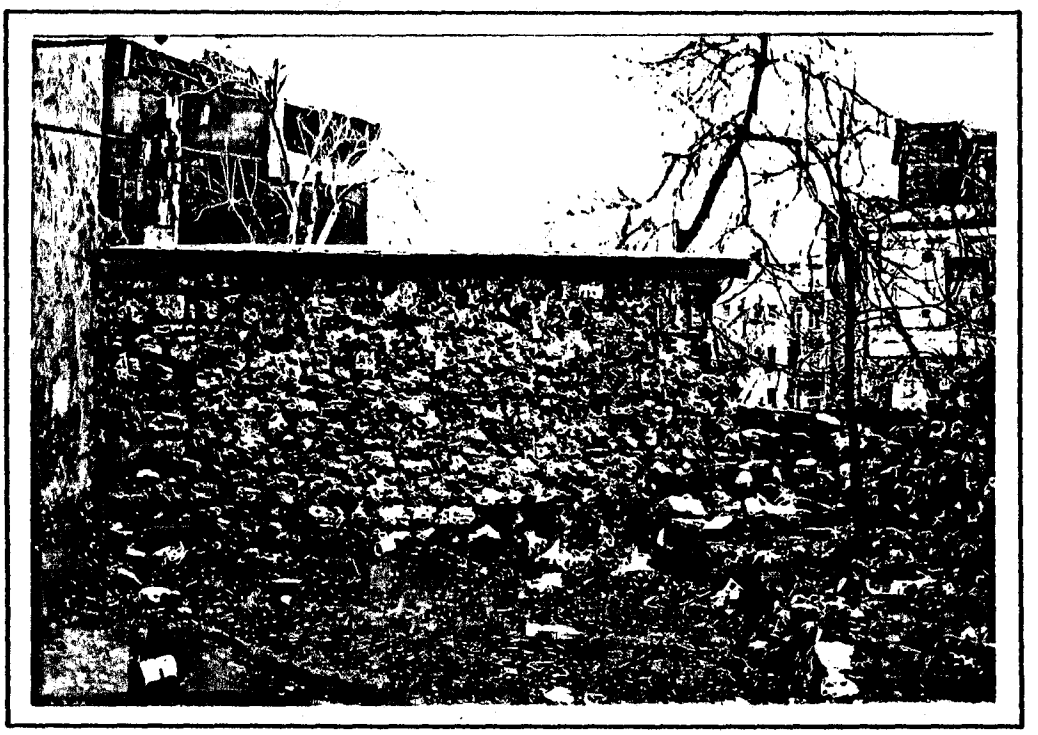

(F. 27)
Harem Arka Bahçesi'
nin Kısmen Yıkılmış
Duvarı

(F. 28) Selamlık-Taşlığı (SZ02) ve
M1 Merdiveni

(F. 29)
Selamlık-Birinci
Katına Çıkan
M1 Merdiveni

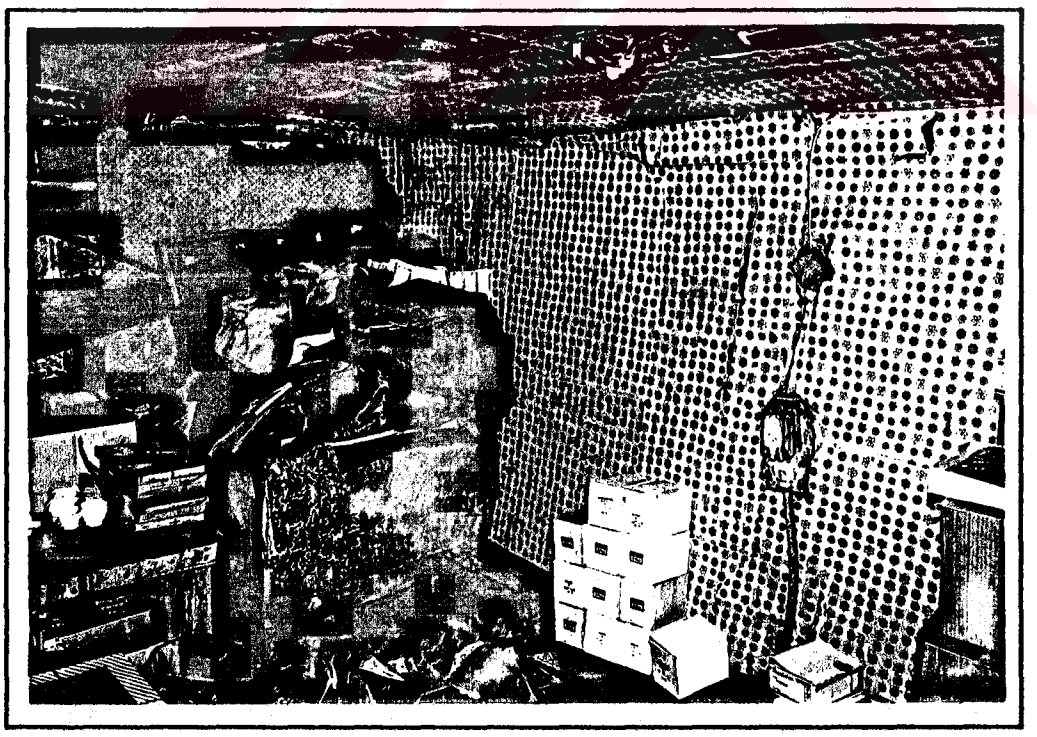

(F. 30) Selamlık-Zemin Katında Oda (SZ03)

(F. 31) Selamlık-Mutfağı (SZ01)

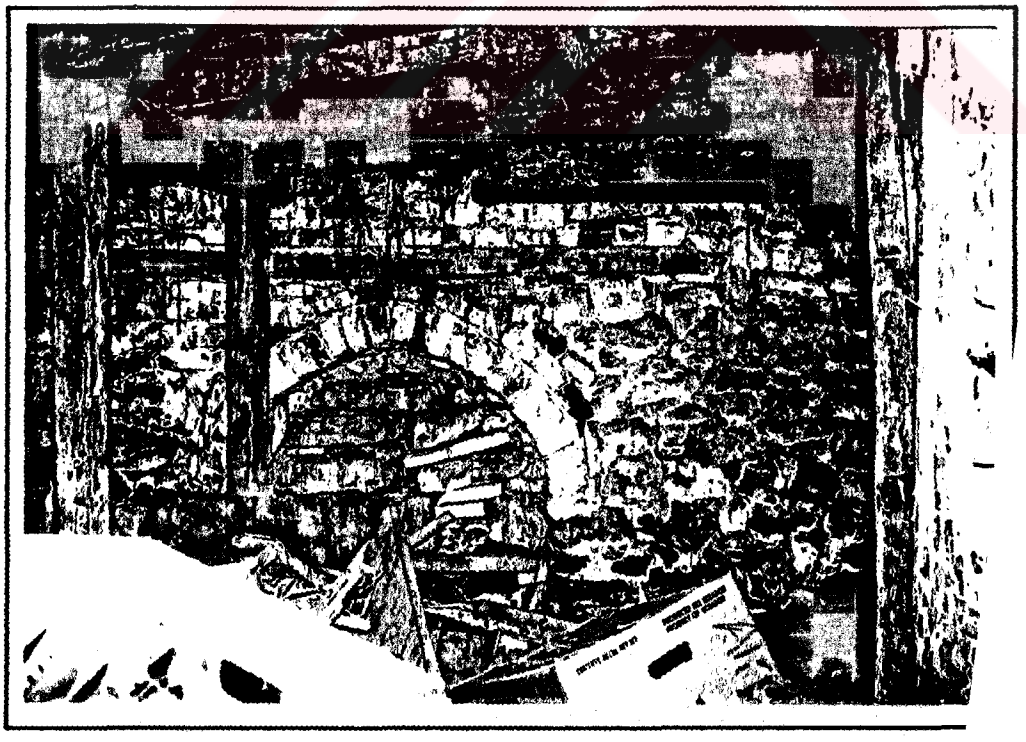

(F. 32) Selamlık-Mutfağı'nda Batı Duvarı Üzerin
Yeralan Ocak

(F. 33)
Selamlık-Birinci Katta Korkuluk Dikmesi

(F. 34) Selamlık-Erkekler Mahfeli (S101)

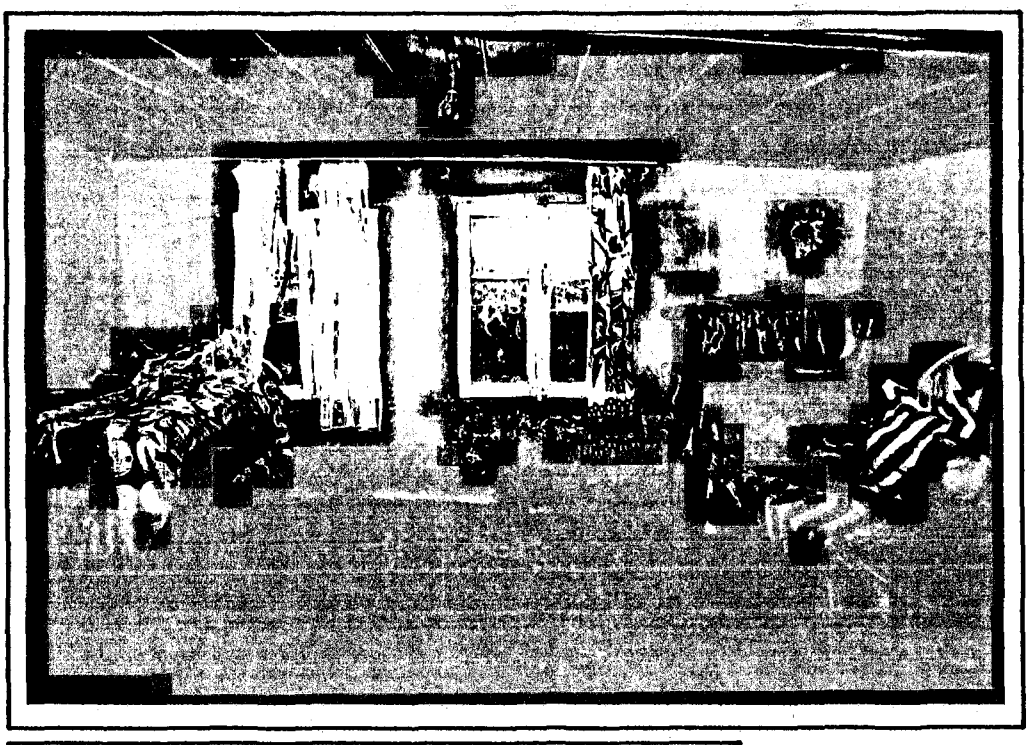

(F. 35)
Selamlık-Birinci Katında Oda (S102) (Şeyh Odası)

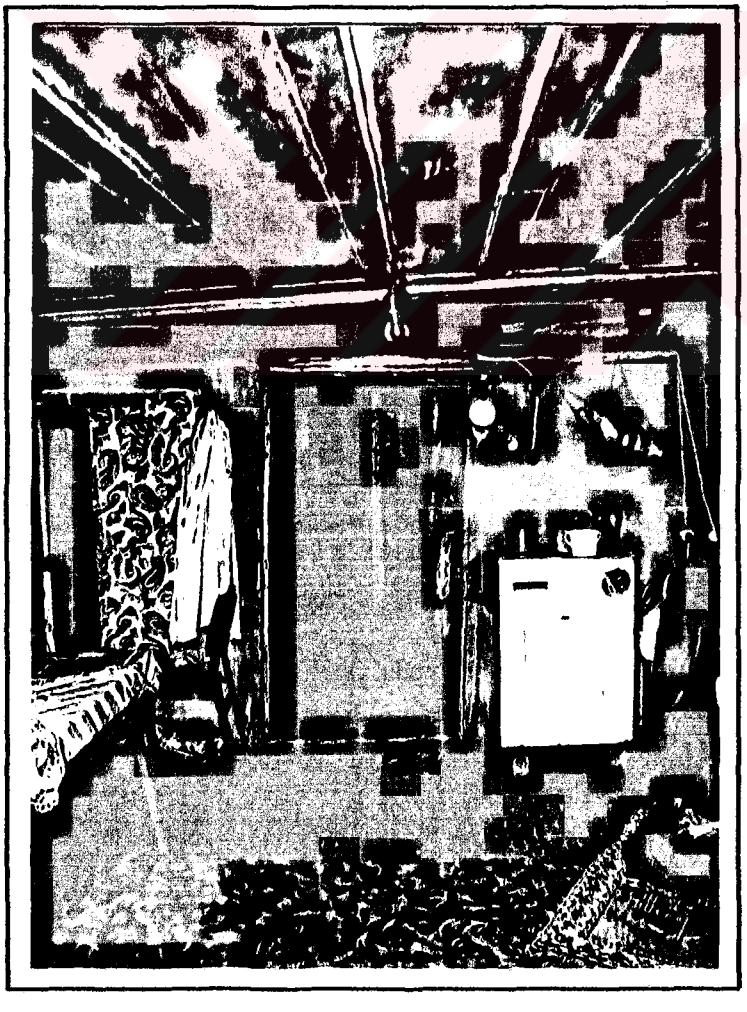

(F. 36) (S102) Numaralı Odadan (S101) Numaralı Hacime Bakış

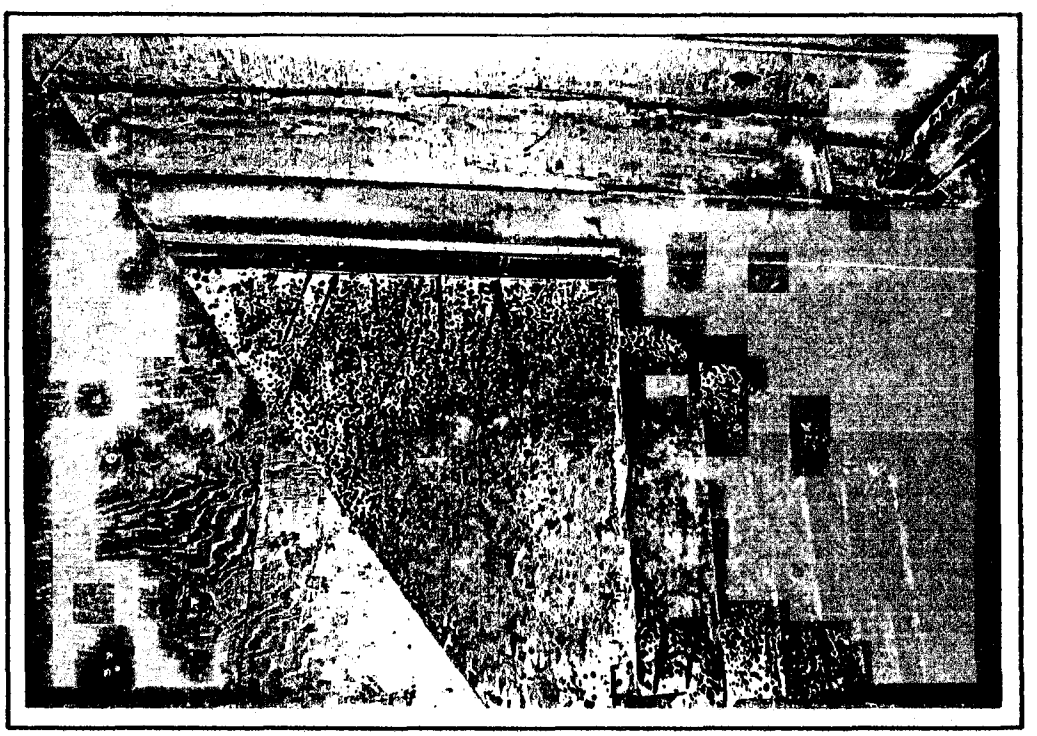

(F. 37) Selamlık-Birinci Katından İkinci Katına Çıkan M2 Merdiveni

(F. 38) Selamlık-İkinci Kat Sofası (S204)

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

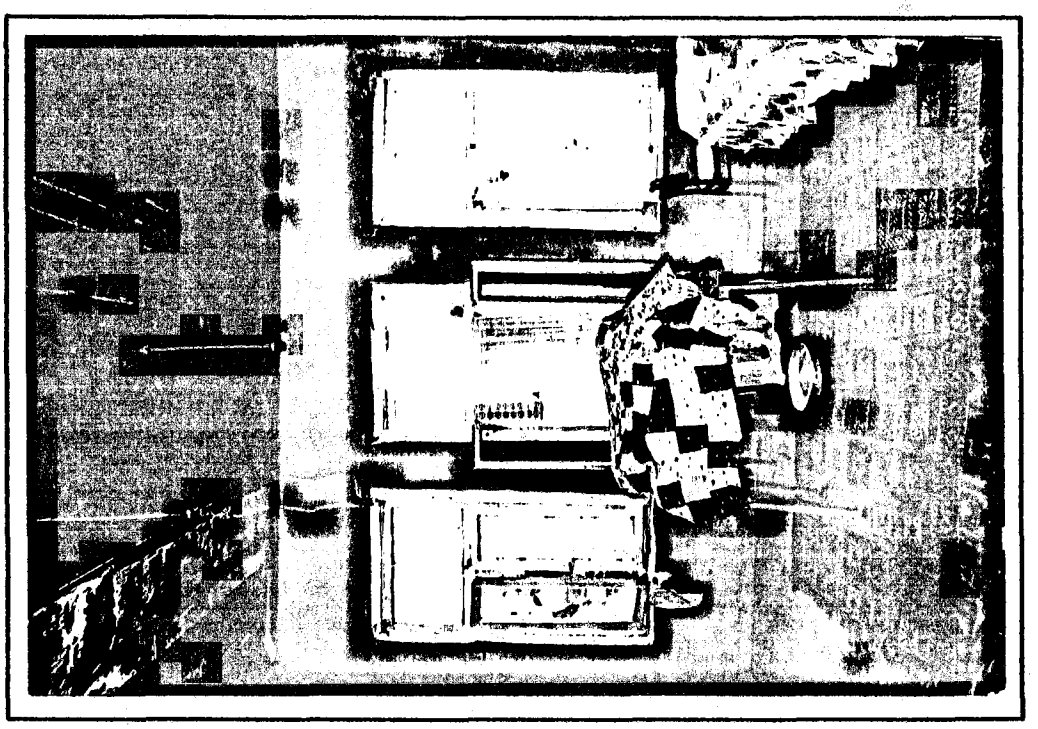

(F. 39) Selamlık-İkinci Katında Oda (S203) (Meydan Odası)

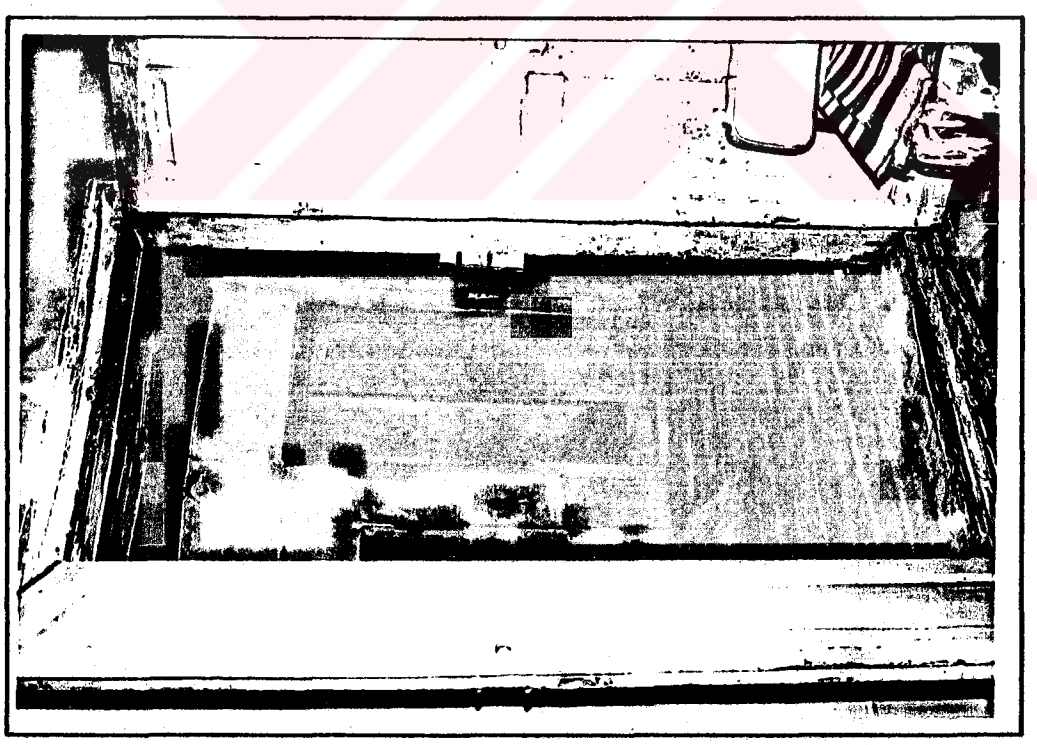

(F. 40) (S203) Numaralı Odadan (S204) Numaralı Hacime Bakış

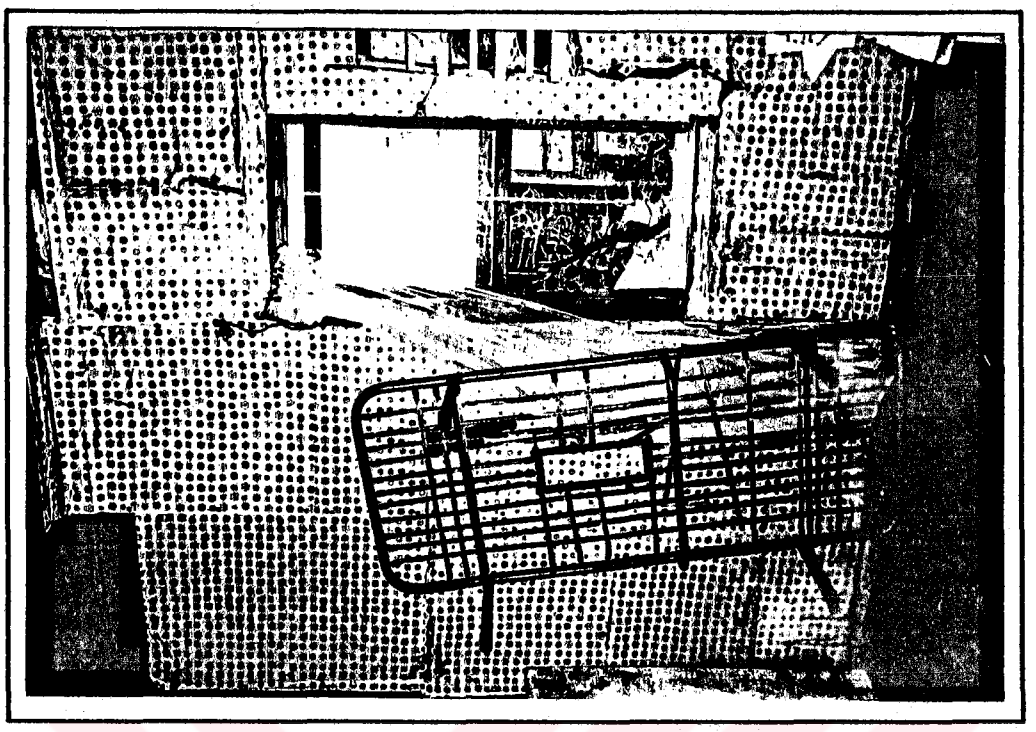

(F. 41) Selamlık-İkinci Katında Oda (S205)
(Zakirbaşı Odası)

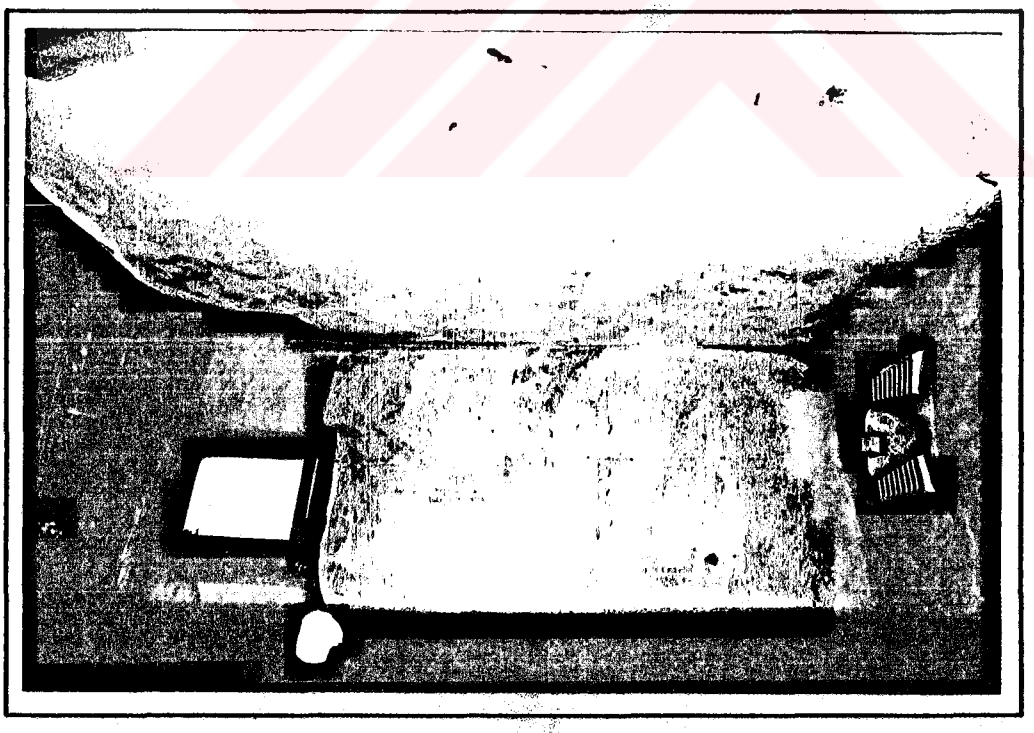

(F. 42) Selamlık-İkinci Katta Hela (S201)

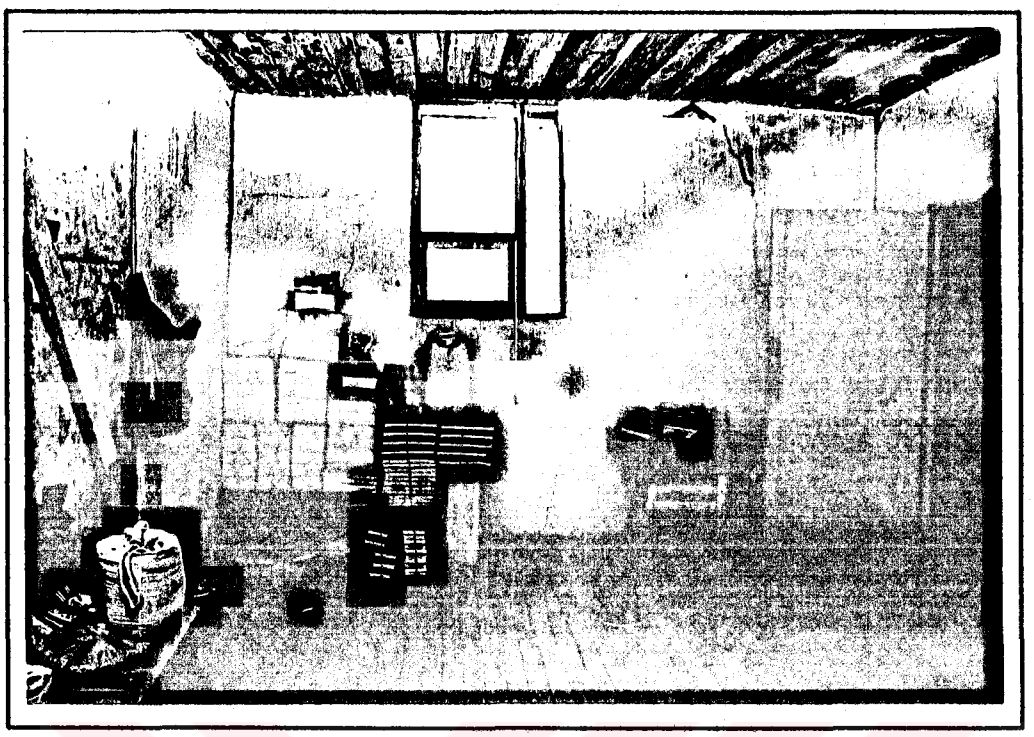

(F. 43) Mabeyn Odası (SH202) ve (SH202D2P) Numaralı Pencere

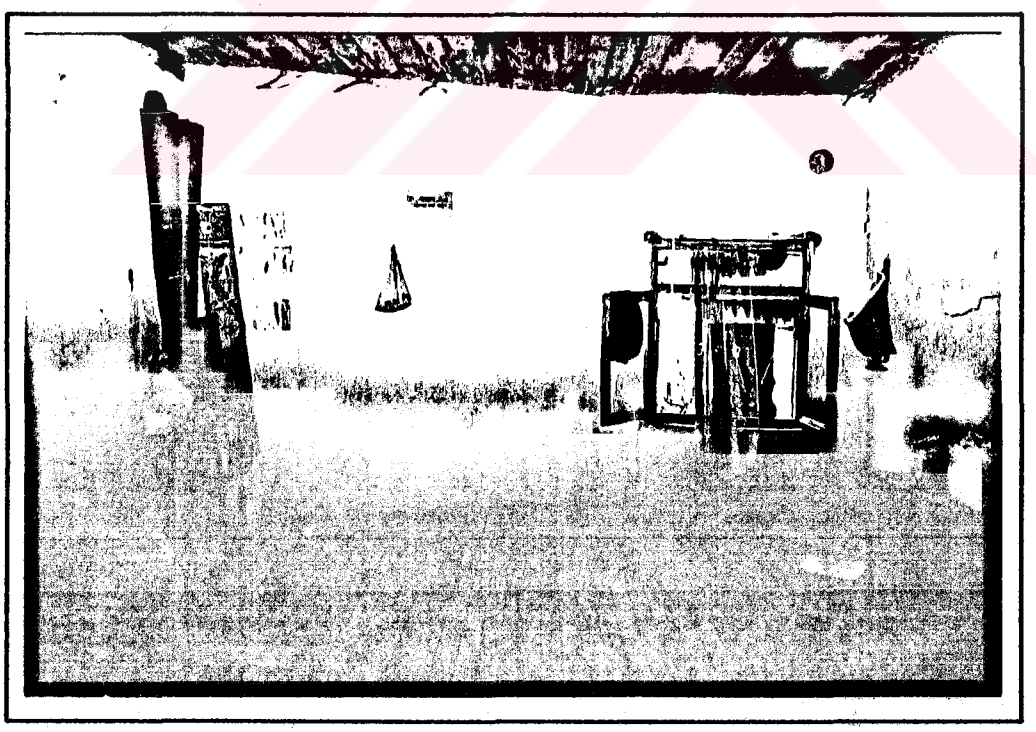

(F. 44) Mabeyn Odası (SH202D4P) Numaralı Penceresi

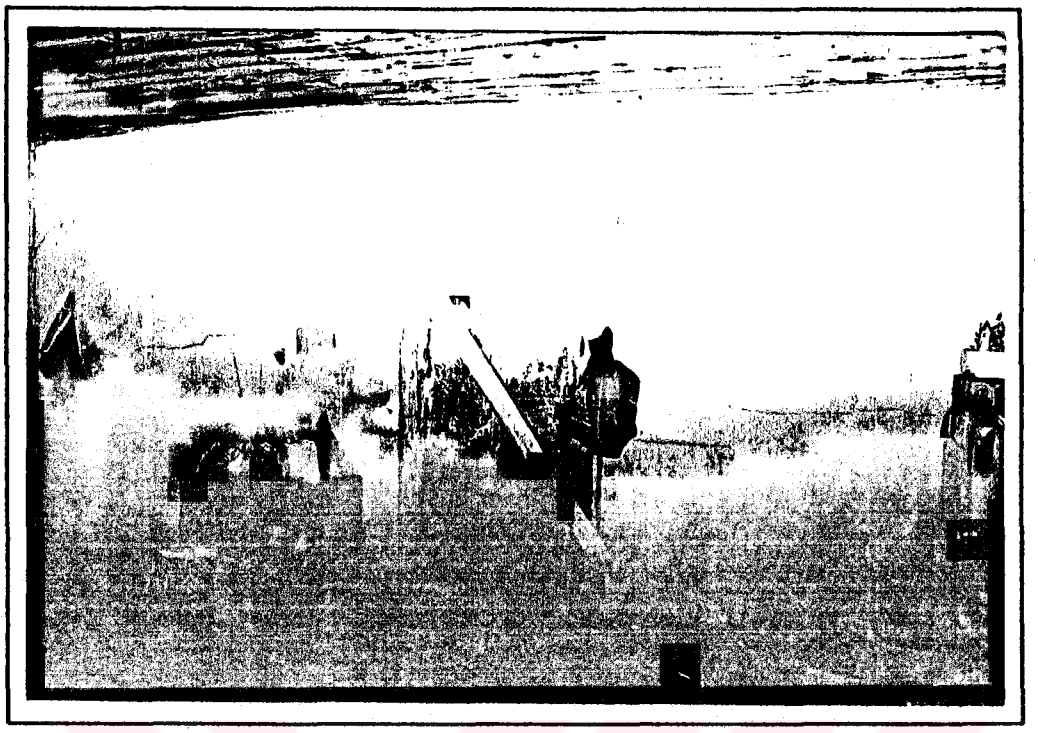

(F. 45) Mabeyn Odası'ndan Harem'e Açılan (SH202D1K) Numaralı Kapı

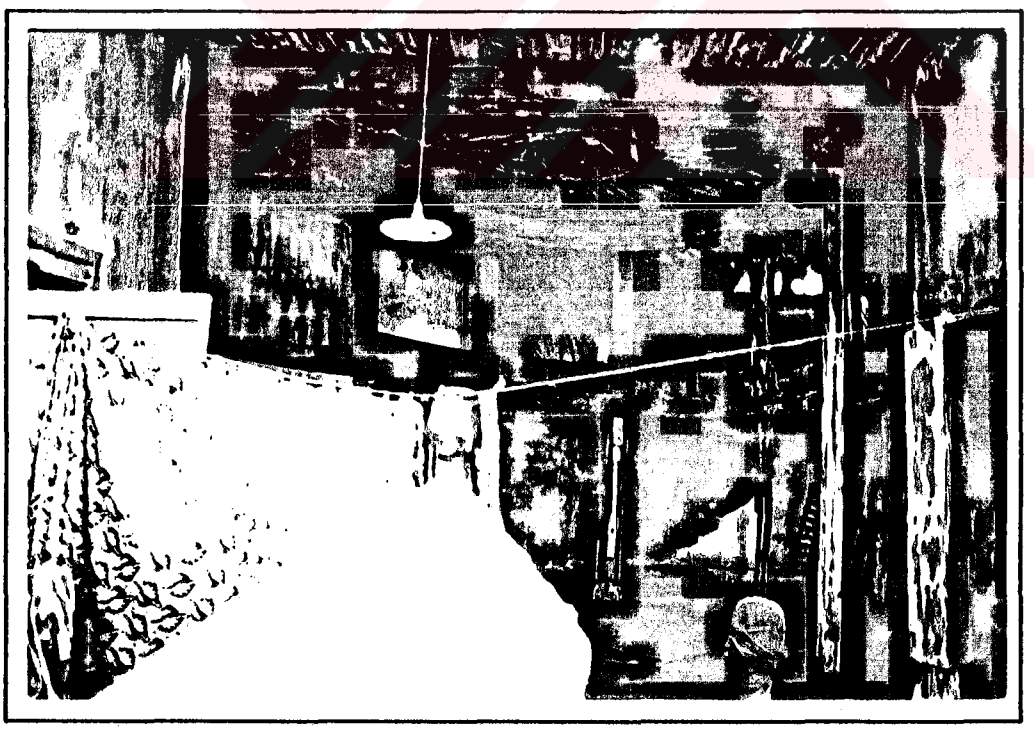

(F. 46) Tevhidhane (Türbe'den Bakış)

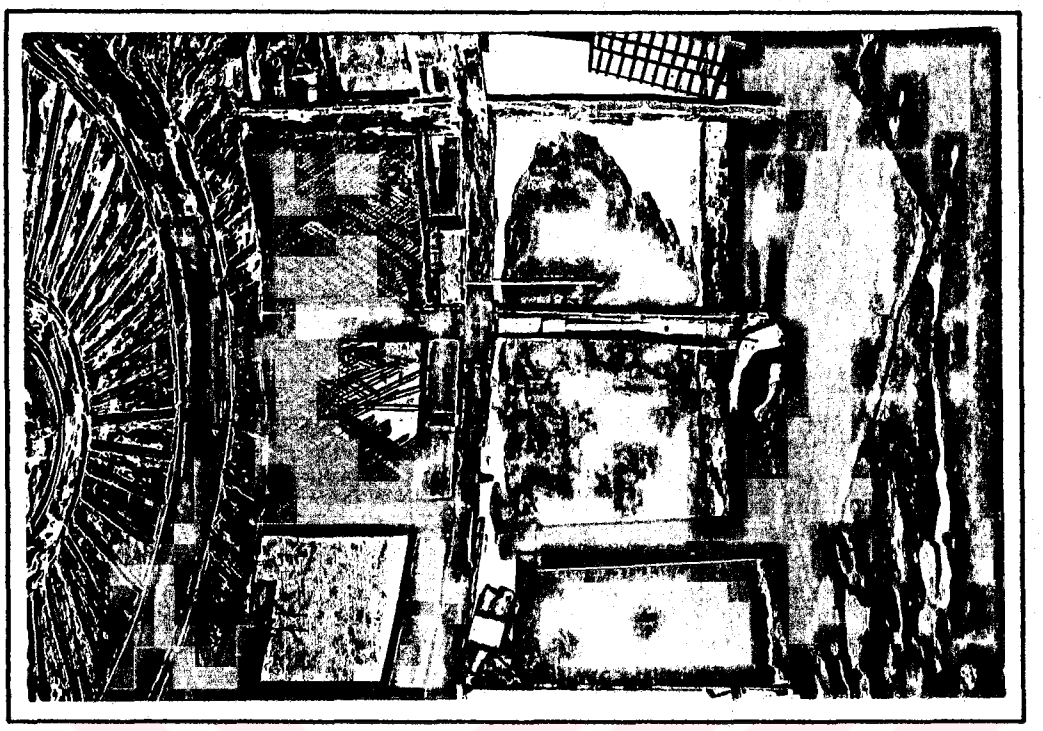

(F. 47) Tevhidhane-Kadınlar Mahfeli

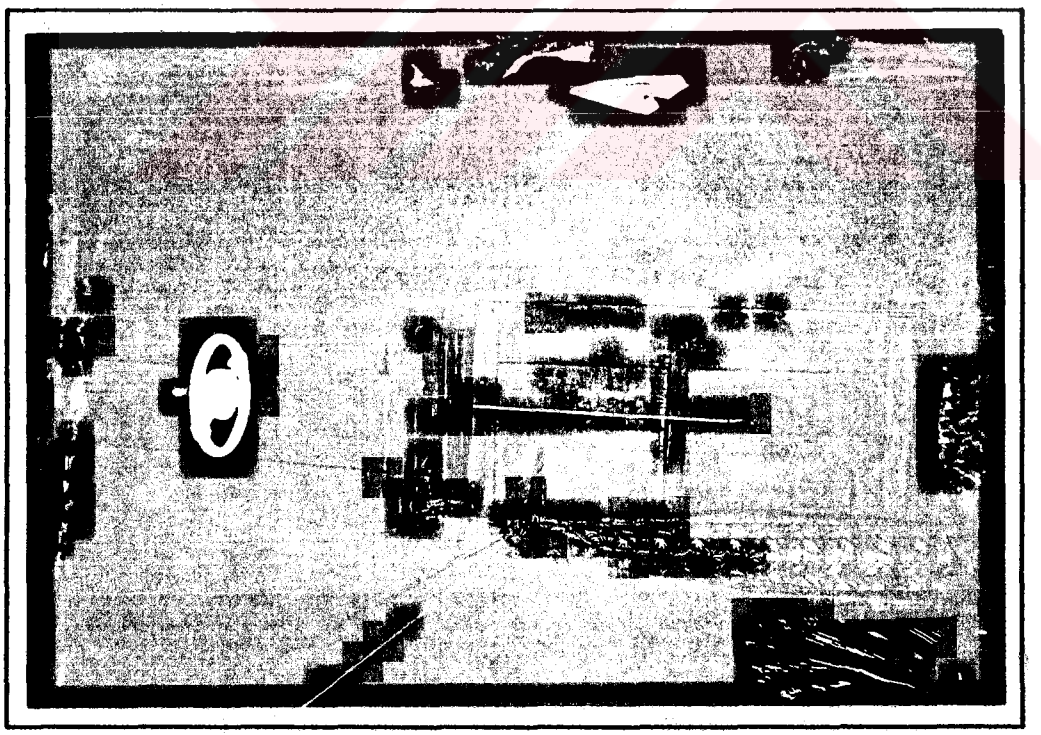

(F. 48) Selamlık Taşlığından (SZ02) Tevhidhane'ye Açılan Kapı (TEVD2K)

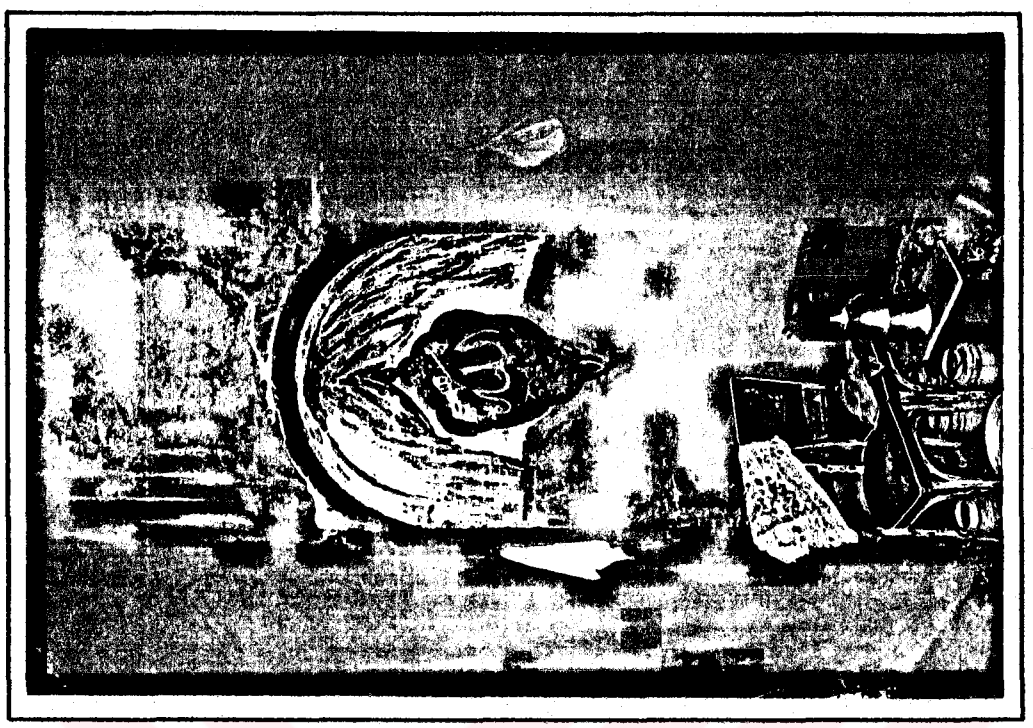

(F. 49) Mihrap

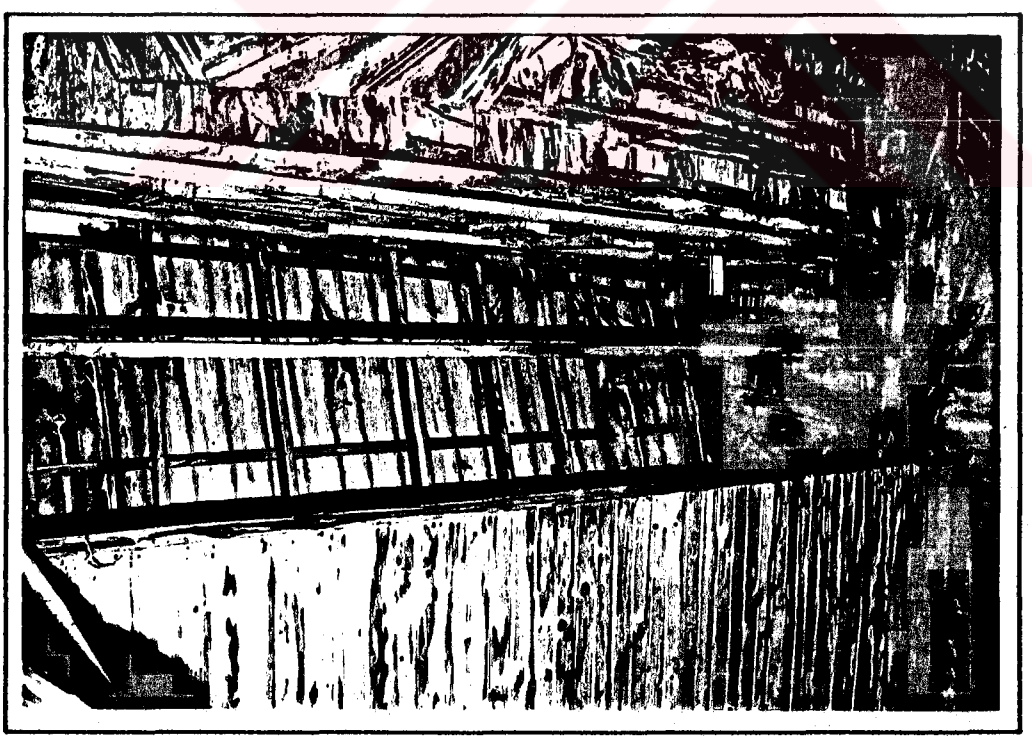

(F. 50) Yeniden Yapılmış Türbe Çatısı

(F. 51) Mihrap Üstünü Örten Duvar

(F. 52) Erkekler Mahfeli Korkulukları

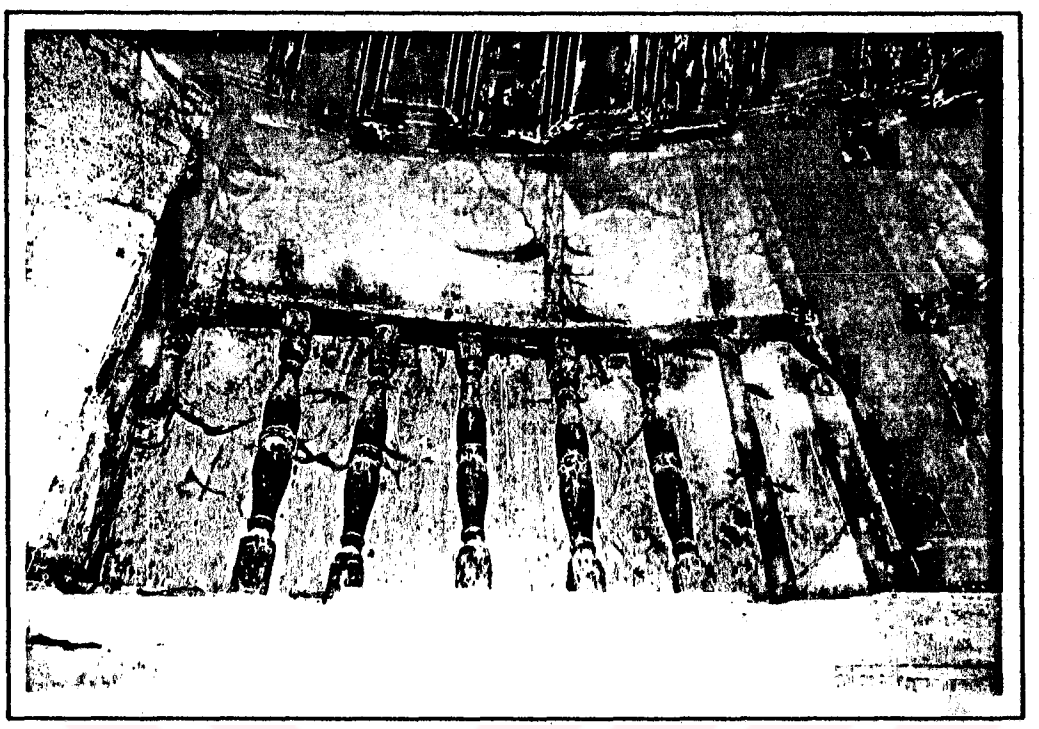

(F. 53) Erkekler Mahfeli Korkulukları

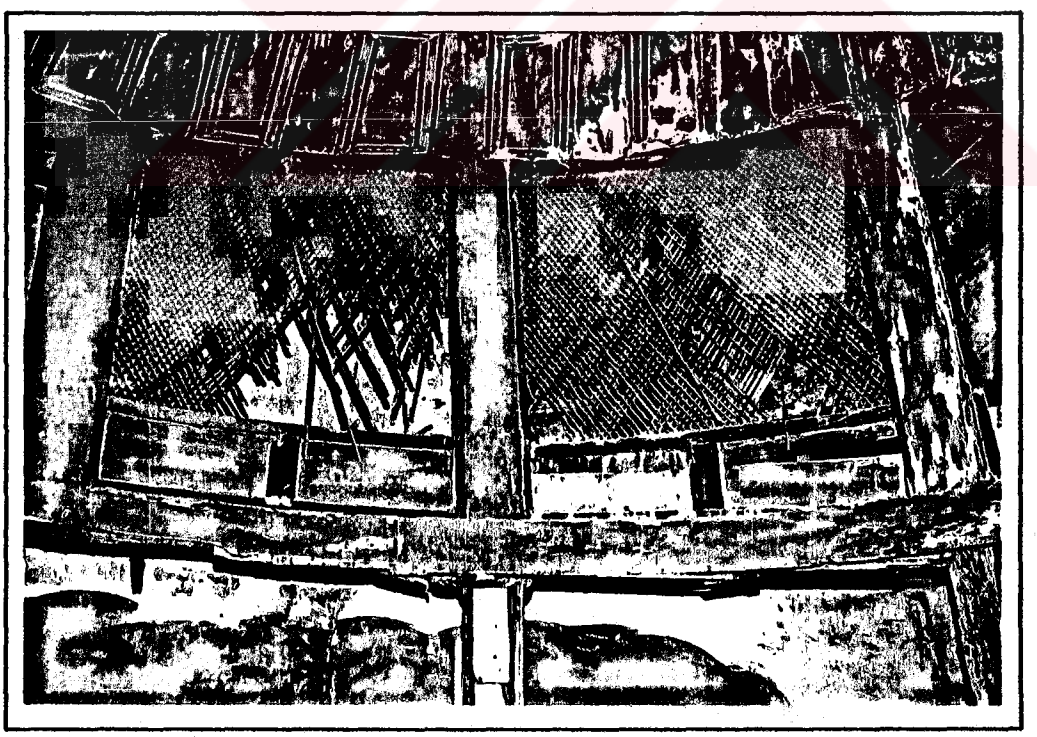

(F. 54) Kadınlar Mahfeli Kafesleri

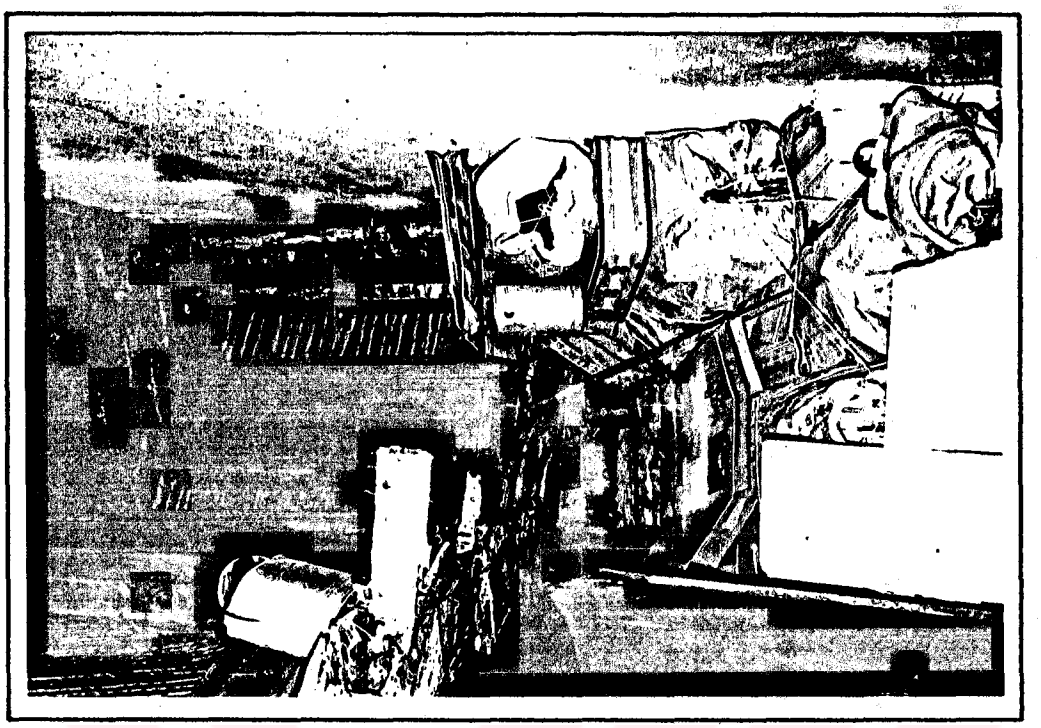

(F. 55) Selamlık-Erkekler Mahfelinden (S101) Kadınlar Mahfeli'ne Açılan Kapı (S101D2K)

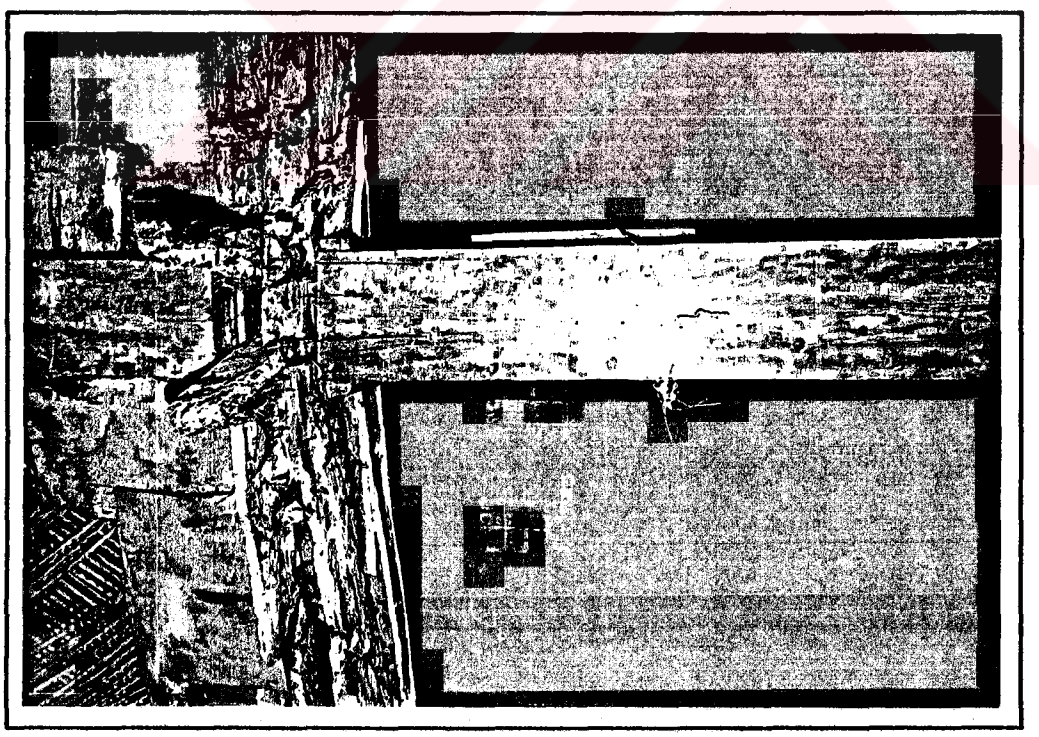

(F. 56) Kadınlar Mahfeli'nin Döşemesini Taşıyan Kirişler

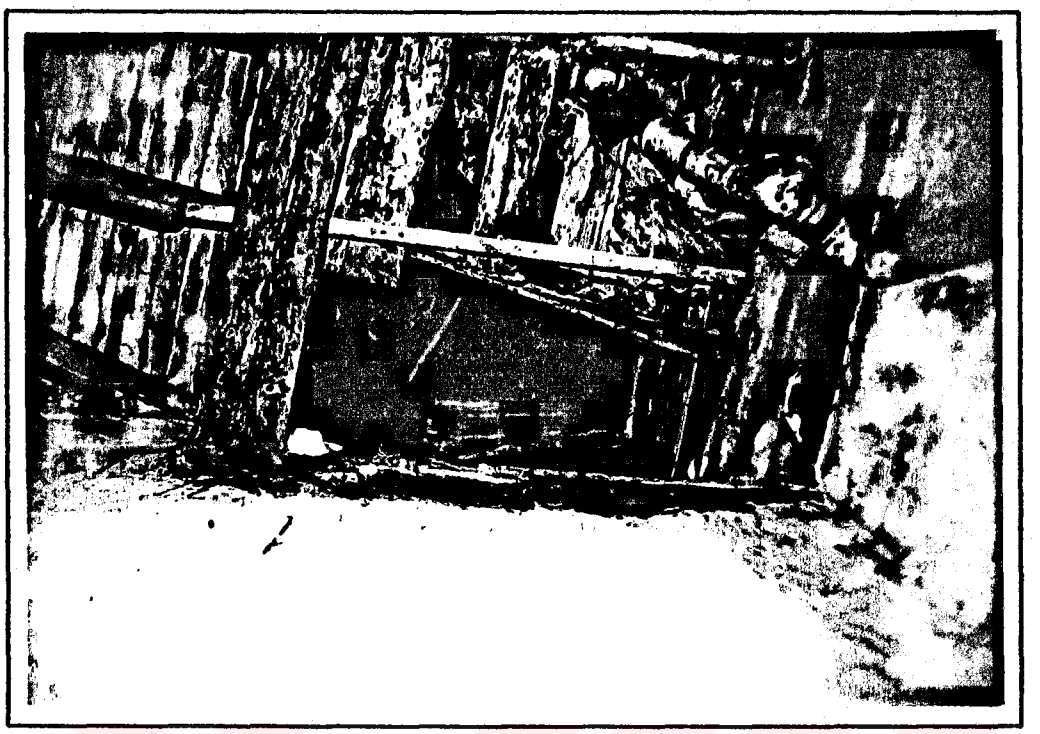

(F. 57) Harem (H204) Numaralı Hacminin Kısmen Çökmüş Döşemesinin Tevhidhaneden Görünüşü

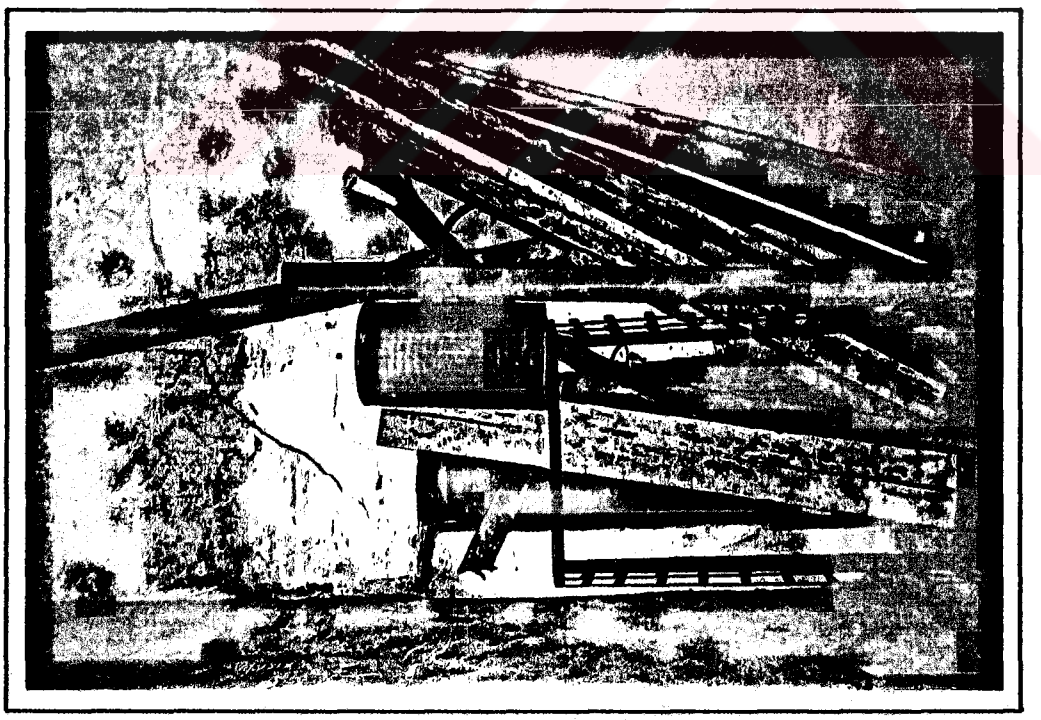

(F. 58) Harem (HZ01) Numaralı Hacminden Tevhidhaneye Açılan Kapı (TEVDİK)

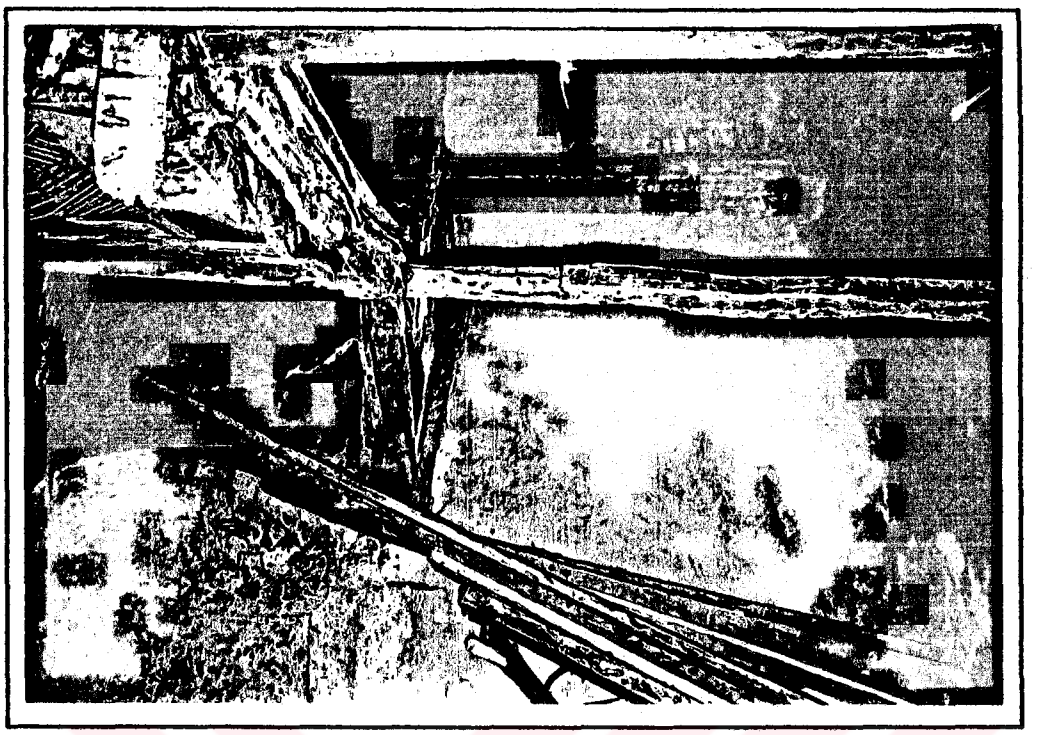

(F. 59) Kadınlar Mahfelini Taşıyan Yokolmuş Sütunlardan Birinin Yerine Konulan Dikme

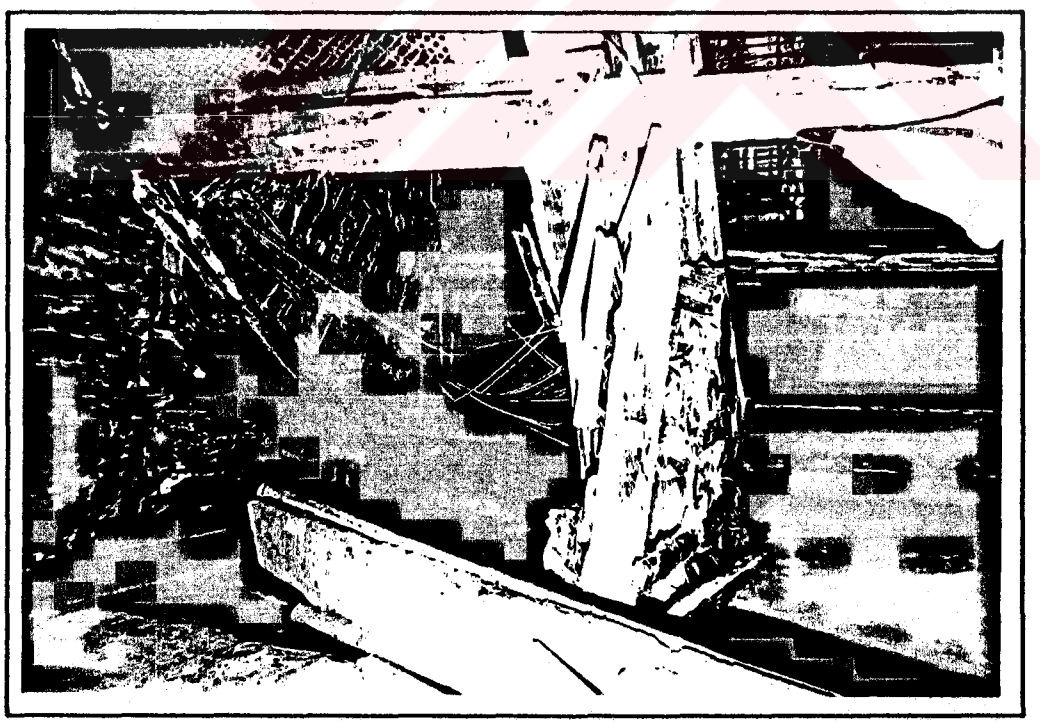

(F. 60) Kadınlar Mahfelinin Günümüze Ulaşabilmiş Döşemesinin Sınırı

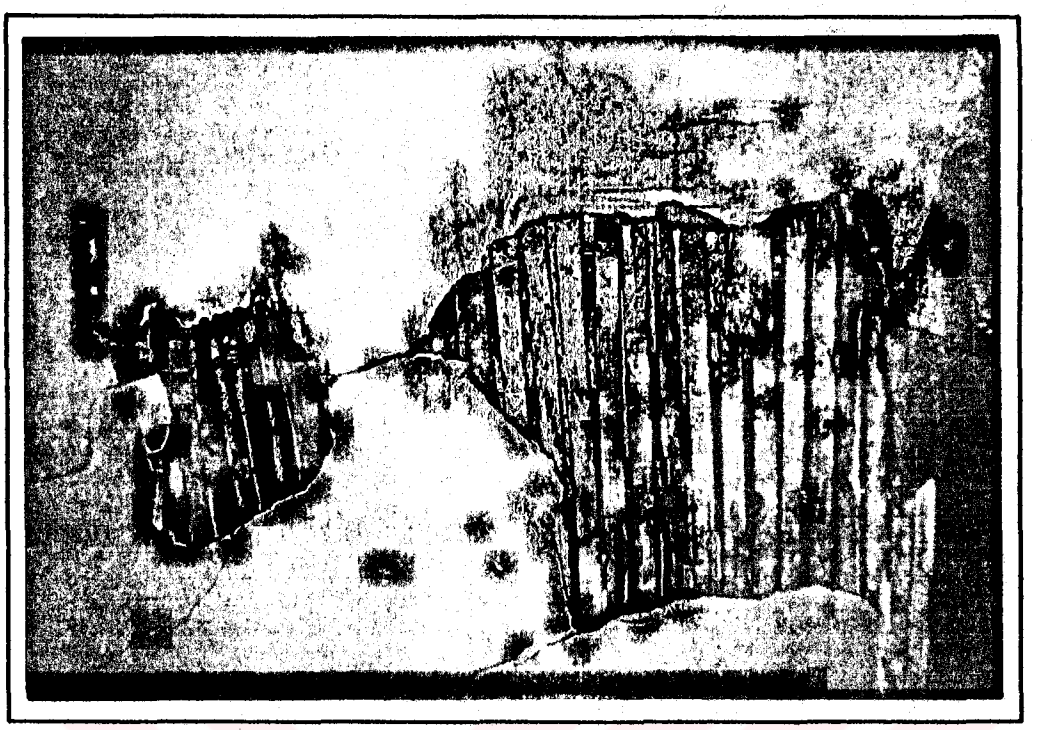

(F. 61) Tevhidhane Duvar Konstrüksiyonu

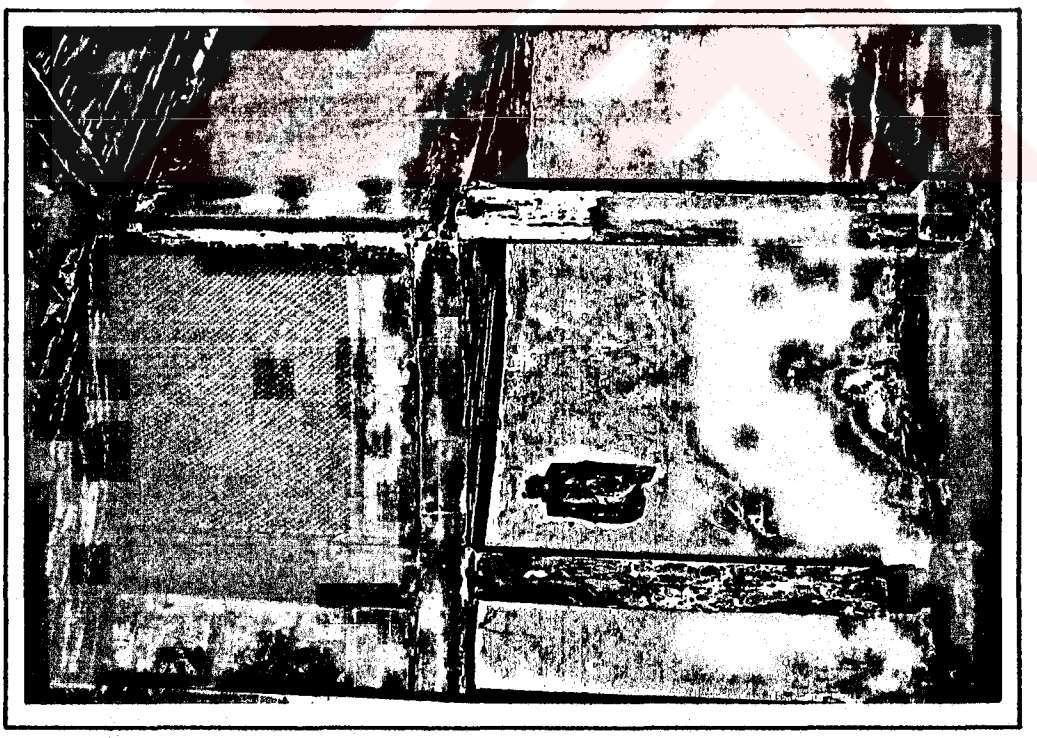

(F. 62) Kadınlar Mahfeli'nin Sağlam Kalabilmiş Bir Kafesi

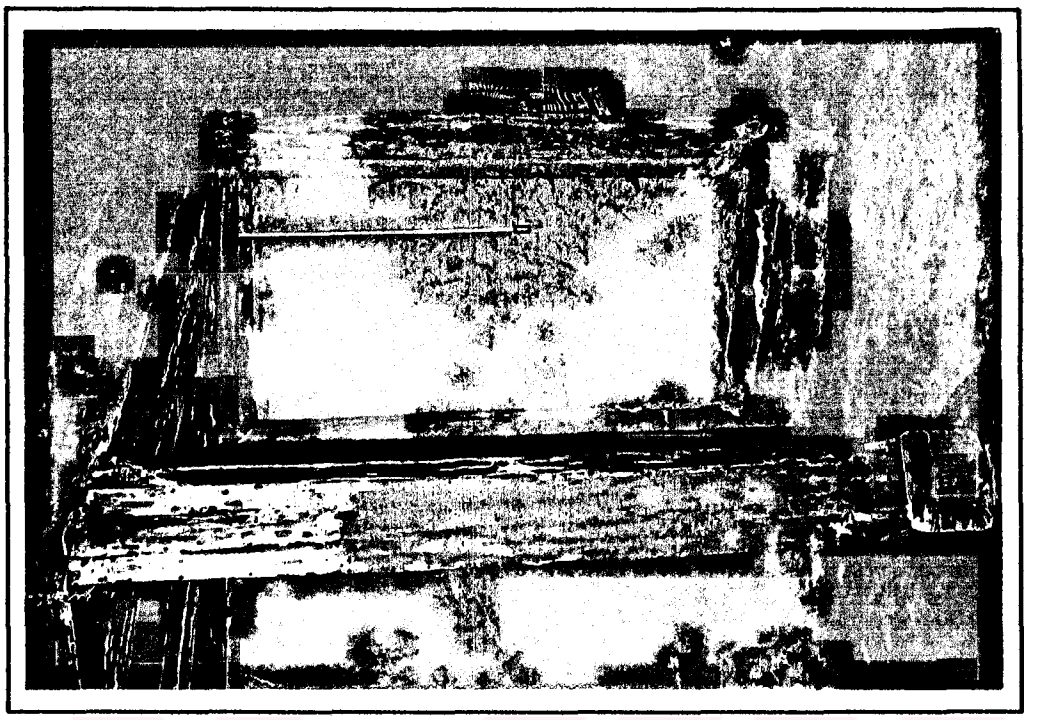

(F. 63) Haremin Taşlığından (HZ02) Tevhidhaneye Açılan ve Sonradan Örülmüş Kapı Kasası (TEVDİK)

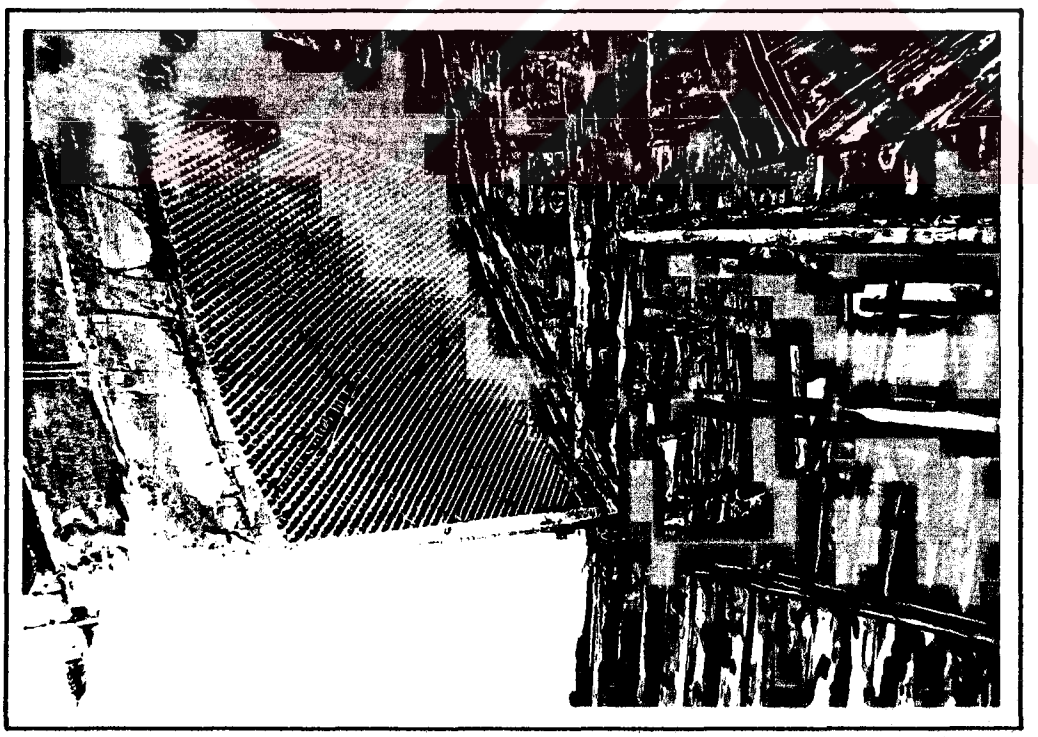

(F. 64) Yeniden Yapılmış Türbe Çatısının Tevhidhane Tavan Süslemesiyle Arakesiti

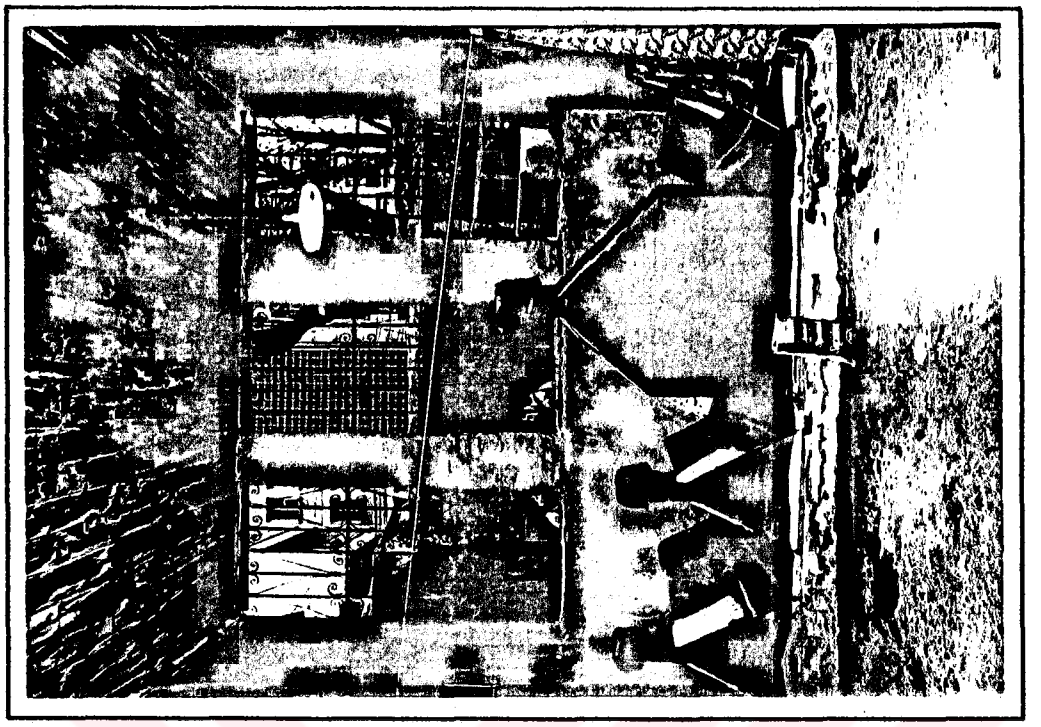

(F. 65) Türbe (Tevhidhane'den Bakış)

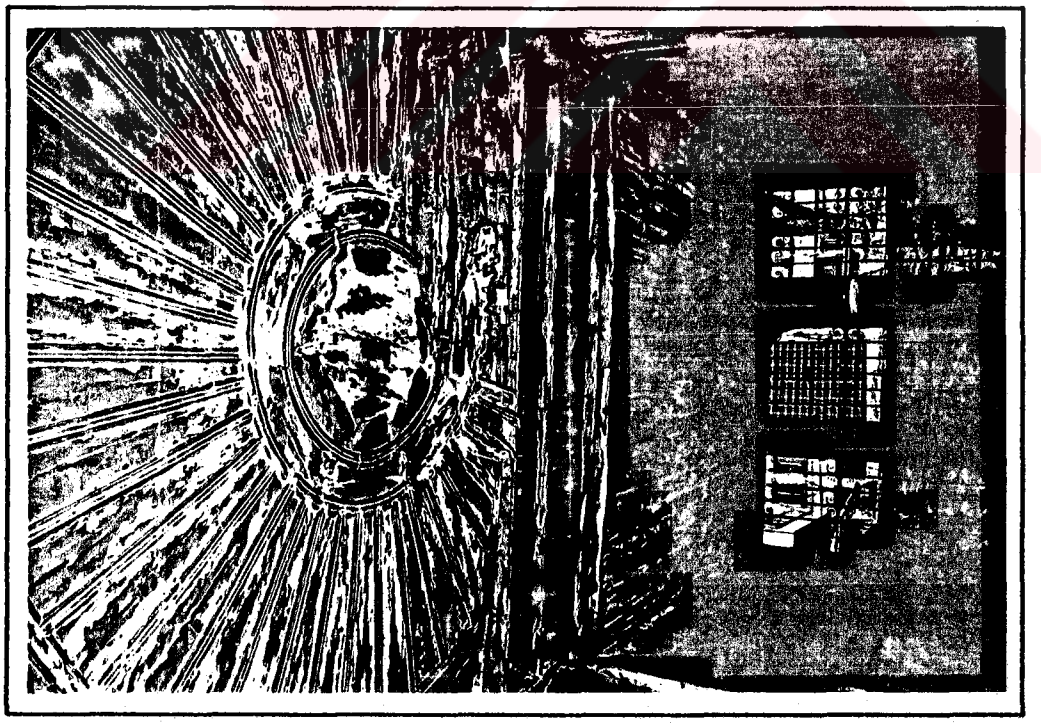

(F. 66) Tevhidhane Tavan Süslemesi ve Türbe Pencereleri (TÜD2P1, TÜD2P2, TÜD2P3)

(F. 67) Tevhidhane Tavan Süslemesinin Tahrip Olmuş Bölümü

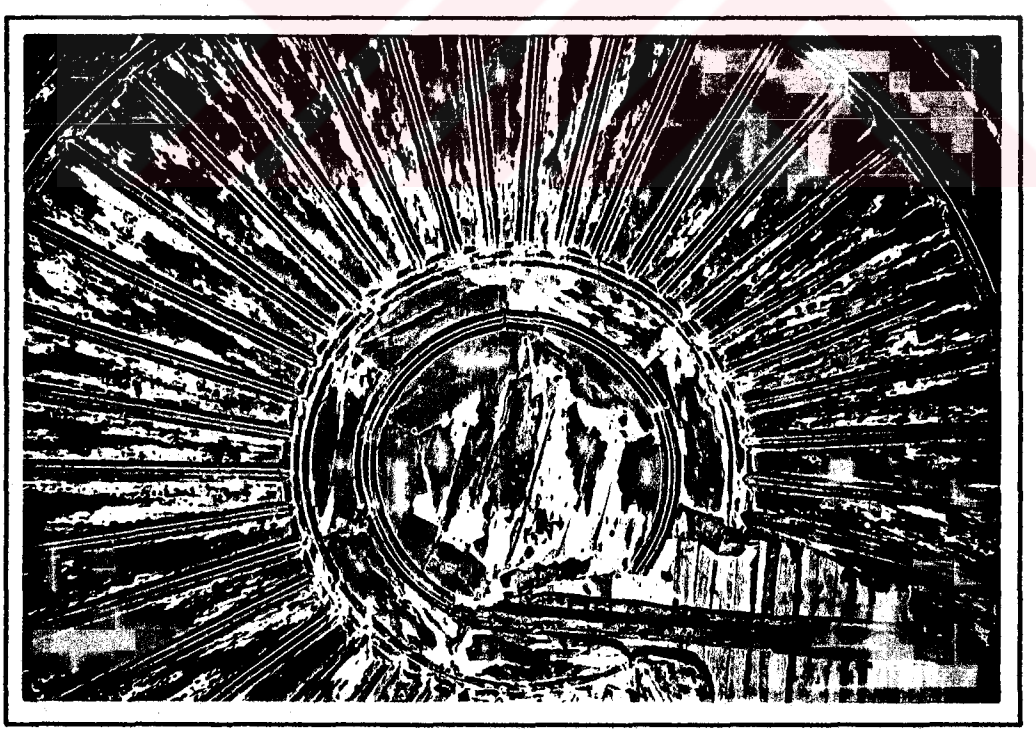

(F. 68) Tevhidhane Tavan Süslemesi

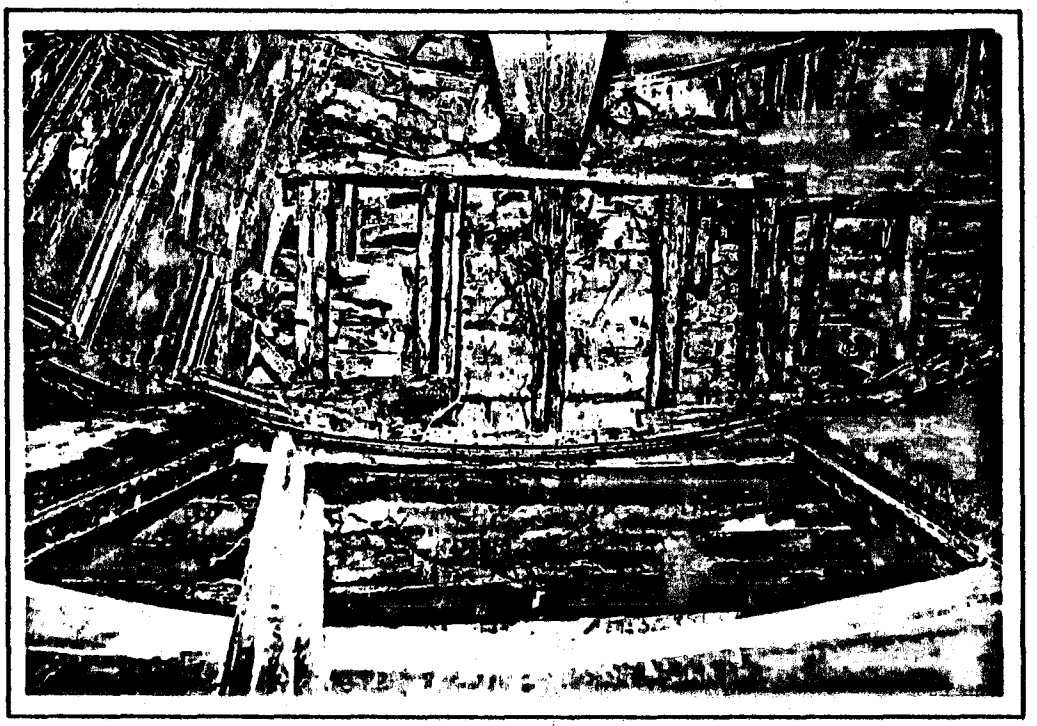

(F. 69)
Tevhidhane Tavan
Süslemesi Kaplama
Altı Konstrüksiyonu

(F. 70) Harem Taşlığı (HZ02) ve Zemin
Kattan Birinci Kata Çıkan
M1 Merdiveni

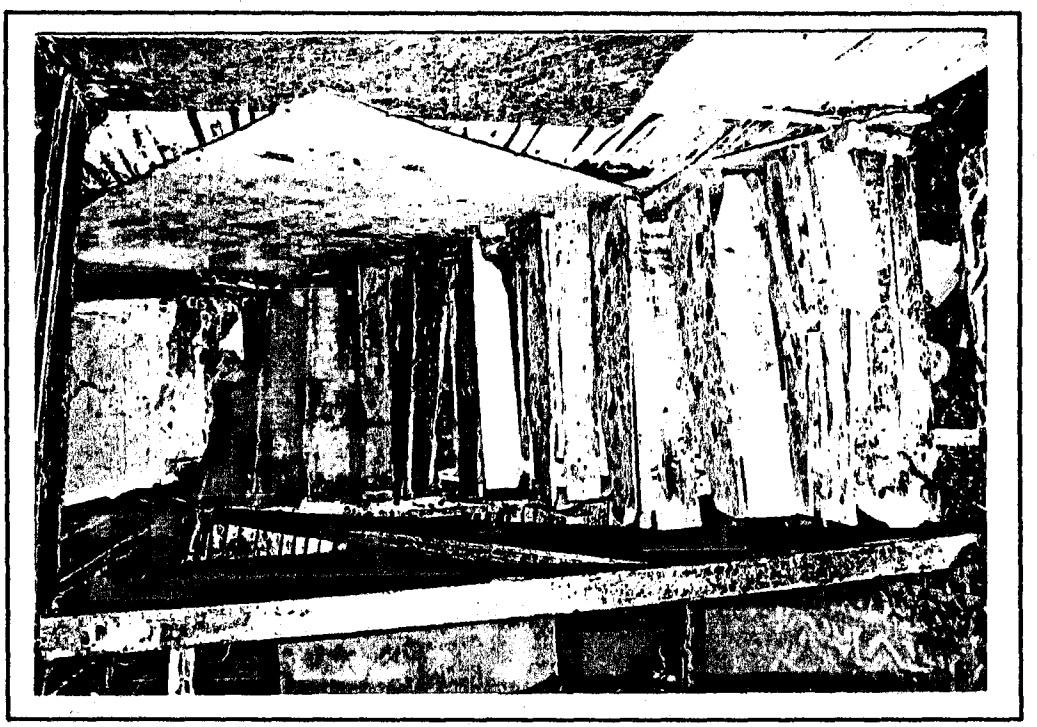

(F. 71) M1 Merdiveni

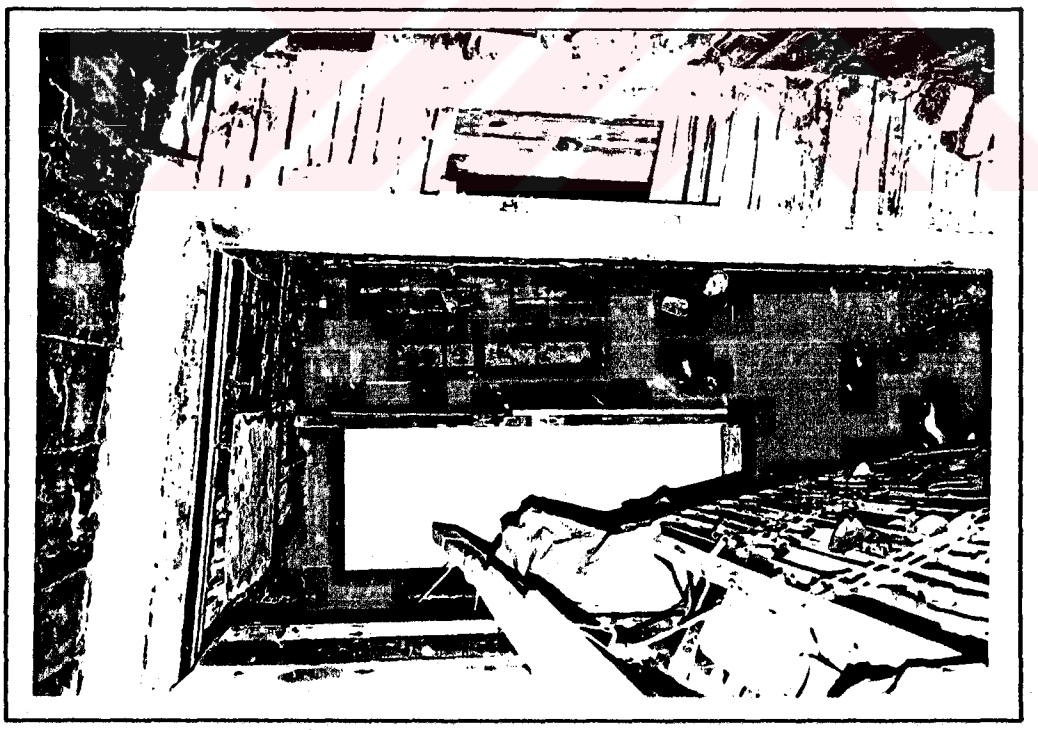

(F. 72) Harem Zemin Katında (HZ01) Numaralı Hacim ve (HZ01D2K) Kapısının Kasası

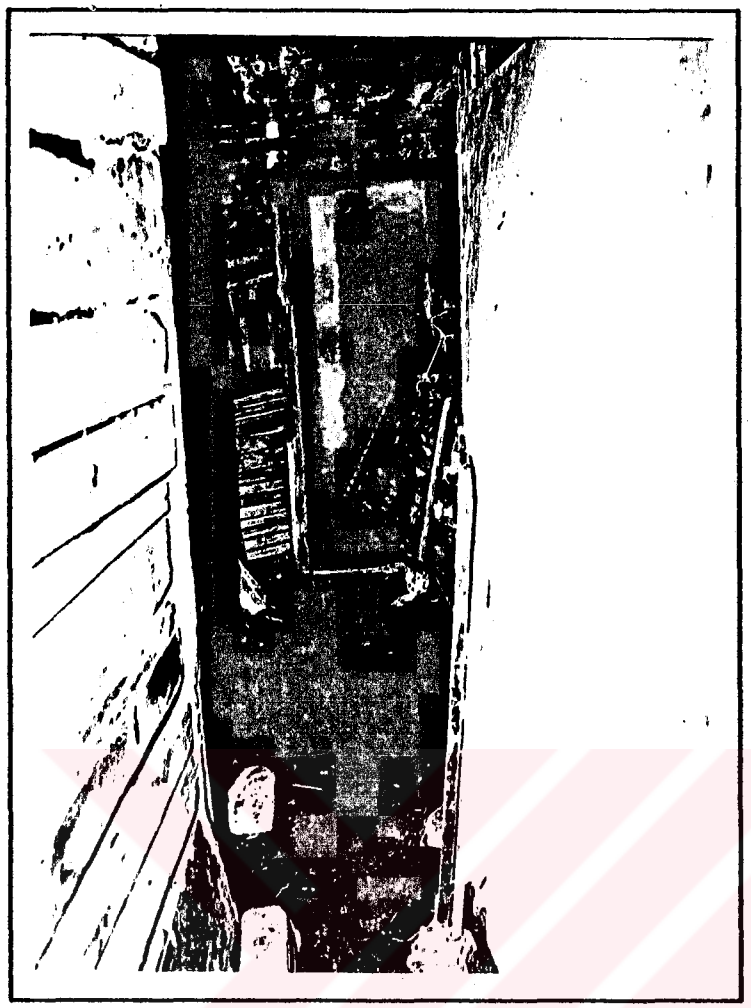

(F. 73) (HZ01) Numaralı Hacimden (HZ02) Numaralı Hacime Bakış

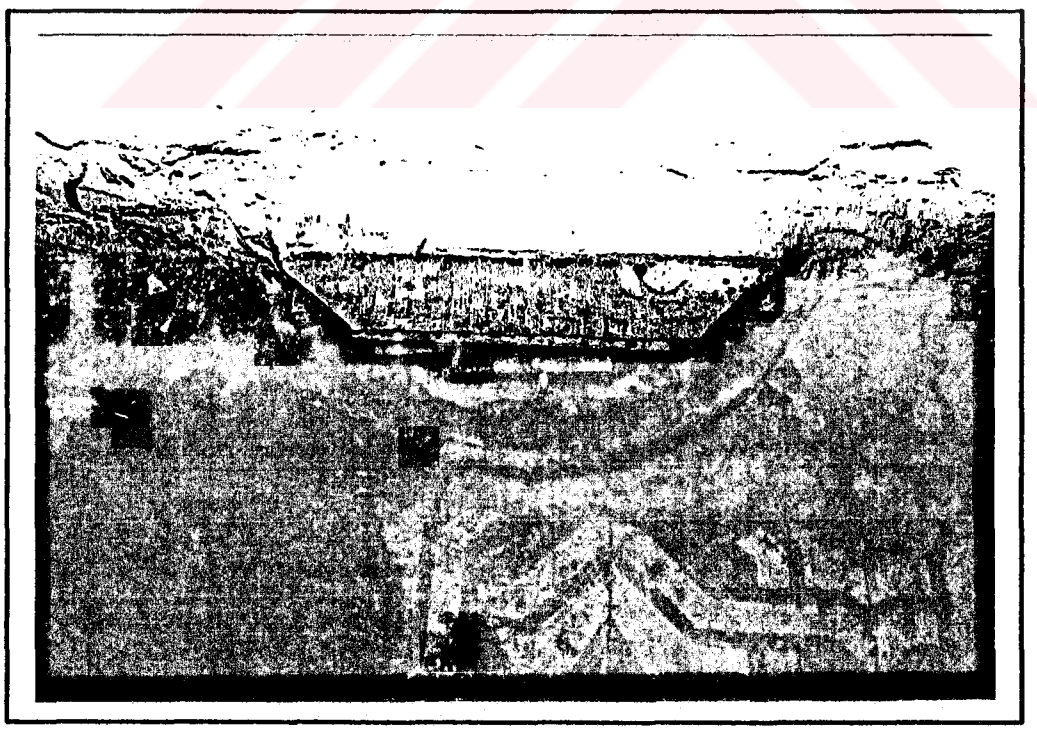

(F. 74) (HZ02) Numaralı Hacmi Bölen Duvarın Altında Kalmış Olan Sarnıç Bileziği

(F. 75)
Harem Birinci
Kat Sofası (H102)
ve (H103D4K)
Numaralı Kapı

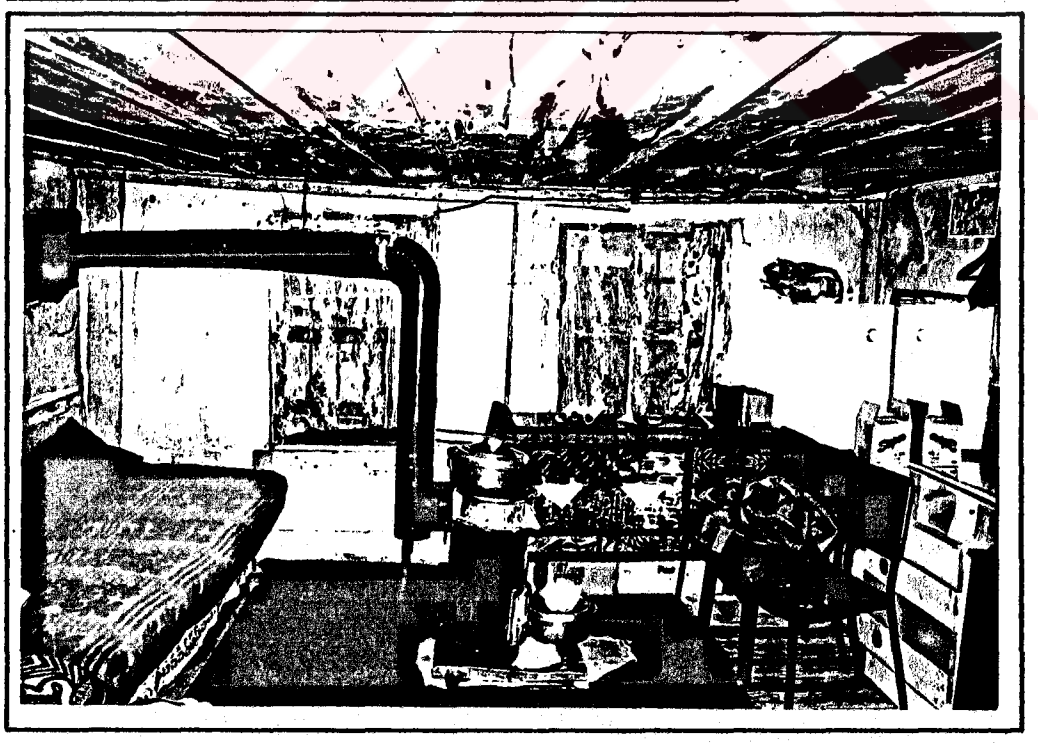

(F. 76) Harem-Birinci Katında Oda (H103)

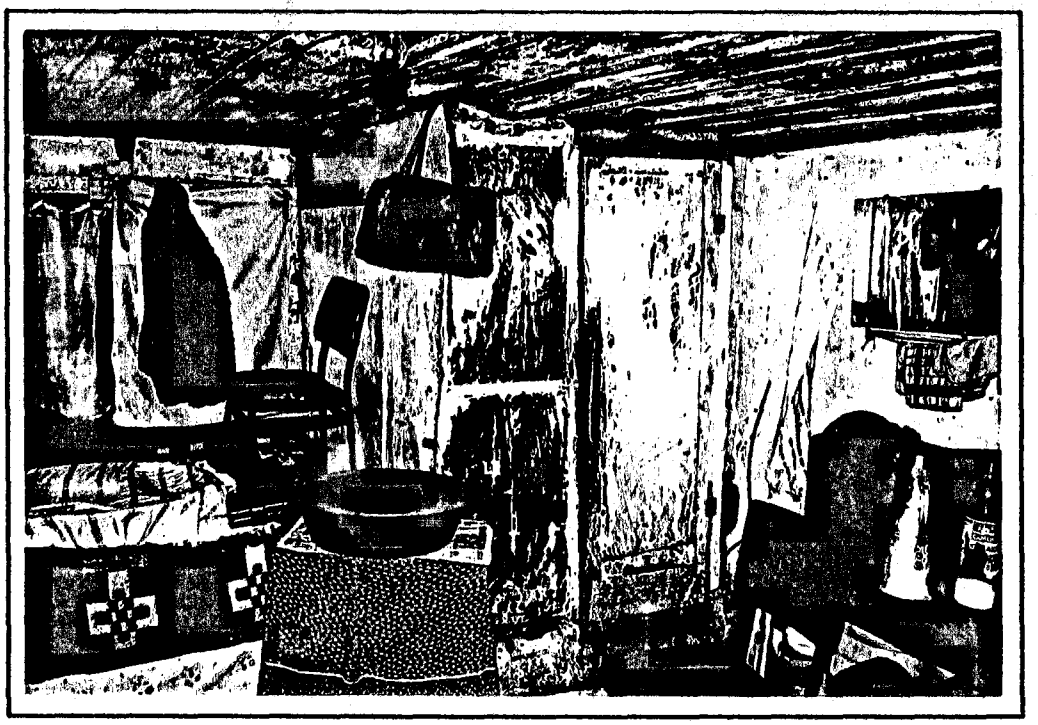

(F. 77) Harem-Birinci Katında Oda (H101)

(F. 78) Harem-Birinci Katından İkinci Katına Çıkan M2 Merdiveni

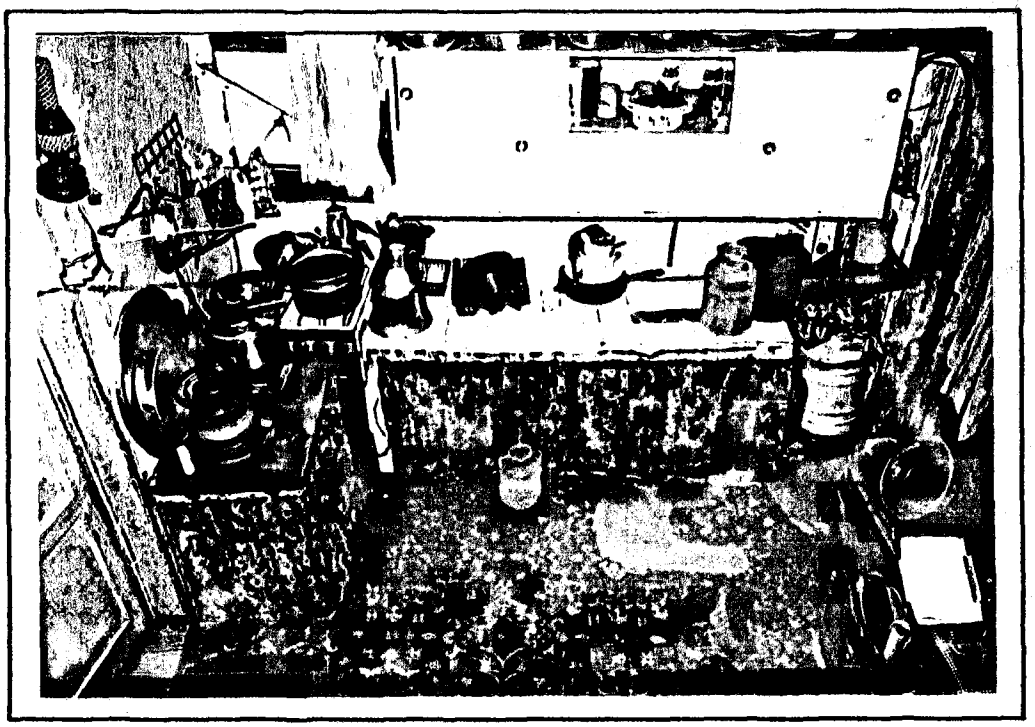

(F. 79)
Harem-İkinci
Kat Sofası (H202)

(F. 80) Harem-İkinci Katında Oda (H203)

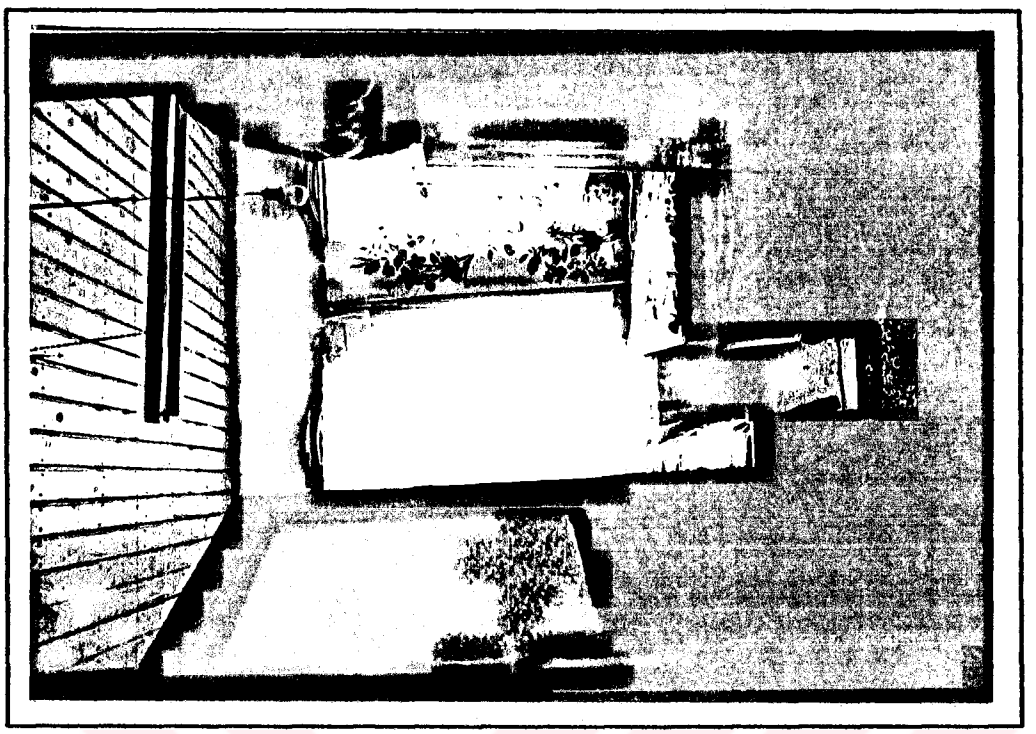

(F. 81) Harem-İkinci Katında Oda (H201)

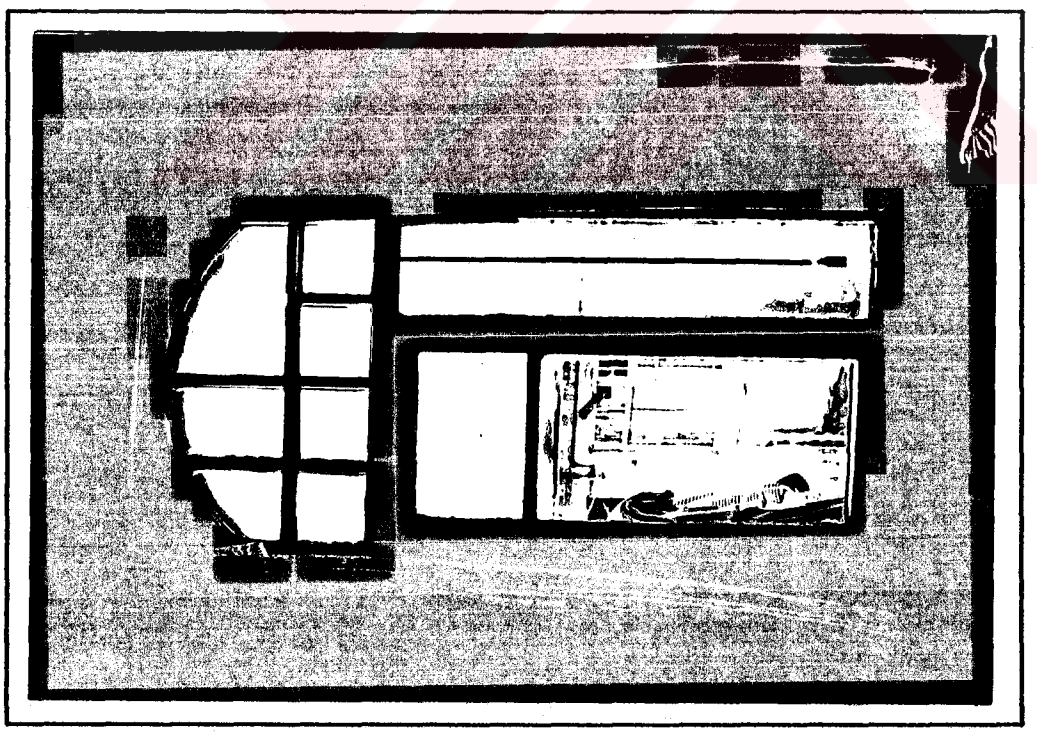

(F. 82) (H201) Numaralı Odanın (H201D4P1) Penceresi

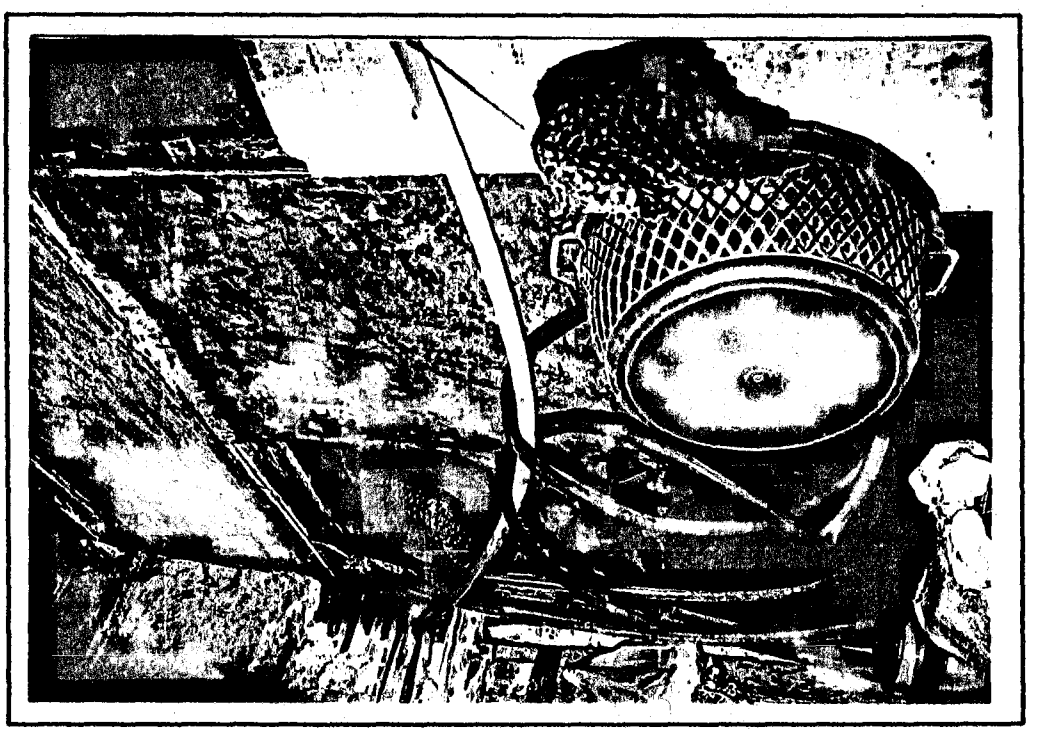

(F. 83) (SH202) Numaralı Mabeyn Odası'ndan (H204) Numaralı Hacime Açılan (SH202DlK)

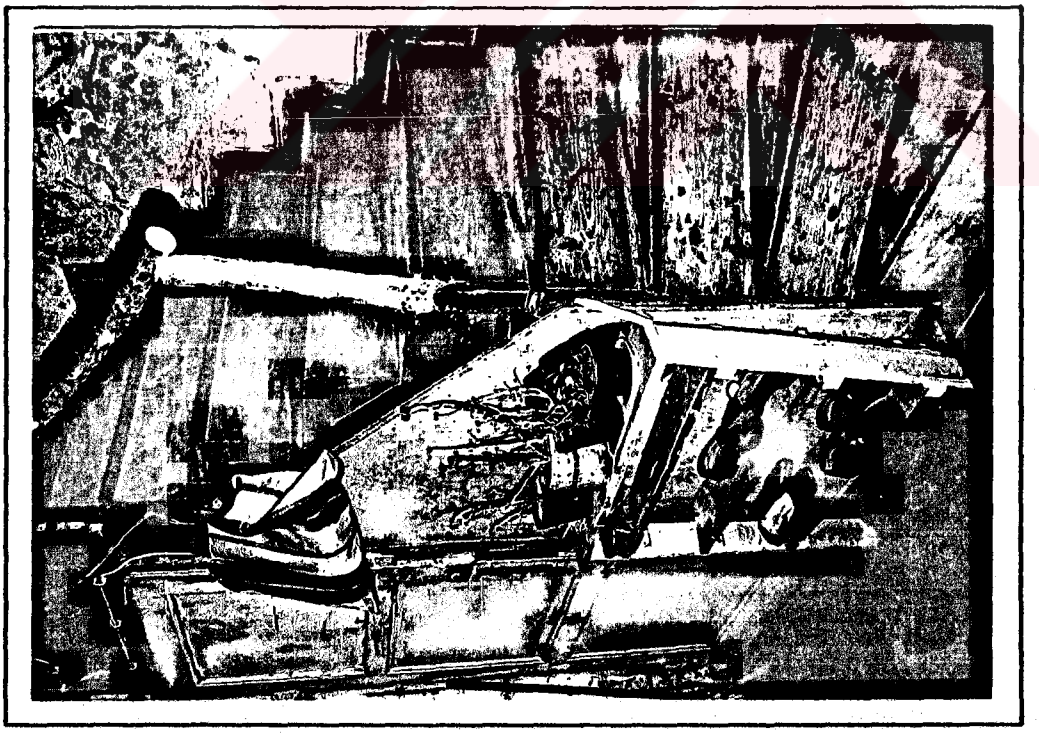

(F. 84) Haremin İkinci Katından Üçüncü Katına Çıkan Ml Merdiveni

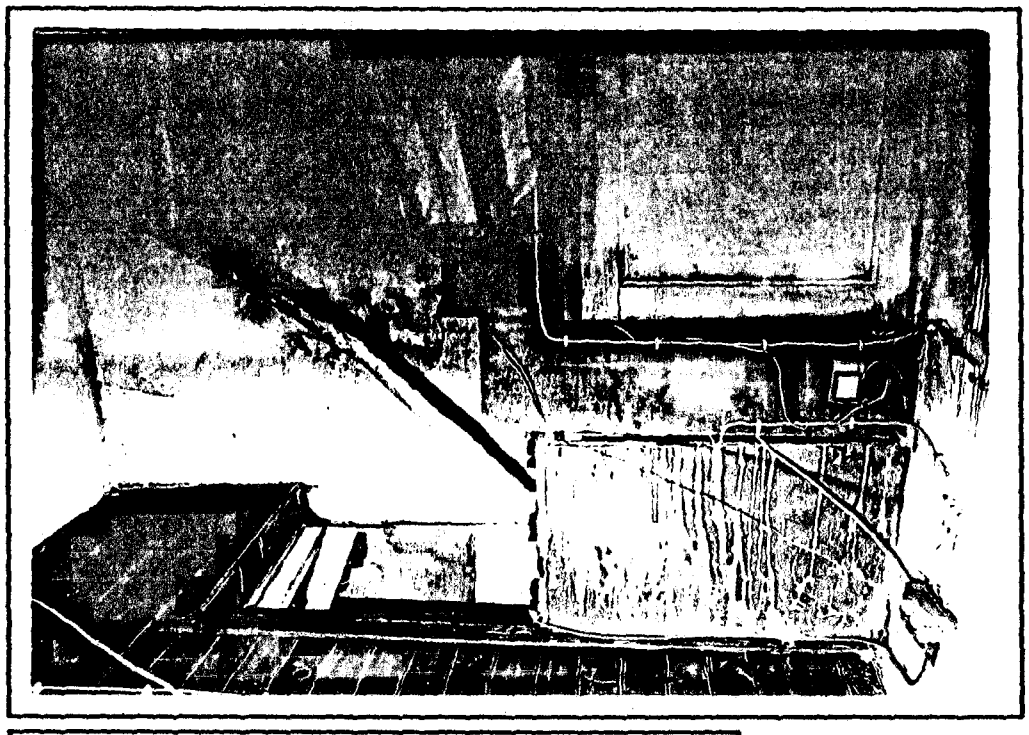

(F. 85)
M3 Merdiveni

(F. 86) M3 Merdiveni (Üçüncü Kattan Bakış)

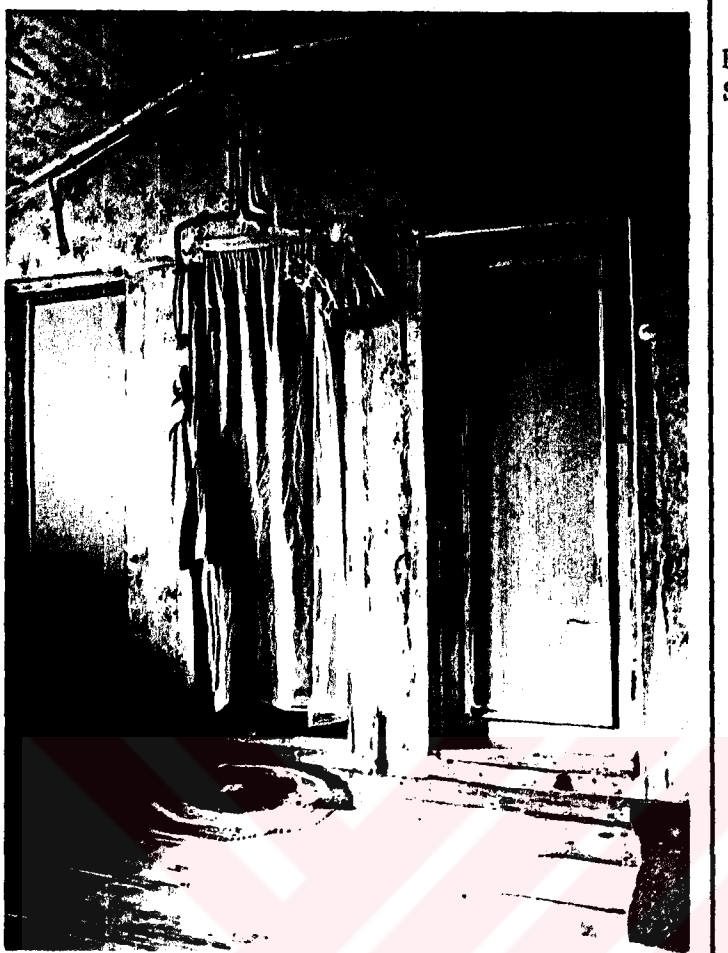

(F. 87)
Harem-Üçüncü Kat
Sofası (H302)

(F. 88) Harem-Üçüncü Katında Oda (H303)

(F. 89) Harem-Üçüncü Katında Oda (H301)

HELVAİ TEKKESİ'NİN 1978 YILINDA ÇEKİLMİŞ FOTOĞRAFLARI

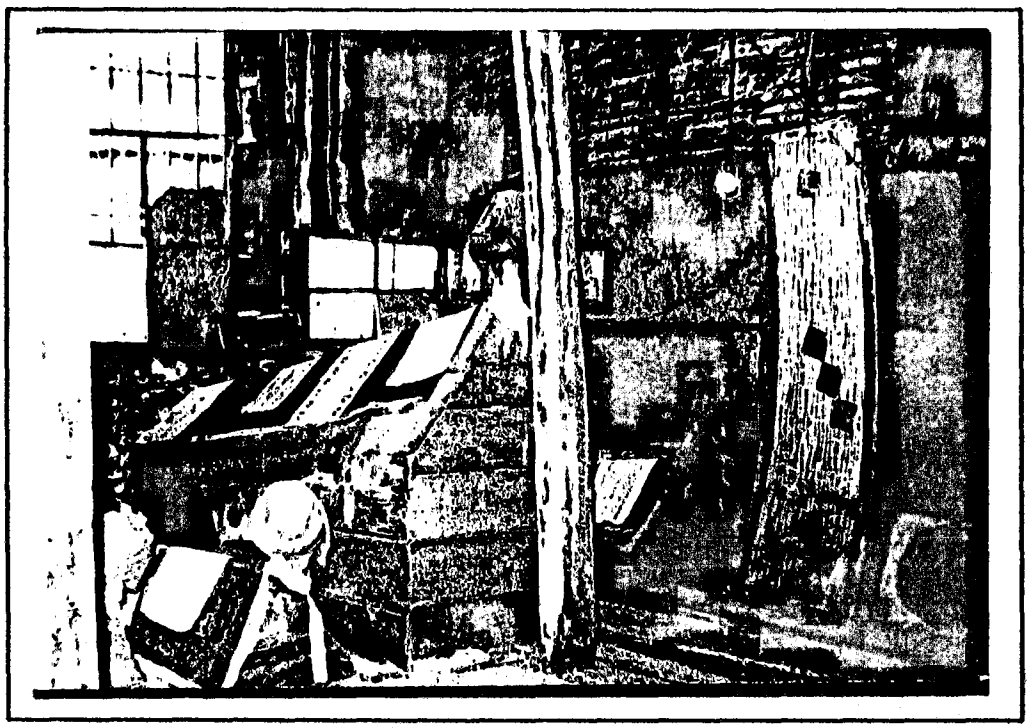

(F. 90)
Türbe

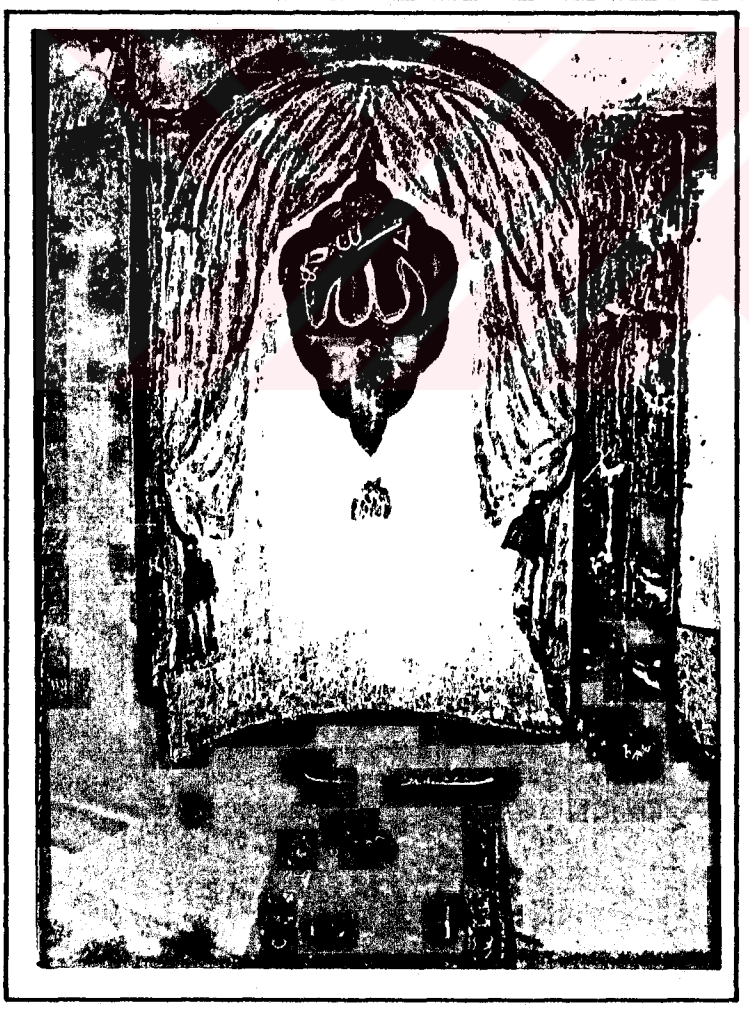

(F. 91) Mihrap ve Orijinal Tevhidhane Döşemesi

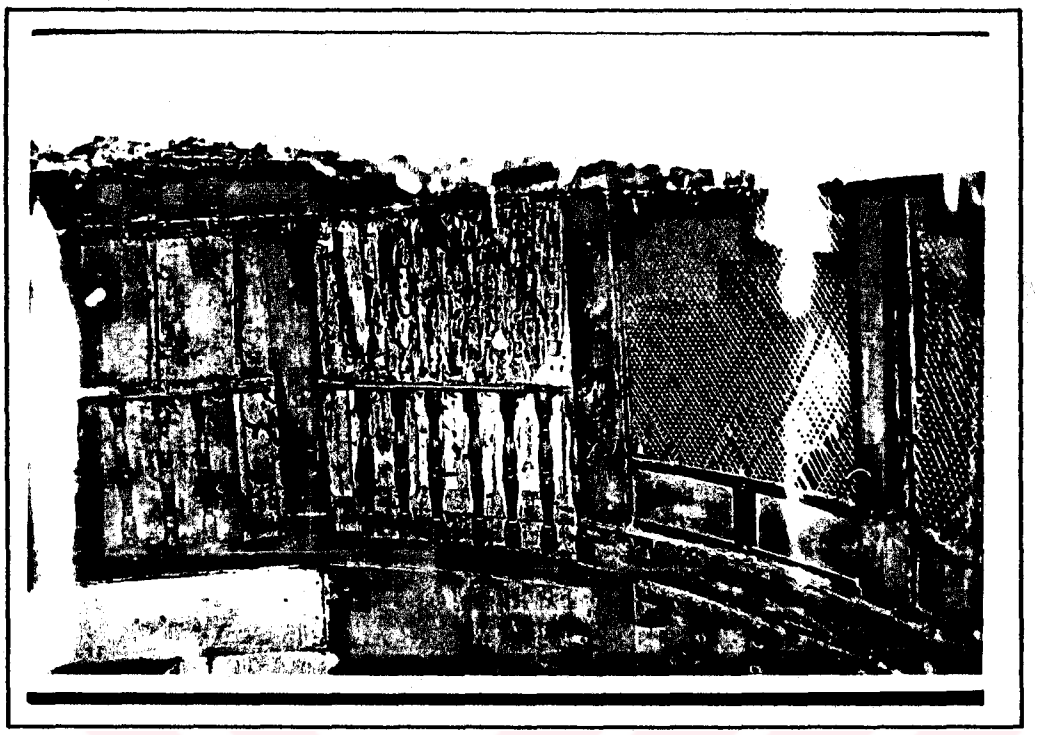

(F. 92) Erkekler ve Kadınlar Mahfeli

(F. 93) Kadınlar Mahfeli Kafesleri ve Tevhidhane Tavan Süslemesi

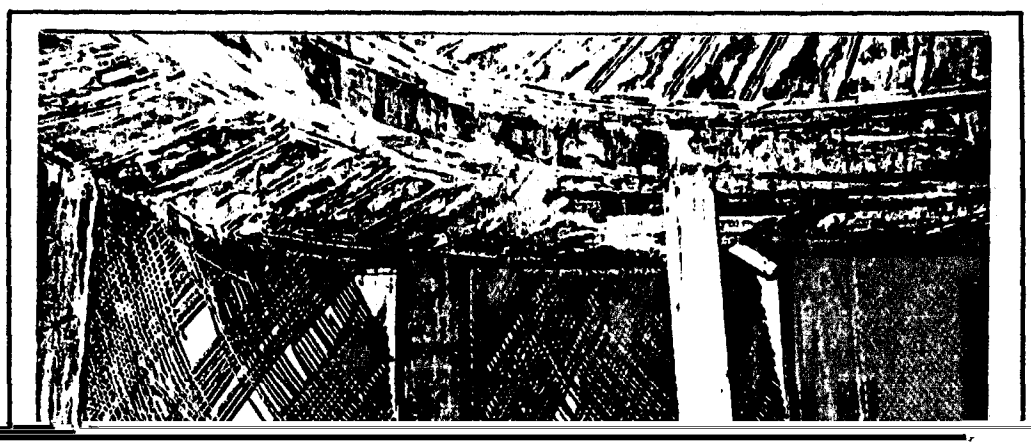

(F. 96)
(TEVDlK) Kapısı

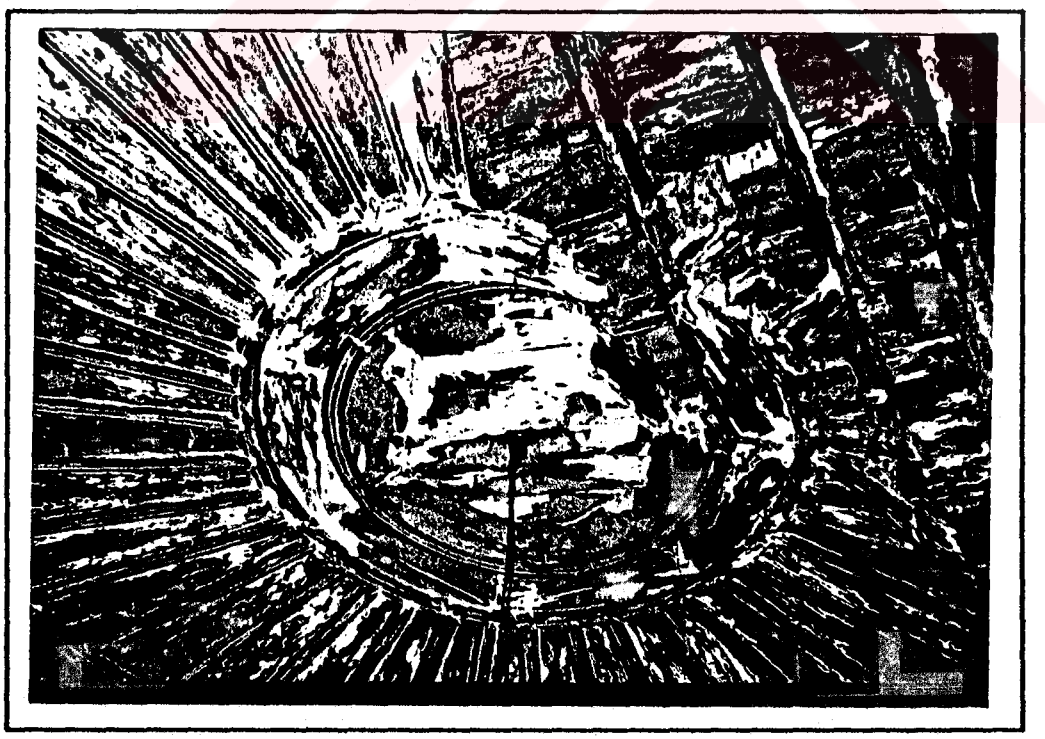

(F. 97) Tevhidhane Tavan Süslemesi

AKŞEMSEDDİN TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

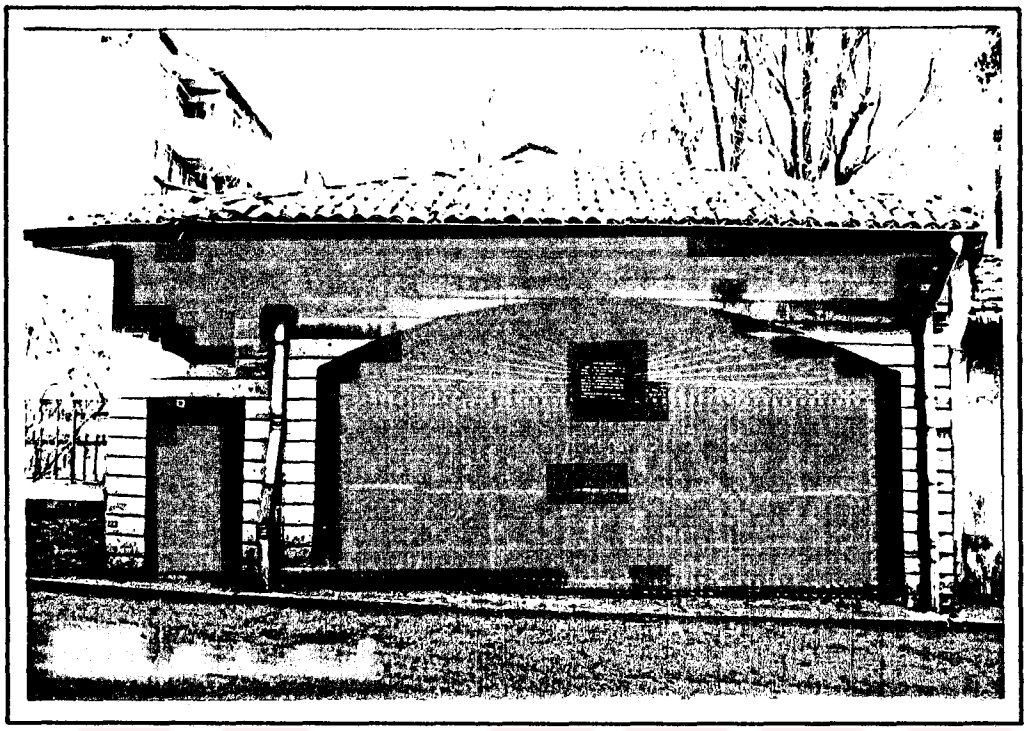

(F. 98) Akşemseddin Tekkesi'nin Türbesi

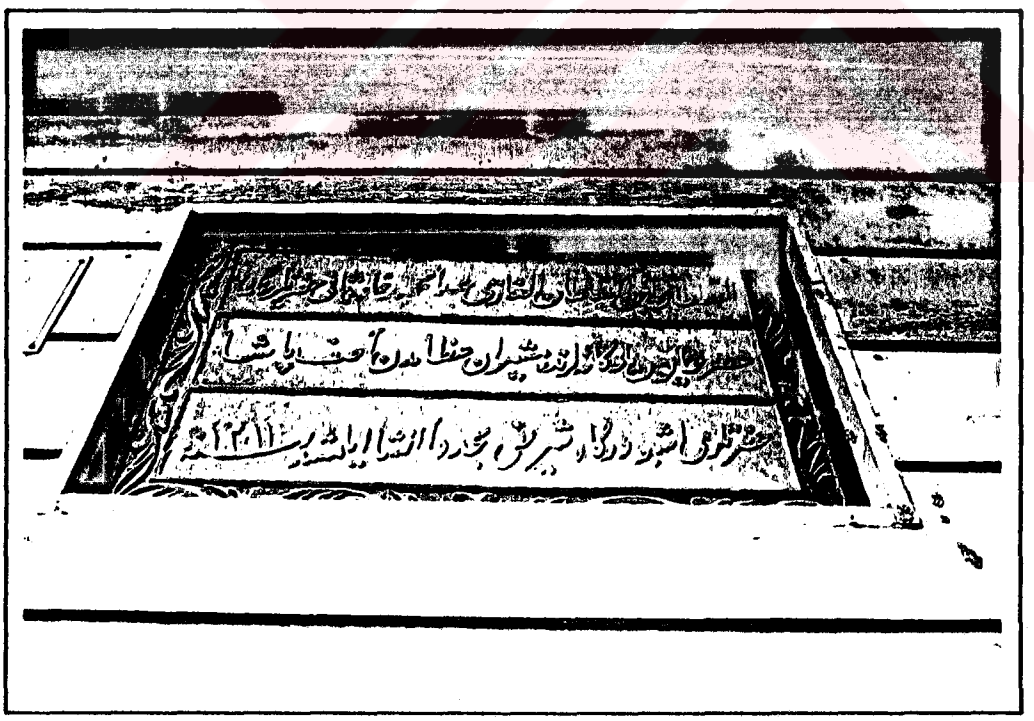

(F. 99) Akşemseddin Tekkesi Onarım Kitabesi

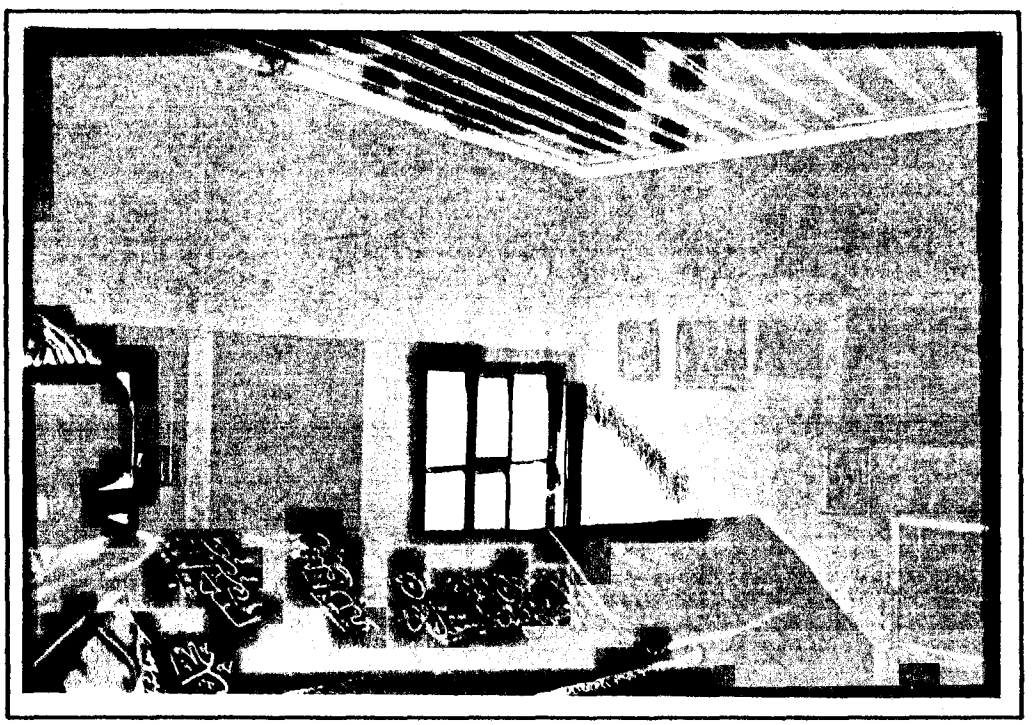

(F. 100) Akşemseddin Tekkesi'nin Türbesinin İç Görünüşü

(F. 101) Akşemseddin Tekkesi'nin Arsası

(F. 102) Akşemseddin Tekkesi'nin Arsası ve Türbe Görünüşü

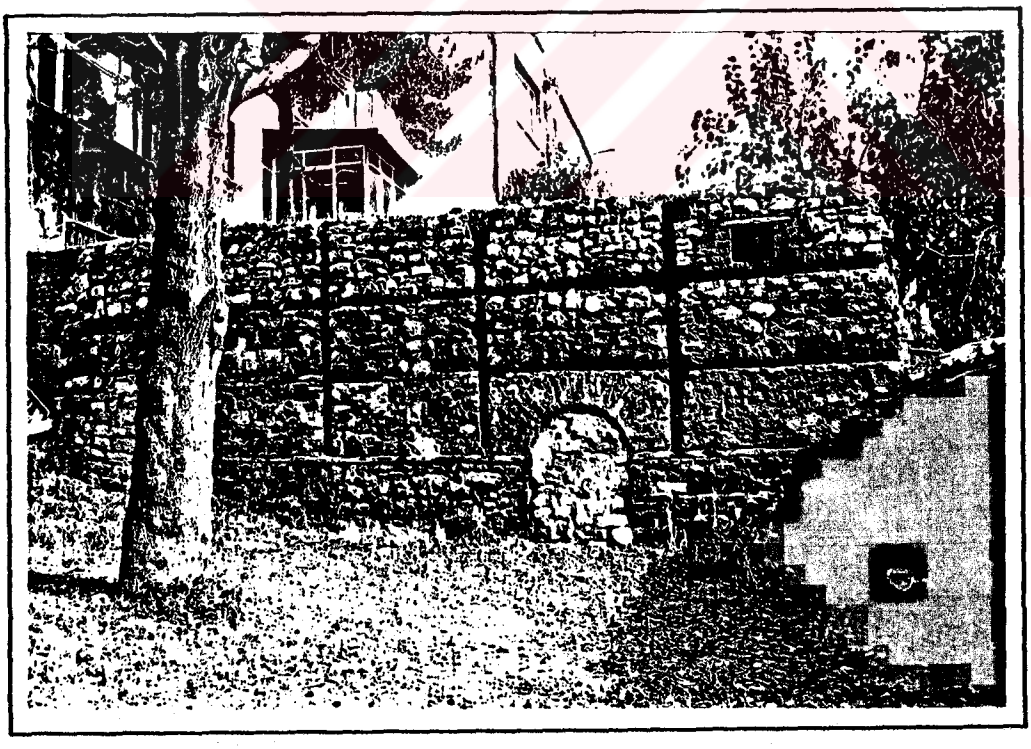

(F. 103) Akşemseddin Tekkesi'nin Mutfak Duvarı

BAŞÇI TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

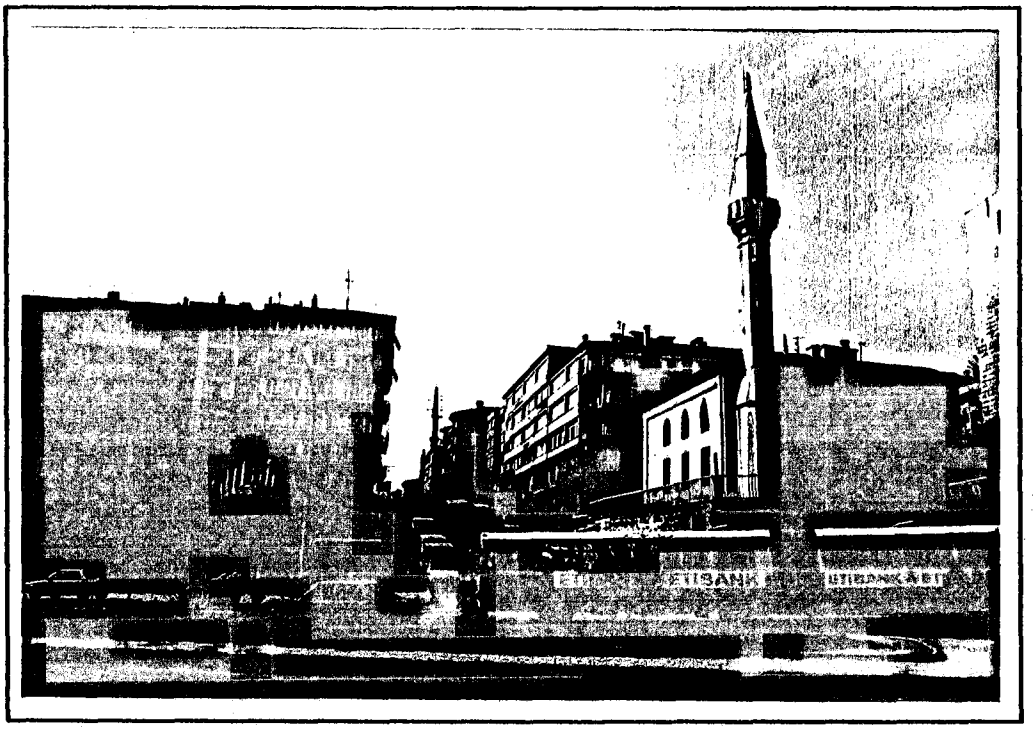

(F. 104)
Millet Caddesi'nden Başçı Tekkesi'nin Arsasının Görünüşü (Geri Plandaki Cami Minaresinin Olduğu Yer)

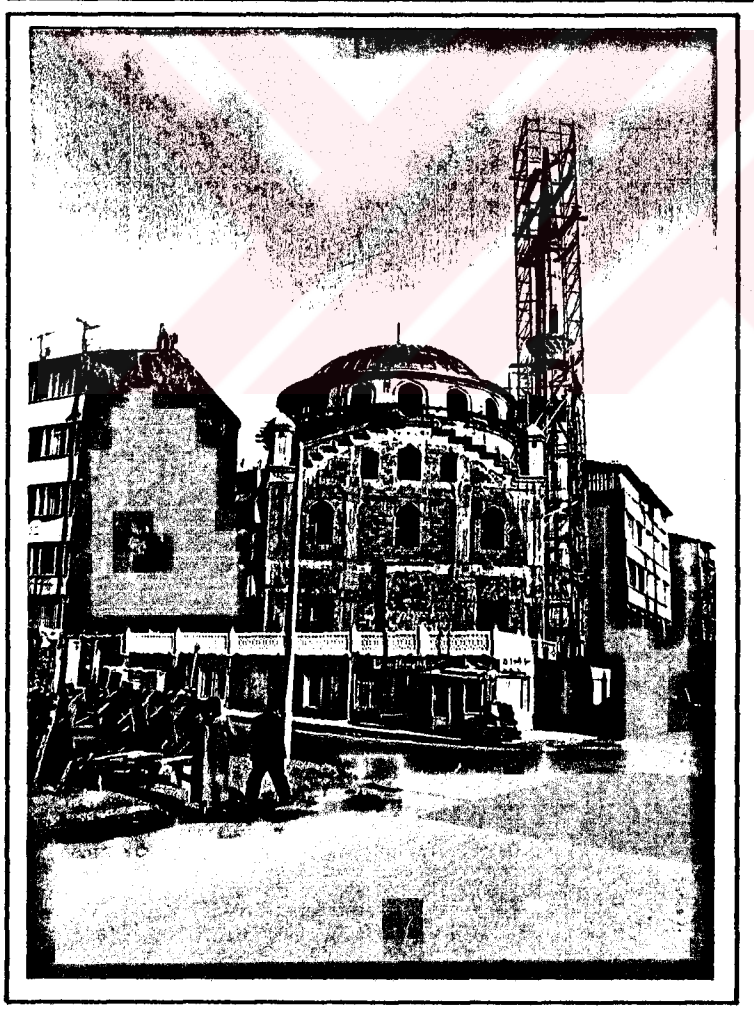

(F. 105) Başçı Tekkesi'nin Arsası

EMEKYEMEZ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

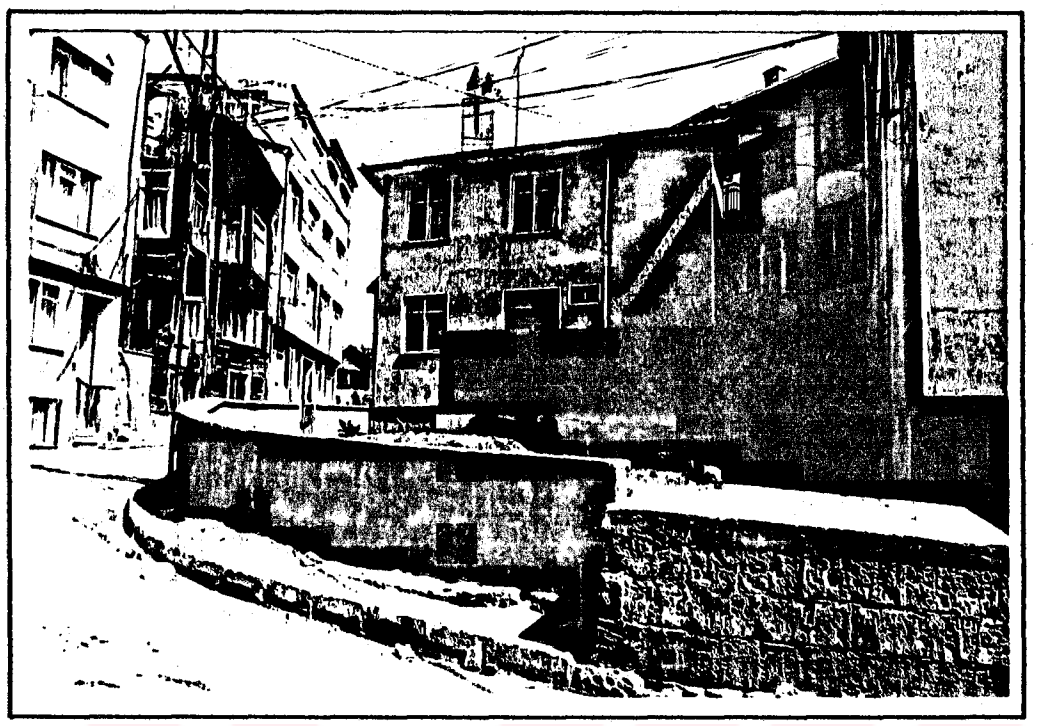

(F. 106) Emekyemez Tekkesi'nin Türbesi ve Arsasının Bir Bölümü

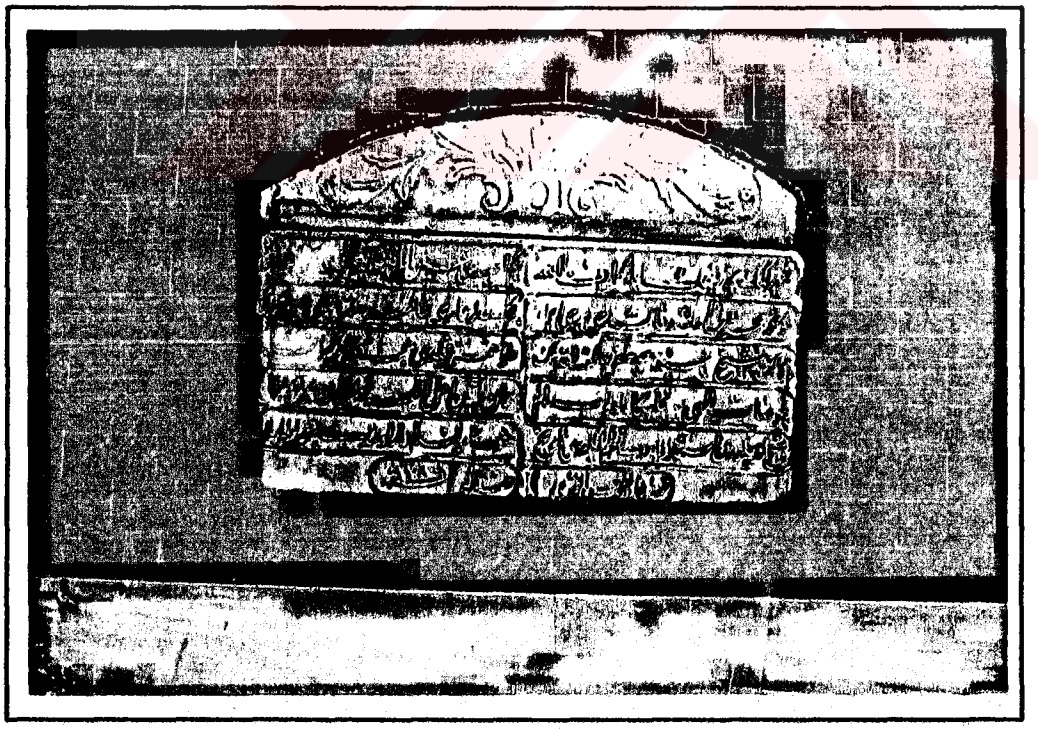

(F. 107) Emekyemez Tekkesi'nin Kitabesi

HAŞİMİ EMİR OSMAN EFENDİ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F. 108) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Girişi ve Türbesi

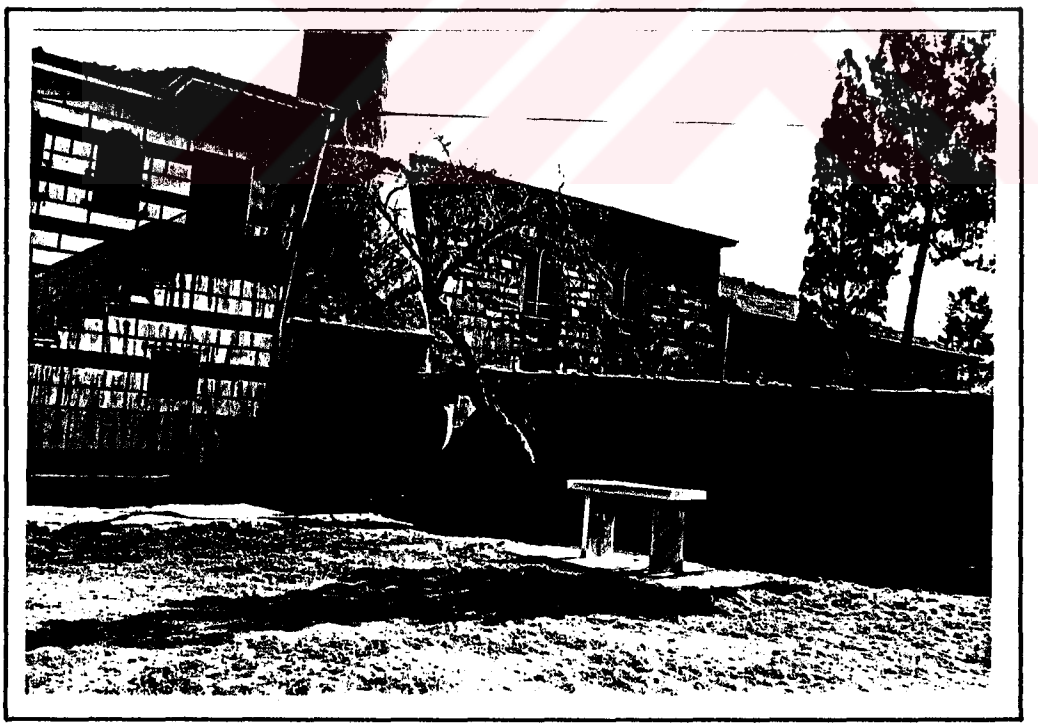

(F. 109) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Tevhidhanesi

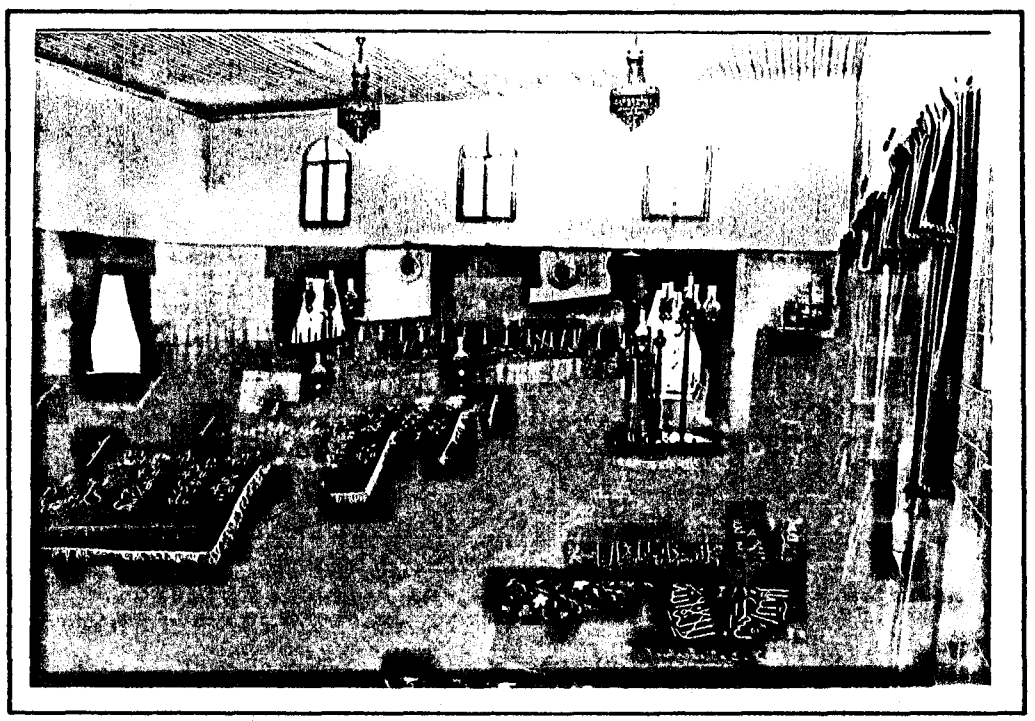

(F. 110)
Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Türbesinin İçten Görünüşü

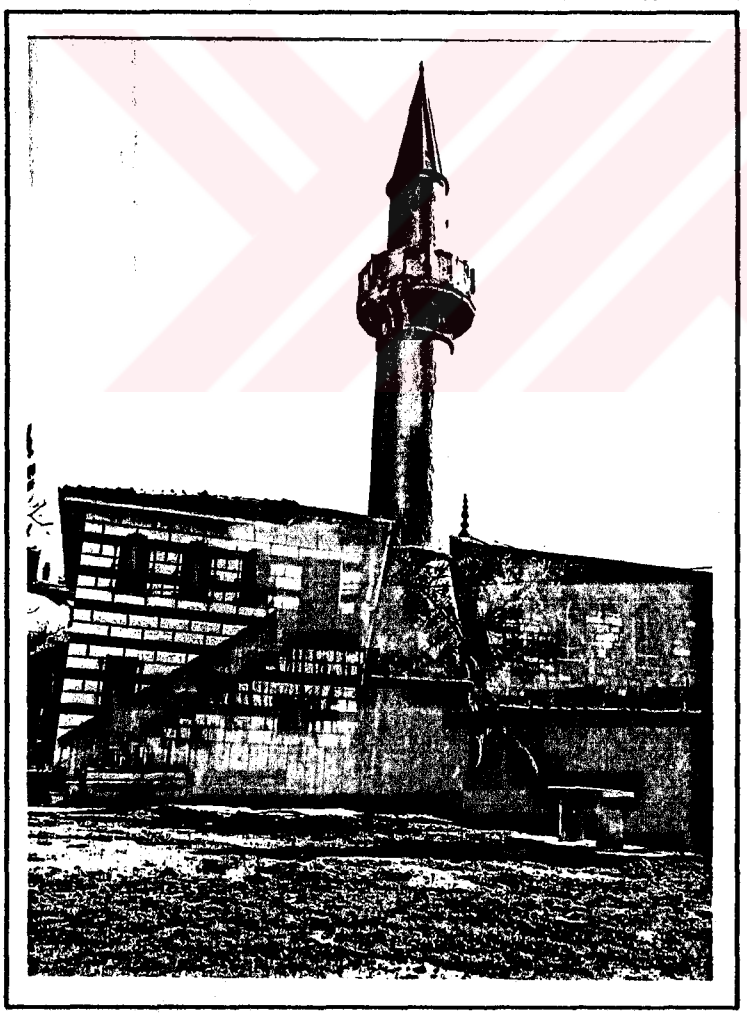

(F. 111) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Tevhidhanesi'ne Sonradan Yapılmış Ek Kısım (Minarenin Solunda Kalan Bölüm)

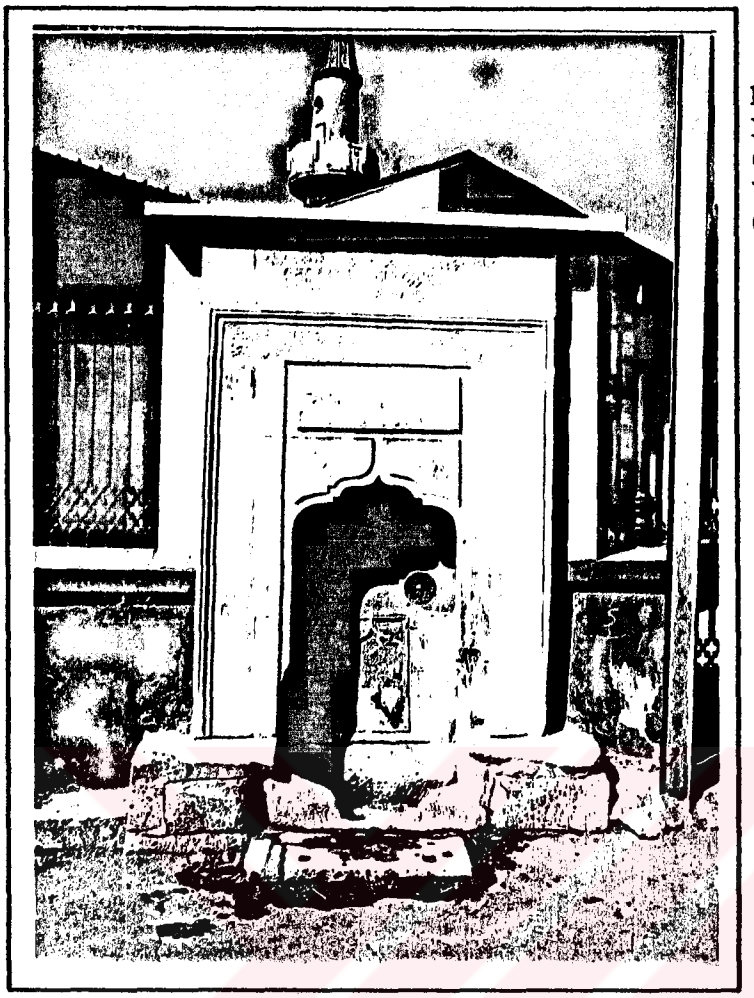

(F. 112)
Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Girişinin Solunda Yeralan 1763 Tarihli Çeşme

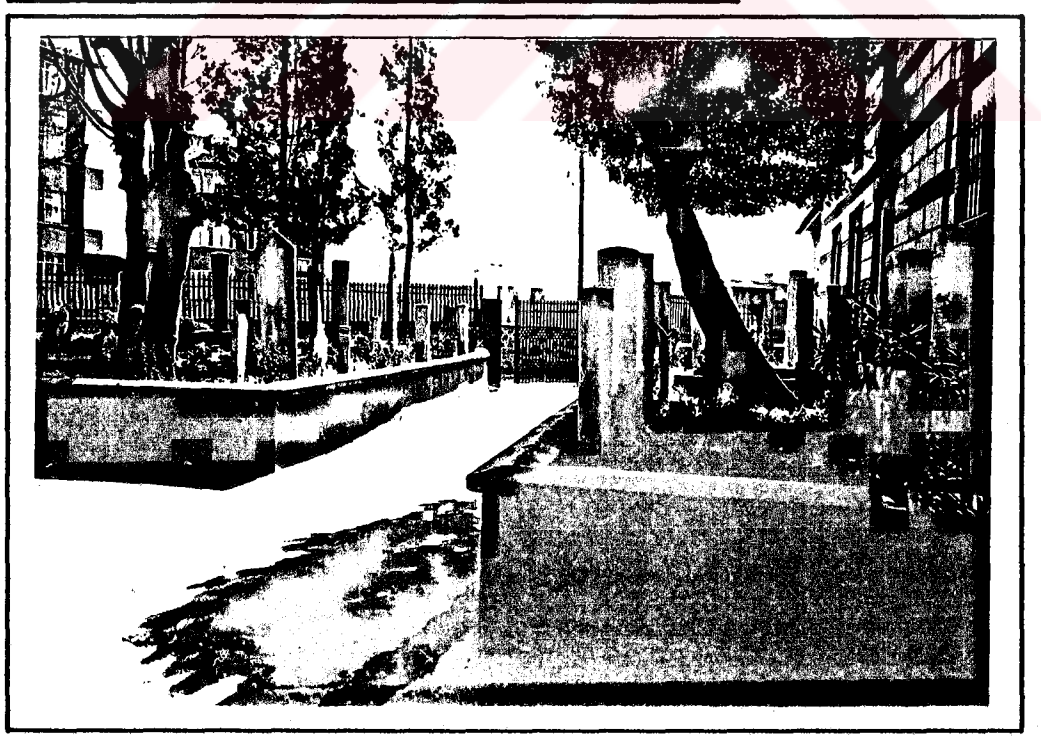

(F. 113) Haşimi Emir Osman Efendi Tekkesi'nin Haziresi

MEHMED AĞA TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

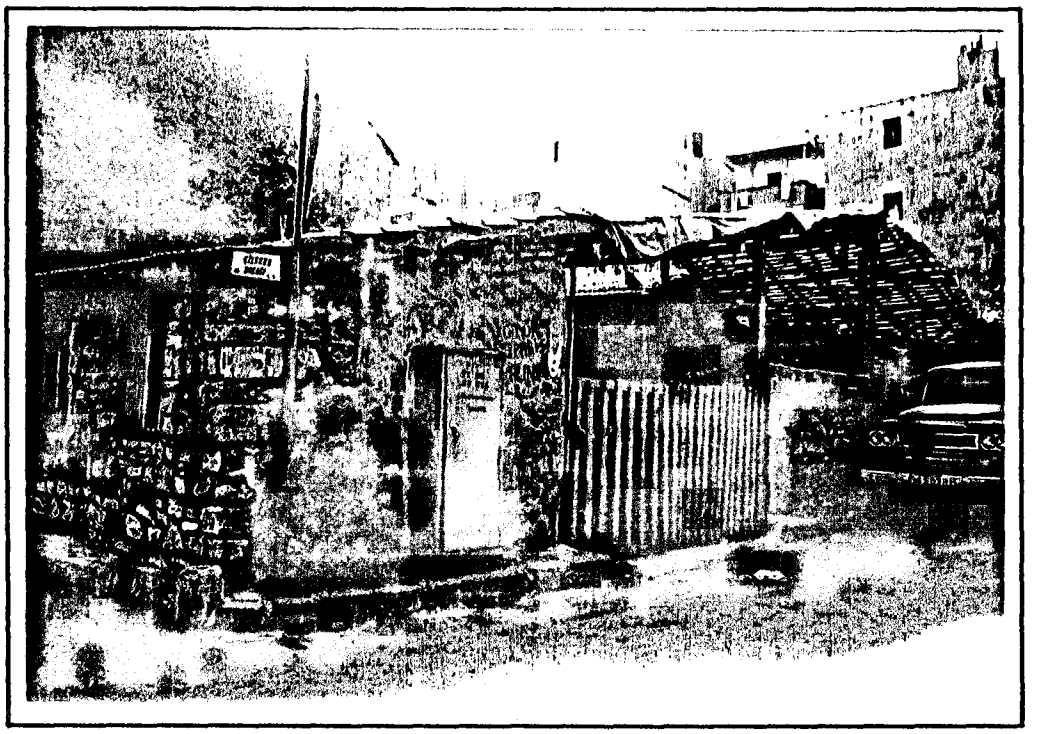

(F. 114) Mehmed Ağa Tekkesi'nin Arsası
(Çulhalar Sokağı'ndan Bakış)

(F. 115) Mehmed Ağa Tekkesi'nin Arsası
(Çilekeş Sokağı'ndan Bakış)

OĞLANLAR TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

(F. 116) Oğlanlar Tekkesi'nin Türbesinin Ön Cephesi

(F. 117) Oğlanlar Tekkesi'nin Türbesinin Ön Cephesi

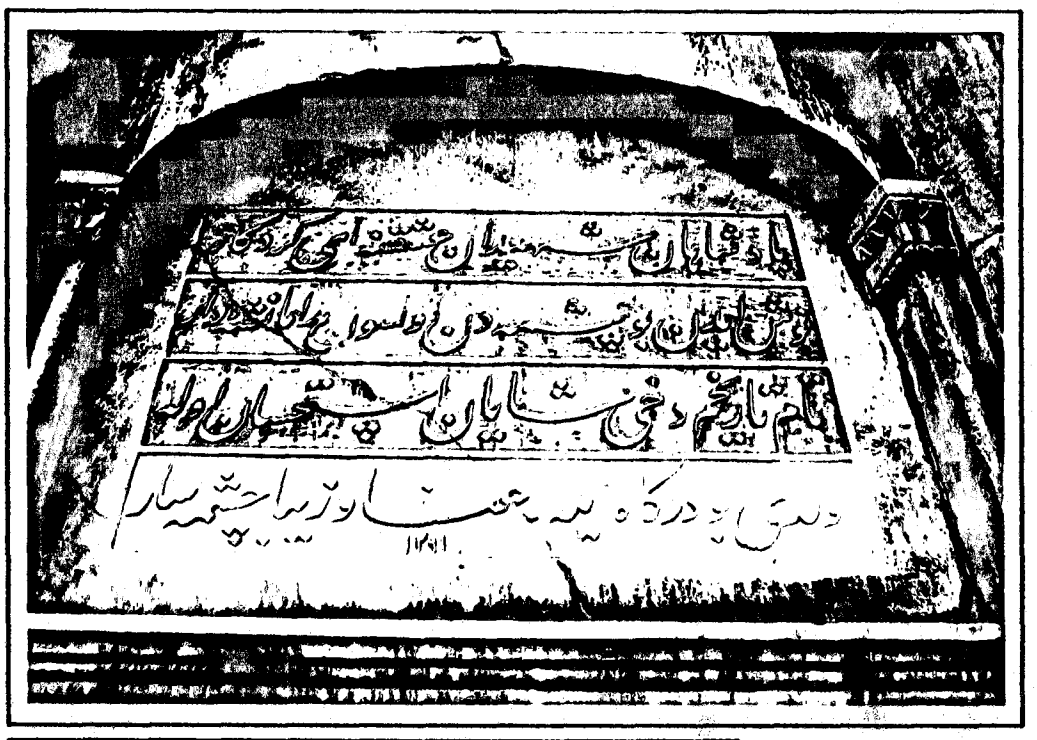

(F. 118) Oğlanlar Tekkesi'nin Türbe Cephesinin Üzerinde Yeralan 1874 Tarihli Bir Çeşme Kitabesi

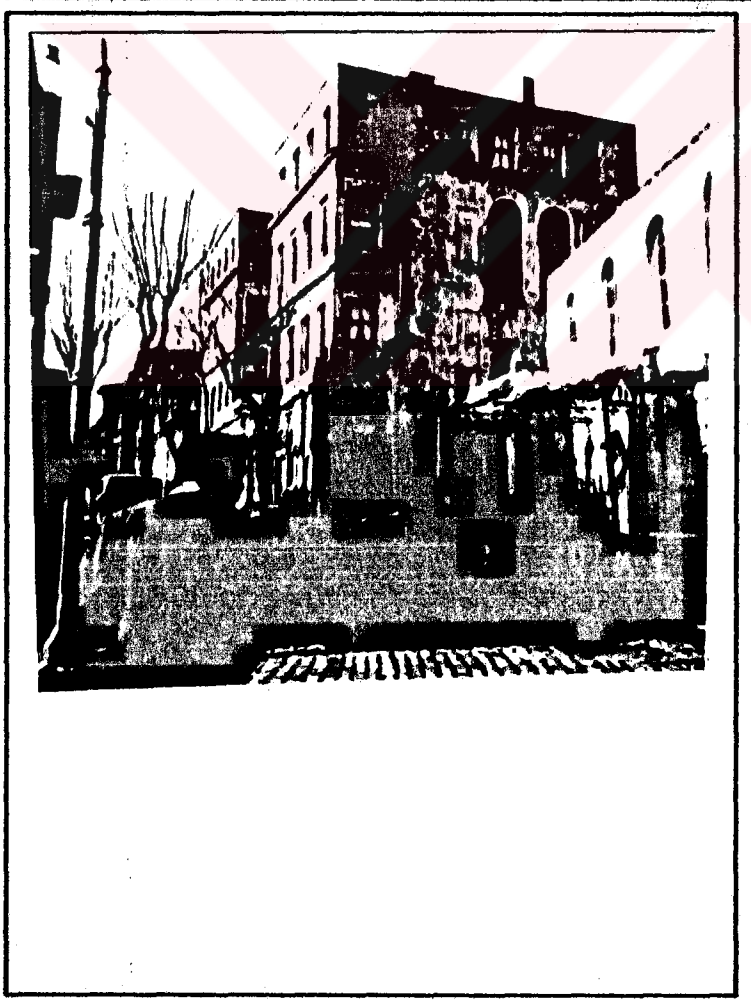

(F. 119) Oğlanlar Tekkesi (Bu fotoğraf 16 Ocak 1952 tarihinde çekilmiştir.)

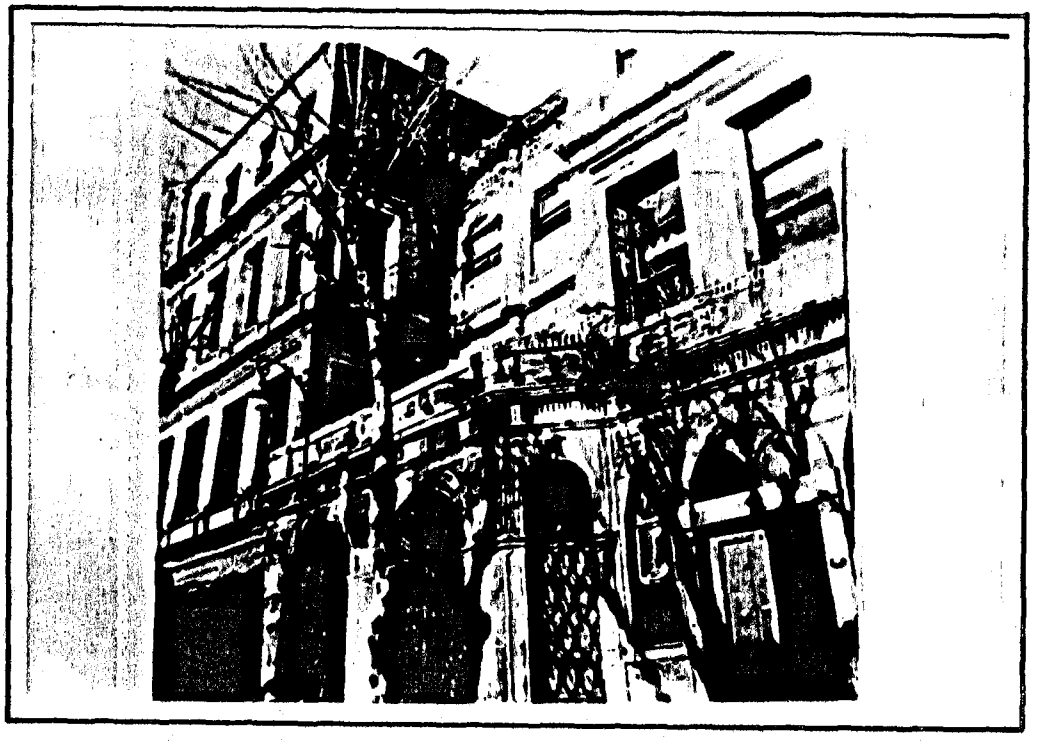

(F. 120) Oğlanlar Tekkesi ve Türbe Cephesi
(Bu fotoğraf 16 Ocak 1952 tarihinde çekilmiştir.)

TAVİL MEHMED EFENDİ TEKKESİ'NİN FOTOĞRAFLARI

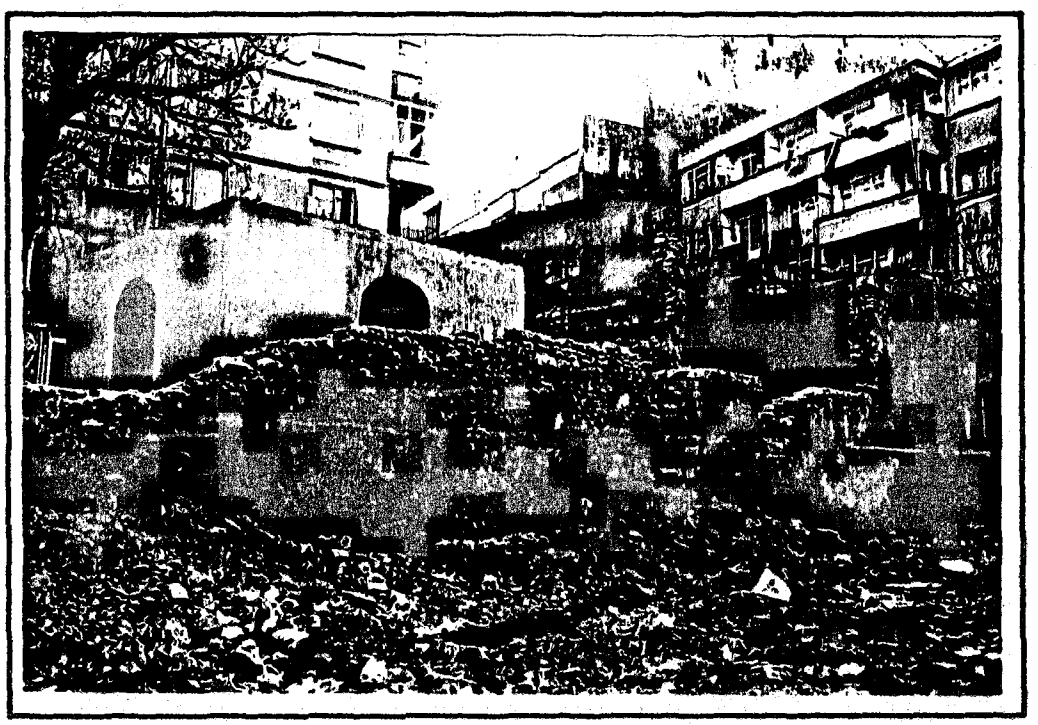

(F. 121) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Türbe ve Tevhidhanesi.

(F. 122) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Kuzeybatı Duvarı

(F. 123) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi' nin Kuzeydoğu Duvarı

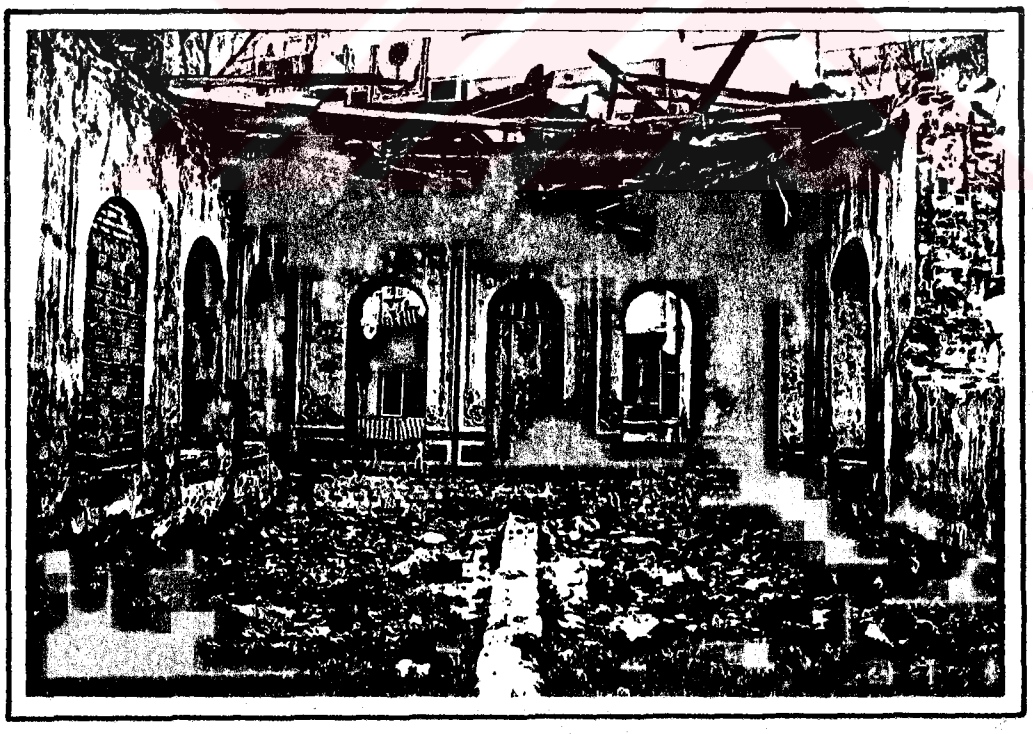

(F. 124) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi' nin Güneydoğu Duvarı

(F. 125)
Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Mihrabı

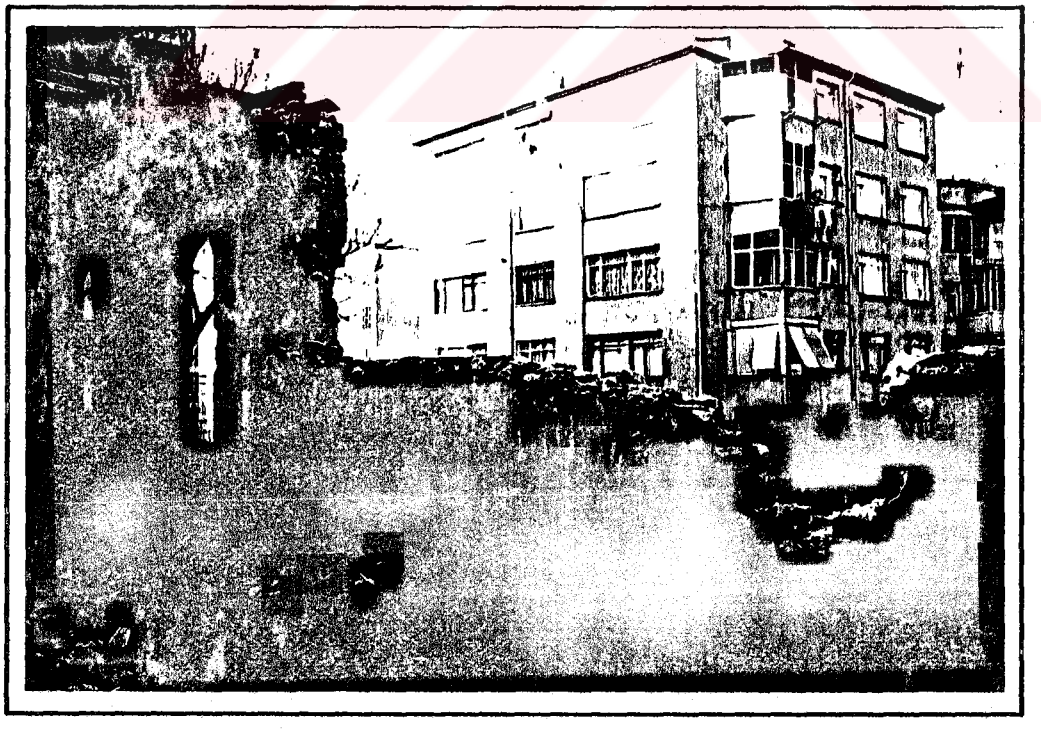

(F. 126) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Güneybatı Duvarı

(F. 127)
Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Tevhidhanesi'nin Tavan Kaplama Detayı

(F. 128) Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Haziresinde Bulunan Bir Mezar Taşı

(F. 129)
Tavil Mehmed Efendi Tekkesi Haziresinde Bulunan Bir Mezar Taşı

ÖZGEÇMİŞ

Cemil Cenk Başkır, 09.04.1966 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini 1977 yılında İlhami Ahmet Örnekal İlkokulunda tamamladı. Özel Moda Lisesi'ndeki öğrenimini 1983 yılında bitirerek aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde yüksek öğrenimine başladı. 1987 yılı Haziran ayında "Mimar" olarak buradan mezun oldu. Aynı yılın Ekim ayından bu yana İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon yüksek lisans programına devam etmektedir.

1984 yılından başlayarak çeşitli sürelerde STFA (Sezai Türkeş-Fevzi Akkaya) İnşaat Şirketi'nin merkez bürolarıyla, Kozyatağı Konut Şantiyesinde ve diğer bazı mimari bürolarda çalıştı.

Başkır, İngilizce bilmektedir.

T. C.
Yükse... Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

MİM
U21,95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE			
VAZİYET PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/200	PAFTA NO	1

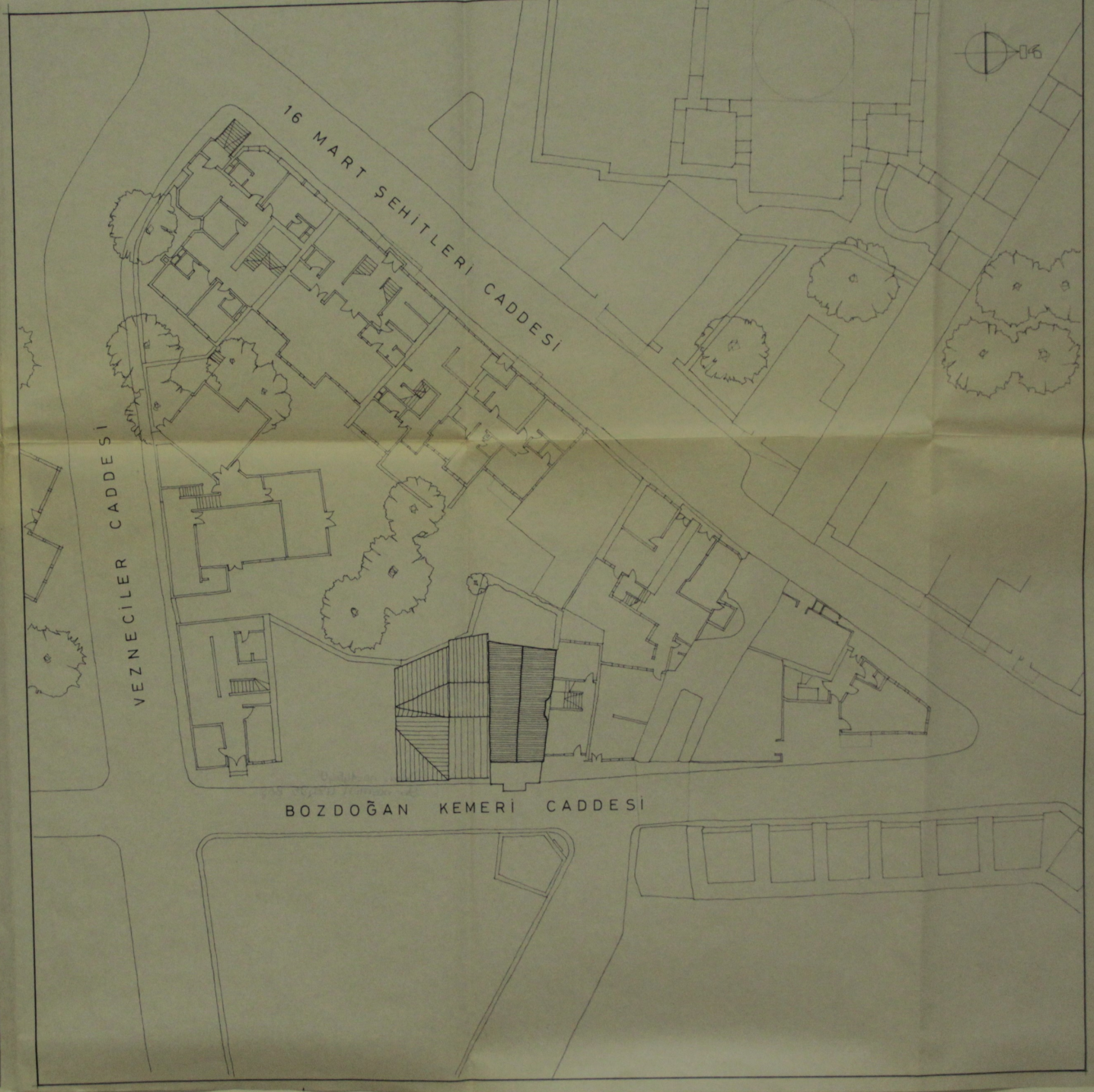

MİM
U2485
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE			
ZEMİN KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	2

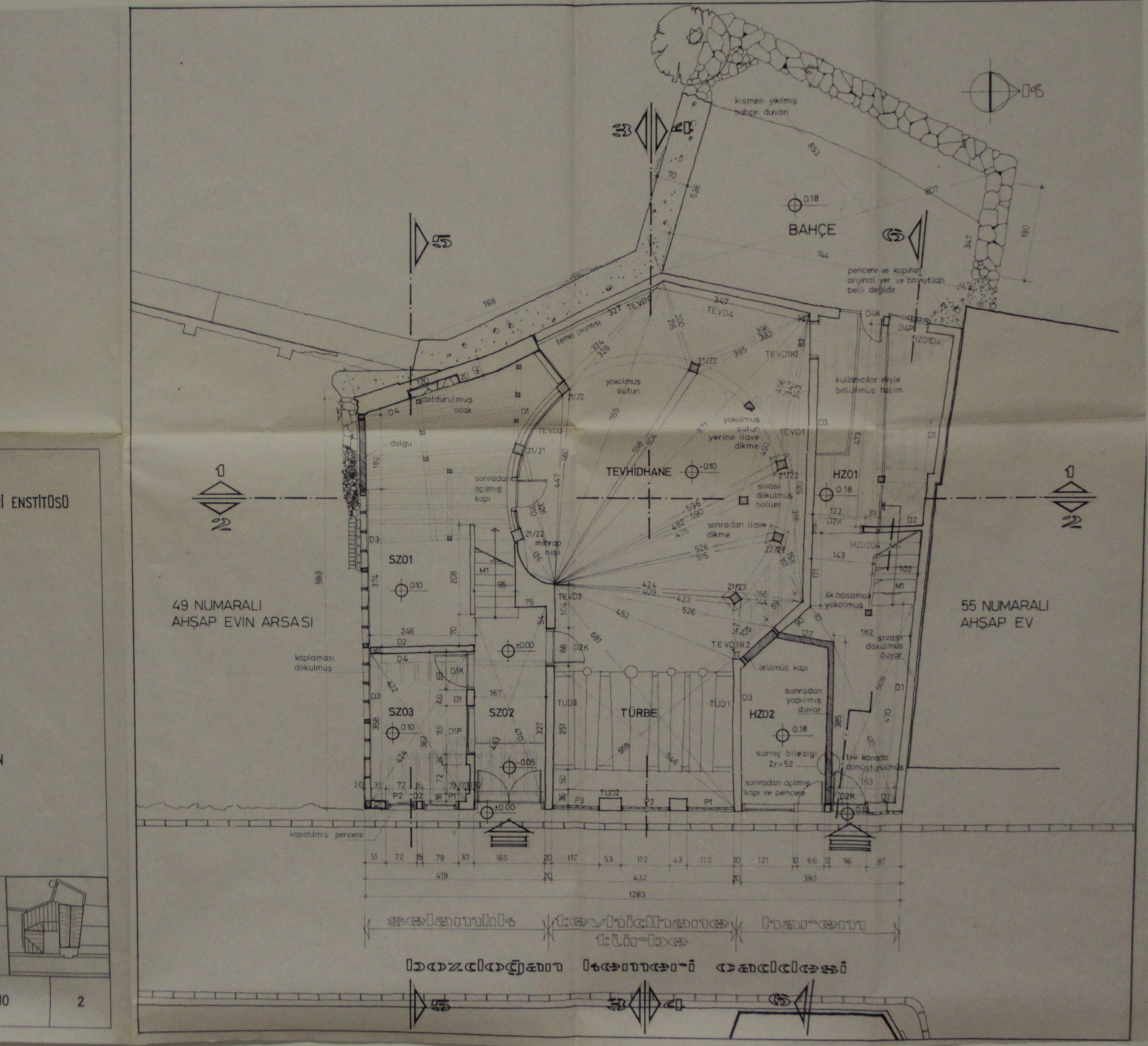

MİM
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE

1. KAT PLANI

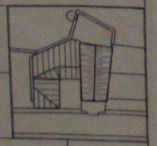

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	3

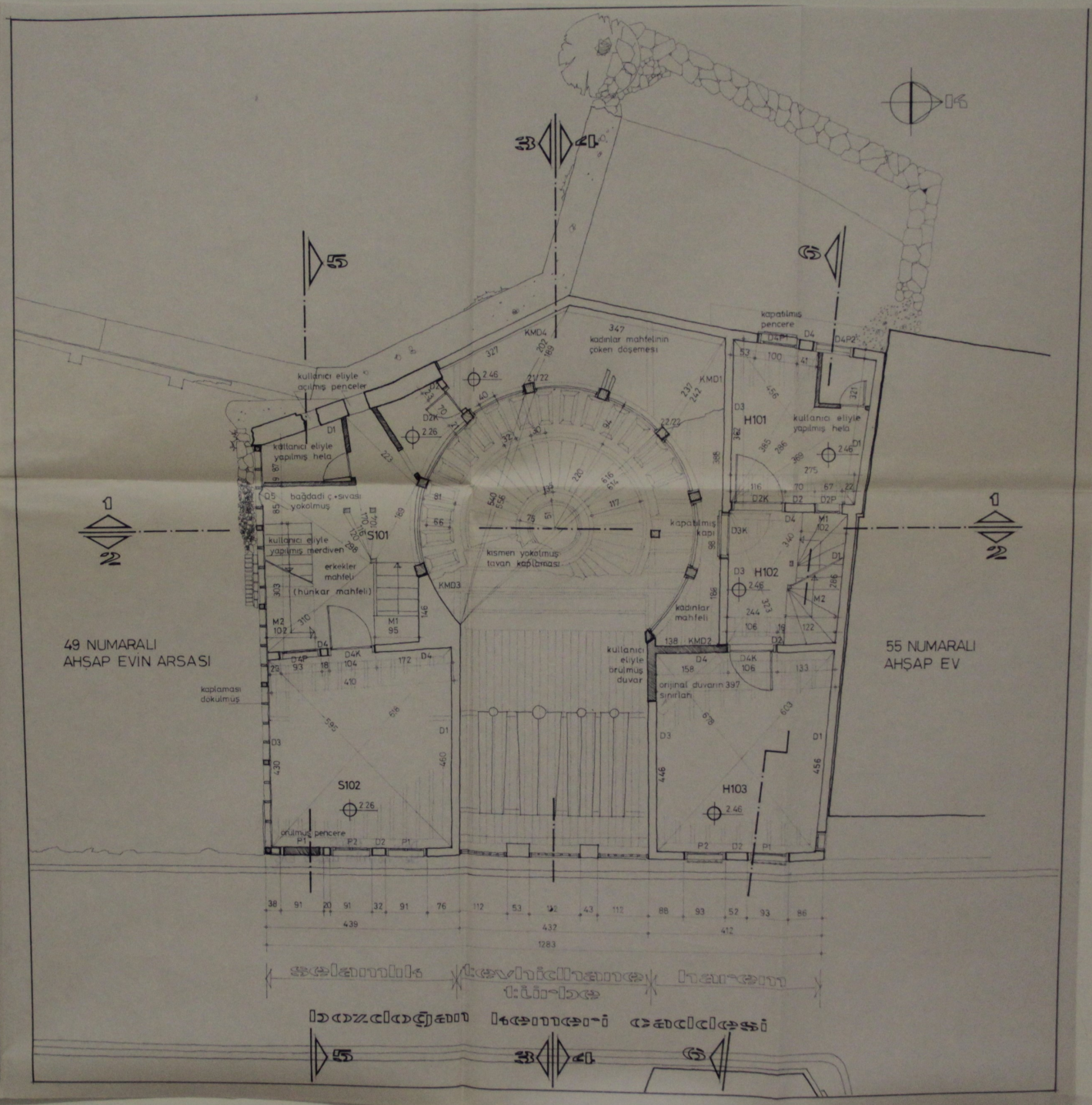

mim
U2L35
BA2

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE			
2. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEGİ	1/50	PAFTA NO	4

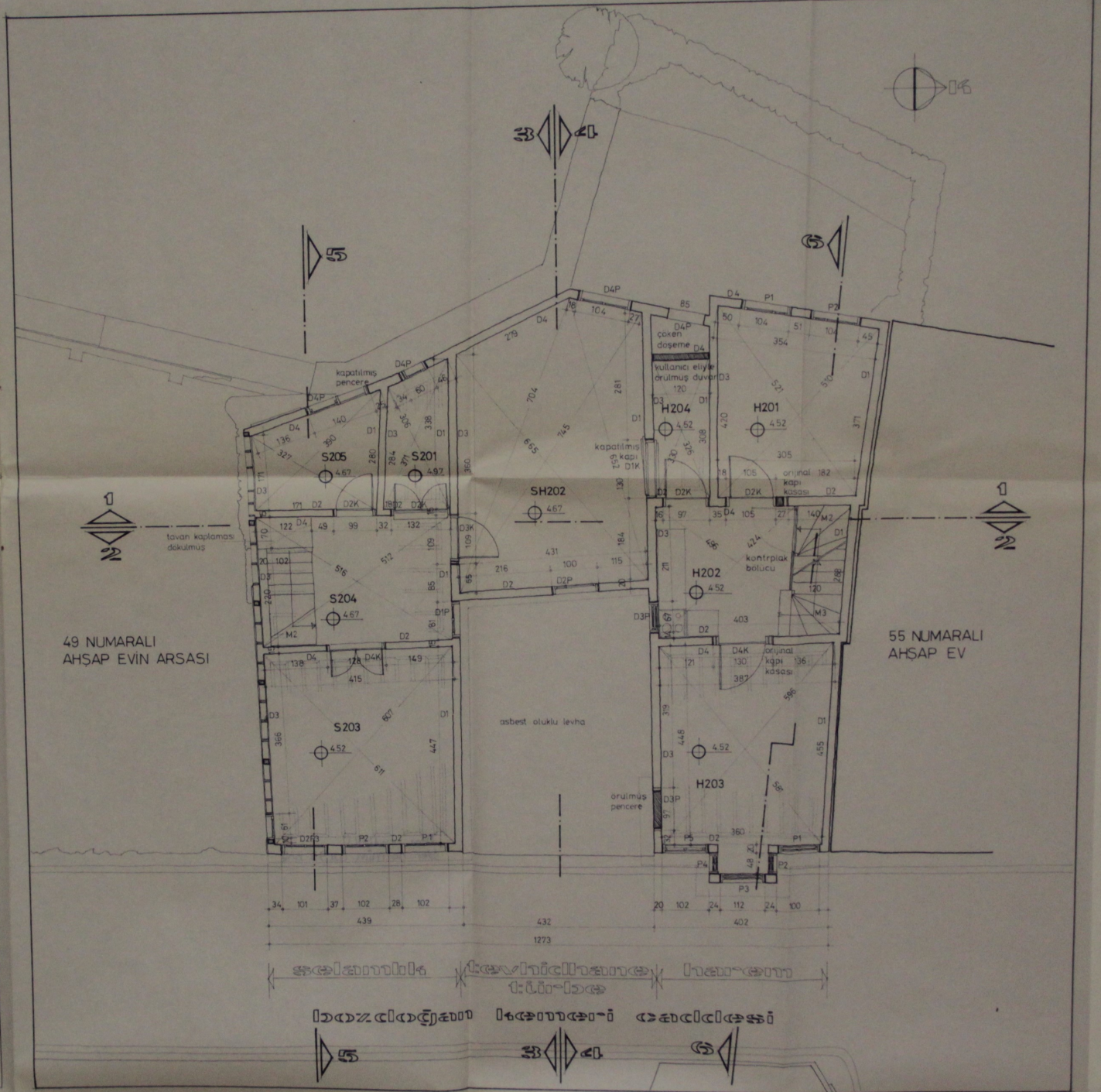

mim
U2195
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE

3. KAT PLANI

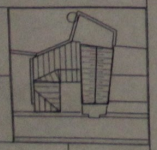

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	5

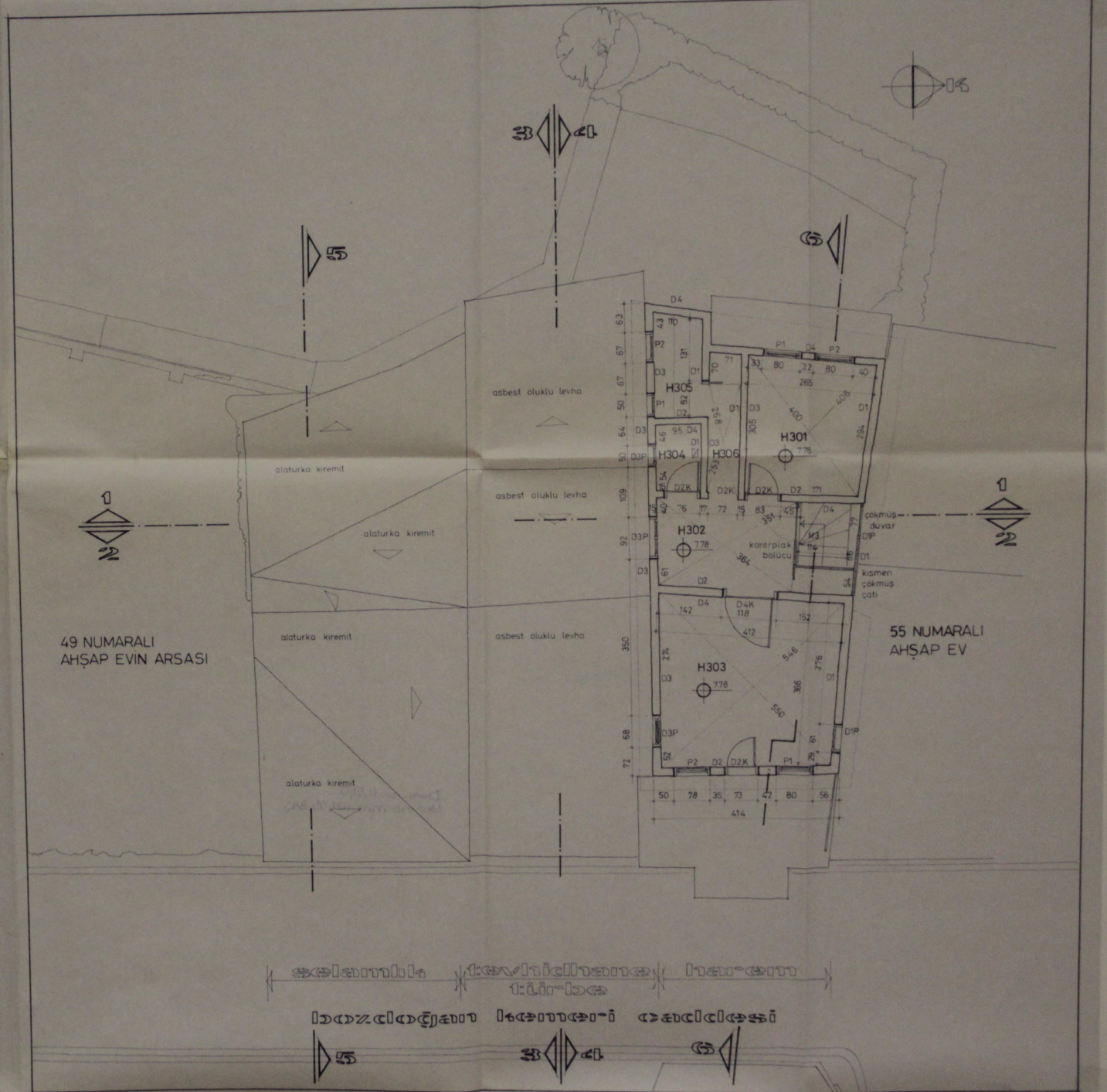

mim
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE

1-1 KESİTİ

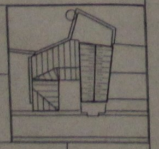

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	6

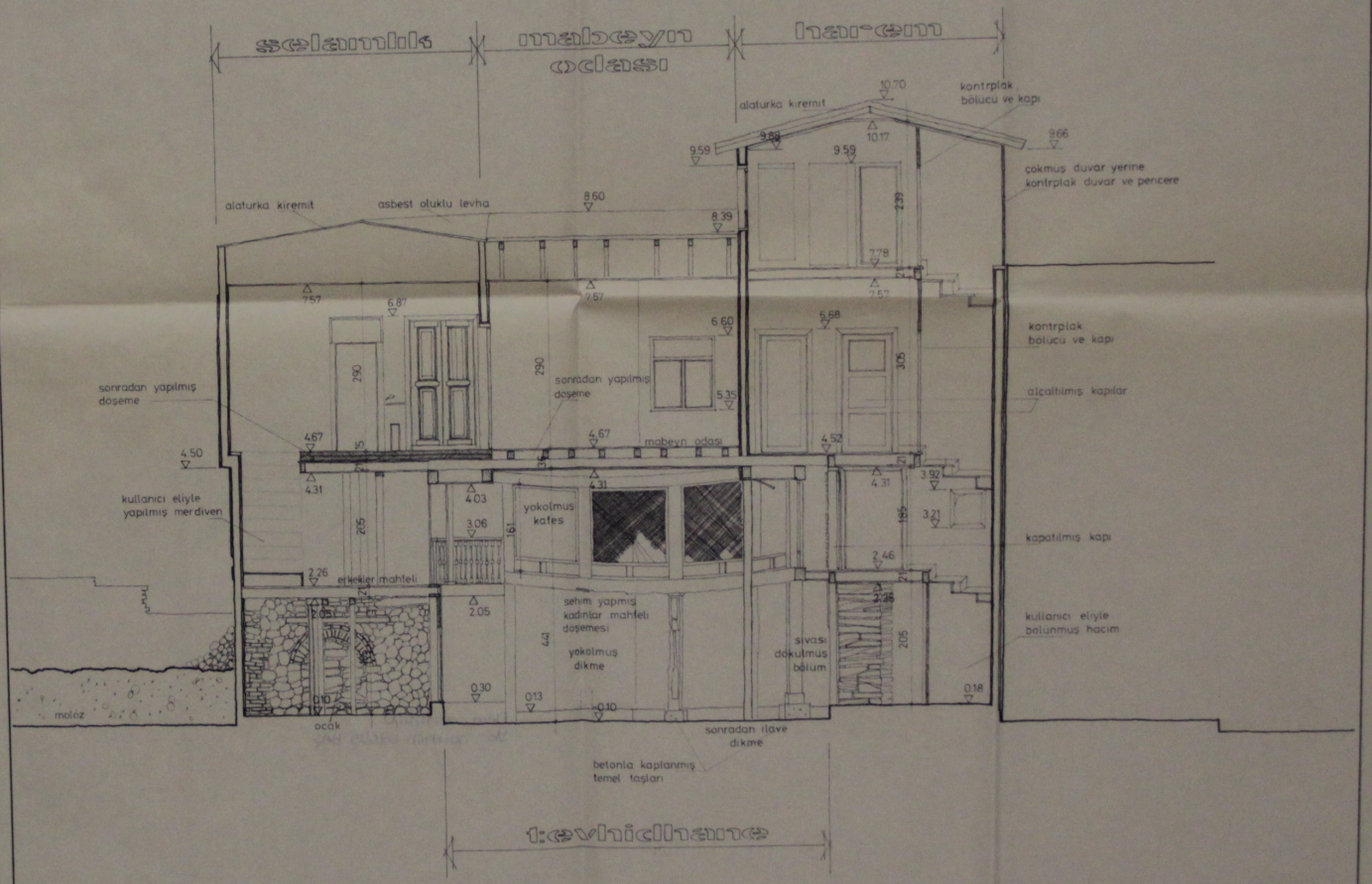

MİM
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE			
2-2 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	7

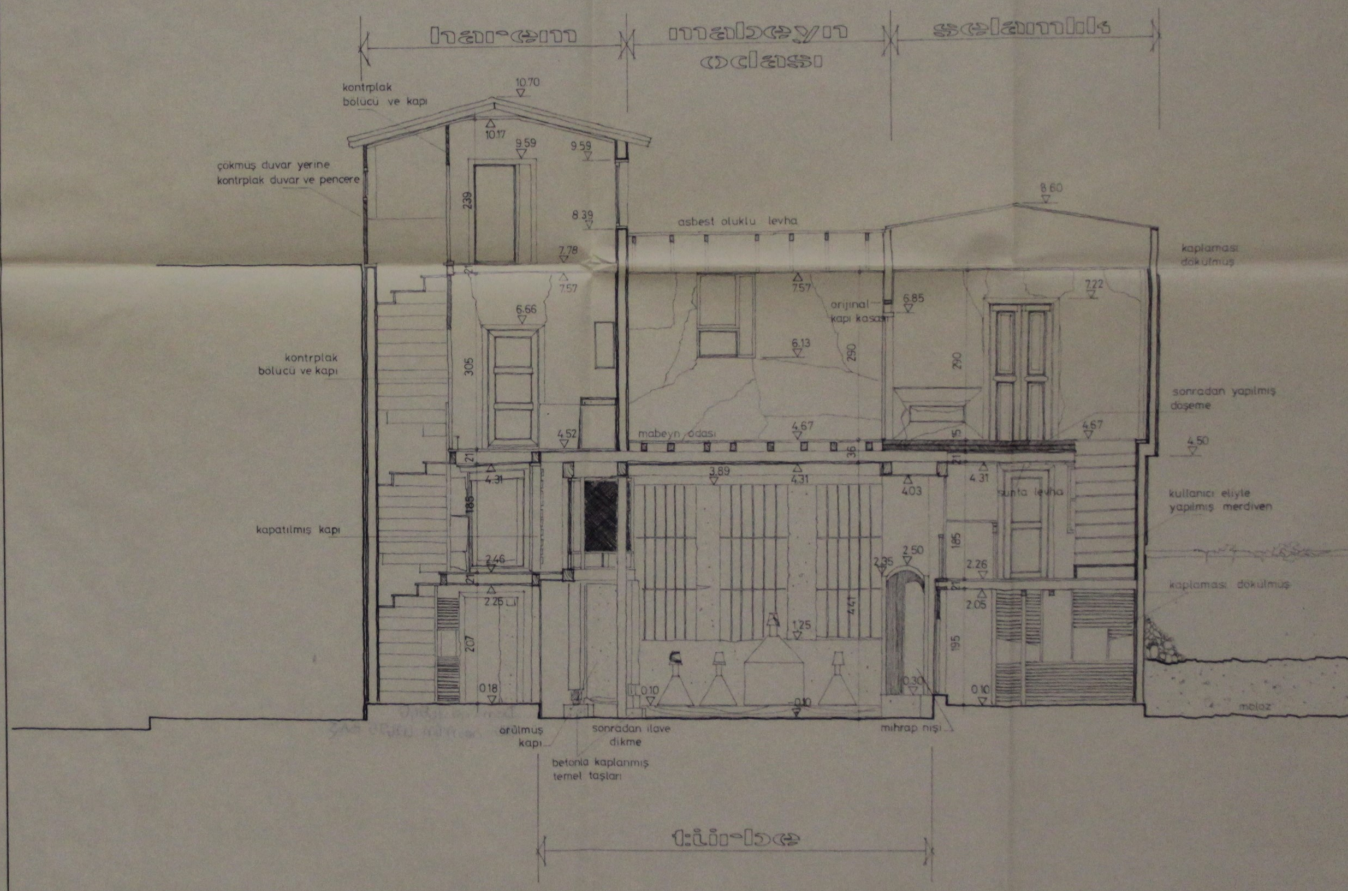

MİM
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE

3-3 KESİTİ

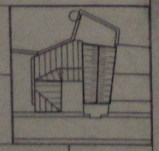

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	8

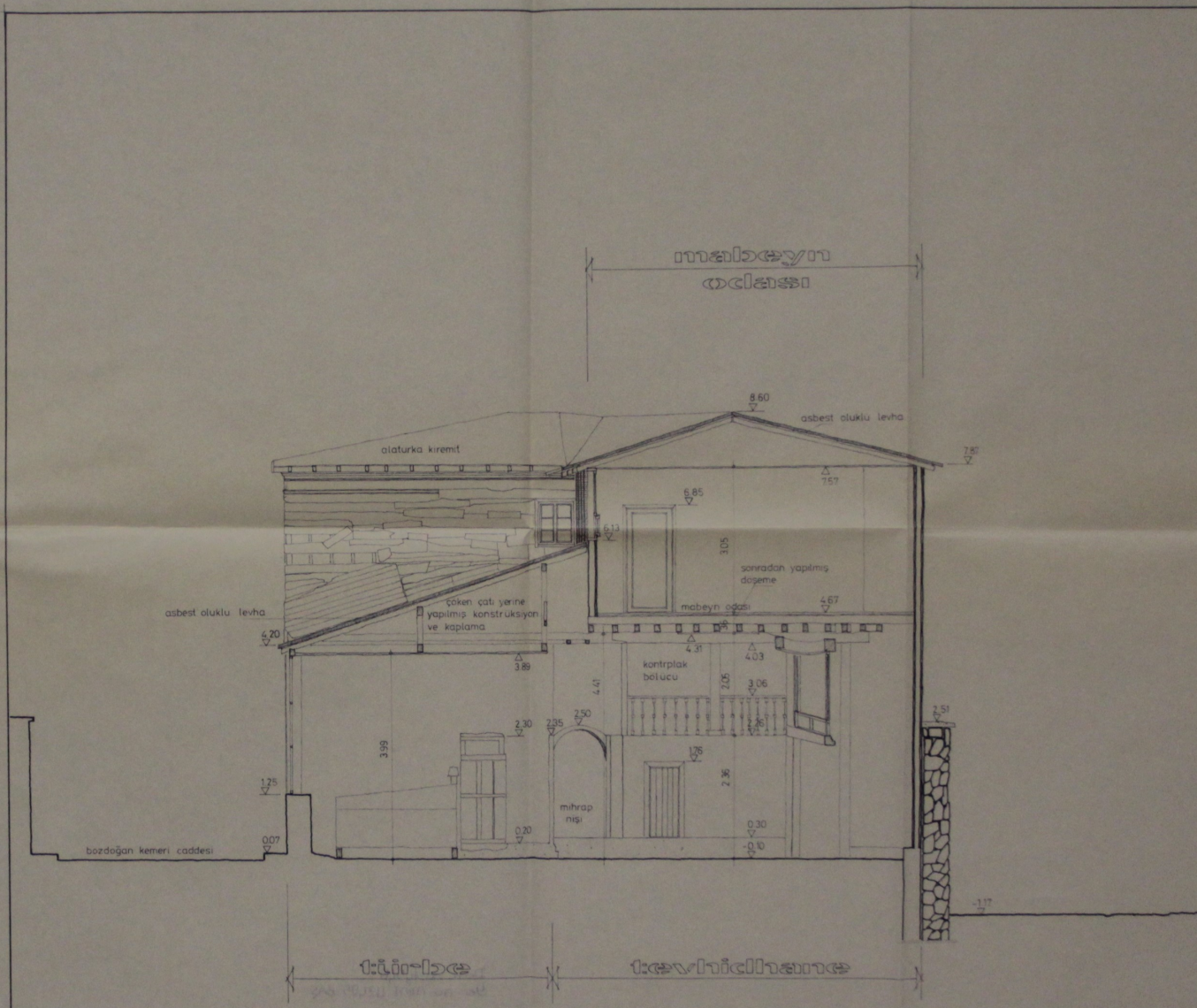

MİM
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE

4-4 KESİTİ

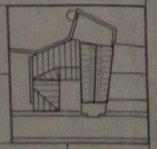

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	9

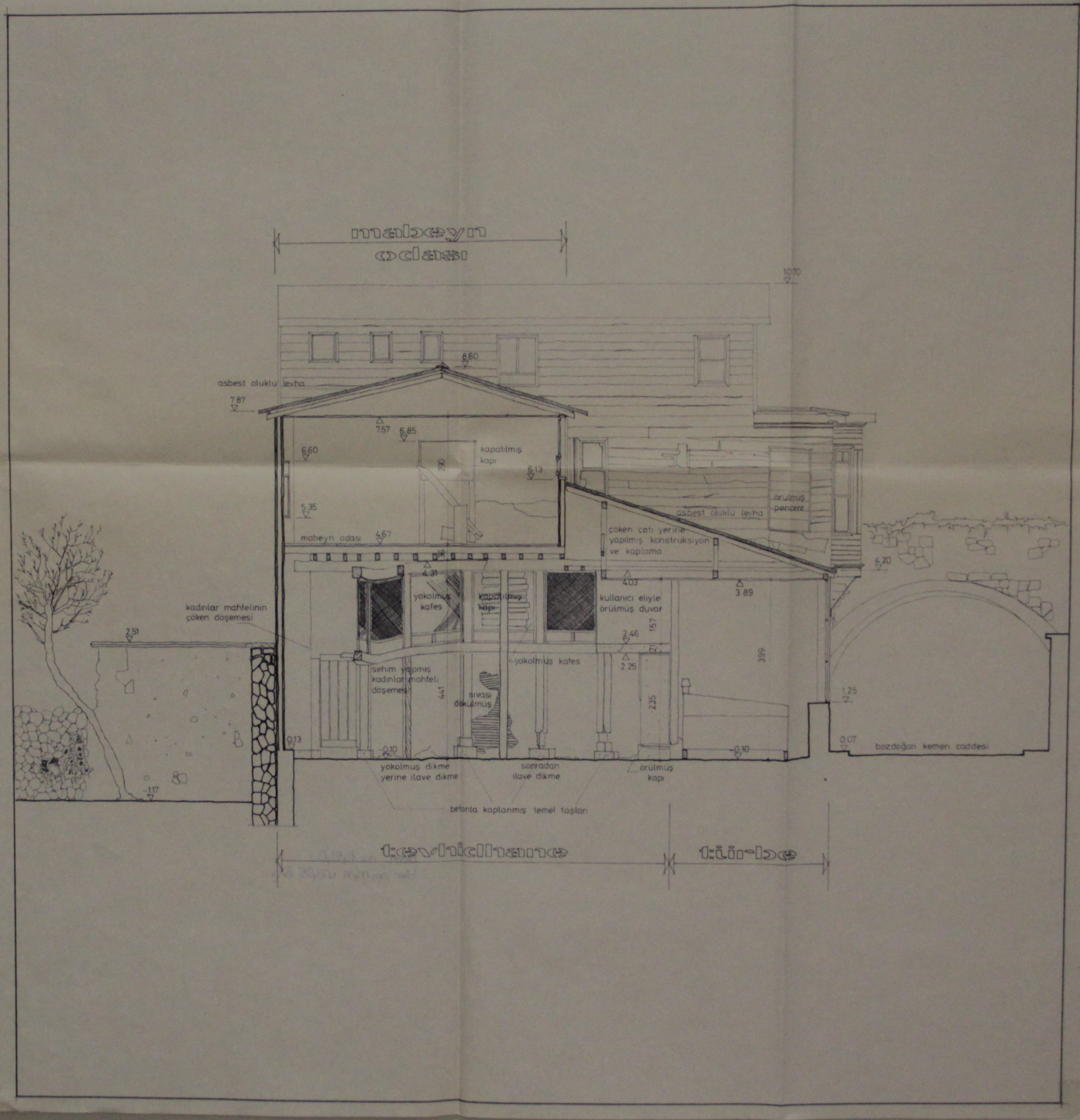

mim
u2695
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : .RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE			
5-5 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	10

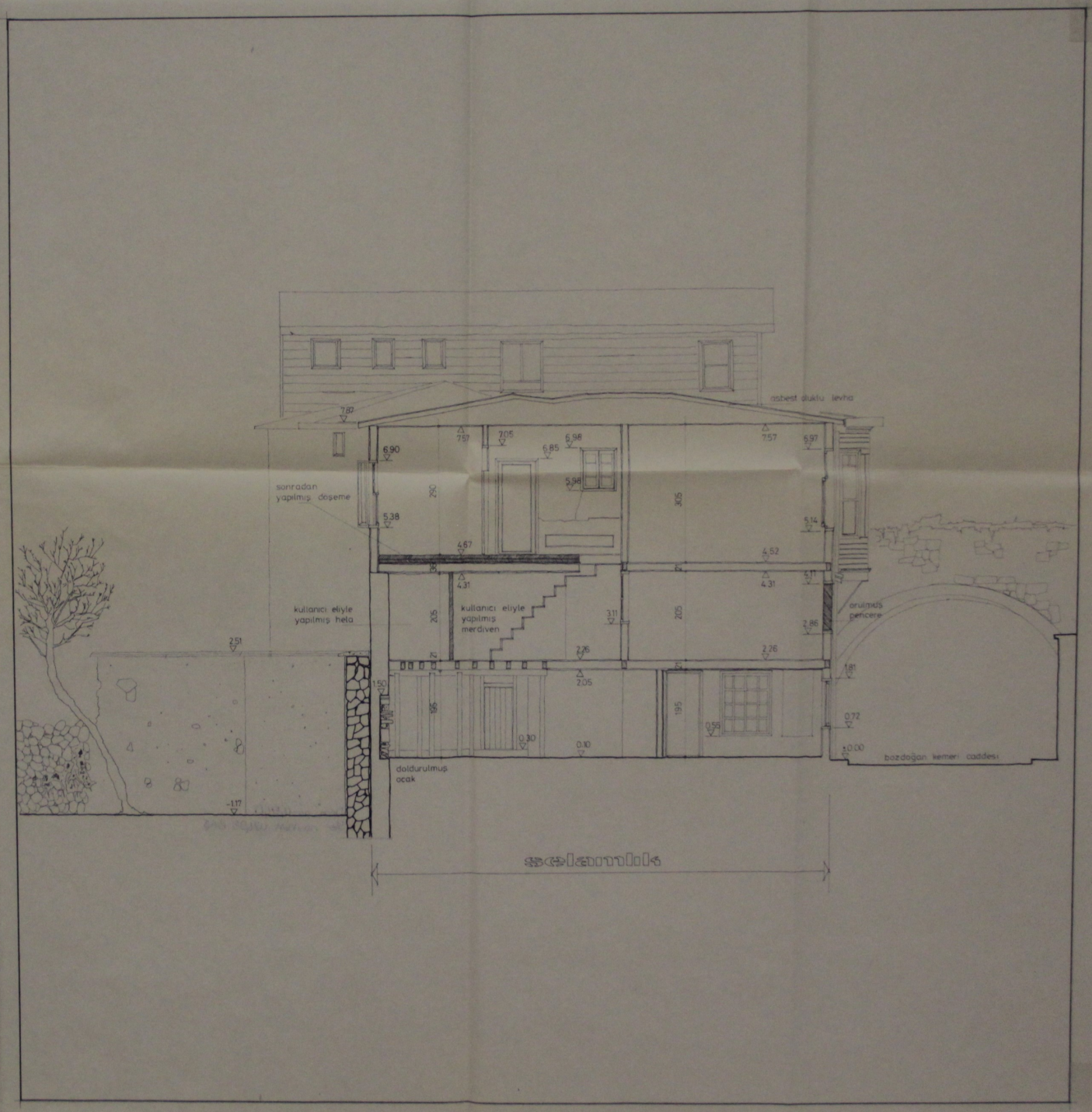

mim
LİZ,95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RÖLÖVE			
6-6 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	11

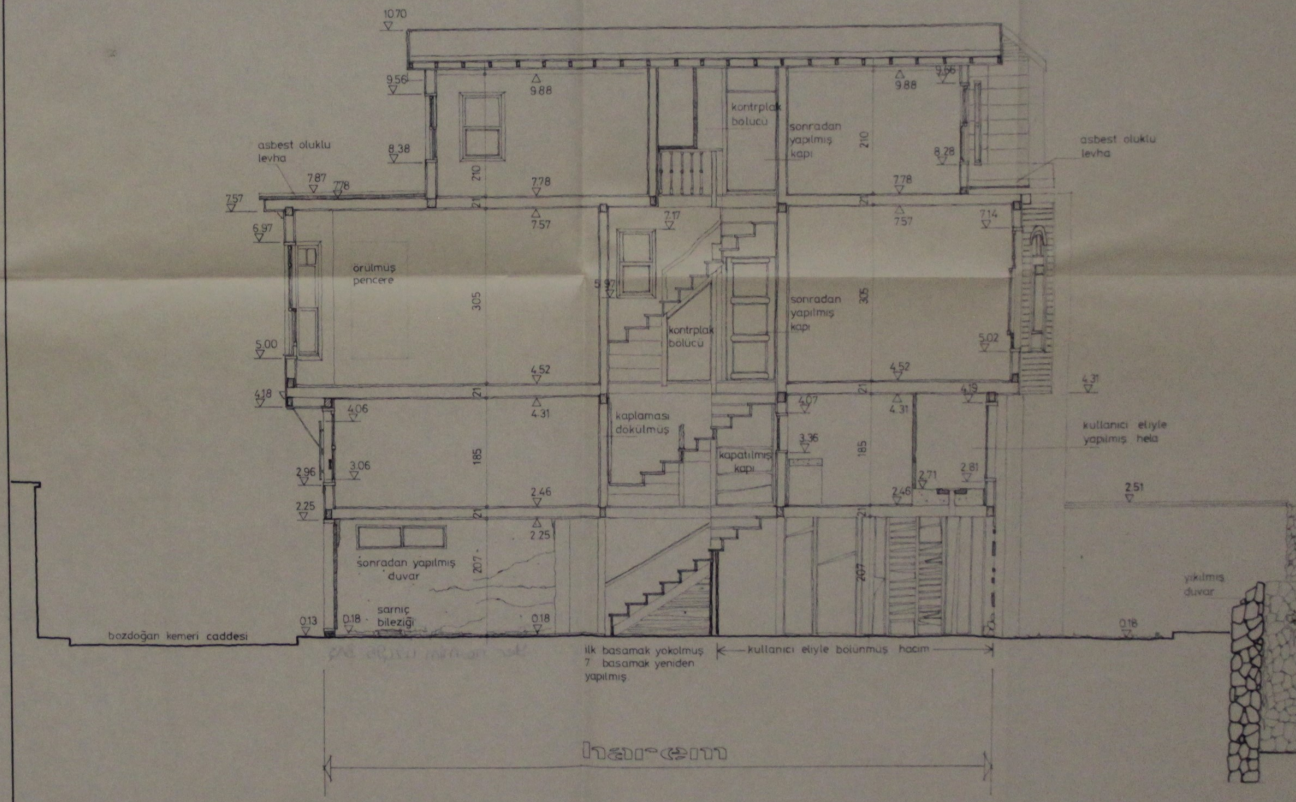

mim
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

ROLÖVE

DOĞU CEPHESİ

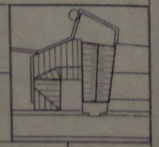

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	12

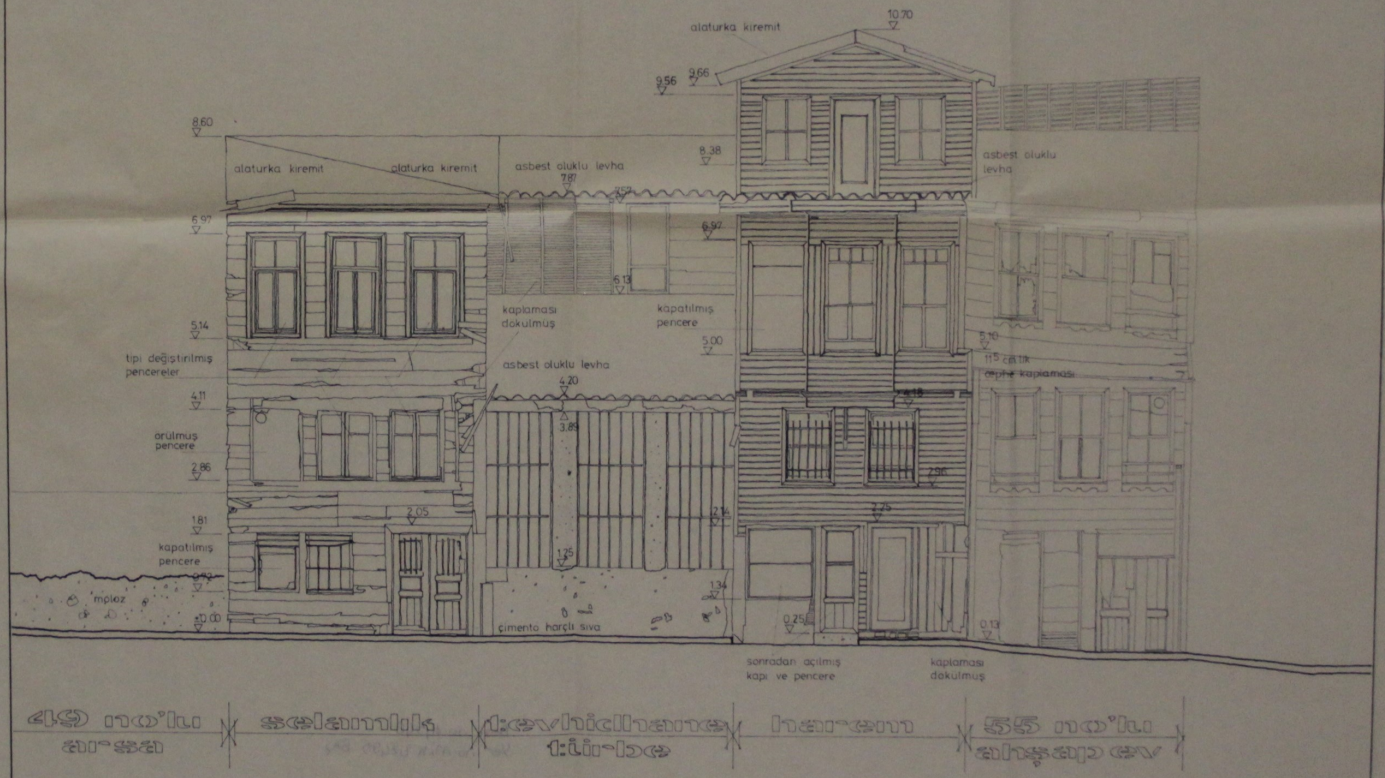

mim
uz495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

ROLÖVE			
BATI ÇEPHESİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	13

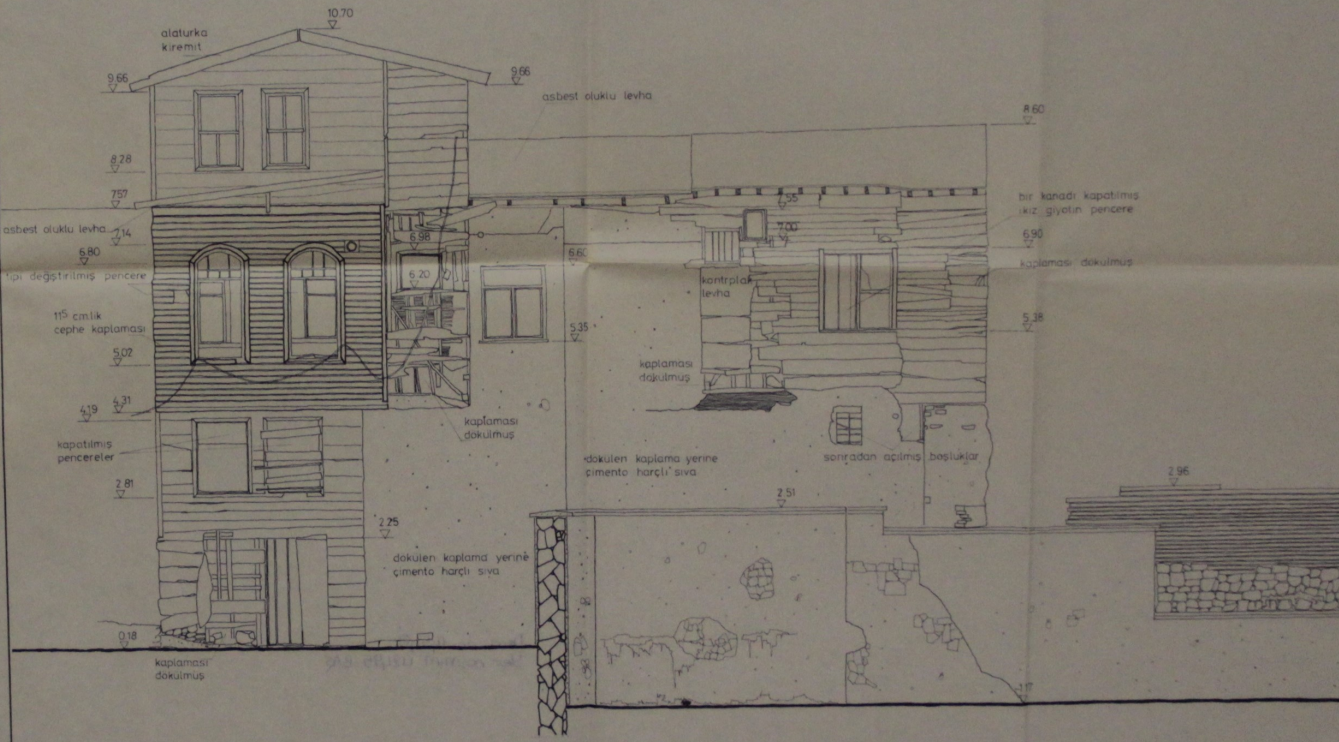

mim
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
ZEMİN KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	14

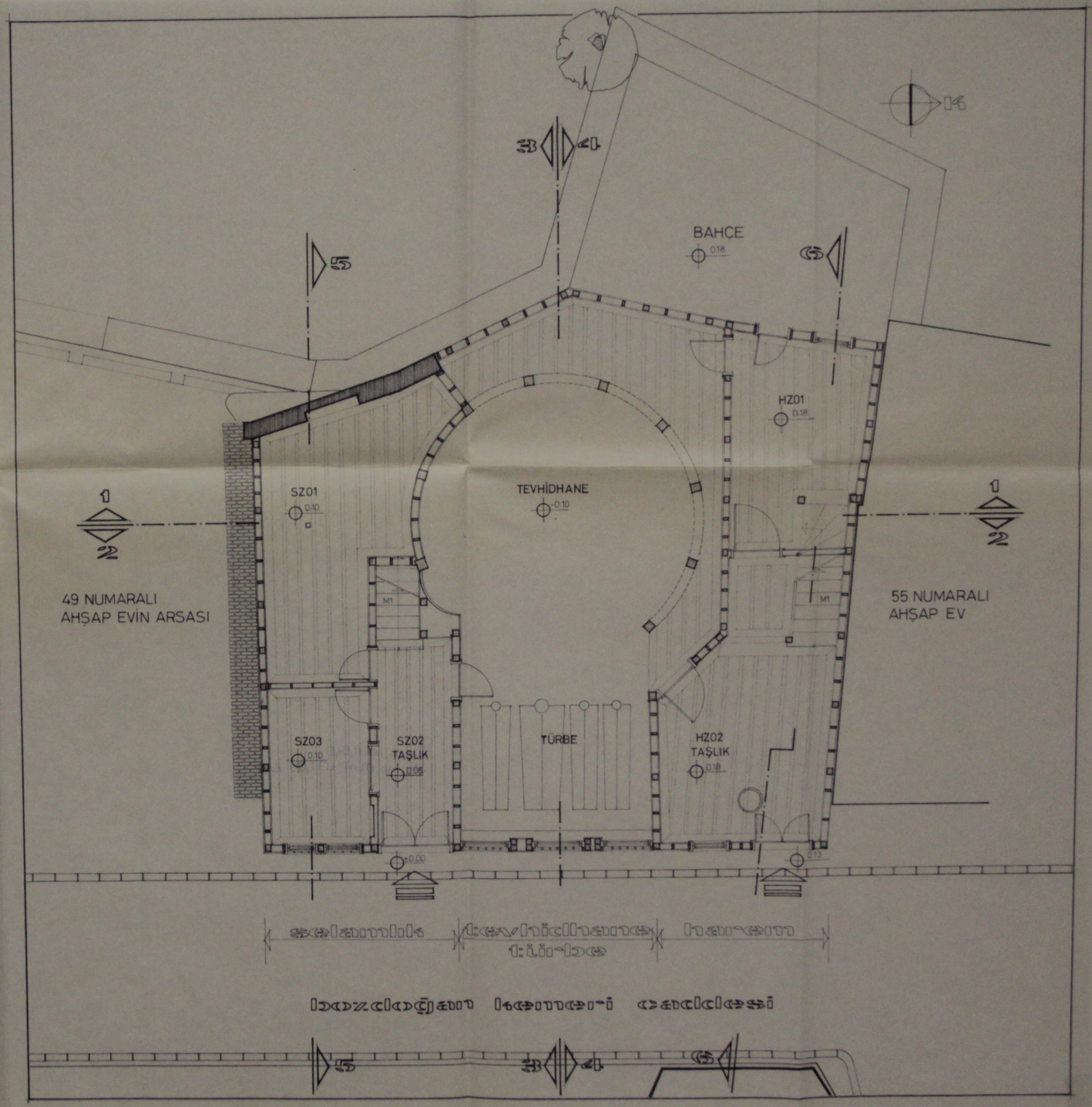

mim
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
ZEMİN KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	14-A

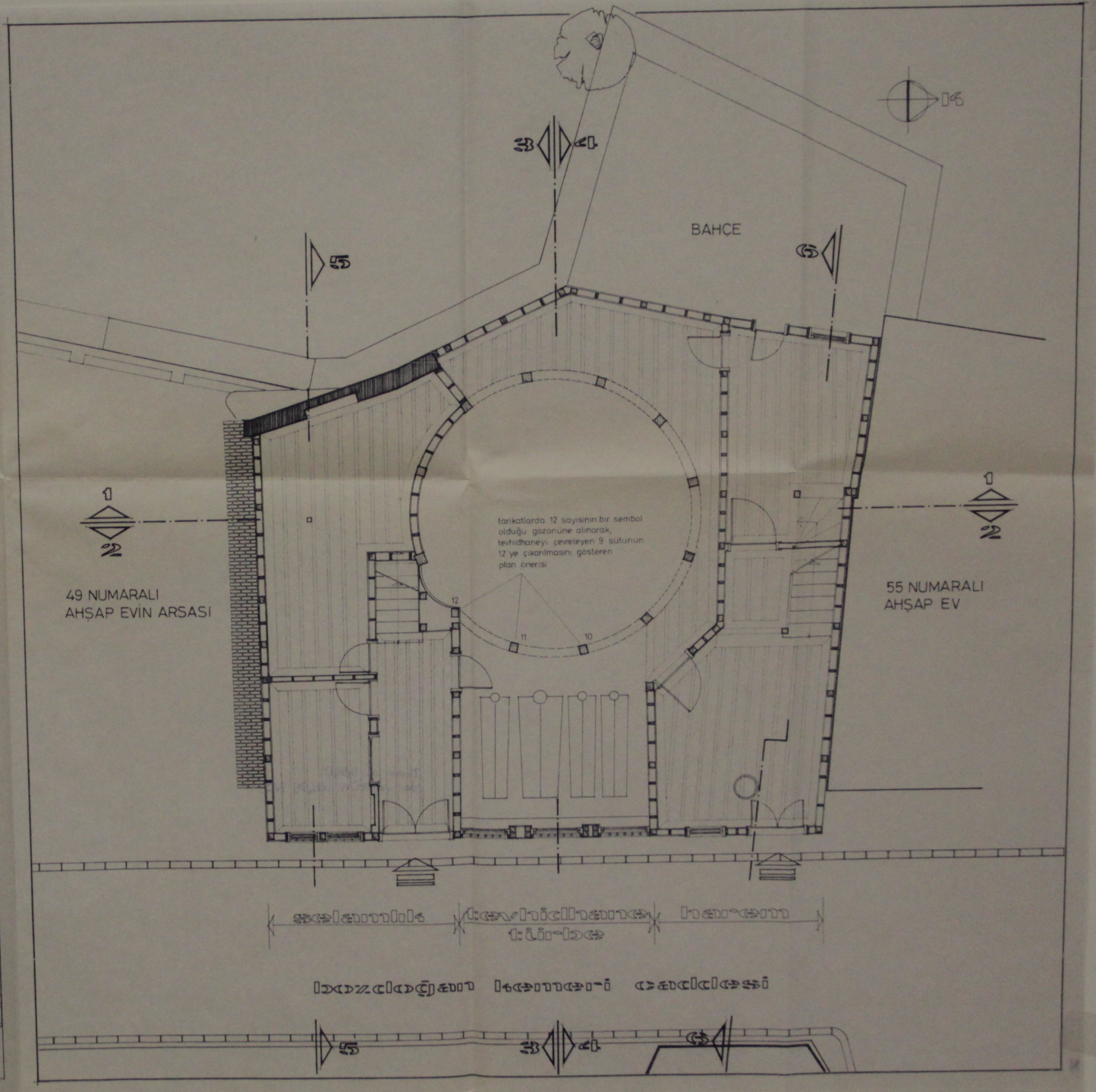

mim
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
1. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	15

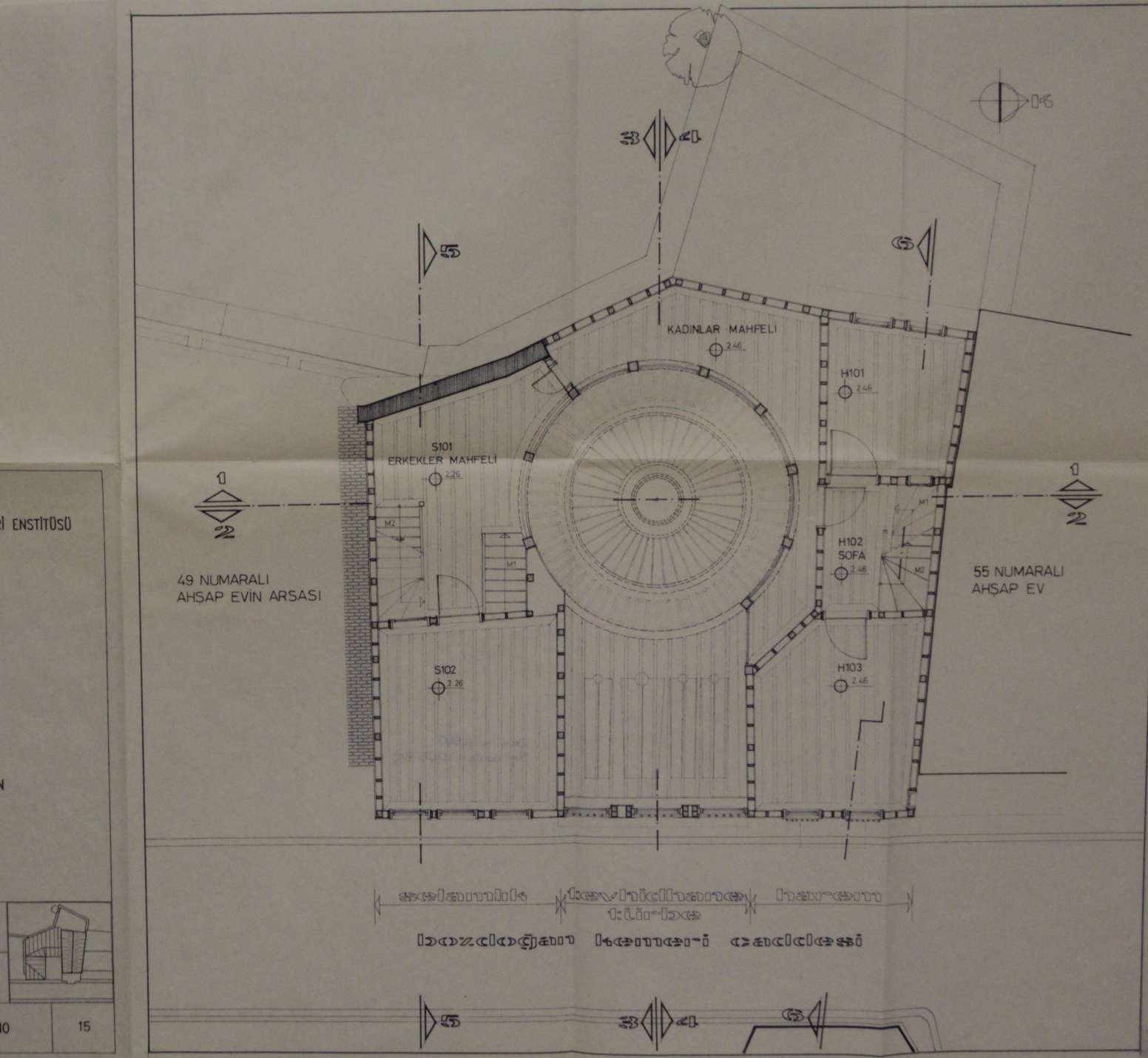

MİM
U24,95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
2. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	16

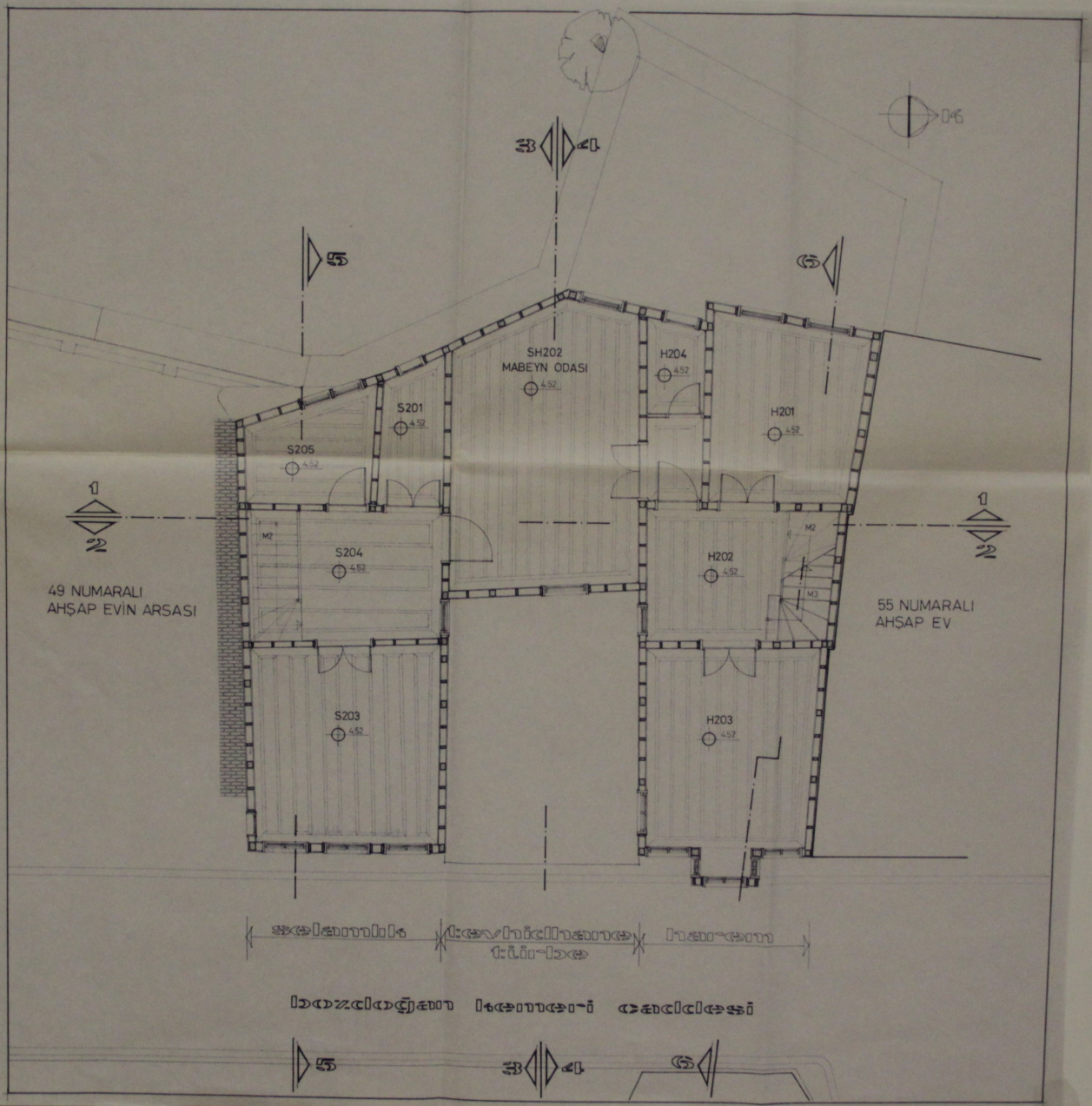

mim
02495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
3. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	17

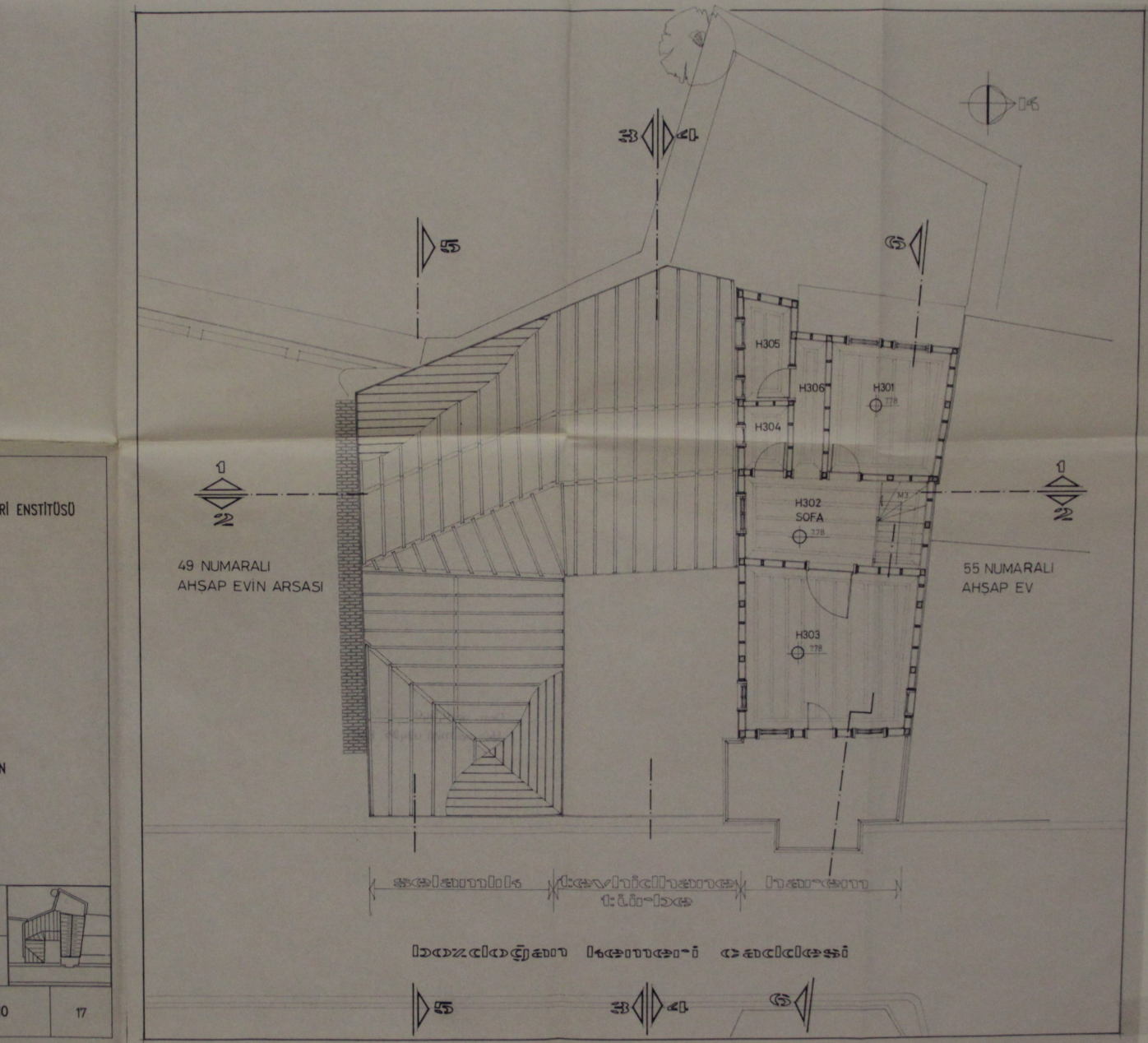

MİM
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
1-1 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	18

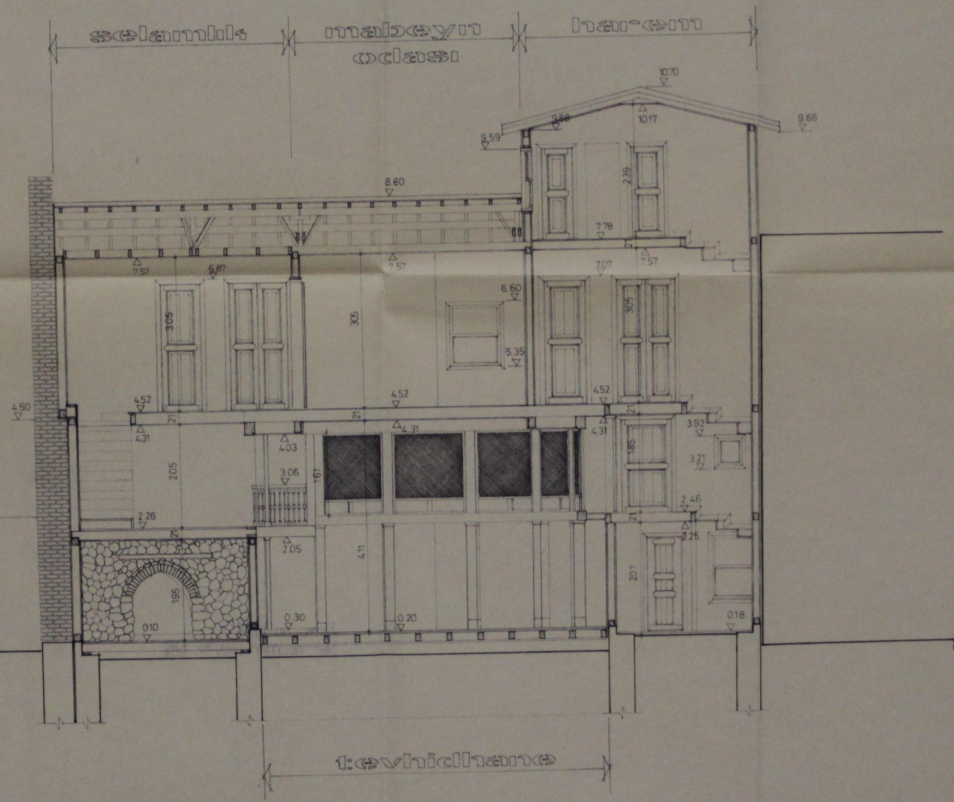

mim
üzgs
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
2-2 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	19

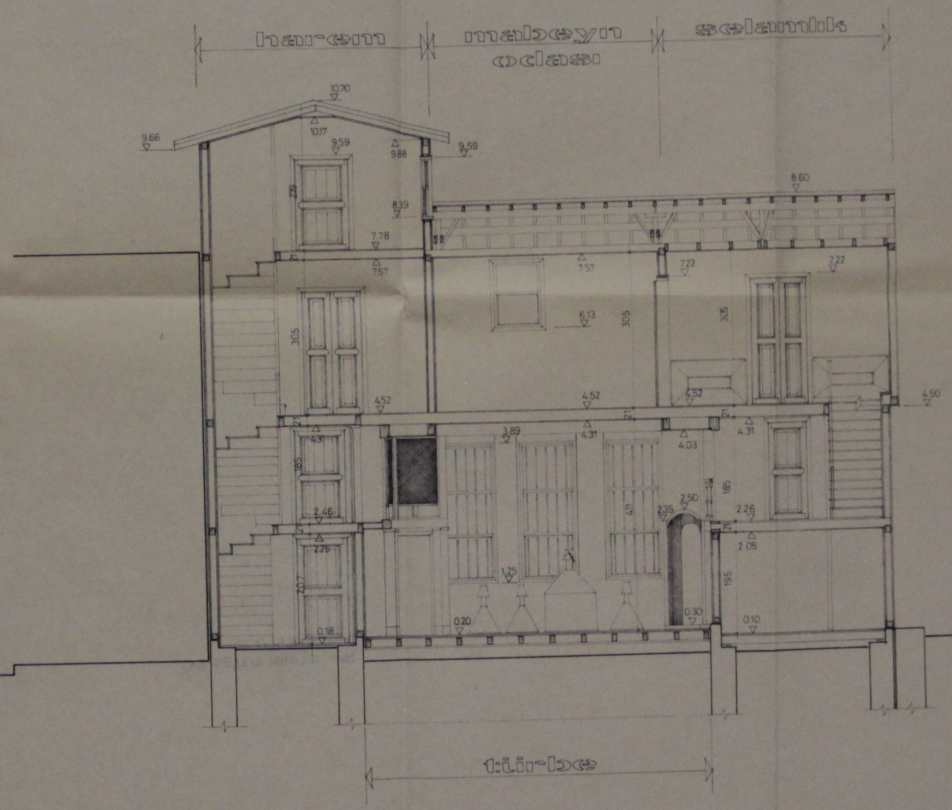

mim
u2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
3-3 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	20

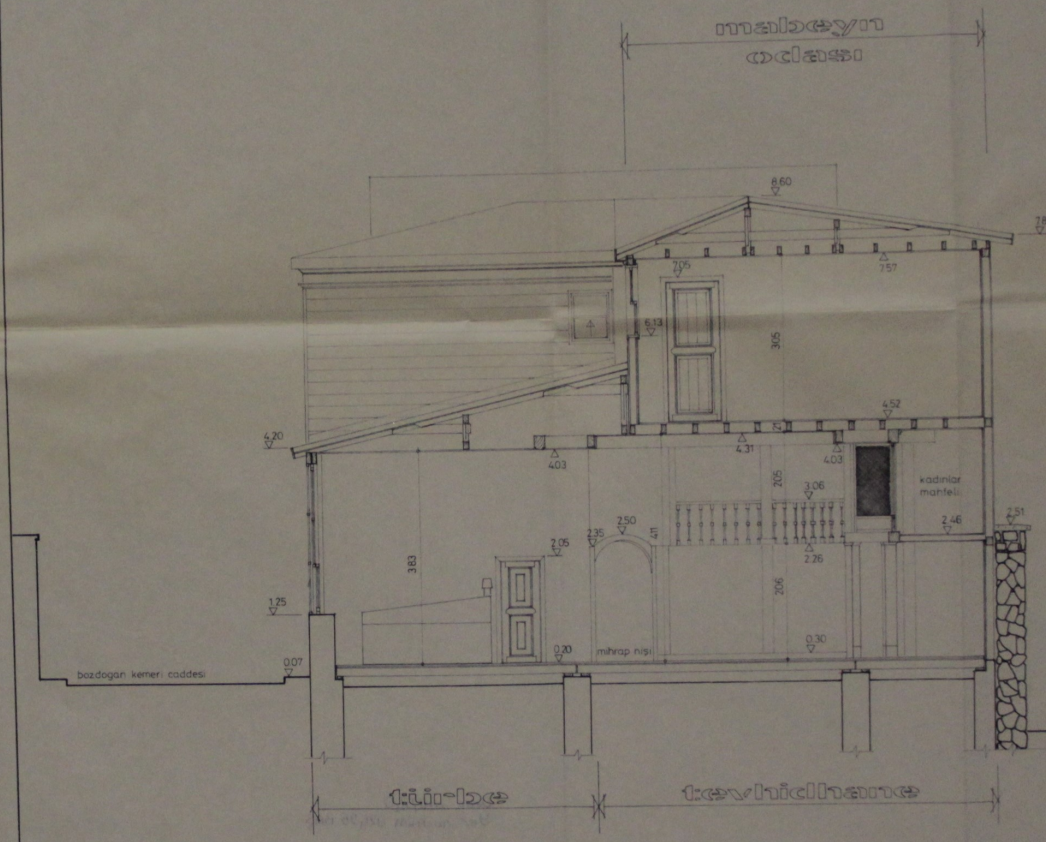

mim
U2435
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
4-4 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	21

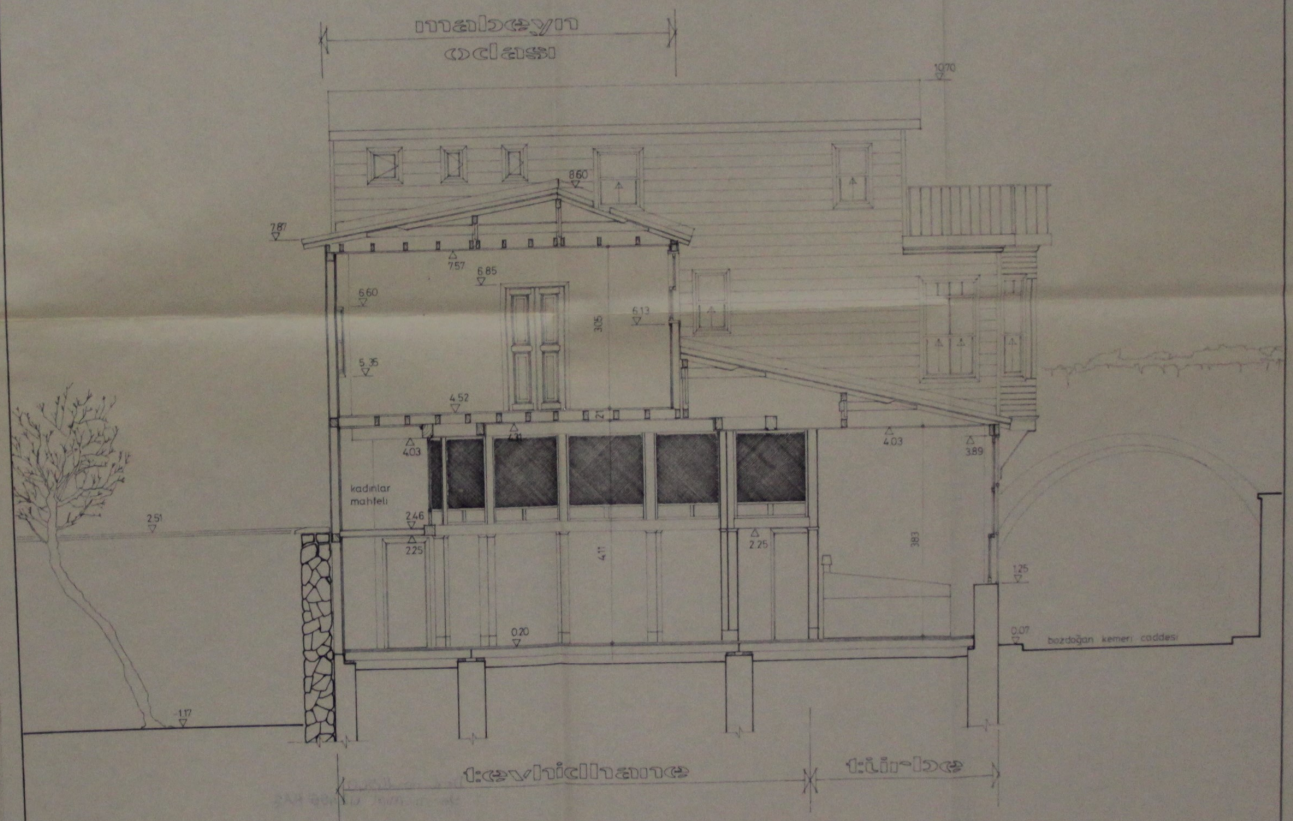

mim
02435
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
5-5 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	22

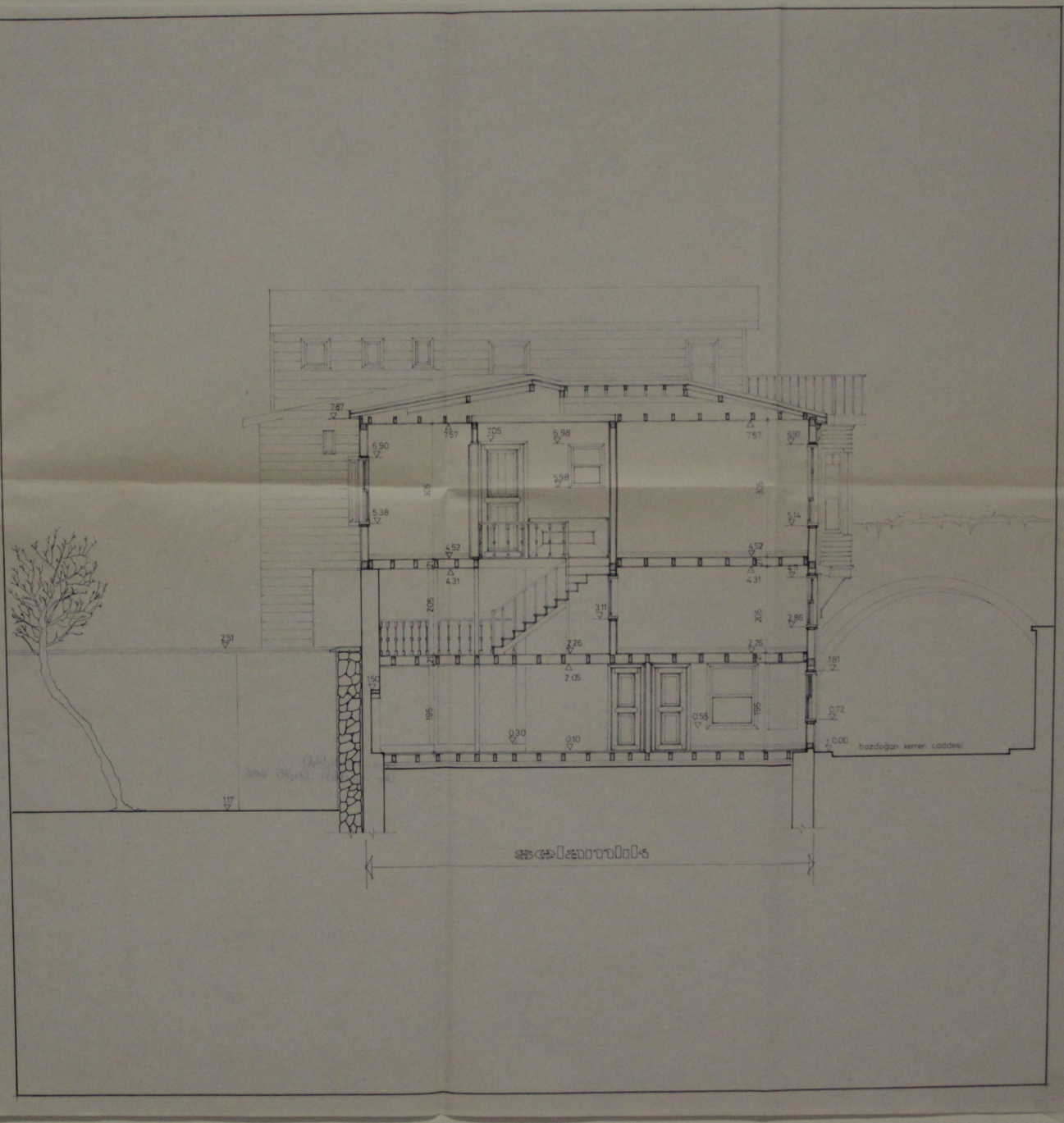

mim
UZ495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
6-6 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	23

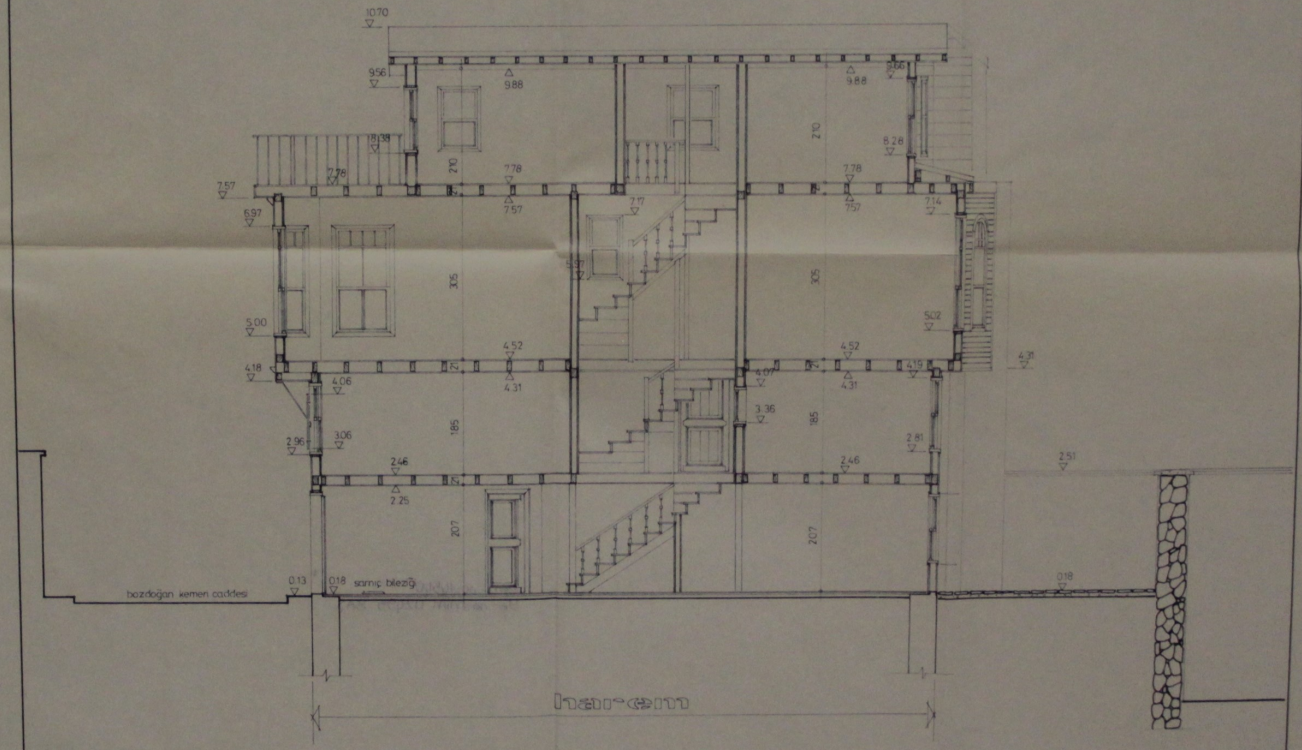

MM
U24.95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
DOĞU CEPHESİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	24

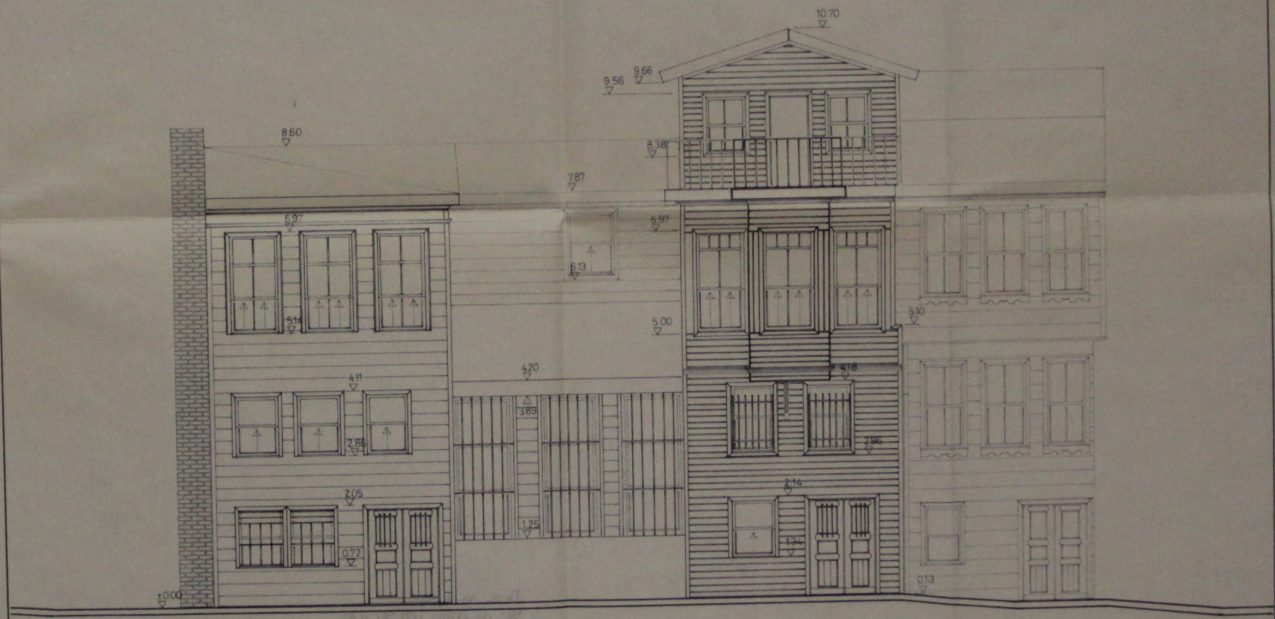

mim
42,95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTİTÜSYON			
BATI CEPHESİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	25

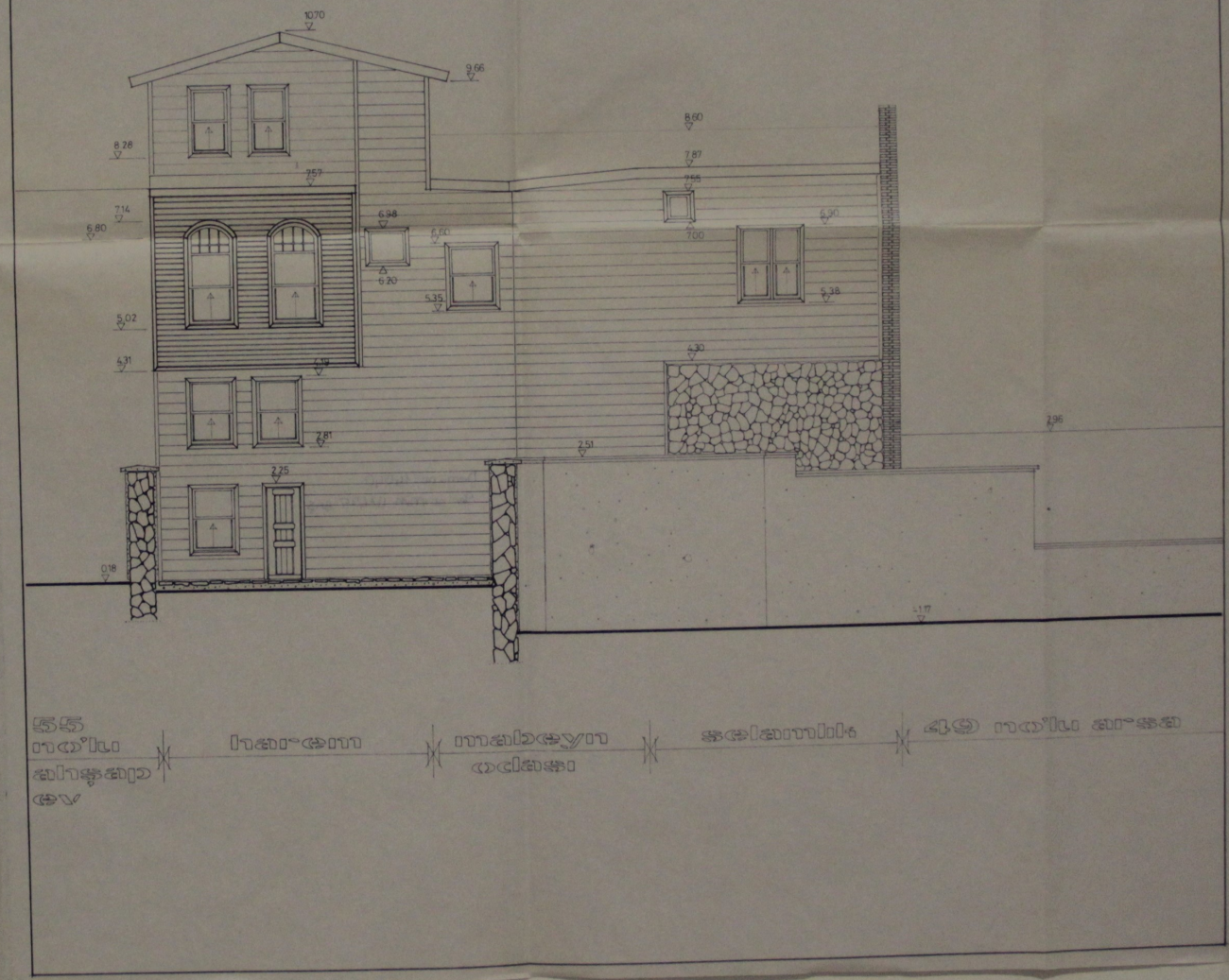

mim
u2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTORASYON			
ZEMİN KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	26

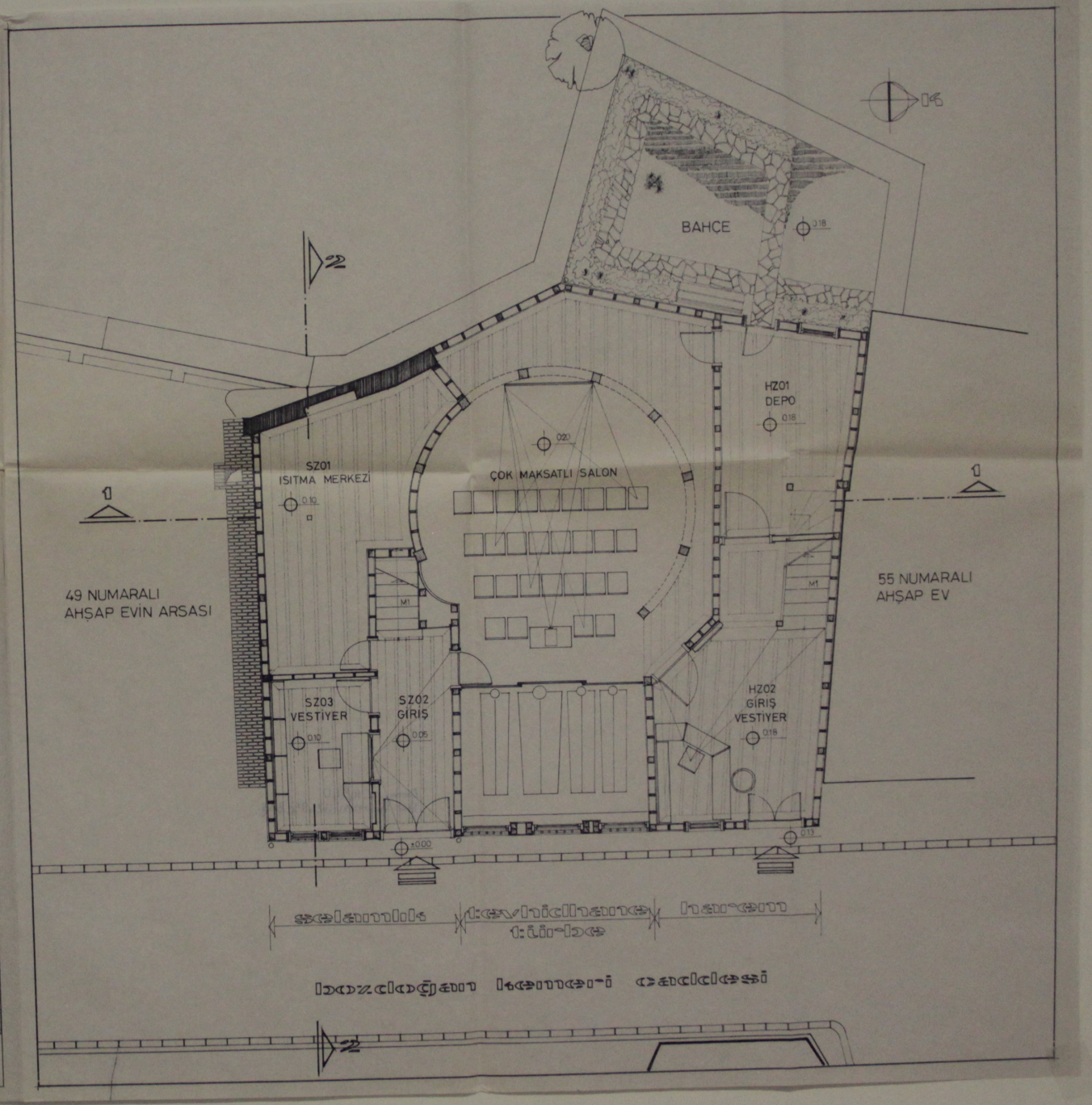

MİM
U2L95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

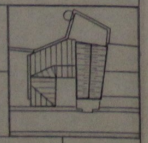

RESTORASYON			
1. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	27

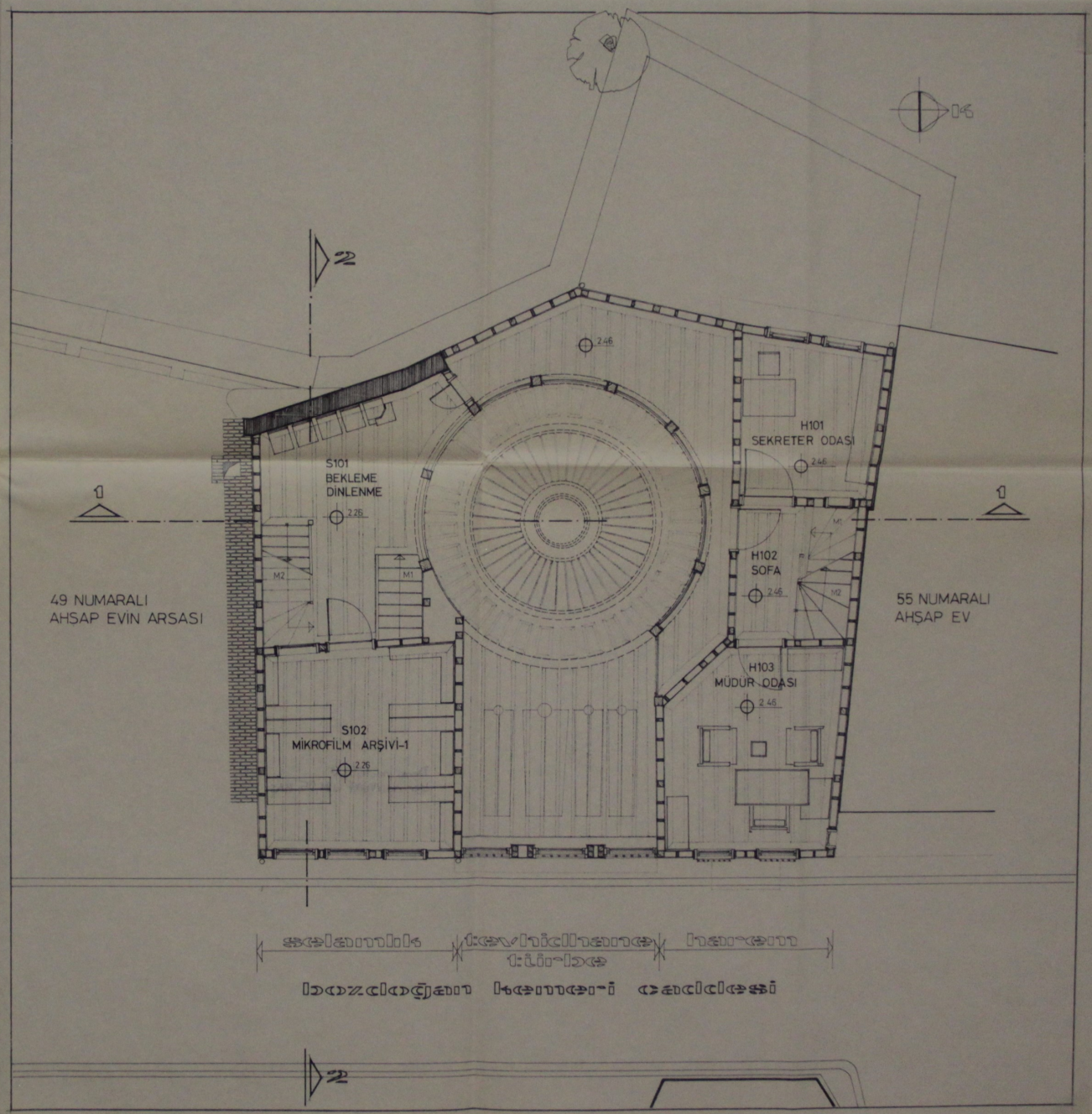

mim
U2495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

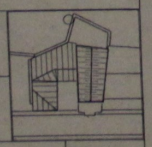

RESTORASYON			
2. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	28

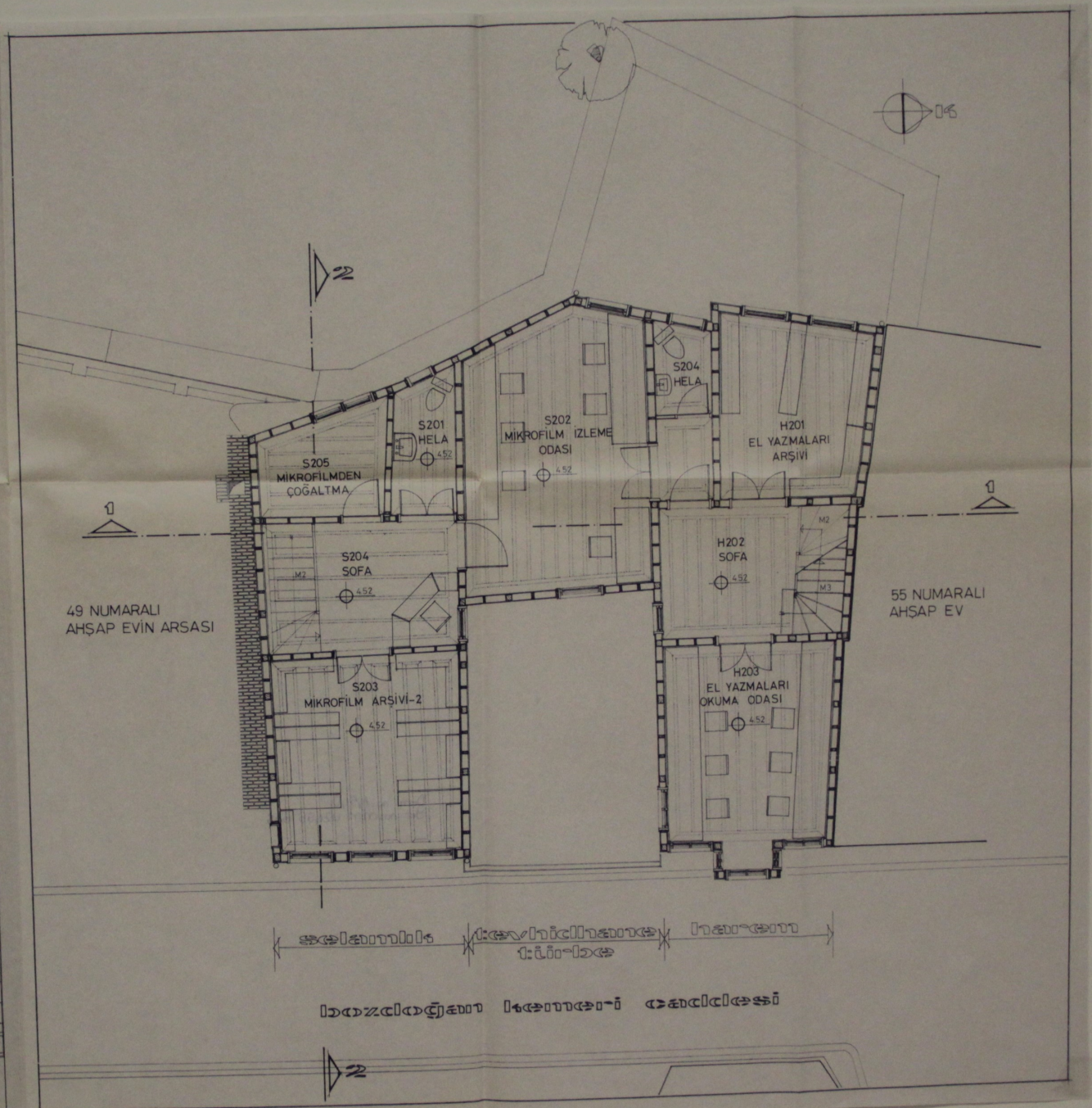

mim
U2L95
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTORASYON			
3. KAT PLANI			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	29

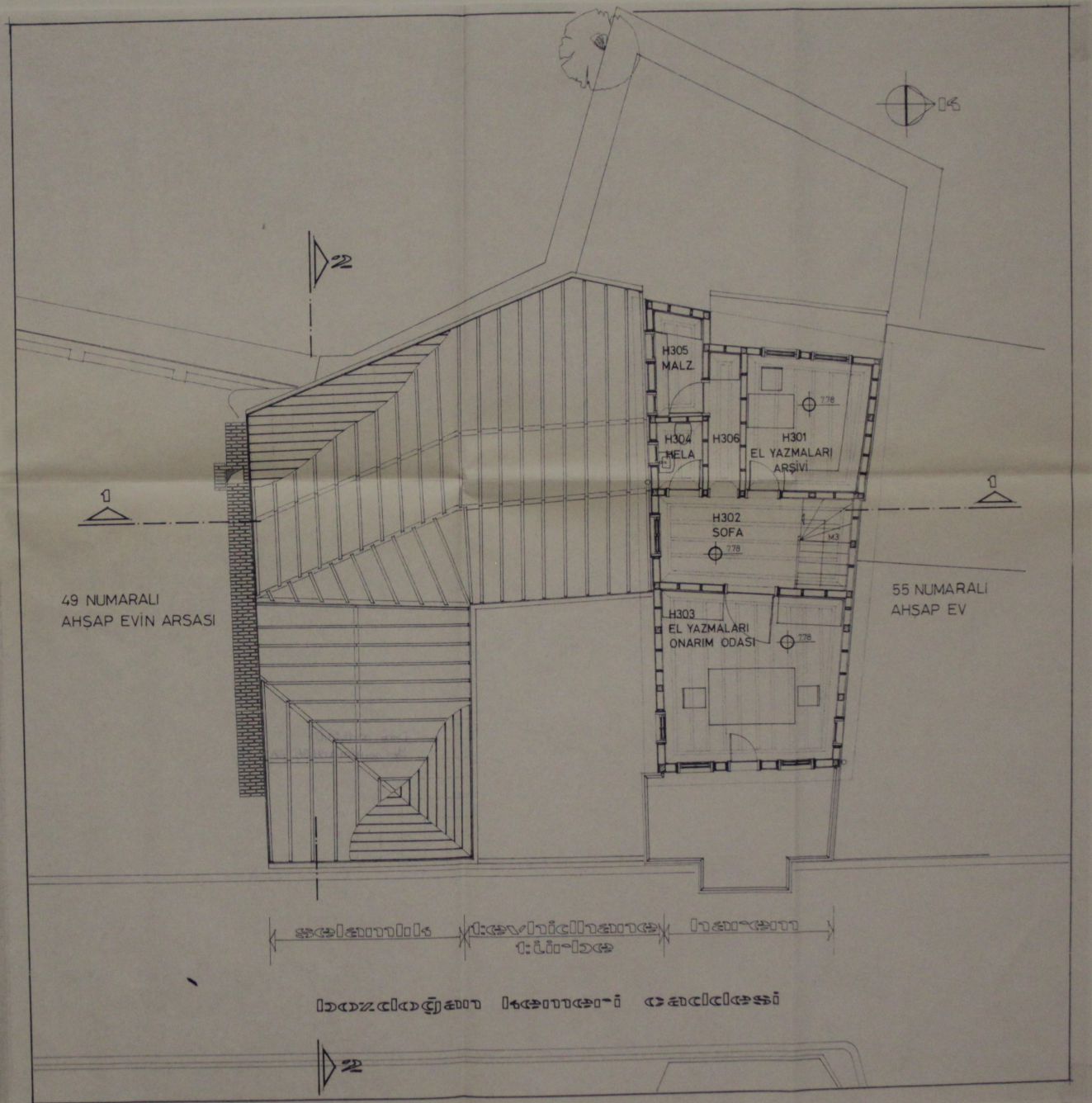

mim
U3495
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTORASYON

1-1 KESİTİ

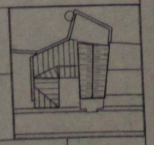

PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	30

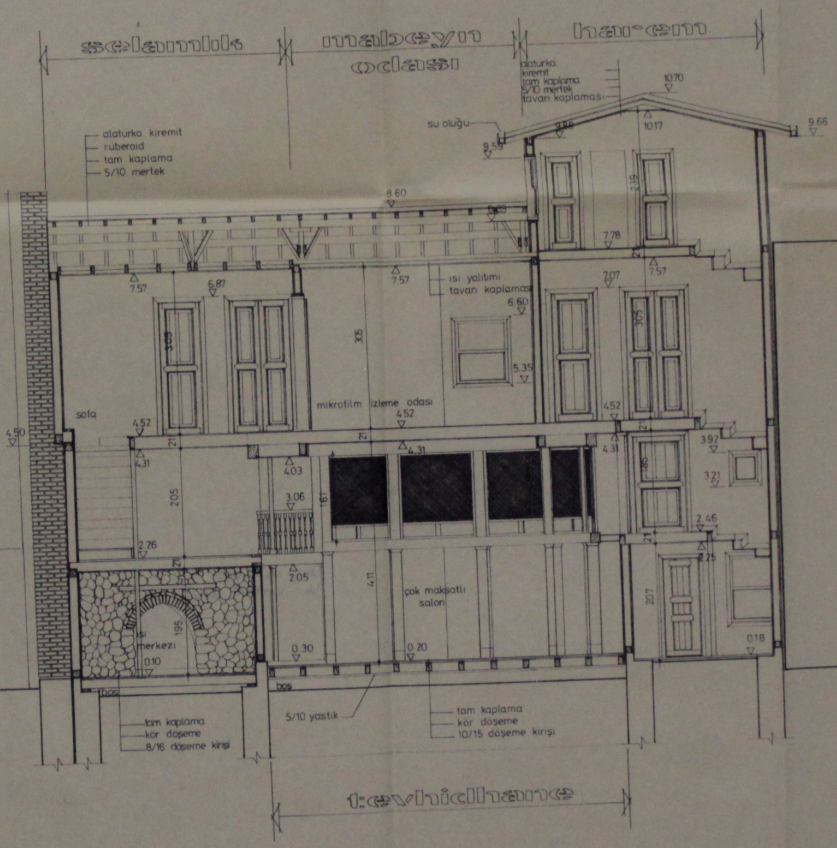

MİM
UZLİS
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTORASYON			
2-2 KESİTİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	31

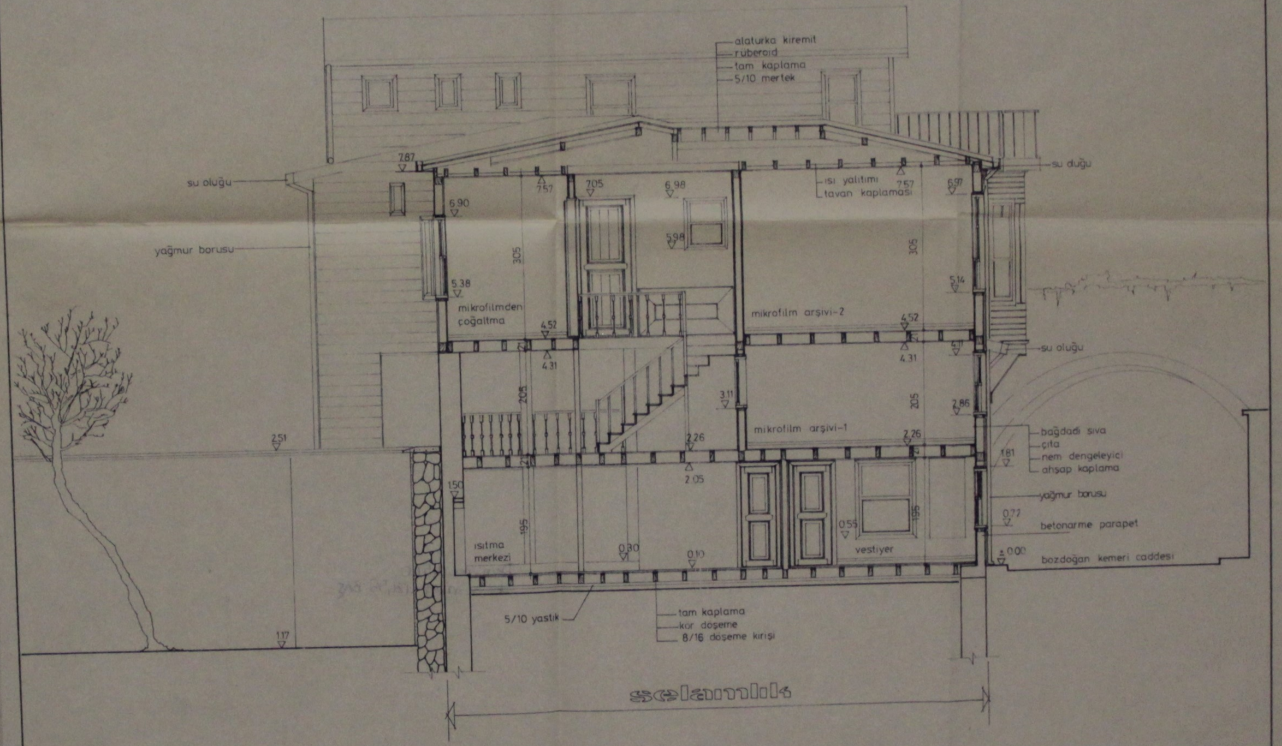

MİM
U2435
BAŞ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

RESTORASYON			
DOĞU CEPHESİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	32

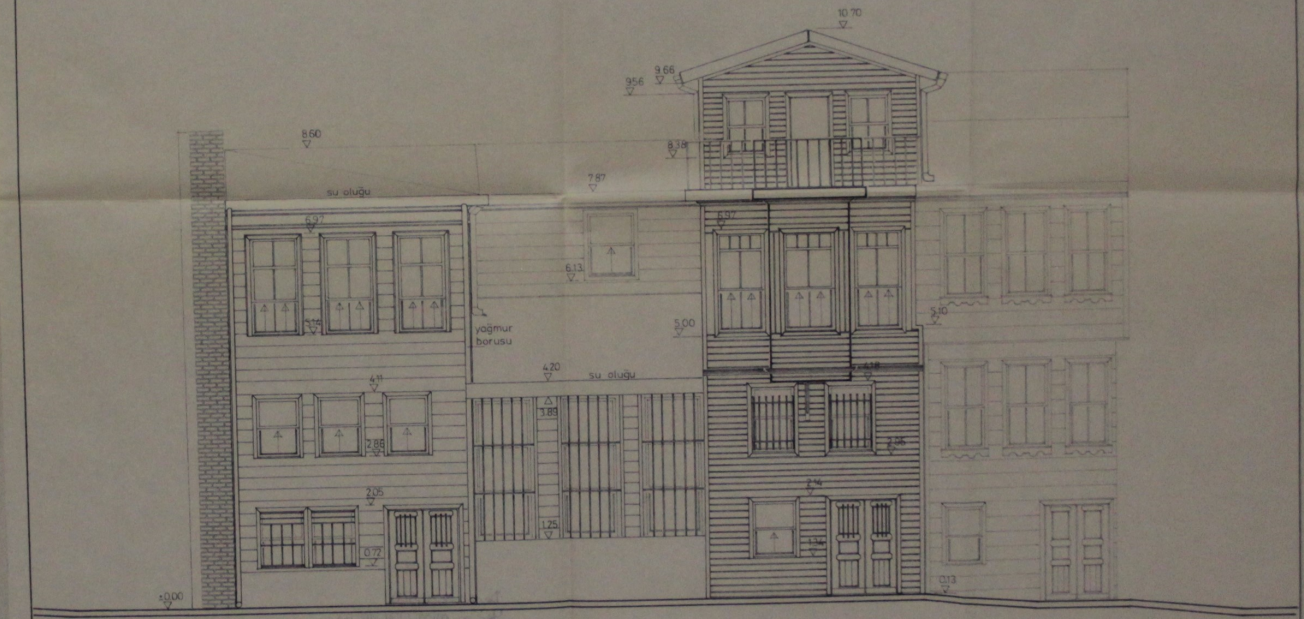

mim
U2L95
BA?

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HELVAİ TEKKESİ
RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Cemil Cenk BAŞKIR

Anabilim dalı : MİMARLIK
Programı : RESTORASYON

HAZİRAN 1990

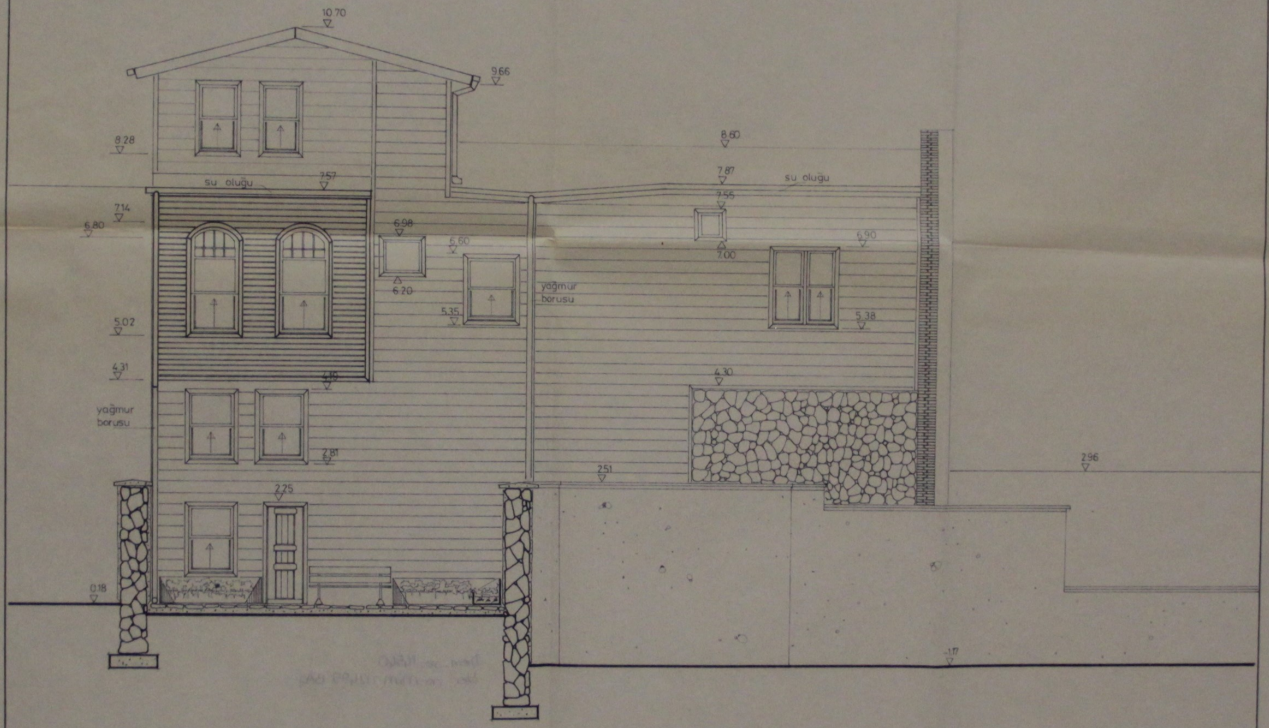

RESTORASYON			
BATI CEPHESİ			
PAFTA ÖLÇEĞİ	1/50	PAFTA NO	33